

АЗƏРБАЙҘАН
КЛАССИК ƏДƏБИЯТЫ
КИТАБХАНАСЫ

20 җИЛДДƏ

АЗƏРБАЙҶАН
КЛАССИК ƏДƏБИЯТИ
КІТАБХАНАСИ

20 ЧИЛДДƏ

ИКІНЧІ ЧИЛД

VII—XII əsrlər Azərbaycan poeziyasından
nümunələr

РЕДАКЦИЈА

НЕЈ'ӘТИ

М. Ибраһимов

(баш редактор)

Ј. Гарајев

Ч. Гәһрәманов

Ә. Мирәһмәдов

Б. Нәбијев

К. Талыбазаде

М. Чәфәров

ЧИЛДИ ТӘРТИБ ЕДӨНЛӘР

Ә. Мирәһмәдов, С. Ханбабајева

ИЗАН ВӘ ГЕҖДЛӘРИН МҮӘЛЛИФЛӘРИ

Т. Кәримов вә И. Нәмидов

РЕДАКТОР

Р. Азаде

МӘНЗУМ ТӘРҖҮМӘЛӘРИН РЕДАКТОРУ

Хәлид Рза

АЗӘРБАҖЧАН ССР ЕЛМЛӘР АКАДЕМИЈАСЫ
НИЗАМИ АДЫНА ХАЛГЛАР ДОСТЛУҖУ ОРДЕНЛИ
ӘДӘБИЈАТ ИНСТИТУТУ

VII—XII ӘСРЛӘР
АЗӘРБАҖЧАН
ШЕ'РИ

ИККИНЧИ ЧИЛД

«ЕЛМ» НӘШРИЈАТЫ
БАКЫ—1989

АЗƏРБАЙҖАН ССР ЕЛМЛƏР АКАДЕМИЯСЫ
ЕЛМ-НƏШРИЯТ ШУРАСЫНЫҢ
ГƏРƏРЫ ИЛƏ ЧАП ОЛУНУР

ISBN 5-8066-0205-2

VII—XII əsrлər Azərbaycan şe'ri.—
Bakı, Elm, 1989.—424 c.

Чилдәз Азәрбајҹан поэзиясынын 500 илдин бəјүк бир дəвүрүчү əһтə əдһн поэтик əсрлəрдəн нүмунəлəр тəплəнишдир. Əсəсий лирик вə ичтими-сəјаси ше'р-лəрдəн ибəрəт олан бу əсрлəр əрəб вə фарс диллə-риндəн тəрҹүмə əдһнишдир. Нүмунəлəр сечилəркəн бу дəвүр Азәрбајҹан поэзия мəктəбини фəрғлиндирən ху-дəи сусијјəтлəри вəзунə бирлəшдирən ше'р парəллəрмə үстүндүк вəрилмишдир. Бу нүмунəлəрə исə јүксəк эстетик мəјардə јанашы, дəрин гуманизм вə ичтими пəфос дə хəсдир.

Чилдə XI—XII əсрлəрин фəлсəфи дириказымы Јарат-мыш Гəтəрən Тəбризи, Фəлəки Ширвани, Мүчүрəддиг Бəлəгани, Мəһсəти Кəнчəви, Хəгани Ширвани вə б. јарəдчылшымындан јəни тəрҹүмəлəрлə ээкинлəшдир-рилмишдир.

Китаб кепиш охучу кутлəси үчүн нəзəрдə туту-лушдур.

4702060102—55
655(2)—89 7—89

C (Aз) I

© «Елм» мəшријаты, 1989.

VII—XII ƏSRЛƏРДƏ
АЗƏРБАЙҖАН ШЕ'РИ

VII əsrin 40-чы illərindən Azərbaycan üzərinə müttəzəm hərbi yürüşlər təşkil edən ərəb xilafəti VIII əsrin 30-чу illərində bu ölkəni tamamilə öz hökmranlığı altına aldı. Əz hakimiyyətlərinin məhkəmlətmək üçün fəni dini ideologiya kətiymiş ərəblər Azərbaycanın müxtəlif dини əһалиsinə islamı təbül етдирмəклə, бир нөв əһалинин етник бирлијини сүр'əтлənмəsinə вə мəhkəмлənмəsinə шəраит јаратмыш олдылар, Баһид, күч-лү империја тəркибиндə феодал чəкишмəлəриндən вə дикəр хəрич мұдəхил-лəрдən, мұвəггəти дə олсə, јəхə гуртармыш Азәрбајҹандə ичтими бəјə-тын башгə сəһəлəри илə јанашы, мəдəнијјəтин вə əдəбијјəтин инкишафы үчүн дə мұғјəн имкəнлəр јарəнды. VII—XI əсрлəрдə јашəјан Азәрбајҹан шайр вə мұтəфəккирлəри үмүми ислам мəдəнијјəти дахилində ərəбчə јазыб-јарəтсалар дə, бу, Азәрбајҹан əдəбијјəтынын кəлəчəк инкишафы үчүн тə-сирсиз гəлмəди.

VII—IX əсрлəрдə баш вəрмыш арасыкəсимлəз үсəнлəр, хуսусən мəшһүр Бəбək һəрəкəти нəтичəсиндə эһфəлəјиб лəхлəмыш ислам империјасы IX əsrin сонларындан е'тибəрən кет-келə Азәрбајҹандə аңчəг өз номинəл һаким-ијјəтини сəхлəјə билir. Бу дəвүр Азәрбајҹанындə Мəзјəдилəр (861—1027), Сəчилəр (879—930), Сəлəри'əр (X—XI əсрлəр), Рəвəддилəр (979—1054), Шəлəддилəр (971—1086) ы.ми əслиндə мұстəгил олан феодал дөвəлəтлəри мəјдəнə чыхыр. Бүтүн булар мəдəнијјəт вə əдəбијјəтин дə башгə, əвəл-кинлən фəрғлənən јоллə инкишаф етмəсинə имкəн јарəдыр.

1054-чү илдə Азәрбајҹанын Сəлчүтилəр дөвəлəти тəркибинə дахил ол-масы елмин, иңчəсəнəтин вə əдбијјəтин инкишафына тəкəн вəрəрəк бир сыра көркəми сөнəткарларын мəјдəнə чыхмəсына шəраит јарəтды. Бу ишдə Азәрбајҹан атəбəјлəр дөвəлəтинин (1136—1225) мұстəсəнə ролуну дə унутмəг олмəз.

Əлвəришли цəғрафи мөвҹијнə көрə дүнянын бир чəх өлкəлəринин ит-тисəди-нəчəрəт əлəғəлəринин кəсимшə нөггəсиндə дурən Азәрбајҹан єјин замəндə əсрлəрдən бəри дүрлү мəдəнијјəтлəрини, əдəбијјəтларын говушмə нөггəси олмушдур. Тəсəдүфи дəјил ки,ээнкин фəлклор эһ'əнəлəри /илə сечилən бу өлкə X əsrin сону, XI əsrin əвəлиндən бəшлəјəрəг јазылə əдəби-јəт сəһəсиндə дə Јəхын вə Орта Шəрг рєкионундə мəркəзи јəрлəрдən бирини тутмəгə, өз орјинал идєя-бəдии хусусијјəтлəрини башгə əдəби-јəтлəрə тəлјин етмəјə бəшлəмышдир. XII əсрдə əһмин тəкəмүлүн тəби

нәтижәсә ки ми Низаминин бәди яһәдәс яһәдәи вә сонраки әдәби инкишаф әсрләр боју гүвәтләи мүсбәт тәһсир көстәрдәи.

XI—XII әсрләр Азәрбајҗанындаки әдәби јүксәлиши чох мүрәккәб иғти-сәди-иғтимаи вә мәдәни шәрәит, классик шәхсәнјүтләр јаратмышды. «Азәрбајҗан» поезија мәктәби» ады илә мошһур олан бу дәвр әдәбијәтанын формалашмасы вә инкишафыны Гәтран Тәбризи, Мәһсәти Кәнчәви, Хагани Ширвани, Фәләки Ширвани, Мүһәррәдин Бейләгани вә нәһәјәт, Низами Кәнчәви ки ми классикләр мүәјјән етмишләр.

Бу поезија мәктәби әсрләр боју Азәрбајҗанда ана дилинә јаранмыш зәңкин шифаһи халғ әдәбијәтаны, Јаһын вә Орта Шәрғ әдәбијәтаны, һа-белә антик әдәбијәт ән'әналәринә әсәсләнирди. VII—VIII әсрләрдә јаран-мыш вә ән'әналәри XII әсрә гәдәр кәлиб чыхмыш әрәбдилли Азәрбајҗан әдәбијәтанын да нүфузу бөјүк иди.

Мәһмудур ки, әрәбләр истила етдикләри халғларын јазылы әбидләрини саф-чүрүк едир, әсәсән тарихи хроникалары өз дилинәлә чевирир, гәләнла-рыны исә мәһв едирдиләр. Мәсәлә, мошһур сәлани хроникасы «Худәјна-мәһини башына мәһв белә бир иш кәлимишди. Әрәб дилинә тәрчүмә едиләндән сонра әсәрин орижиналы јандырылмышды. Бәдин әсәрләрә кәлинка, әрәбләр оларла о гәдәр дә мејл көстөрдирдиләр. Марағлыдыр ки, јуан фәлсәфәсинә әдл чохлу әсәрләр әрәб дилинә тәрчүмә едилдији һалда зәңкин јуан бәдин әдәбијәтиндән бир нүмунә белә чевриләмәмишди.

Күман етмәк олар ки, әрәб истиласына гәдәр Азәрбајҗан јазылы әдәбијә-танын да мүәјјән әбидләри олмуш, ләкин олар мәһв едиләрәк бизә кәлиб чәтмәмишдир. Һәр һалда азәрбајҗанлы шаирларын әрәб дилинәдә јаздыглары илк шә'рәрә VII әсрин сону, VIII әсрин әввәлләриндән етиба-рин тәсәдүф етмәк олур. Мүхтәлиф әрәб гәбиләләринин мәвласы (азад әсри) олан вә «Әл-Азәрбајҗан» нисбәси илә јазыб-јарәдән бу шаирларын әсәрләриндән бә'зи өрнәкләр мәчмүүләрдә дәврүмүзә кәлиб чәтмишдир.

VII—VIII әсрләрдә Мәдинәдә вә Мәккәдә јашајыб јаратмыш Азәрбајҗан шаирләриндән Әбу Мәһмәд ибн Бошһар, Муса Шәһоват вә Исмајил ибн Јәсарын шә'рләри мубариз, тәғйиди руһу, орижинал сәһәткарлығ хуәсәнјүт-ләри илә о дәвр әрәб поезијасындан мүәјјән дәрәчәдә сечилир. Буну мүтә-хәссисләр дә тәсдиғ едиләр: «VII—VIII әсрләрдә јашајыб јаратмыш вә мәвәли шаирләр ады алтында әдәбијәт тарихинә дахил олмуш Муса Ша-һоват, Исмајил ибн Јәсар вә Әбул-Аббас әл-Әмә ки ми азәрбајҗанлы шаир-ләр әрәбдилли поезијанын инкишафына хејл көмәк етмишләр. Бунунла јанашы, олар өз халғларынын бәди вә фәлсәфи тәфәккүрү илә бағлы олмушлар. Оларын јарәдчылыгы субүт едир ки, Азәрбајҗан халғынын һәмин дәврләки бәдин тәфәккүрү дикәр мүсәлман халғларынын мәдәни сә-вијәсиндән һеч дә кери гәлмишш, бир чох милләтләрин биркә сә'ји нәти-жәсиндә мејдана кәлимиш әрәбдилли поезијанын јени кејфијәтләр кәсб етмә-синдә, форма вә мәзмунча дәриләшмәсиндә, иғтимаи вә сјајси һәјәтә дәриндән нүфуз етмәсиндә өз фәдәсләри әсиркәмишдир. Азәрбајҗанлы руһу, азәрбајҗанлы тәфәккүрү, азәрбајҗанлы зәвгү әрәбдилли әдәбијәтә

дахил оларағ бу әдәбијәтаны мәвзуча кенишләнмәсинин әсәс әмилләриндән бирини чеврилмишдир.¹

Әрәб дилинә бәдин әсәрләр јазмағ ән'әнаси Азәрбајҗан шаирләри ара-сында XI әсрә гәдәр, јә'ни Гәтран Тәбризинин јарәдчылыға башладығы дәврә гәдәр давам етмишдир. X—XII әсрләрдә Азәрбајҗан әдәбијәтиндә бу поезијаны Баракәвәјһ Зәңчани, Искәфи Зәңчани, Хәтәт Низами Тәбризи, Әбу Нәср Мәһсүр Тәбризи, Хәтиб Тәбризи, Мәс'уд ибн Намдар, Өмәр Кәнци ки ми шаирләр тәмсил етмишләр. Һәмин Азәрбајҗан шаирләри классик әрәб поезијасына хас олан мәчәзлар системини ишләтмәклә јанашы, јери дүшдүк-чә доғма вәтәнләринин рәһкәрәки тәбәғәтини, мәрд, јениләмәз инсанларыны да тәсвир етмишләр ки, бу да оларын әсәрләринә мүәјјән милли колорит кә-тирмишдир.

Чоху Мәдинә, Бағдад вә 6. шәһәрләрдә јашајыб јаратмыш Азәрбајҗан шаирләринин јарәдчылыгында әсәс мотивләрдән бири вәтән һәсрәти ол-мушдур. XII әср шаири Өмәр Кәнчинин јаздығы ашағыдаки парча бунун сәчнәјәви нүмунәсидир:

Сүрүб дәвәләрини мәним јурдума чәтсан,
Достларыма, унутма, мәндән јетир бир салам,
Бу дәрәдә дәмәјимдән, ајрылығ азабындан —
Даныш бир-бир оларла, мән нечә хәстәһаләм.

Сәлә ки, оларлы мән һәр јадыма салдыҗа—
Кәлиб кечир көзүмдән бир дә о күнләр тамам,
Этирли мән әсдикчә сәһәр дәст дијарындан,
Гәлбим јарпағ тәк әсир, тапмыр бир ләһзә арам.

Гәтран Тәбризи јарәдчылыгы илә Азәрбајҗан поезија мәктәби јени инкишаф мәрһәләсинә гәләм гојду. Бу мүтәфәккир шаир фәрәдилли Азәрбајҗан поезијасынын илк көркәмли нүмәнаһидир.

Фәрәдилли Азәрбајҗан поезијасы дедикдә, сәдәчә оларағ, чоғрафи сәр-һәдләрлә мәнхулашан бир әдәби һадисә јох, өз идея-естетик әсәсы вә тәкрәдилмәз хуәсәнјүтләри илә сечилән мүстәғил, орижинал әдәби мәктәб нәзәрдә тутулур.

Тәбриз јахынлығындаки Шаһнабад гәсәбәсиндә мүлкәдар әлиәсиндә анадан олмуш Гәтран көң јашларында шәрифлә башламыш, аз бир за-мандә истә'дәдлы сәһәткар ки ми мошһурлашарағ сараја дә'вәт едилмишдир. Мүхтәлиф һөкмдарларын мәдәни һәср олунуш гәсидләр Гәтран диванынын әсәс һиссәсини тәшкил едир. Ләкин бу онун бәди-естетик дәјәрини һеч дә азалтмыр. Хуәсислә она көрә ки, диванда Гәтранын јашајыб јаратдығы та-рихи дәвирин бир сыра иғтимаи-сјајси һадисәләри чох доғиғ әксни тап-мишдир. Шаирин ки Азәрбајҗан һөкмдары—Әбул Нәсән Ләшкәри вә Әмир Чәфәр арасында барышығ мүнасибәти илә јаздығы гәсидә бу чәһәтдән чох

¹ Маһмудов, М. VII—XII әсрләрдә әрәбчә јазмыш Азәрбајҗан шаирләри. Бақы, Елм, 1983, с. 76.

сәңгәйиәдир. Бу әсәрләрдә Готраның вәтәнсәвәр дүшүнчәләри вә јуксак һиссәләри дигәнәи чәлб едир. Готран һаричи мүдәхиләчиләре ләјигли чаваб вәра биләкчә, һәнд, күчлү Азәрбајҗан әрәсунлади, буна көрә дә әмирләр арасындакы ади бир сәзиш, барышыг белә ону севиндирир, үмидләрини гүвәтләндирир.

Җәсидәләрини һәсиб (кириш) һиссәсиндә Готран сәнәткарлығы даһа парлаг шәкилдә мејдана чыгыр. Әсәсән баһарын тәсвириңә аид олан бу һиссәләрдә шаир һәр дәфә јени-јени бәдиһи тәсвир вәситәләри тапыр, дар бир мөвзү чәрчивәсиндә вәдуғу төкәрсәз нахышларла охучуну һејран гојур. Готран вәсфдән мүхтәлиф һадисә вә мәфһумларын кеңиш тәсвириңдә истифадә едир. Бу чәһәтдән баһарын мозаика тәсирин бағышлајан роһкароһк тәсвири хүсусилә сечилир:

Еләјәир дунјаја фәрвәрдин* јели һәр дәм сәфәр,
Еләдикчә һәр сәфәр дунјаја о чалмыш сәфәр.

Еләјәир бүлбүл фәған күлшәндә һәр сағт јенә,
Назланыр күлләр бахыб көрдүкчә һәр дәм нәләләр.

Тутја бәнзәр шәғәјиг димдијиндә гыр тутуб,
Сури зәрди, үстүнү тигырмызы тозлар бәзәр.

Илдырым шимшәк чаһар дам булудлар ојнашар,
Санки зәңчи ордусу татар көрүб хәңчәр чәкәр.

Бәнзәјир бағларда нәркиз бүтләрин әлләрини,
Гол-биләк миңа тамам, өвчү һәнадыр сәрбәсәр.

Кәл күләк әсдикчә бәнзәр көксүнә шәһиндәрини,
Санки товузду, тигизлүк, бағда ачымыш балү пәр.

Готран Тәбризиниң рүбаиләриндә мәһәббәт лирикасы даһа гүвәтлидир. Марәғлыдир ки, бу рүбаиләрдә бәдиһи зәмин киңи ондан әввәлки фарс поезијасындан даһа чох Азәрбајҗан шифаһи халғ әдәбијатынын тәсирини нәзәрә чарпыр. Готран диванындакы рүбаиләрдә апарычы мејл фәлсәфи әскетизм дејилди. Бу әсәрләр вәзину вә бәдиһи тәсвир вәситәләринә көрә рүбаи алләнсалар да, идеја вә сәнәткарлыг чәһәтдән бизим бәјәтиләре даһа јакынди. Бәјәтиләрдә олдуғу киңи, бу рүбаиләрин чоҳунда да әсас поэтик фикир сон ики мисралда верилир.

Еј һүснү көзәлләр гибләси олан,
Уројин уроји, руһа, чана чан.
Дедим үрәк вериб алмышам сәни —
Јох, чанымы версәм, јенә учузсан.

Азәрбајҗан халғынын тәфәккүр тәрән Готраның әсәрләриндә сипһимәз изләр бурахмыш, шаир јери калдикчә чоҳлу түрк сөзләри ишләтмишди. «Чувал», «чинағ», «бәкмәз», «тағ», «јун», «дағ», «јаја» вә с. түрк сөзләри Готраның бәдиһи лексиконунда хүсуси дигәнәи чәлб едир. Шаир бәзән әрәб вә фарс дилләриндә ләзым олан гафийәни тапмада чәтинлик чәкәркән өз аңа дилинә мүрабәт едир. Мүбәлиғәсиз демәк мүмкүндүр ки, Готран поезијасынын специфик дили азәрбајҗанча дүшүнүб фарсча јазан бир сәнәткарын дилидир. Бу хүсусијәт, үмумијәтлә фарсдили Азәрбајҗан поезијасы үчүн сәңгәйиәдир.

XI әсрдә Азәрбајҗанда јашајыб-јаратмыш әрәбдили Азәрбајҗан шаирләри һаггында аз мәлүмат галмыш, онларын әсәрләриндән јалыз әјри-әјри нумуналар Әбүл-Һәсән әл-Баһәрзиниң «Думјат әл-ғәр вә усрат әһләл-әср» мәчмүсиндә горунуб сахланмышдыр.²

XI әсрин иккинчи јарысында етибарән Зағағгазијаны фәһ елән сәлчу-гиләр фарсдили поезијанын иңикишафы үчүн јени шәрәт јарадылар. «Илк бахышда но гәдәр тәвҷүблү көрүнсә дә, сәлчуғларын кәлиһин фарс әдәби дилинин Зағағгазијада [ја]һалмасына көмәк кәстәриди»³ Ј. Е. Бертелс бу һадисәни онунда изаһ едир ки, сәлчуғ һөкмдарларынын өз дәвләт апаратыларын олмадығына көрә, ишғал етдикләри өлкәнин дәвләт апаратыны вә бүтләүлүк сарај адәт-әңәнәсини горужуб сахламаға мәчбур олмушдулар. Сарај шириләри вә сарај әдәбијаты да бу әңәнәнин әјрәлмәз һиссәләриндән бири иди.

XII әсрдә Азәрбајҗан әдәби мәктәбинин бир сыра парлаг сипһасы јетишчир. Буиләрин сырасында Шинәбәддин Сүһрәвәрди вә Ејн-әл-Җузат Миҗәнчи киңи суфи шаирлар, Әбүл-җәла Кәңчәви, Мәһсәти Кәңчәви, Фәләки Ширвани, Иззәддин Ширвани, Мүһирәддин Бейләгани, Гивами Муттәризи, Хагани Ширвани киңи сарај шаирләри вә азәд сәнәткарлар вәр иди.

Әлбәттә, биринчи ики шаирин суфи алләндырмасы һеч дә гәлаләләриниң суфизмдән бүсбүтүн кәһәр олдуғлары демәк дејил. О дөврдә суфизм о гәдәр гүвәтлән фәлсәфи-әстетик чәрәјән иди ки, сәнәткарларын чоҳу бу вә ја дикәр дәрәчәдә онун тәсиринә тапылдылар. Һәм дә нәзәрә алынмалыдыр ки, бизим чоҳ вахт дүшүндүрүмүз киңи, суфизм јалыз төркидүн-јалыз вә мүтәһик тәблиғ елән дини-мистик чәрәјән дејилди—бу аламәтләр чоҳ вахт суфизмин әјри-әјри мүтәрәғги голлары үчүн заһири, формал пәрлә ролуну ойнадырды.

Җаба јун палтар—кәпәнәк кејиб әскетик һәјәт сүрән вә әскетик көрүшләр тәблиғ елән суфиләрдән башға бир дә фикир суфиләри—философ-шаирләр вәр иди. Бәзән ән мүтәрәғги фикирләр суфизм мәчәзләри, рәмәзләри вәситәсилә тәблиғ едилди. Тәсәдүфи дејил ки, мүтәрәғги суфизм һәмһинә ортодокс исламла мүхәлифәтлә олмуш, мүртәчә, мүһәфизкар руһаниләр имкан дүшдүкчә мүтәрәғги көрүшлү суфиләре диван тутмушлар. Бурадан

* Фәрвәрдин—Иран күнәш тәғвиминин биринчи ајы (21 март—20 апрел).

² Маһмудов, М. Кәстәрилән әсәри, с. 84—85.

³ Бертелс, Е. Э. Низами и Физули.—М., 1962, с. 34.

белә бир мәнтиги нәтичә чыхар ки, суфизмни мутарәғги голуна мәнсуб оландар ејни заманда һаким синифләрлә дә мұхалифәтдә олмушлар. Азәрбајчан философу вә шаири Ејн әл-Ғузат Мијанәчи дә мәһз өз кәскин суфијанә чыхышларының гурбаны олмуш, 32 јашында вәһшчәсинә әлдүрүлмүшдүр. Зоманәсинин көркәмли философларындан бири кими танынан Ејн әл-Ғузатны һәм дә јүксәк шаирлик истеґады олмуш, шәр техникасында, мәчәзларын ишләмәсиндә, лирик һиссләрин вә тәбиәт ләһвәләринин тәсвир вә тәрәннүмүндә өз мүасирләриндән хејли сечилмишдир.

XII әср Азәрбајчан поэзија мәктәбинин күчлү бир голу Ширваншаһлар сарајында јараныб, Хагани кими бөјүк сәнәткар јетирмишдир. Бу голуи әсәсини гојанлардан бири Әбүл-Үлә Кәнчәвидир.

Әбүл-Үлә кәзәл шаир олмагга јанашы, бачарыглы устад—мүәллим кими бир чох истеґадлы сәнәткарларын јетишиб боја-баша чатмасына шәраит јаратмышдыр. Ширваншаһлар сарајының «мәлиқүшшүрә»сы (шаирләр пәдшәһи) вәсифәсинә гәдәр јүксәлимиш Әбүл-Үлә Кәнчәвинин диваны бизгә кәлиб чатмаса да, әдә олан нүмунәләрә әсәсан онун шәр сәнәтиндә јүксәк мәнәһәрәт кәстәрдијини тәсдиғ едә биләрик.

Мұхталиф мәхәзләрдә бизгә натамам бир гәсидәси вә бир рүбаиси кәлиб чатмыш шаирләрдән бири дә Иззәддин Ширванидир. Гәсидәдән көрүнәдүјү кими, Иззәддин тәбиәт ләһвәләри јаратмағда, оригинал поэтик мәчәзләр тапмағда мүасирләриндән кери галмамышдыр. Иззәддин Ширванинин шәри сәнәткарлығ чәһәтдән, көзләнилмәз бәдни фикир сөјләмәк бахымындан даһа марәғлидир:

Кујиндә фәләк дүн кечә көрчәк мәни сорду:
«Ким салды сәни бу һалә? Дүр бир мәнә көстәр».
«Јарын о хумар көзләри»—дидим. Деди: «җеһәт!»
Пис сархәш олублар, сани, гаґ, әлдүрәкәкләр».

XII әср Азәрбајчан поэзија мәктәбинин Ширван әдәби бирлијинә (әкәр белә демәк мүмкүнә) дахил олан истеґадлы шаирләрдән бири дә Фәләки Ширванидир. Хагани илә тәхминән јашыд олсалар да, сәнәтдә онун шакирдид олмушлар. Буну Хагани өз Фәләкинни өлүмүнә јаздығы мәрсијәдә гәјд едир.

Әбүл-Үлә Кәнчәвидән вә Иззәддин Ширванидән фәрғли оларағ, Фәләки ирсиндән даһа чох бәдни нүмунә бизгә кәлиб чатмыш, онун «Диваны» Лондонда вә Тһеһранда нәшр едилмишдир. Ширван сарајында јашајыб јарадан шаирләрдән чохунун ачы гисмәти—һәбсхана Фәләкиннә дә бир мүддәт өз гојунда «бәсләмиш», бир сыра гәмли шәрләрин мейдана чыхмасына сәбәб олмушлар. Шаирин һәбсханада әзәб-әзизјәт чәкдији «Нист» («Дејил») рәдифи шәриндән дә ашкар көрүнүр.

Үмумијјәтлә, Ширван сарајында јаранмыш шикајәтнамәләри нәзәрдән кечирдикдә белә гәһәгәтә кәлмәк олур ки, бурада сәнәтин инкишафы вә сәнәткарны: әмин-аманлығ үчүн о гәдәр дә сағлам мүһит олмамышдыр.

Әлбәтте буну, мұтәхәсссләрин чох вәхт изаһ етдикләри кими јализшә шаирләрин бир-биринә гаршы һәсәд вә пахыллығ илә ајдылашдырмағ доғру олмазды. Күман ки, шаирләрин әзәб вә мөһрүмјјәтләрә мө'руз галмасынын әсәс сәбәби јүксәк мәһсәбдә феодал ағалар имиш. Оларын башында вәзир олмасы да ағлабатандыр (Низаминин «Једди көзәл» поемасындакы мәшһур Рәст-Рәвшәни јада салар). Нәр һалда, Фәләкинни вә Хаганини һәбс олунмалары, Әбүл-Үланын исә белә бир төһлүкә мө'руз галмасы феодал сарајлары үчүн сәвијјәви һадисә иди вә тәзкирәләрин јаздыгына көрә, белә бир «шәрәфә» наил олмағ» горхусуну вәхтилә Мәһсәти ханым да кечирмишди.

Тәзкирәләр Мәһсәти Кәнчәвинин Султан Сәнчәр (1118—1157) сарајында јашајыб јаратдығны кәстәрирләр. Ләкин индинин өзүндә белә бу шаир һағгында биографик мө'луматлар јох дәрәҗәсиндәдир. Мәһсәти Кәнчәвинин рүбаиләриндә орта әсрләрин бағагчы бәдни тәфәккүрү сәвијјәсиндә бир сыра фәлсәфи фикирләр вә интиг һиссләр ичә бир сәнәткарлығла өз әксини тәлкимшдир. Бә'зән Мәһсәти Кәнчәвинин рүбаиләринин Шәргин һәһәк сымаларындан бири олан Өмәр Хәјжәми ејни јавида јазылмыш әсәрләри илә мұғәјисә едилрәр. Доғрудур, Мәһсәти јарадычылығында бу рүбада бир нечә рүбаи вардыр, ләкин онларын әсәс һиссәс Гәтһан Тәбризинин вә Иззәддин Ширванинин јухарыда нәзәрдән кечирдијимиз рүбаиси илә һәмәһәңкидр вә XII әср Азәрбајчан поэзија мәктәбинин ајдын сечилән мөһрүнү өз үзәриндә кәздирир.

Мүчирәддин Бәлҗәгани Елдәкизләр сарајында јашамыш, өз гәсидә, гәзәл вә рүбаиләрини бу сарајын һөкмдарларына һәср етмишдир. Ширваншаһлар сарајындан фәрғли оларағ, бу сарајдакы шаирләр һисбәтән сакиг өмүр сүрмүш, һәтта Низаминин јаздығы кими, «Кечәдә јүз хәзинә» алмышлар. Бунә бахмајарағ, Елдәкизләр сарајында Мүчирәддин Бәлҗәгани кими бир шаирә дә бәһтан атылмыш, ону дәвләт сиррини ачмағда тәғсирләндириштир. Шаирин ашағыдакы бейтләри бу һадисәјә ишарә едир:

Мәни чаһан таныды хидмәтиндә, еј шаһым!
Ағыллылар арасында адым олуб өзәр.
...Мән олмадымә әкәр хидмәтиндә бир нечә вәхт,—
Демәк дејилди ки, рүһәм дәхи узағда көчәр.
Узат атан мәни шаһын соғулугу оладу,
О нәзәрни урәјин, вар күман, јәнә исенәр.

Хошбәхтлиқдән мәсәлә тез ајдылашдырылмыш, һәбијјә шәрләри јазмаға еһтиҗач галмамышдыр,

Мүчирәддин Бәлҗәгани «Диваны», демәк олар ки, там шәкилдә дәвүр-мүзә гәдәр/кәлиб чатмыш, әсэрин тәғйиди мәтин 1979-чу илдә бир нечә әлҗамә нүсхәси әсәсиндә Тәбриздә нәшр едилмишдир.

XII әср Азәрбајчан поэзија мәктәбинин нүмәјәндәләринә сәк олан јүксәк шаир профессоналдығы, сөзүн поэтик имканларындан максимум истифадә, поэтик вәлидләрдә өзүнә мөһкәм јер тутмусу фикир чохмәналылығ вә б. к. хусусијјәтләр Мүчирәддин Бәлҗәгани јарадычылығына да јад де-

жилдр. Бу мөкөтөбн аламөтлөрдөндө бири дө халг сөнөтине, фольклор су-
ротлөрине вә ифадәлөрине, афоризмләре күчүл мејлдр. Сајсыз-һесабыз
нүмүнәләрлө тәсдиғ олунә биләчәк бу фикри Мүчирәддин Бејләгани јарады-
чылыгында кәтирдигимиз бир бејтлә әјәниләшдирмәк олар:

Диләклә бир кәсә вәслин сәнин нәсиб олмаз —
Олармы агзы ширин, ким ки, һеј шөкәр дүшүнә?

Өз мүасирләри кими, Мүчирәддин Бејләгани дө инчә поетик тапынты—
нүктә јаратмағын устасыдыр. Шаирин «Диваны» башдан-баша белә нүмү-
нәләрлә долудур.

Классик әдәбијәтдә әсрләр боју истифадә олунан ән'әнәви поетик об-
разлар Мүчирәддин јарадычылыгында һәр дәрәжә јени рәңкдә, јени чалардә
чыхшы едир, јени бахымдан мәһәләндерилер, буна көрә дө һөмишә тәзә,
чанлы көрүнүр. Бу чәһәт үмумијјәтлә, XII әср Азәрбајҗан әдәби мөкөтөбинә
хасдыр.

Зәманәдән, дүнјадан шикајәт, гејри-мүәјјән кәләчәк гаршысында чаш-
гынылғ һиссиндән доған бәдбиллик бу дөвр шаирләринин јарадычылыгында
өзүнү көстәрән мотивләрдәндир. Мәлз бу мотивин тә'сирин илә бејүк Низами
бир аз сонра «Өлмүшләрлә доғулмамшылары» зәманәнин ән хомбөхт адам-
лары һесаб едәчәк.

Һәр чүр шәрин банисн олан фәләк образы Мүчирәддин ше'рләриндә
хүсуси парлаг бојаларла тәсвир едилдр: Удузлары бир чырағ кими әлиндә
тутуб һәр јери долашан, азачы хомбөхтлик әләмәти көрдүју һәр бир јери
харабазара дөндәрән бу гөчә јалғузгаг һәлә һеч кимә камында јашамағ
сәәдәти нәсиб етмәмишдир. Ондан белә бир пәјм уммағ да сәдәләһһүлк,
ағылсызлығ әләмәтидир.

Хагани јарадычылыгы XII әср Азәрбајҗан әдәби мөкөтөбинин зирвәлә-
риндән биридир. Хагани поезијасы лирик-фәлсәфи ше'рин наилјјәтләринин
јекуну, Низами дүнјасынын эпик-романтик зирвәсинә кечид мәрһәләсидир.
Бу поезија һәм идеја истиғамәтинә, ичтимәи мотивләринин дәринлијинә, һәм
дә бәдин кејфијјәтләринә көрә Низамијә гәдрәки ше'рин ән јүксәк мәрһә-
ләсини тәшкил едир.

Азәрбајҗанчын гәдим мәдәнијјәт мәркәзләриндән бири олан Шамахида
доғулмуш Әфзәләддин Бәдил Әли оғлу Хагани мүрәккәб, зиддијјәтлән бир јә-
радычылығ јолу кечмишдир. Өз дөврүнүн көркәмли алимләриндән олан
әмисе Кафиәддин Өмәр ибн Османнн рәһбәрлијин әлтинда мүкәммәл тәһсил
алмыш Хагани чох кәч јашларыннан јарадычылыға башламшы, әмисинин
арзусуна үјүн оларағ Һәҗәјин тәхәллүсү илә ше'рләр јазмышдыр. Мүасир-
ләри олан Азәрбајҗан шаирләри кими, Хагани дә поезијасыны Хорасан әдәби
мөкөтөбинин Үсәүри, Сәнан кими нүмәјәндәләринин јарадычылыгы илә мүга-
жәс етсә дә, әслиндә бу мөкөтөбдән тамәкилә фәргәнән, идеја-әстетик ху-
сусијјәтләринә көрә Јахын вә Орта Шәрғдә бәһзәрсиз бир ше'р мөкөтөбинин
јарадылмасында фәзәл иштирак едәндәрәдән бири иди.

Хагани јарадычылыгында диггәти ән чох чәлб едән чәһәт һәр бејтдә,
һәр мисрада өзүнү көстәрән дәрин елимликидр. Һәм дә бу елимлик гуру,
јоручу бир диллә јох, ширин, чизбәдәр поезија дили илә тәғдим едилдр.
Дөврүнүн елимләрин дәриндән бәлән Хагани бә'әнн инчә бир ејаһмад елим
дүнјакөрүшү илә ислам дүнјакөрүшүнү гаршылашдырыр. Азәрбајҗан әдә-
бијјәтинда илк поэма сајлан «Төһфәтүл-Ирагеји» әсәриндә бу чәһәт даһа
әјәни шәкилдә әксини тапымышдыр. Шаир Хызырин дили илә гәдим јунан
фәлсәфәсинә «мүнәсибәтини» бу чүр ифадә едир:

Де, нә вахта гәдәр сән белә һејран
Чүрүк фәлсәфәдән дәм вурачаған?
Әслинә баһанда «фәлсәфә» сөзү
«Сәфәһ» кәлимәсинә јахындыр дүзү:
Ајры бир мә'насы олмамыш дәрин —
Гур'анын, данылымз бу һәдисләрин—
Гәбагында јәгин аңалар һәр кәс,
Јунан фәлсәфәси бир јуна дәймәз.

Сонралар ејни әдәби фәнди Низами дә ишләдәчәк, мә'нин Бишрин
Гур'ана истинадән кәтирдји «тәкзибедилмәз дәлилләрлә» Малиханн елми
муддәаларын рәдә едәчәк. Әлбәтте, бу һалда Хагани, јахүд Низаминин мәлз
һансы тәрәфдә дурдугларынн гәти сәјләмәк чәтиндир, ләкин әсас мәсәлә
бунда дејилдир: ондадыр ки, һәр ки мутәфәккир ахтарыр, шүбһә едир,
схоластик чәрчівәни лахладыб «тозсуз пәнчәрәдән күнәшә» (Низами) тәрәф
бојланырлар. Елә бу дәрин скептицизм дә мәнтиғи чәһәтдән Хаганинин зә-
манәдән наразылығына әсәсләндир. Шәхси һәјәтиндакы үтүрсүзлүгүн бу
наразылыға мүәјјән тә'сирин олса дә, бунун башлыча мотив олдугуну дү-
шүнмәк сәдәләһһүлдүр. Хаганинин зәманәјә гаршы дәрин мәзәммәтлә долу
мисраларын охуадуғча истар-истамәз дүшүнүрсән ки, о, Ширван зиндәна-
рында олмазын әзәб-әзјјәтләр чәкмәсәјди белә, тез-тез әзизләринин итирмә-
сәјди белә, зәманә илә «дүшмәнчилијиндән» әл чөкмәјәчәкди. Јарадычылы-
ғындакы бу мотивләрә көрә Хагани мутәрәғги сүфиләрә чох јахынлашыр.
«Фәләји» јахмағ үчүн көјләрә нәрдиван тапмајан» шаир олачы «башмын ағар
едиб гачмағда», јә'ни мә'новни әскетизмдә көрүр.

Ғәсидә вә мәснәвләриндә әсәсон ичтимәи иттиһамчы олан Хагани гә-
зәлләриндә һәр шејдән әввәл лирикди. Хагани һәм дә гәзәли мүстағил жанр
кими формалашдыран илк шаирләрдән бири сајлыр.

Хагани гәзәлләринин тәһлилинә јүксәк әстетик мейјарла јанашмағ ла-
зымдыр. Шаир көзләнилимзә поетик тапынтыларла, образларла тоқраредил-
мәз көзәллик јарадыр бу көзәлликлә дә охучуну һејрәтләндирдр. Ејни
заманда нәзәрә алмағ лазымдыр ки, бу, јолухучу һејрәтдир — јә'ни шаир
өзү көзәлликдән һејрәтләниши вә буну о гәдәр көзәл тәсвир, тәрәнлүм
етмишдир ки, охучуну дә овуналдыр. Классик поезијадә «јаралы синә» об-
разы чох ишләниб. Ләкин Хаганинин бу образ јанашма үсүлүнә һәлә һеч
кәсдә тәсәдүф едилмәмишдир: јәр ашгийн синәсин өз кирикләри илә де-

шир. Бу ишдән онун мәсәди о деил ки, ашигнч өзәб-әзизјитнән өзә алсын, әкиә, о, ашигини ләззәмчә жүксә гижәтләндирдијиндән онун синәсини гижәтли ничи һесаб едир. Ичидә исә, тәһидир ки, дешик ачарлар.

Хаганини өзүндән сонраки Јахин вә Орта Шәрг, еләчә дә Азәрбајҗан шәирләринә чох бәјүк тәҗри олмушдур. Хагани идејалари, фикирләри, Хагани образлары јарадычылыгдан јарадычылыга узун мүддәт сәјәһәт етмиш, нечә-нечә сәнәткарни јазы үслубуну мүјәјјәнләшдирмишдир. Тәкчә ону кәстәрмә кифәјәтдир ки, Низами кими нәһәк мүтәфәккир—шаир белә Хагани поезијасынын нүфузедичи тәҗриријәнән мүсбәт мәһнадә јаха гуртара билмәмишдир. Бу исә тәби иди. Ејни әдәби мәктәбин нумәјәндәләри нә гәдәр оријинал олсалар да, һарадасә үмумиләк тәшкил етмәли, һансы бир нөгтәдәсә кәсншмәли, фикир, образ ишләтмәк мәҗамында сәсләшмәлидирләр.

Үмумијәтлә, бу дөвр шәирләрини јарадычылыгына хас олән ичә јумор, ејһәм Хагани поезијасыны да фәргләндир. Ара-сыра диггәти чәлб едән бу чизкиләр шаирни јарадычылыгында өзүнү мүјәјјән дәрәҗәдә кәстәрән бәдбинлијин тутгун рәңкләрини ачыр, ону бир гәдәр јумшалдыр. Низами јарадычылыгында олдуғу кими, Хагани шәирләриндәки јумордан да фәлкләр јуморууну әтри кәлир десәк, сәһә етмәрик. Тәсадүфи дејил ки, шаир бу мәсәдлә аталар сөзү вә мәсәлләрдән кениш истифадә едир. Мәсәлә:

Ешшәјә дејиләр: «Бујур тоја кәл»,
Ешшәк гәһ-гәһ чәкиб күлдү нәһәјәт.
Деди: «Сиз естәјән рәггәс дејиләм,
Нә дә чәлгычы тәк тапмышам шәһрәт.
Һәмбалыг етмәјә чагырырсыныз,
Су, олун дашымаг ләззимдир әлбәт».

Тәкчә Азәрбајҗан әдәбијатында дејил, еләчә дә Јахин вә Орта Шәрг рекионал әдәбијатында оријинал һадисә сәјылән Хагани сәнәткарлыгы XII әсрдән бери шаир вә әдәбијатшүнаслар тәрәфиндән севилә-севилә тәдгиг вә тәрәннүм едилмиш, өрнәк гәјнағы олмушдур. Авропа шәргшүнаслары да бәјүк шаирни һејротамиз сәнәткарлыгына ләгәјд галмамышлар. XVII әсрин икинчи јарысында етибарән ады Авропа охучусуна таныш олән Хагани һагында илк елми монография да XIX әсрин икинчи јарысында Авропада јаранымышдыр. Һазырда хаганишүнаслыг јени инкишаф мәрһәләсинә чатыб мүасир әдәбијатшүнаслыг елминин тәләбләри сәвијәсиндә дурса да, шаирни түкәнмәз сәнәт хәзинәсиндә арашдырылмамыш һәлә чох ничи галыб.

Ајры-ајры әдәби шәхсијәтләрин јарадычылыгы, XI әсрин биринчи јарысында формалашмаға башлајыб, жүксәлән хәтлә XIII әсрә гәдәр кәлиб чатан фарсдилли Азәрбајҗан поезија мәктәбинин инкишаф јолу барәдә бәсит дә олсә, тәсәвүр јаратмаға чәјд етдик.

Һагында данышдыгмыз сәнәткарларын чоғу јалныз шаир олмагла галмамыш, јашадығлары дөврүн тәләбләри әсасында бир чох елм сәһаләри илә марағланмыш, бир сөзлә, синкретик зәка сәһиб олмушлар. Истәр

Хагани, истәрсә дә Низами јарадычылыгында елә нүмунәләр тапмаг олар ки, онлары охунда дүшүнүрсән: бу мисраларын мүәллифи дөврүнүн көркәмләли алыми олмуш, өз елми идејаларыны көзәл поетик диллә шәри етмишдир. Еји Әл-Гузат Мијанәчи вә Шәһабәддин Сүһрәвәрди кими суфи философлар үчүн исә бу сөзләри мүстәғим мәһнадә ишләтмәк олар.

Ортаәср әрәб гәсидәләриндә олдуғу кими, Азәрбајҗан шәирләрини дә бу жанрда јаратдығлары мәдһијәләрин чоху тәбиәтин вә мәшугәнин тәрифи илә башланыр, сонра мүәллиф әсл мәтләбә кечиб чәмијјәт мәсәләриндән бәйс едир, тәмтарагла дөврүнүн һөкмдары јакуд башға бир мөшһүр шәхс һагында данымыш, ондан сәхавәт көзләјир.

Мүјәјјән әләмәтләрә малик олмасы һеч дә XII әср Азәрбајҗан поезија мәктәбинин үмумән Азәрбајҗан әдәбијатындан ајырмыр. Бу мәктәблә кенетик әләгәрләр һәсаноглудан, Гәзи Бүһранәддиндән, Нәсимидән, Фүзулидән башламыш бу күнә гәдәр бүтүн Азәрбајҗан әдәбијатында чох ајдын нәзәрә чарпыр; бу мәктәб сонраки әдәбијат үчүн идеја-образ хәзинәси ролуну ојнајыр. Онун ән бәјүк наилијәти Хагани вә Низами јарадычылыгыдыр. Бу ики нәһәнсиз исә Азәрбајҗан әдәбијатынын сонраки инкишафыны тәсәвүр етмәк чәтиндир.

Индиядәк Фәләки Ширвани вә Мүһирәддин Бәлҗәганини ирсиндән азәрбајҗанчаја аңчаг тәк-тәк шәирләр тәрчүмә олунмушду. Онларни һәр икисини хәјлән шәирини тәрчүмәси илк дәфә бу китабда чап едилир.

XII әсрә анд бир нечә әсарин 40—50 ил бундан әввәлки тәрчүмәсиндә бә'зи јерләри үслубча редактә етмәк ләзым кәлмиш вә бу ишн шаир Хәлил Рза көрмүшдур.

VII—X әсрләр әрәбдилли Азәрбајҗан шәирләрини әсәрләриндән нүмунәләрин мәңзүм тәрчүмәси әрәбшүнас профессор Малик Маһмудовун «Әрәбчә јазмыш азәрбајҗанлы шаир вә әдибләр» (Баки, 1983) китабындаки филологи тәрчүмәләр әсасында һазырланмышдыр.

Теймур Кәримов

VII әсрин икинчи жарысы, VIII әсрин әвәлләриндә јаша-
јыб јаратмыш Азербайжан шаиридир. Өмрүнү әсасән Мәдинәдә
кечирсә дә, вәтәни илә әлағәсини кәсмәмиш, тез-тез Тәбризә
сәфәр етмишдир.

Әрәб дилиндә јаздығы әсәрләрин бир һиссәси дөврүмүздәк
кәлиб чыхмышдыр.

Орта әср ғайнағларында вә. М. Тәрбијәтин «Данишмәндани-
Азербайжан» китабында Муса Шәһәватдан мүхтәсәр бәһс еди-
лир. Филолог Ибн Гүтејбәнин (828—889) вә мәшһүр әрәб та-
рихчиси Тәбәринин (838—923) әсәрләриндә ше'рләриндән нүму-
нәләр верилмишдир.

Јарадычылығында социал сатира күчлүдүр, рүшвәтхор ға-
зиләри вә зүлмкар вәлиләри, Әмәви хәлифәси Јәзиди һәвә
етмишдир. Дидактик ше'рләриндә јүксәк инсани кејфијјәтләр
тәрәннүм олунур. Лирик ше'рләр дә јазмышдыр.

1

Билмирәм һеч нә үчүн јар мәни тәрк етди,
Үрәјим дә ғошулуб јарым илә бир кетди.

Ишвә илә мәни һинду өзүнә гул еләди,
Руһуму дүнјада мин дәрәд илә мәшгул еләди.

Бу бәланы мәнә аллаһ өзү көндәрди фәғәт,
Өзү дә һифз еләјәр, етсә, бәладан, әлбәт.

Һәмзә өз дөвләтини верди, тәшәккүр алды,
Вар кедәндир, она аләмдә фәғәт ад ғалды.

Бир белә бәхшиш едир, фикри онун еһсандыр,
Башға бир мәғсәди јох, чүнки тәмиз инсандыр.

Өлкәдә ғытлығ оларса, о ачар бәхшиш әли,
Вар-јоху кетсә дә, ач ғојмаз, инан ки, бу ели.

Онун әзилә бәләләр һамысы јох олмуш,
Бәхшишилә һамы о тәһлүкәдән ғуртулмуш.

Чөһрәсиндән јайылып һәр јана исмәт нуру,
Һеч нә етмәз ләкәли бөјлә тәмиз бұллуру.

Сән баһарсан, јағышын әдл-әдаләт олмуш,
Кимдә, биләм, белә бәхшишилә карәмәт олмуш?

2

Бабаныз Тәһһә кими чана дәјән инсан иди,
Онун өвләдләри дә хејр илә јар олмалыдыр.

Сән ки, Тејм—Һашиминин нәслинә бағлы ғызсан,
Хисләтиндә бабалар намусу вар олмалыдыр.

Истәрәм сән әбәди сағлығ илә јар оласан,
Әдл илә өз әмәлиндән севиниб зөвғ аласан.

3

Доғру һөкм ејләсә һакимләр әкәр әдл илә,
О заман һағг-әдаләт олачағдыр бәрпа.
Еви абад Сәдин ки, севио о һәғги,
Ибн Чүрмүз дә атыр һөкмүнә дәрһал имза.

4

Сәндә јох бир елә нөгсан, сәнә ирад туталар,
Варлығын хејр евидир, орда фәғәт не'мәт вар.
Өзкөләрдә көрүлән ејб һаны сәндә, һаны?
Һејф, чох һејф вүчудун даһа олду фани!

5

Еј һаким, сән ачиз, аравурансан,
Сәндән бир ғазиз тәк әл үзмүшәм мән.
Халға етдијин зүлм евини јыхсын,
Ону бир дә һеч вахт абад көрмә сән!

Гәдим Азәрбајҹан поэзијасынын исте'дадлы нумајәндәләриндәндир. VII әсрин соңу, VIII әсрин әввәлиндә јашајыб јаратмыш, «Нисан» тәхәллүсү илә мәшһур олмушдур. Әмрүнүн әсас һиссәсини Мәдинәдә кечирмишдир. Дөврүнүн мүтәрәгги идеја чәрәјанларындан Шүүбијја* тәрәфдар чыхдыгындан Әмәви хәлифәләри тәрәфиндән тәғиб олунмуш вә һичазә сүр-күн едилмишдир. Әрәбдилли поэзијанын инкишафына бөјүк тә'сир кәстәрмишдир.

Әдәбијат тарихинә кәскин сјајси ше'рләр, јаныглы мәрсижәләр, сәмими вәсфләр, инчә ашиғанә ше'рләр мүәллифи кими дахилдир. Ше'рләриндә вәтән ешиг вә азадлыг руһу күчлүдур.

1

Әслим шәрәфлидир, шөһрәтим уча,
Ғылыч ағзы кими кәскин дилим вар.

2

Мән аланда Әбу Бәкрин ғара өлүм хәбәрини,
Сәбр мәни тәрк еләди, һеч ғалмады чанда ғарар.
Намәрд тәле көр бир нечә ону мәнән ајры салды,
Дүшмәнләрә мөһтач етди, бурда мәни ејләди хар.
Адамларын әлләриндән онун ғара чәназәси—
Һәр тәрәфи боз чөл олан бир ғујуја дүшдү начар.
Онда билдим, ғисмәт олмаз бу дүнјада һәшрә гәдәр—
Көрмәк онун ағ үзүнү, етмәк онунла ифтихар.
Аз ғалды ки, ғәбристанда бәдәнимдән ала чаны—
Ајрылығын ачылары, синәмдәки бу ағырлар.

* Шүүбијја—Шә'б (чәми: шү'уб)—халг демәкдир. Әрәб хәлифәлијнә дахил олан халғларын бәрәбәрлик һүтуғу фикрини ирәли сүрән идеологи чәрәјан. Оз инкишафында бир нечә мәрһәлә кечмишдир. Әдәбијјатда илк дәфә Исмајыл ибн Јасарин ше'рләриндә ифадәсини тапмышдыр.

Мән нә гәдәр өјүд вердим үрәјимә сәбр еләсин,
Һеч бахмады, көзләримдән ғанлы јашлар һеј олду чар.
Бизим ғара күнүмүздә ким ејләјәр сәни әвәз,
Сәндә олан һүнәр, ғардаш, нә мәнә, нә өзкәдә вар!
Ничат јохдур јер үзүндә һеч өлүмдән инсанлара,
Әзәрјаылын пәнчәсиндән бу дүнјада ким ғуртарар?

3

Әһвалы нә һалдадыр Чинабадыкы јерләрин,
Бир сәһәр шәфәгиндән биз сорушдуг хәбәрин.
Сөјләди: әсән јелләр дәјишдириб һалыны,
Өтүб кечән булудлар артыруб мәләлыны.
Һинд обасы! Көрәсән орада кечән күнләр,
Бир дә Чинаб һавасы нә заман кери дөнәр?
Һавасы пак, јели дә хәфиф-хәфиф һеј әсәр,
Нә һичрандан хәбәр вар, нә вүсәлдан бир әсәр.

4

Вүсәлына имкан вер, еј јар, дарыхмышам мән,
Јанмышам, күл олмушам сәнин мәһәббәтиндән.

Бирчә дәфә лүтф елә, даһа һеч нә уммарыг,
Нәвазишиндән башға һәр шејә көз јумарыг.

Бөјүкләрин нә үчүн ајры салдылар бизи,
Ғојмадылар вүсала чатсын бу ешгимизи?

Башыныза доланан сизә зәрәр верәрми?
Ашиг севки бағындан артыг бир күл дәрәрми?

5

Еј көзәл, дәрд-ғәмә сән мәни салдын, бил, сән,
Ғәлбими, нејләмәли, кизләдирәм мән елдән.

Һагг-һаһаг ашигини данламаға шаигсән,
Инсафын варса, өзүн бөјлә сөзә лајигсән.

Ешгини кизли тутурсан һәмишә көзләрдән,
Ону фаш ејләмәји инди рәва көрдүм мән.

Ја мәни рәдд елә, ја вәслинә сән ғыл лајиг,
Ја үмид вер мәнә, ја сөјлә ки, тәрк ол, ашиг!

Зэррчэ рəһмин əкəр вaрсa, үмидим гырма,
Көнлүмүн шишəсини һичрин илə сындырма.

Сəн вəфa гылсан инан, һеч пешиман олмaзсан,
Еј мəһəббəтлə, сəдaгəтлə һəмишə учалан!

Сүбһəдəк налə чəкиб jарa шикaјəт етдим,
Күн ки чыхды, отaғындан o никaрын кетдим.

6

Шамдa гəриб мəзaрa тaпшырдым бир чaвaны,
Аллаһ она jар олсун, чaтды видa заманы.

Гəбирлəрдəн узaгдa, тəһнa jерлə jатды o,
Вүчудуну бу дојмaз торпаглaрa гaтды o.

Гəмли-гəмли дajандым, мəзaрына бaш əјдим,
Матəминдə тəк өзүм əјнимə гaрa кəјдим.

Ағлaдым һөнкүр-һөнкүр əјрылыркəн мəн ондан,
Узaг-узaг еллəрин гəриб дүшүмүш оғлундан.

Белəдир инсан өмрү, нечə узун олсa дa,
Бир күн өлүм һaғлajар, совушмaз ондан гaдa.

XI əсрдə jашамыш, əдəби фəалијəти Тəбриздə кечмишидир. Сəмимилији вə реал бəшəри һисслəрин тəрəннүмү илə сечилəн гəсидəлəри вə бaшгa лирик шe'рлəри вə дəврүндə Тəбриздə, һa-белə эрəб өлкəлəриндə кeңиш jайылмышыдыр. һəјaты һaғгында мə'лумaт jохду. Дəсəрлəринин бир гисми Əл-Бaхəрзинин «Дүм-јəт əл-гəср» («Гысa тəсвир») aнтoлoкијaсында топланмышыдыр. Бу əсəрлəрдə Мəнсур Тəбризи сənəтин сoсиaл гəјəсиндəн, ин-санын мə'нəви сaғлығындан образлы шəкилдə бəһс едир.

1

Мəрһəмəт сaһибидир ешги дүјан мəрд aғалар,
Онларын гəлби јанар, кəзлəрисə гaн aғлар.

Мүршидəм онлaрa, шeјхəм, чaлышыб кeјли заман,
Көз јашым aхды мүдaм, чoшду синəмдə һəјəчaн.

Бөјлə сөвдaдə гaзaнчым кəдəр олду aнчaг,
Дajағым тəкчə дөзүм... сəбр мəни гуртaрaчaг.

Һардa олсам дa, бaш əјдим сөзүнə сөвдaнын,
Дашлaры јaғды һəмишə бaшымa һичрaнын.

Ихтијaры мəним олсa көнүл илə көзүмүн,
Ешгимə бир-бир ачардым сучүмү мəн өзүмүн.

Бирлəшибдир нə едим ки, көзүм илə үрəјим,
Һеч бириндəн, инaнын, jохду ничaтым, кəмəјим:

Көзлəрим көрдүјүнү нəгл елəјир гəлбим үчүн,
Гəлбим исə көтүрүр һəр кəдəри, дəрди бүтүн.

Ешг бизлəр jох икəн дə вaр иди дүнјадa,
O бүтүн ишлəрə əввəлчə олуб амадə.

Онун угрунда күнаһ жапды, билирсэн Давуд,
Гээб етди она бир бөjlә күнаһчүн мә'буд.

Мән дә бу jолда әсирәм, она зәнчирли гулам,
Бу әсирликдә шадам, каш она даим гул олам.

2

Дост илә, дүшмәнлә даим бир кедир,
Досту хилас едир, gyрыб дүшмәни.

Сәнәтим күчсүзә чәсарәт верир,
Ити gyлынч едир зәиф бәдәни.

Деjрләр ше'рини дүзәлт, зәифдир,
Сатылан сөз писдир, динч бурах мәни.

Тапры гәләм вериб учалдыр көjә—
Гәләмлә дүшмәни gyрыб төкәни.

Гәләм чох дүшмәнин төкүб ганыны,
Төкүб өз ганыны, мәһв олуб дәни.

Ше'рим гәриб-гәриб өлкәләр кәзир,
Руһу севиндирир ше'р севәни.

Әбу Зәкәриjә Jәhja ибн-Әли Хәтиб Тәбризи 1030-чу илдә Тәбриздә доғулмуш, илк тәһсилени орада алмыш, сонра Багдад, Шам вә Мисирдә давам етдирмишдир. Мәшһур әрәб философу Әбүл-Үлә Мәэрринин тәләбәси олмушдур. Тәһсилени тамамла-
жандан сонра исте'дадлы алим Багдаддакы мәшһур «Низамиjә» мәдрәсәсинин муәллимни олмуш, әдәбиjјәтшүнәслыға даир бир сыра әсәрләр jазмышдыр. Гәдим әрәб поез⁴јасыны шәрһ едән әсәрләрини муәллифидир. Шәрһчилик елминин инкишафына бә-
jүк тә'сир көстәрмишдир.

Орта әср гәjнагларында һәjатына, әдәбиjјат вә дилчилик саһәсиндәки фәалиjјәтинә кениш jер верилир, әсәрләриндән нү-
мунәләр кәтирилир.

Дөврүнүн ичтимаш мәсәләләри илә дәриндән марагланмыш-
дыр. Ше'рләри хилафәтдә һөкм сүрән өзбашыналыға, jарамаз-
лығлара кәскин е'tираздыр. Фәлсәфи вә ашиғанә лирика саһә-
синдә дә гәләм ишләтмишдир.

1

Дичлә үстүндә шәрабымда бөjүк зөвгү сәфа,
Фәрат үстүндәки ахшам меjи дә бамбашга!

Бу сулар үстә үзүм шәһдинә меjл етдим мән,
Бу сулар парлаг олуб хәзинәләрин дүррүндән.

Көjlәр илә бу jерин гаршы дурубдур гәмәри,
Мәст едиб онлары ешг илә мәһәббәт әсәри.

Ләбләриндән меj ичиб, мән дә шәраб вердим она,
Јахшы бах, сөjlәдим еj мәһ, бу көнүл вургунуна

Ашинадыр, деди гәлби о мәнә гардашдыр,
Сиррләр дуjмаг үчүн севкили бир сирдашдыр.

Жорулар сејр илэ инсан, мән исә дурмагдан,
Бил ки, тәнкә кәтирибдир бу әталәт чанымы.
Һәр кими көрмүшәм, еј вај, бу күн Бағдадда,
Нанәчиб, заты ғырыг зүлмәт едиб дөрд јанымы.

Ше'римин јох елә имканы сәни мәдһ еләјә,
Нә билим, бәлкә дә јүздән бирини сөjlәјирәм.
Сән мәни әфв елә гаршында белә тәгсир үчүн,
Мән сәнин фәрманына бөjlә әмәл еjlәјирәм.

XI әсрин икинчи јарысында Бејләганда анадан олмуш, XI әсрин биринчи рубүндә вәфат етмишдир. Кәчә јашларында өмрүнүн соңунадәк Бејләган, Кәчә вә Ширван шәһәр идарәләриндә ишләмишдир. Әсәрләриндә бу шәһәрләрдә баш верәтәрихи һадисәләр тәсвир олунур.

Өзүнүн вердији мә'лумата көрә әрәб, фарс вә түрк дилләриндә әсәрләр јазмышдыр. Әрәб дилиндә һекајәләри, мәктүблары вә ше'рләри бизә кәлиб чатмышдыр. 2000 бөјтдән арты олан поетик ирси ән'әнәви ше'р формаларындадыр. Бу әсәрләрдә халг јарадычылыгындан да чох истифадә олунмушдур. Бәдиш ирси XII әсрин ахыры вә XIII әсрин әввәлләриндә Азәрбајҗан әдәби һәјатынын, бәдиш фикринин вә тарихинин бир сыра мәсәләләрини өјрәнмәк үчүн илкин гајнаглардан бири ким бөјүк әһәмијјәтә маликдир. Зәманәдән, хусусилә тахт-тач сәһиби залым шаһлардан шикајәт бурада әсас мөвзулардан биридир. Автобиографик маһијјәтли ше'рләриндә вугарлы шаири, хаин, сатғын, һижләкәр адамларә нифрәти ифадә олунмушдур.

Гардашым галды јетим көрпә икән дүңјадә,
Тәрбијә етмәк үчүн олдум ону амадә.

Сахладым биртәһәр, о чатды ијirmi јашына,
Танры пак гәлб вериб, әгл гојубдур башына.

Өтдү артыг бу јашындан, кечиб илк кәччлијини,
Чатды идрак евинә, атды даһа динчлијини.

Јетди бир өjlә мәгамә, һәвәси артды онун,
Јолчусу олдү даһа ешг илә севдә јолунун.

Гошду инди башыны достлар илә ишрәт үчүн,
Кечди күнләр, әмәлиндән өзү олдү күскүн.

Үзү дөндү даһа достларла шәраб ичмәкдән,
Кери галды о һәвәсләрдә өтүб кечмәкдән.

Гулаг асмырды нәдәнсә дејилән бир сөзүмә,
Аталыг егмәји фәрз етдим онунчүн өзүмә.

Бағланар, бәндә дүшәр, сөјләдим евләнсә әкәр,
Дүз јола дә'вәт едәр кәч кедәни аңләләр.

Дә'вәт етдим, нечә дост кәлди онун мәчлисинә,
Сәсими гошдум онун бөјлә мәгамда сәсинә.

Јемәк-ичмәк дуасы етди шәһәр инди она,
Бөјләганда һамы кәлди о әзизин тојуна.

Галмады кимсә шәһәрдә, гонағым олду һамы,
Кәлдиләр дәстә илә хәстәләриндән савајы.

Гудалар, гыз тәрәфиндән нечә адил инсан—
Олдулар бөјлә әзиз күндә мәнә бир мейман.

Сајлары чоҳду јәгин көјдәки улдузлардан,
Бу јахында олачаг тој,—дедиләр,—чатды заман.

Гыза башлыг дедиләр ән азы үч мин дирһәм,
Гардашы сөјләди ки, мән тојуна тојбәјијәм.

Бир кечә гөвл-гәрар олду ки, тој башлансын,
Таңры һөкмүјлә ики севкили алгышлансын.

Арзумуз, истәјимиз јетди тәмамән јеринә,
Ојнады бөјлә кәлин... доғду күнәш үзләринә.

Бағламајла нечә палтар јола салдым, кетди,
Јахшы-пис тојла бүсат сөһбәти артыг битди.

Бир чуғул, биәләб, алчаг јаныма кәлди мәним,
Көрчәјин сурәтини әсди гәзәбдән бәдәним.

Өзү бир накәс икән, өзкәјә бөһтан атды,
Јахшы ишләр һамысы шәр дәнизиндә батды.

Деди: Пис иш јараныб кизличә бир күн арада,
Јарамаз бөјлә әмәл, салды һарај ки, бурада—

Бошбоғазлар меј ичиб, һәрзә илә күј салды,
Гәлбими вәсвәсә сыхды, чанымы дәрд алды.

Ешидиб тәһгири мән, галдым ајыг сүбһә кими,
Чағырым ладыма, јарәб, көрәсән инди кими?

Үз тутуб достлара фәрјад еләдим һиддәт илә,
Алышыб јанды үрәк исмәт илә, гејрәт илә.

Пак олан исмәти мәстләр сөзү санма ки, силә,
Санма дүзлүк белә намәрдин әлилә әјилә.

Шәр атан кәсләри сиз рәдд еләјин дөврәмдән,
Гојмајын шәр тохумун сәпсин амансыз дүшмән.

2

БИР ПАРА НАКӘСЛӘРИ МӘЗӘММӘТ ВӘ ӨЗ ҺАЛЫМДАН
ШИКАЈӘТ

Чалышын, ај инсанлар, севин сүлһү, сәфаны.
Итирдиниз нә үчүн етибары, иманы?

Өзләри бәрк азыблар халга јол көстәрәнләр,
Бөјләганда күфр илә мәшғул олур әрәнләр.

Алчаглар кәлиб олмуш учаларын әмири,
Исте'дадлар, зәкалар накәсләрин әсири.

Сәхавәтли көрәндә дәрисини сојурлар,
Инсанларын ганыны булуд сују санырлар.

Шәрәфсизлә шәрәфли сечилмир бурда мәкәр?!
Ајрылмајар, әчәбдир, дүзләр илә әјриләр.

Улдузлар сәмаларда ишылдајар, һеј јаныр,
Асиманлар, елә бил, ган рәнкинә бојаныр.

Дүшмәнләр чинар билиб габығымы сојурлар,
Иблисләр һүчүм едиб јаман күнә гојурлар.

Өғјар олду тәләјим, кениш дүнја даралды,
Фикирләр инчәләшди, сәбрим еви гаралды.

Огланларым дунјаја бир эсир кими бахыр,
Гызларымын гэлбиндэн гапгара ганлар ахыр.

Намердлэрин элинде күлфэтим эсир галды,
Гачыб кетдим огру төк, көнлүмдөн аһ учалды.

Сатдым дэјер-дэјмэзэ варымы-дөвлэтими,
Сахладым вичданымы, сахладым исмэтими.

Һарај, һарај, јурдуму ахыр ки, атыб кетдим,
Эвиз өвлэдларымы өзүмә һасрэт етдим.

Һарај, јаман ајагда мәнә јахшы олан дост,
Архасыз чағларымда дәрдлэримә галан дост!

Ешгим нечүн, билмирәм, белә вәфасыз олду,
Гара, узун кирпикләр ахыр сәфасыз олду.

Мәним бахар көзлэрим дөндү ахар булаға,
Башлады көнүл ганым бир фәвварә олмаға.

Елә бил дајағ олду гүссә илә гәм мәнә,
Инди нечә дајаным ајрылыгын чөврүнә?

Јаманлардан әлһәзәр, јахшылардан ајрылдым,
Әридим, чөлә дөндүм, бир һинд гамышы олдум.

Әмиими гәм чулғады, гардашым гара кејди,
Атдыгымыз бәхт оху әјилди, даша дәјди.

Назымы чөкәилэрин гәдрини билмәмишәм,
Онлар илә отуруб бир дејиб күлмәмишәм.

Бу елин алчаглары ахыр ки, мөһв олачағ,
Алчаг даим учадан чәзасыны алачағ.

Пәлтәкләр Бејләганда, Шаһранда шәр гатдылар,
Тәлејини јадларын ајагына атдылар.

Инди артыг чәтиндир о јерләрә гајытмағ,
Гајыдыб нақәсләрлә бир јердә аддым атмағ.

Баш верән бәләләрдән танры өзү сахласын,
Чанилэрин јолуну бирдәфәлик бағласын.

Чәһәннәмә лајигдир бу алчаглар, рәзилләр,
Шейтанын нүтфәсидир бу јарамаз нәсилләр.

Кечи төк өзлэринә өлүм ахтарыр онлар,
Ахмағ дејил, алчагдыр бу ағылсыз мәл'унлар!..

Мәнә «јох ол» дејәнләр гој өзлэри батсынлар,
Өзүм мөһв олсам белә, мазарым вулкан сачар.

Мәни алчатмағ үчүн дәридән чыхыр онлар,
Ганымы ичән заман елә бил сүд сағырлар.

Сөзлэри е'тибарсыз, вә'дэлэри јаландыр,
Јүз јол анд ичсәләр дә, бош сөзлэри самандыр.

Руһларыны танрымыз, јәгин ки, әфв ејләмәз,
Түркмәиләр һаким олар, онлара аман вермәз.

Једди арха дөнәни начинис олан нақәсләр
Һәлә һеч доғулмамыш сәадәти өлдүрәр.

Јашадым бир кушәдә, гајғы әсири олдум,
Өзүм өзүмә дүшмән, гоншу јесири олдум.

Бездим мұнағишәдән, чиддиликдән усандым,
Тәлејә рам олмағы нәдәнсә доғру сандым.

Рәһбәр олду чәһаләт, мөһв едилди ләјагәт,
Оғул-ушағ гајғысы кәтирди дәрд үстә дәрд.

Өлүб кедиб дејирләр једди ај бундан бағағ,—
Гәзиләр дә мүлкүнү мөһв едиб талајарағ.

Гануңлары зәманә өз хејриңә ујдурур,
Елин шаир оғлуна еһтирам мөкәр будур?

Мәнә—Бәдиүззәмандан мөкәр буму һәдијјә?
Әјдиләр пәјғәмбәрин сөзлэрини «дин» дејә.

Дејин бәс һарда галды һакимин әдәләти,
Чавабымда сөјүшдүр шаһын сөзү, сөһбәти.

Варлыгым һечә кетди, көрүн нәјмиш гисмәтим?
Јарәб, гајыдармола итиб кедән һөрмәтим?

Өлүб кедэрэм, нэ гэм, һәјат өзү фанидир,
Аллаһын мәрһәмәти көңлүмүн һәјанидир.

Тәхт-тач саһиби дә карваныдыр бу јолун,
Гој билсин, аңласын ки, бәгәсы јохдур онун!

Ғыснағымда ғысмадым, мән хәрчләдим варымы,
Бәдбәхтлик гошун чәкиб дағытды рузкарымы.

Нә гәм, биз дә күләрик нақәсләрин нәслинә,
Дәдәләри гајыдар илк-әввәлки әслинә.

Мүштәри улдузујла бирләшдирәрләр мәни,
Әввәл-ахыр күл ачар тәләјимин күлшәни.

Чоху гәзәб ичиндә олуб мәғмун, пешиман,
О Сүһа улдузунун кинли парылтысындан.

Ләјәгәтсиз дүшмәнлә барышмарам һеч заман,
Ләјәгәтли олмушам Аранда кез ачандан.

Бәлкә дә аллаһ мәнә бу һаләтлә јар олду,
О алчаг кимсәләрдән јерим узағлар олду.

Көңлүмдә бир инам вар јашамағ фәрманыдыр,
Хаинләри бу дүнја әввәл-ахыр таныдыр.

Онлары таңры бир күн шәксиз асыб кәсәчәк!
Ғасырғалар өнүндә чәсәдләри әсәчәк.

Һарда олсам онларла вурушлардајам мүдәм
Ғылынчым бу дилимдир! Сыјрылыб өз ғынындан!

ЛЕЈЛӘТҮЛ-ГӘДР КЕЧӘСИНДӘ

«Лејләтүл-гәдр»и таңры өзү сечиб, бәјәниб,
Һаман кечә ишләмир шейтанын әмәлләри.
Әкәр билмәк истәсән нәдир бу «Лејләтүл-гәдр»
Кәрәк ки, ачығ көзлә сән ачасан сәһәри.

Үзүм о Бејләғанын ән ширин не'мәтидир,
Ағыллылар данламаз бу сөзчүн әлбәт мәни.

Мән сизә хурма пајы көндәрирәм узағда,
Бизим торпағ олмајыб чүнки хурма вәтәни.

5

СҮКУТ ЈАТАҒЫ

Һамы јатмыш, ујумуш, һөкм еләјир бурда сүкут!
Чин-шәјатин јох олуб, ујуја далмыш мәләкут.

Торпағын үстүнә дүшмүр даһа јорғун изләр,
О да јатмыш кими динчликдә сәадәт көзләр.

Бир сәрин јел дә әсир, чөһрәмә јелпик вурараг,
Бир булудса су сәпир јоллара сакит дурараг,

Бадја илә елә бил көјдән енир јерләрә су,
Мәст едир көңлүмү, аллаһ, белә торпағ гохусу!

Шимшәјин мәш'әләсиндән чаһана нур сачылыр,
Парлајыр јер үзү куја ки, сабаһым ачылыр.

Чағлајыр көјдә булуд, дағ-дәрәјә нә'рә чәкир,
Елә бил ки, јувасындан бағырыр әһм илә шир.

Ајылармы јухудан?... Өмрү-күнү битмишләр?!
Көрә билсәјди сабаһы, аһ, өлүб кетмишләр!

Бу шәфәғләр, бу һарајлар үрәјә нәш'ә салыр,
Көз бу рә'јаны көрәндә јашамағ зөвғү алыр!

6

Сөјләјин Бејләғанын «лајигли» башчысына,
Мәдинәтүс-саламдан ширин сөзләр сиз она.

Көрүшмәк гајдасыны унудубдур дөнәркән—
Ајрыланда о, «лајиг», «шәрәfli» һакиминдән.

Әрәбләрин шөһрәтли һөкмдары олмусан,
Сән онларын әлиндән чох ән'амлар алмысан.

Учалыбсан һилал тәк мәртәбәли көјләрә,
Учалыбсан, нә јолла сән елә јүксәкләрә?

Биканәләр ишиңә, еј даим арха дуран,
Өз ишиндә онлара јенә сөјкөн, архалан!

Бәс нә үчүн оғуллар һаггындан мәһрум олды,
Онларын бу мәрдлији бир кәнара гојулду?

Танынмыш бир инсанам, һамынын һөрмәти вар,
Вәзирләрдән јерими онлар јүксәк тутурлар.

Бәс нә үчүн унудуб чәнаби-али буну,
Узагдан да алмадын бир гуру сәламымы.

Сәфәрдән кәләнләрдә көрүшмәк бир адәтдир,
Инсанлыгда бу өзү әдаләт, нәзакәтдир.

Унутдун бу адәти, еј адәтә јад олан!
Ај өзүндән бихәбәр, ај еви бәрбад олан!

Унутдуруб саһибин сәнә сәнин өзүнү,
Хәбәрсизсән өзүндән, думан тутуб көзүнү.

Бәлкә чүмә ахшамы бәнд олмусан бадәјә,
Унутмусан һамыны, мәни дә, кимдир дејә.

Бәли, сизин «гулунуз» салам дејир узагдан,
Бујурун, чаваб верин, нә фәјда вар сусмагдан?

Одла, аловла јаздым бу мәктубу мән сизә,
Чох куман ки, сабаһ да дајанарыг үз-үзә.

7

ИКИ ЧӘНАБЫН ИСТӘКЛИСИ

Бизим көзәл кәңчәли Мүстәвфи Әминүлмүлк,
Бир дә ки, Әбу Чә'фәр Мәһәммәд ибн Һүсејн—

Көрүм танры һифз етсин истәјимчә дүнјада—
Нә гәдәр бу алам вар бир јердә һәр икисин.

Әминүлмүлк јајыбдыр өлкәјә әдаләти,
Јохса ки, бу Мәс'удун артарды фәлакәти.

Дуачыјам мән она өмрүм боју һәр заман,
Онун сәхавәтилә гуртардым мөһтачлыгдан.

Онун бу ахыб кәлән мәрһәмәт чешмәсиндән—
Елә бил ки, дирилик сујуну ичмишәм мән.

Танры лүтф етсин она, артырсын чәлалыны,
Һәр бир инсан дүнјада хош истәр өз һалыны.

Шәрафәтли кәсләрә еһсаны ашыб дашыр,
Илтифаты көјләрдә улдузлара јанашыр.

Чырпыныр дәнзиндә фәзиләтләр далғасы,
Дурданәјлә долудур онун ағыл дәрјасы.

Гызыл-күмүш, вар-дөвләт онун күләр үзүдүр,
Сәмәк бүрчү бу шәхсин елә бил ки, өзүдүр.

Санки галхыр јүксәјә бәдирләнмиш гәмәрлә,
Хошбәхтлији јарышыр күнәшүзлү сәһәрлә.

Сәманын шәфәгләри доғур онун үзүндә,
Сүрәјја ишыг сачыр онун парлаг көзүндә.

Инсанлыг гүдрәтилә үфүгләри фәтһ едир,
Инсанлыгы һамыја әмәлилә шәрһ едир.

Ким онун төк јашајыр, өлмәз олур дүнјада,
Ким ки, она бәнзәмир, һәјаты кедир бада.

Каш, онун күнләрини бајрам едәјдим мән дә
Онунла күн кечирән адамларын ичиндә.

Өвчулар өз овуну овлагда овлајырлар,
Көзәлләр арасында өмрү өмүр сајырлар.

Мәстлијини кизләдир онлар шәраб күпүндә,
Хош олурлар заманын јахшы кечән күпүндә.

Дејирәм, хошбәхт олсун хошбәхтлик истәјәнләр,
Гој јаман күнә галсын јаманлыг диләјәнләр.

Һасили јоха чыхмыш сәһрадајам фәғәт мән,
Јох адамы бу јердә адам кими диндирән

Мәкәр инсанды бунлар? Мејмунлар ичиндәјәм.
Көзләри ачыг јатан гојунлар ичиндәјәм.

Башчылары башсыздыр, өзләри ондан бетәр,
Јол азымыш бир јолчунун јолу де, һарда битәр?!

Бирчә әчәм оглу вар олларыг арасында,
Башчылары пәлтәкдир, јел ојнар гафасында.

Нәзарәт ејләјирди ишләринә бир аға,
Алчялтды һамысыны, дүшдү иш долашыға.

Һамысы зәлил олду, һамиләри олмады,
Һансы јурдун бојуна бунлар кәндир салмады?

Ајаға зәнчир вуруб бағладылар голлары,
Чинајәтләр јапмагда ал-ачыгды јоллары.

Сәдд чәкилиб о јердә һәгигәтип нәһринә,
Хәјанәт хәлиб гонуб сәдагәтин јаринә.

Онлары тәрк еләсән намәрдләр сәнә күләр,
Һамысынын үзүндән кин, пахылыг текүләр.

О гафасы галыңлар уда билмир һирсини,
Чәкәчәкдир бир јана пешманлыг һәрәсини.

Зәкадан торхур онлар, белә хисләтләри вар,
Сәјмајанын әмринә бахыб табә слурлар.

Вердикләри сөзләрә һеч вахт әмәл етмәзләр,
Кимсә илә дост олуб, бешчә әддым кетмәзләр.

Анд ичиб Језид кими Нүсәјни алдадарлар,
Белә пис ишләриндән һарам газачы дадарлар.

Унударлар достлугу вәзифәјә кечәндә,
Һеч кими тапымазлар гәфләт меји кчиндә.

Мәнә чох вәд вериб унутдулар бинадан,
Вәдәхилаф доғулуб бу нақәсләр анадан.

Көрүм таңры маһв етсин јолдан чыхарданлары!
Нечә дүз сәјмаг олар онлардан оланлары?

Һеч билмирәм нә үчүн мәни көрмүр көзләри,
Хәјанәтдир һәмишә сөһбәтләри, сөзләри.

Ики голу гырылымыш кәңч итирдим арада,
Бирчә јахшы ипсан вар Әмин кими әрада.

Онларын гаршысына сәдд чәкир, ағыл верир,
Өлмәмәкчүн о мәнә һәрдән донлуг көндәрир.

Кәлиб шад едир мәни көндәрдији ән'амлар,
Тәшәккүрә, алгыша лајиг олан һәлә вар.

Бу ән'амы басимдир, доланырам биртәһәр,
Нечә дә мән етмәјим Әминә тәшәккүрләр?

Белә бир мәрд адама адам кәрәк баш әјә,
Онун инсанлыгындан бәһс ача, тә'риф дәјә.

Онун ачыг әлинин тә'рифи сығмыр сөзә,
Илаһи, бу сәхавәт кәлмәсин јаман кәзә.

Елә бил ки, мән онун евиндә доғулмушам,
Доғма баласы кими мейрибаны олмушам.

Елә бил мәрһәмәти гисмәтимдир әзәлдән,
Гајытдым ки, фејз алым белә үлви көзәлдән.

Гајытдым ки, таныјым бу сәхавәт әлини,
Үрәкдәп мөһкәм-мөһкәм сыхым ачыг әлини.

XI эср шаир Исафи Зэнчани хаггында мэхэзлэрдэ верилэн мэхэзлэмт анчаг онун дөрд бейт ше'риндэн ибарэтдир. Бу бейтлэр Бахэрзинин «Дүмјэт эл-гэср» («Гыса тэсвир») тээки-рэгсіндэ сахланмышдыр. Ајры-ајры эсэрлэриндэн сечилмиш бу бейтлэр шаирин дөврүндэн наразылыгыны экс етдирир.

1

Көзүмүн гарэсинэ гэмлэ дүшэн ағ лэкэни—
Өртүрэм кирпичим илэ, горунам чаһилдэн.

Бу чәһалэт, бу мүсибэт чәкәчәк һәшрә гәдәр
Сәрвәт әһлилә диләнчиләр әкәр олмаса тән.

2

Мән јалар од кимијәм, сиррләрим буз кимидир,
Горхурам ојлә јанам, фаш ола мин сир бир-бир.

3

Јајлыға ләјиг олан башда көрүб әммамә,
Дејирәм һејрәт илә: һеч јарашыр әгли кәмә?

XI эср шаири Әбул Гасим Әзизан ибн Мәһәммәд Хәттан Низами Тәбризи хаггында «Өз хәтти илә кағызлар торпағында дүрр әкирди»—дејән Бахәрзи онун ики рубайсини мүәллифин өз дилиндән «Дүмјэт эл-гэср» ше'рләр топлусуна даһил етмишдир. Бахәрзи шаири шәхсэн таныдығыны, онун ше'рлеринә гулағ асдығыны да јазыр.

Рубайләри вәтәнсеверлик һисси ифадә едир, әхлаги-нәсихәтә-миз мәзмун дашыјыр.

1

Јалһыз јахшы ад галар бу вәфасыз дүнјада,
Һамы буну дәрк едиб, анлајыб, билсин кәрәк.
Күләр үзлә, ачыг әл хејирә сәбәб олар,
Бизим бөјүк саһибин нәчиб әмәлләри тәк.

2

Вәтәнә чан атырам, өлдүрүр мәни гүрбәт.
Нәфәсим бир удумлуг доғма һаваја һәсрәт.
Гаралыр көзләримдә ән ишығлы сәһәр дә,
Мәним гәриб күнүмдән рәнк алыб көј дә, јер дә.

Өмөр Осман оғлу Кэнчи 1080—1085-чи иллэр арасында Кэнчэдэ анадан олмуш, 1155-чи илдэ вэфат етмишдир. Тэхсилини Кэнчэдэ алмыш, сонралар хэмэданда, Багдадда дөврүн танынмыш алимлэринин янында билижини артырмыш, Бэсрэдэ, Нишапурда вэ Мәрвэдэ әдәби жыгынчагларда иштирак етмишдир.

Поетик ирсиинин аз бир хиссәси Јагут әл-Һәмәвинин «Мө'чәмүл-булдан» («Өлкәләрин әлифба сырасы илэ дүзүлүшү») энциклопедиясында сахланмышдыр. Лирик шаирдир. Реал мәһәббәт, елинин көзәлликләринин вәсфи, вәтәнсәвәрлик хисси гәсидәләринин апарычы мөвзусудур. Мәдһијјә вэ елекијалары мәзмунча вэ доғма јурду вэ достлары илэ бағлыдыр.

Сүрүб дөвәләрини мәним јурдума чатсан,
Достларыма, унутма мәндән јетир бир салам.

Бу дәрлэ дөзмәјимдән, ајрылыг әзабындан—
Даныш бир-бир онлара мән нечә хәстәһалам.

Сөјлә ки, онлары мән һәр јадыма салдыгча—
Кәлир кечир көзүмдән бир дө о күнләр тамам.

Һәр ахшам көј үзүндә улдузлар көрүнүндә,
Јанағыма сүзүлүр көз јашларым биарам.

Әтирли мей әсдикчә сәһәр дост дијарындан,
Гәлбим јарпаг төк әсир, тутмур бир ләһзә арам.

Классик поэзиямызын гүдрәтли нумәјәндәләриндән бири, көркәмли шаир Гәтран Мәнсур оғлу Тәбризи 1012-чи илдә Тәбризин Шадиабәд кәндиндә әкинчи аиләсиндә анадан олмушдур. Ушаглыгдан ше'р, сәнәтә бағланан Гәтран классик поэзияны дәриндән өјрәнмиш, 15—16 јашларындан ше'р јазмаға башламышдыр.

Тәхминән 20 јашында Кәнчәјә сәфәр етмиш вэ бурада Шәд-дадиләр сарајына гәбул олунмушдур. Кәнчәдә галдығы дөрд-беш ил әзиндә Азәрбајҗан тәбиәтинин әлван тәсвирини верән бир сыра парлаг әсәрләр јаратмышдыр.

Дөврүмүзә гәдәр кәлиб чатмыш әсәрләри әсасән гәсидәләр-дән ибарәтдир. Бир сыра гәјнаглара көрә «Гөвснамә» адлы мәнзүмәси, «Әтгәфасир» адлы изаһлы фарс лүғәти дә олмушдур.

1088-чи илдә Кәнчәдә вәфат етмиш вэ бурада да дәфн олунмушдур.

ӘБҮЛҲӘСӘН ӘЛИ ЛӘШКӘРИНИН МӘДҲИ

Шамил олду шаһлара әләмдә форманын сәнин,
Шаһлара ләзым нә варса, вардыр имканын сәнин!

Һарда дилбәр вар, олуб сағи вэ ја дәрбан сәнә,
Һарда шаһ вар, ја гулуңдур, ја ки, мейманын сәнин.

Чүрбәчүр ордуңла бу сәһра дөнүбдүр мөһшәрә,
Рәнкбәрәнк не'мәтләринлә өлкә ризванын сәнин.

Мәрләрә үстүн кәлән ајузулу сагиләр сәнин,
Шух мүтрүбләрлә хош кечмәкдә һәр анын сәнин.

Дөвләтин көйләр кими олмуш һәмнишә бәргәрар,
Сүсләниб чәннәт бағы тәк гәсрип, еяваның сәнии!

Һәр чәтин иш, ағласығмаз фикр чыхса гаршына,
Һәллини асан едәр бәхтин, уча шаның сәнин.

Сән кирәндә мәчлисә, мәчлисә дејәр: јүз афәрин,
Мејдана кирсән, доллар әһсәндә мејданың сәнин.

Чарпышан орду сәнин, тәдбирли достлар сәндәдир,
Вәсфәкәлмәз шөвкәтин, вар ағлын, үрфаның сәнин...

Бир заман Иранда әждадын сүрәрдә сәлтәнәт,
Мүлкүнә илһаг олар тәзликлә Ираның сәнин.

Һәм Мәнучәһр, һәм Әнуширван баба олмуш сәнә
Вар Мәнучәһр, Әнуширван, бир чүт оғланың сәнин.

Ишләријлә көнлүнү шад ејләјир һәр күн бири,
Дикәриниң сәһбәтиндән зөвг алыр чаның сәнин.

Көнлүнү наз илә Гудәрз адлы оғлун шад едәр,
Әрдәшһр чан һәмдәмин, һәр дәрдә дәрманың сәнин.

Мүлкү вердин, әллини дә вермәли оғланлара,
Нәслдән гој нәслә кечсин шаһлыг үяваның сәнин.

Шаһлара лазым нә вардыса, сәнә тапрым вериб,
Истәр өмрүн битмәз олсун бу сәнаханың сәнин.

2

ӘБУНӘСР МӘМЛАНЫҢ МӘДҢИ

Ачаркән севкилим бир чүт бадамла ики мәрчаны,
Бууула көнлүмү охшар, онула иңчидәр чаны.

Көнүллә чаны мән чананла гојдуг, бир базар ачдыг,
Мәнә чанан көнүл верди, мән ол чананә бу чаны.

Јарылмыш нар кими көксүм, мүдам одда јанар чаным,
Көзүм тутду, көнүл вердим, севиб күләшә пүстаны,

Чәкәндә ики мәрчаны отуз ики дүр үстүндән,
Верәр зијнәт үзүмә көзләриниң дүррү, мәрчаны.

Зәһәрли бир ох илә севкилим гәлбими дешмиш ки,
Чыхартмаг чандан өзкә шејлә олмәз, бил, о пејканы!

Вериб гәлб илә чаны, алсам о мәрчаны чанандан,
Оларды бәлкә бир күн хәстә бу чаның о, дәрманы.

Далашмагла салар дәрдә, барышмагла едәр дәрман,
Сәадәт бәхш едәр вәсли, гылар пәжмүрдә һичраны.

Санарсан, хәлгә гаршы гәлбдә кин бәсләмиш Ризван,
Беһиштдән көндәриб хәлгә бәла Ризван бу чананы.

Оларса күфрдә ијман, фәгәт инсанлара гаршы
Гоша зүлфү бәзәтмишдир онун күфр илә ијманы.

Мәним гәлбимди бир хардал, онун гәлбијсә бир зиндан,
Һаны хардалда о тагәт, дөзә, јумшалда зинданы?

О күндән ки, ачыг рүхсарыны мәнән һиһан етди,
Үзүмдә көз јашым фаш ејләди мин сирри-пүнһаны,

Пәрәстиш ејләдим бүт тәк она, дәрду бәла чәкдим,
Јәгиндир—бүтпәрәстин пис кечәр ахырда дөвраны,

Ејибдир, мәррифәт әһли пәрәстиш етсә бир шәхсә—
Ајырсан пак Јәздан илә шаһншаһ Мәмланы.

Әбунәсрин, о шаһлар шаһының гејзијлә меһриндән—
Мүәјјән ејләмиш тапрым өзү нүсрәтлә нисаны.

Гылынчы зәрбәсиндән мум кими парә олур зиндан,
Сәхавәтли әлијлә дөндәрәр дәрјаја сәһраны.

Пәришан ејләјәр дүшмәнләри гәһр илә әл гатса,
Тапар рөвнәг әлијлә достларың һали-пәришаны.

Бүтүн күнләр әлиндә зәр, диләнчи ахтарар, версин,
Ачыгдыр ил бојунча сүфрәси, вар күндә меһманы.

Бу мәгсәдлә ки, даһил олмасын чағрылмамыш бир кәс,
Һамы шаһлар едәр дәрбарына мәмүр дәрбаны.

Бунун дәрбарына дәрбан гојулмуш ки, гонаг кәлсә,
Она јол көстәрә, та һардадыр султанын ејваны.

Әкәр хошлугла бир јол јад едә шејтаны Маликлә
Вә ја дүшмән кими бир ан ана Ризванла һураны,

Худа нур бәхш едәр, Малик олар Ризван кими мәгбул,
Верәр зијнәт, едәр һури кими мәһбуб шејтаны,

Онун бир сөһбәти мин гәлби ејләр гүссәдән азад,
Онун бир һәмләси гәмдә боғар мин тәби-хәнданы.

Әкәр Хан илә, Гејсәрлә адавәт гәсди олсајды,
Јыхарды гејсәрин гәсрин, гојуб биханиман Ханы.

Мәсәл вар ки, һүнәрдә олмамыш тај али-Саманә,
Фәләк ахырда бисаман едибдир али-Самани.

Әмир әмр етсә, мүмкүндүр, су ичрә од алышдырмаг,
Онун бәхтилә мүмкүндүр көјәртмәк одда рејһаны.

Гылынчындан од ахсајды, јәгин ки, човгун олмазды,
Ударды бирчә күндә сәрт гылынч одда о туфаны.

Верилсәјди она пәјғәмбәр ады, һеч кечикмәзди,
Оларды мө'чүзә кәскин гылынч, тунч әлсә бүрһаны.

Јәди-бејзасы Мусанын бу бүрһандан галар һејран,
Бу мө'чүзлә гылар ачиз нәфәс чәкмәкдә Исаны.

Һәјадан, горхудан дивлә пәри олмуш букун пунһан,
О дивләр ки, итаәтлә әзизләди Сүләјманы.

Тәки шаһым верә фәрман, көрүнсүн бир даһа онлар,
Едәрләр гул кими хидмәт, оларлар бәндә-фәрманы.

Көрәр Кејван ки, шаһын һүммәти јүксәк дурур ондан,
Нечә ки, халг бахдыгда, көрәр јүксәкдә Кејваны.

Гулар мәчлис, сәхавәтдә едәр дә һатәми батил,
Ону мејданда ким көрсә, уудар Пури-дәстаны!

Санарсан «ләвһи-мәһфуз»дур онун һәссас олан гәлби,
Ләкә јохдур, ола билмәз, фәсад чулғарса дүнјаны.

Пәрәстиш вачиб олмушдур она, кимдә ағыл вардыр,
Сәдагәтлә севән шаһы, севәр сидг илә Јәзданы.

Бәрәбәрдир худанын әмринә һәр јердә шаһ әмри,
Едир һәгг әмрини ичра, билән һәгг әмри-султаны.

Көрүм, даим баһар олсун, ачылсын рәнкбәрәнк күлләр,
Бәзәк вурсун тәбиәт, чәннәт етсин бағы, бостаны.

Боју сәрви-сәнубәр тәк, үзү хәндан гызылкүл тәк,
Әлиндә меј долу сағәр, кәзә шаһым күлүстаны.

3

ӘБУЛХӘЛИЛ ЧӘФӘРИН МӘДҢИ

Јаз кәлиб, ачды гызылкүл, күлшәнә верди сафа,
Санки чәннәтдән тәбиәт гапылар ачды баға.

Јел балыш олду сөјүдчүн, су тәрәвәт сәрв үчүн,
Биткијә шәбиәм гида, лалә јатаг олду гуша.

Күл будағы олду хәм ашигләрин гәдди кими,
Бүлбүл ашигдир дејә, фәрјад илә гонду она.

Күл алышды шәм кими, јандырды бүлбүл бағрыны,
Күл колундан атәш алды, бүлбүл ол күлдән нәва,

Гырмызы лалә бизимчүн мишк төкдү чамына,
Һәр сары күл бир зәбәрчәд үстә олду кәһрбә.

Бағ кејиб фирузә бир дон, шахәләр јагут сәпәр,
Јер зәрү зиба кејиб, алтун, күмүш сачды сәма.

Мәчлис әлван бир күлүстан, күл сары, ал гырмызы,
Меј сүзүлмүш шәһдән ол јагут вә алтун чамлара.

Икиүз күл бағрыган ашиг үзүн хатырладар,
Ја төкүб зәрли вәрәгләр үстә јаш бир бинәва?

Кәнчләшәр, күл фәсли сүбһүн чамыны ичсә гоча,
Чанланар, күл әтри чатдырса она бәди-сәба.

Күл ачанда һәр кечә, бүлбүл едәр аһу фәһан,
Санки бир ашигдир, һичран көксүнә вурмуш јага.

Мән дә бүлбүл тәк чәкиб чох аһ, фәрјад етмишәм,
Онда ки, дүшмүшдү чан арами-чанымдан чүда.

Бир заман һичран гәминдә мән о назлы дилбәрин
Көз-гәдәһ, көзјашы—меј, фәрјадымы етдим нәва.

Вәслинә чатдым, кәрәк мәчлис гурам, һәр күн о јар,
Үздән од, ләбдән ногул, зүлфүндән әтр етсин әга.

Ол көзәлләр падишаһы мәһрәм олчаг чаныма,
Олду чаным наз илә, көнлүм фәрәһлә ашина.

Чан илә гәлбә чыраг, дилбәрләрин мейрабы—ох,
Соргусуз вурду ләбиндән одлу нештәр чаныма.

Дөврәсиндә ики чәркә ох дурур бадамынын,
Јагут алтында ики сәф дүррү дүзмүш јан-јана.

Нур онун һүснү өнүндә зүлмәти хатырладыр,
Сачларынын гаршысында зүлмәт олмушдур зија.

О бизә сөһбәтлә лајиг, биз мәһәббәтлә она,
Лајигә лајиглик илә ејләрик борчу әда.

Һәр гәдәр дүңја дурурса, мейри мәнән дөнмәсин,
Тәндә чан варкән, көзүмдән кетмәсин о мәһлига.

Дин дөвләтдән олан тәк, хошдур ондан өмрүмүз,
Чанымыз ондан тапар, дин шаһын әдлиндән сәфа.

Хосрови-Иран икидләр ифтихары Бүл-Хәлил,
Падишаһлыгда Сүләјмандыр, Хәлил тәк париса.

Садә өмр ејләр, чаһан алтун ола, гојмаз мәһәл,
Бәхшишиндә јох онун әндазә, фикриндә хәта.

Ағлы мәлдаһы, онун фәзли фүзули рәдд едәр,
Тәб'и халидир тамаһдан, сөзләриндә јох рија.

Горхурам ки, мәһәббиндән халг бүтүн үз дөндәрә,
Һәм рәијјәт, һәм дә үммәт тәк едә бей'әт она.

Мейридир мейри-сәадәт, кинидир кани-гәзәб,
Әдлидир ејни-сәхавәт әһдидир рәмзи-вәфа.

Сарсылар ондан симичлик, вер әлә олмуш һәјан,
Мал көзүндә һеч нәдир, тә'рифә етмәз е'тина.

Мәчлис ичрә бир күнәшдир, һәр сөзү шәнликдә Ај,
Рә'ји елм үмманьдыр, бәхшиш әли сәјли-сәха.

Бәхшиши су олса, сәһрада дәјирман ишләдәр,
Чәксә мејданда гылынч, вәдини гәрг ејләр гана.

Көрдүјү һәр јахшы тәдбири фәләк тәдбиридир,
Таһрыннын фарманы тәк бахмаг кәрәк фарманына.

Хәзнәсиндә варса алтун, чәһд едәр бәхшиш верә,
Гаршысында варса дүшмән, чан атар чарпышмаға.

Тәб'инә јер сөјләсән, торпаг сәмаја јүксәләр,
Һелминә көјдүр десән, истәр јерә енсин сәма.

Дәһрдә бәдбәхт о кәсдир ки, шаһа бәдхаһ олур,
Бәхтәвәр ол кимсәдир ки, хејрихаһ олмуш шаһа.

Гуртулуш тапмаз чаһанда, ким она кин бәсләсә,
Гуртара билмәз әлиндән, ким онунла чарпыша.

Нурлу рүхсарыјла нисбәтдә күнәш бир зәррәдир,
Бир гарышгадыр гылынчы гаршысында әждаһа.

Хошзәбан истәр она јахшы ишиндән бәһс ача,
Јахшы бу ишләр доғар хош хасијјәтдән бәрмәла.

Фәзли јүксәк, фәрри һәдсиздир, сәхасы чох бөјүк,
Синни аз, ағлы—дүһа, кејфијјәтисә—кимја.

Һүммәти шаһын фәләкдә бир јерә јүксәлдн ки,
Јүксәл билмәз ора абдал, јүз ил етсә дуа.

Чәддинин мисли чаһанда бәллидир, шаһ олмамыш,
Хәлчә јардымда бу өз чәддини гојду архада.

Иш она хидмәт дејилсә, ләғвдир башдан-баша,
Сөз онун вәсфи дејилсә, мәнчә, дәјмәз јазмаға.

Кин-күдүрөт бәсләјәр даим она дүшмәнләри,
Бу сәмәрсиз сә'јләр бир дәрә олуб, тапмаз дәвә.

Ил боју мейрү мәнәббәт достларына бирд олуб,
Еһтијатсыз, горхусуз онлар һамы чатмыш кама.

Шаһ сөз сөјләрсә, мейриндән олар дүңја чаван,
Меј ичәрсә, чөһрәсиндән күл дүшәр ғысганчылыға.

Бу әмирин јох сәхавәт, елмү үрфанда тајы,
Мисли јох бир шаһ үчүн асан дејил јазмаг сәнә.

Варлыгыла әллү фәзл олмуш чаһанда бәргәрар,
Нә гәдәр дүңја дурур, чыхсын зәфәрләр уғруна.

Лаләјә дөндәрди бир сөзлә саралмыш үзләри,
«Јох» сөзү саилләрә чыхмаз дилиндән мүтләга!

Һеч заман мәзлумлара зүлм олмасын ғысмәт дејә,
Олмасын һеч вахт бәлакешләр бәләја мүбтәла!

Зүлмдән бир ан да раһәт олмасын дүшмәнләри,
Һәмдәм олсун чанына бәдхәһларынын мин бәла!

4

ӘБУНӘСР МӘМЛАНЫН МӘДҢИ

Һәр кәсә чанан әзиздирсә, дејирләр чан дејил,
Башу чан әмма мәнимчүн дүңјада чанан дејил.

Сөјләјирләр, кәлсә чан дәрди, итәр чанан гәми,
Мәнчә, чан дәрди нәдир? Чанан гәми асан дејил!

Чанымын дарманы, тәскини ики мәрчан иди,
Чан кедир әлдән, нәсиби о гоша мәрчан дејил!

Ај үзү зүлфүндә пүнһанды, булуд алтында тәк,
О булуд әтрафына дөймәк букун шајан дејил.

Ај булудда кизләнеркән, мән көрәрдим һәр заман,
Кизләнер мәндән булуд да, инди ки, пүнһан дејил.

Күлшәнә охшар, кешикчидир она бир чүт илан,
Күл чамалына чаһанда тај һеч бустан дејил!

Күл дәрәрдик бир күлүстандан кешикчи вар икән,
Јох кешикчи, инди күл дәрмәк бизә асан дејил!

Сүнбүлүстан, һәм күлүстан иди чананын үзү,
Күллә сүнбүл бәсләјән бир бағчада, бағбан дејил!

Јад көзүндән сахламагчын мән ғыпардым онлары,
Инди нә күл вар, нә сүнбүл, бу мәкәр һичран дејил?

Дилбәрим үз дөндәрб кетди бијабана тәрәф,
Көз јашымдан бир бијабан вармы ки, үмман дејил?..

Дәрдим һичран дәрдидир, нәлә едәрсәм, әфв един,
Дүңјада һеч бир әләм һичран кими сузан дејил!

Көзјашымдан горхурам дүңјада бир туфан ғыпа,
Ојлә бир од вар чанымда ким дејәр вулкан дејил?

Ашигин пешман олубдур етдијиндән, еј сәнәм!
Вәслдән шад олмасын көнлү, әкәр пешман дејил!

Мейрини әскилтмәди, чүн сәндә нөгсан тапмады,
Мейрини артырды ашиг, мейр она нөгсан дејил!

Күл јанағында гоша зүлфүн ки, чөвлан етмәјир,
Од салыбдыр чаныма ешгин, мәкәр чөвлан дејил?

Сәндә чүт човган олаңда гәлбими топ билмәдин,
Инди гәлбим топ олубдур, вурдугун човган дејил?

Бир тәсәллим вар, дөзәр чаным сәнин һичранына,
Хидмәтиндән дүшдүјүм ајры, әмир Мәмлан дејил!

Дүңјанын һәшмәтли шаһы чанлыларчындыр күнәш,
Јох елә бир фикри ки, мәчлис, дејүш мејдан дејил!

Сајәсиндә зәр учузду, ше'р минмиш ғымәтә,
Хидмәтини чан вериб алсан, бу чан әрзан дејил!

Һүммәти јүксәклијилә халигин фәрманыдыр,
Варса чох ғымәтли шеј: амма белә фәрман дејил!

Вармы бир ејлә фәзиләт, билмәсин Мәмлан ону,
Һансы елми көрмүсән ки, онда шаһ Лоғман дејил!

Мэн ону вәсф ејләјәркән, һәр нәји версәм сифәт,
Тапмарам өјлә сифәт ки, мин кәрә шајан дејил!

Вар јери, мәдһиндә мин ифрат илә бөһтан десән,
Фәзлина бахсан, көрәрсән, һеч бири бөһтан дејил!

Һәр көнүлдә вар она гаршы әдавәтдән әсәр,
Күфр тутмушдур о гәлби, мәскәни-ијман дејил!

Елми, идракы бөјүкдүрсә, гәрибә кәлмәсин,
Чох да ки, аэдыр јашы, ағсачлы бир пиран дејил!

Онда вар саилләрә мал вермәјә өјлә һәвәс,
Һеч хәсис мал јығмаға бир о гәдәр хаһан дејил!

Һәр гәдәр дүнја дурур, камынча дөвр етсин фәләк,
Бөхтинә јар олмаса дөвран онун, дөвран дејил!

Фәзлина көјләр гәдәрди, сөјләсәм, еј падишаһ!
Бөхшишин әндазәси дүнјада һеч еһсан дејил!

Нәһси-Кејвандан елә пак етмәсин аләмләри,
Чәрхдә Кејван көрән зәни ејләр о Кејван дејил!

Иддиә етсән әкәр, пәјғәмбәрәм, һаггын да вар,
О гылынчыһла әлиһ, јохса буна бүрһан дејил?

Ким сәнә пислик диләрсә, ағлы һаггисдир онун,
Ким сәни досту биләрсә, мәңчә, о, надан дејил!

Јахшы адла бир биһа гурдун ки, дурдугча чаһан,
Јел, јағыш вурсун һәмишә, о биһа виран дејил!

Рәсмдир, һәр өлкәдә алтун јери зиндан олар,
Тәк сәнин өлкәндә алтун мәскәни зиндан дејил!

Вармы бир гүдрәтли ки, һәр әмринә баш әјмәсин?
Вармы бир мүфлис ки, сәјәндә сәнин султан дејил?

Саһма, шаһлардыр, бөјүкләрдир гонағын һәр кечә,
Бир кечә вар ки, свиндә хәлг бүтүн меһман дејил?

Гәм јемә, пулдан, әкәр јохдур әлиндә бир киров,
Бир үрәк јох ки, кировда шаһ үчүн гурбан дејил!

Һансы шаир вар ки, мәдһинлә сәнин фәхр ејләмәз?
Нә мәтиндән фејз алан ким вар, үзү хәндан дејил?

Вармы бир кәс, көрмәсин мин-мин кәрә еһсаныны?
Вармы бир кәс, ағлына, идракына һејран дејил?

Мән сәнә Нүһ өмрү, һәм мүлки-Сүләјман истәрәм,
Нүһ, Сүләјман чох бөјүкдүрсә, фәгәт Мәмлан дејил!..

5

ОНУН МӘДҢИ

Чаһанда јох сәнә тај, еј әмир, әдаләтдә,
Нә сәјдә, нә әмәлдә, нә дә сәхавәтдә!

Шәрәф нә варса, фәләкләр сәнә әта етмиш.
Һүнәр нә варса, сәни малик о худа етмиш.

Чаһанда галмады мејдан ки, олмадын онда,
Һалә галыр атынын һал изи о мејданда.

Верилди хәлгә бүтүн, галмамышдыр, еј сәрвәр,—
Зәманә шаһларынын хәзнәсиндә бир көвһәр.

Бүнөврәдән јыхылыб күрзүн илә чох галалар,
Дешилмәјән охун илә, де, һарда бир гала вар?

Адын чаһанда бу күн һәр ағызда әзбәрди,
Нә әмрин олса, худа әмринә барабәрди.

Һаны, сәнин кими мәчлисдә зәр сәпән султан?
Һаны, сәнин кими мејданда ордулар дағьдан?

Чаһан әмирләри ичрә тајын көрән јохдур,
Сәнә барабәр олан шаһ ниһан верән јохдур!

Әсәр ки, мәдһинә һәср олмады, әсәр олмаз,
Гылынчла низән ишә дүшмәсә, зәфәр олмаз!

О кәс ки хидмәтинә сәрф гылмамыш зәһмәт,
Нә һагла хәзнәдән алсын кәрәк о да гисмәт?

Биликли, варлы адамлар сәфәр едирсә әкәр,
Сәнин һүзуруна чатмаг оларды җахшы сәфәр.

Нәсибим олмаса да, һеч заман дәркахын,
Чаһанда мән кими јохдур бу күн дә мәддаһын.

Ики әмир мәнә вәгф едиб кичик бир кәнд—
Ки, мөндән өзкә әкинчи о кәндә тутмаз бөнд.

Бу күн мәнимкидир, анчаг сабаһ мәнимки дејил,
Мәнә бу не'мәти дә чох көрәнләр олмуш, бил!

Кәлир бу һаһијәјә һәр мүбашир, әввәлләр
Дејир ки, кәндиңә мән салмарам тамаһла нәзәр.

Бир аз кечир, јерини бәркидир, олур арам,
Дејир:—Бу кәнди көкүндән кәрәк чатыб апарам!

Дејәндә верки гојулмур мәнә, сән ал верки,
Шәриклијәмсә дә, бахма, тамам сал верки!

Ешитмәк истәмәјир, етмәјир әсәр сөз она,
Дејир:—Данышма һәдәр, сөзләриндә јох мә'на!

Дүшүнмүшәм ки, гәмә дөзмәсәм, гәмим артар,
О пислик ејләјәнин архасында писләр вар.

Сәнә ачыб дејирәм, еј әмир, дәрдимн мән,
Зәрәр тохунмамалы һеч кәсә бу сөзләрдән.

Она сәнин кими шаһдан ки, бир хәтәр јетмәз,
Мәним кими гулун һалы, јәгин, әсәр етмәз!

Хејир хәбәрләрә ачсын гулағыны јарадан,
Сәхавәтиндә тајын јох бәшәрдә, еј Мәмлан!

Фәләк сәни о күнә салмасын, чәфа чәкәсэн,
Әдаләтинлә бүтүн јер үзүндә сән тәксән!

6

Бах о рүхсәрә, сәрв үстә сәнә әкәр гәмәр лазым,
О зүлфә бах, сәнә ајчын әкәр мишкин кәмәр лазым!

Ләбијлә дишләрин истәр, үзүлә зүлфүнү истәр,
Кимә мәрчан ичиндә дүрр, күл үстә мишки-тәр лазым!

Јанағын, зүлфүнү ијләр, өпәр көз, һәм додағындан—
Кимә ки, күл илә шүмшад, бадам илә шәкәр лазым.

Ким истәр зә'фран, кәлсин, мәнним рүхсарыма бахсын,
Онун рәнки-ләбин кәзсин, кимә лә'лу көһәр лазым.

Дүшәр ешгиңә һәр кәс ки, кәзәр даим үрәк дәрди,
Далар вәсли-хәјалиңә, о кәс ки, дәрди-сәр лазым.

Чәкәр зүлфүндәки һәр түк, гопардар бир чијәр, бир чан,
Мәнә зүлфү үчүн һәр күн јени чанла чијәр лазым!

Сән еј ајдан көзәл чанан! Сәнә бир кәс көнүл версә,
Чанына һәр кечә он дөфә атәшдән сипәр лазым!

Көзүн бир бахмаг илә гәлбимә мүтләг зәфәр чалды,
Ләбиндән өпмәјә бир күн додағыма зәфәр лазым!

Чаһанда күн кәләр, һәр кәс мурадына чатар, лакин
Она аллаһ верән сағлыгла, устаддан нәзәр лазым!

Сағ олсун Бүл-Мүәммәр ки, чаһаны ејләмиш абад,
Бу күн инсанлыға анчаг елә хејрул-бәшәр лазым.

Онун хош сөзләрин динләр, онун јаздыгларын анлар,
О кәс ки сонсуз елминдән билә бир мүхтәсәр лазым...

Гылынчындан гәмин горхар, зиреһ сазлар вәфасындан,
Бири горхарса асландан, сәнасындан сипәр лазым.

О шәхсин ки, рәвандыр јүз шәһәрдә әмри, фәрманы,
Она һәр елмә вагиф бир белә әһли-бәсәр лазым.

Ағылла һәр сөзү битсин, шәһәрләрдә сөзү өтсүн,
Сөзү көһәр олан шәхсә дәнизләр тәк һүнәр лазым!

Онун фәзлү камалындан нә заһир ејләсәм, аздыр,
Бөјүкләр барәдә јазмаг үчүн чохлу хәбәр лазым!

Данышдыгда ону динлө, сөзүн дәрјасынн көр сән,
Ишинә сал нәзәр, бил ки, фәләк гәдри гәдәр лазым!

Фәзиләтдә учалмышдыр мөгама, бир јерә чатмыш,
Кәрәк тәхти фәләк олсун, тачы башда гәмәр лазым!

Сән, еј әдлү сәхасыјла верән инсанлара имдад!
Сәнә имдад үчүн халиг өзү имдадкәр лазым!

Үҗылыччы јахшы иш көрдү, о бәдхәһ башлары кәсди,
Елә бәдхәһ баш үстүндә ғылычч шамү сәһәр лазым!

Үрәкдә јатмаға рағиб, һәмпишә кетмәјә талиб,
Тәамы гәлбинин ганы, шәрабыјса сәһәр лазым!

Мәнә һәр кәслән артыг сән едибсән јахшылыг, инди—
Сәнин фәзлин габаглардан мәнинчын бешбетәр лазым!

Мәнә һәр күн сәхавәтлә хәләтләр бәхш едирсән сән,
Утансам да, дејим, сәндән мәнә зәр бир гәдәр лазым!

Көрүм, бәхтин ағачында эфәрдән боллу бар олсун,
О кәсләрдир ки, азадә, јесин, дадлы сәмәр лазым!

7

Көңлүмү вердим она, сандым көңүл шадан олар,
Чандыр о, чан истәјән јердә көңүл гурбан олар.

Чан илә көңлүм әзизләрсә ону, вар илләти,
Дилбәрә дил бағланар, чан талиб-чанан олар.

Үз-көзү хәндан, додағы ғырмызы лалә икән,
Һәр күләр үз ешгинә дүшсә онун, налан олар.

Топлајар лалә, үзүндән ғышда да һәр истәјән,
Күлсә, мәчлис бу күлүшдән дүрр долу үмман олар.

Ал јанағын әкси дүшсә, дүррә үмманда, јәгин,
Дүрр рәнки бу шәфәгдән лә-леји-Не-ман олар.

Дүрр јағышландыр, көрүнсә дишләри чананымн,
Дүрр һәјасындан дөнәр, бир гәтрәји-баран олар!

Зүлфүнү ачса, ишыглы күн олар зүдмәт кечә,
Керсә рүхсарын кечә-күндүз кими табан олар.

Көзләринә бир нәзәр салса булуд, дүрр јағдырар,
Зүлфүнү өпсә күләк, тоз мишклә јексан олар.

Еј көзәл, мејданда ајсан, мәчлис нчрә бир күнәш,
Бу сәбәблән варлыгын, бил, фитнеји-дөвран олар!

Дост одур ки, севдији достдан безиб ајрылмасын,
Каһ онунла мәчлисә, каһ вариди-мејдан олар.

Ким сәнә бағланса, көңлүндән кәдәр, гәм, ајрылар,
Гүссә чәкмәз, һәр кимин гәмхары Вәһсудан олар.

Бир елә фәрман верән ки, дөврүнүн һәр бир күнү,
Тапрынн фәрманы илә әһди чавидан олар.

Бир кәрәмәт саһиби ки, әһди позмуш дүшмәнә
Кәлсә галиб, шәрти аңчаг әһдинә пејман олар.

Гәлби күфр илә долар, мө'мин она кин бағласа,
Кафәрин көңлүндә мөһри тутса јер, ијман олар.

Үстүн олса бир нечә күн мүлкүнүн дүшмәнләри,
Шаһла дүшмәнликдә үстүлүк дөнүб нөгсан олар.

Нәгд олар нисјә, бүтүн јыгдыглары әлдән кедәр,
Инчиси чајлаг дашы, лаләләри јовшан олар.

Ох, ғылыч әлдә, она ғырыш чыхарларса әкәр,
О ғылыч әлдән дүшәр, ох учлары пејкан олар.

Дүшмән илә һарда үзләшсә, вурушса һөкмдар,
Торпағы, дашы, гуму ал ган илә әлван олар.

Торпағы мис рәзәси, тиканы зубинә дөнәр,
Дашлары јагут кими, нарын гуму мәрчан олар.

Атдығы һәр ох дешәр синданы јумшаг мум кими,
Дүшмән атса ох, шаһын муму полад синдан олар.

Бил сәнә ғырыш үрәкдә јатса кин, еј падишаһ!
Бир даһа дурмаз, мәләк дә олса, о, шејтан олар.

Сән топу човганла бир күн бәлкә дә вурдун дејә,
Каһ алар топ шәклини, каһ Ај дөнүб човган олар.

Адәт үзрә бир фәлакәт үз верәрсә өлкәјә,
Көнлүнә салма кәдәр, дүшмән көрүб хәндан олар.

Гәлби гырмаг шаһлара лајиг дејил, гырдынсә, бил!
Дишсиз аслан, пәнчәси варсә, јенә аслан олар!

Ким шаһа гәсд етсә, дүнјасы онун алт-үст олар!
Чаныны гәм чулғаяр, бу гәсдән пешман олар!

Тәлҗиндә һәр нә пислик варды, галды архада,
Дөвләтин бундан белә, чәниәт, елин ризван олар.

Јер үзүндә сән өзүн султан оларсан, мүтләгә!
Тезлик илә һәр гулун бир өлкәдә султан олар!

Үз-үзә кәлмишсә дә, пешман олудур дүшмәнин,
Инди бах, пешманчылыгдан синәси бүрјан олар.

Сән нәсиһәт вердин, о горхду, нәсиһәт ганмады,
Ағлыкамил бир киши горхсә, дөнүб надан олар.

Јох әмирләрдә о гүдрәт ки, көрә рүхсарыны,
Төк көрәр онлар ки, гәлбиндә сәнә ијман олар.

Ширдән артыг түлкү һәм һијлә вә һәм дә фәнд биләр,
Ширлә растлашдыгда һәм ондан вә һәм буидан олар.

Учмаға галсә, көјәрчин шаһинә үстүн кәләр,
Шаһини көрдүкдә амма титрәјәр, һейран олар.

Јүз мин улдуз вар, күнәш бирдир, сачанда нуруну,
Көјдә бир улдуз белә галмаз, тамам пүнһан олар.

Јахшы бахсан, сән бөјүксән, о кичикдир, рәсм вар.
Бир кичик горхсә бөјүкдән, һөрмәтә шајан олар.

Һәр гәдәр дүнја дурур, бир ан да сәнсиз олмасын,
Сәндән ајрылсә чаһан, башдан-баша виран олар!

ӘБУ МӘНСУРУН МӘДҢИ

Бәнөвшәдән күл үзүн, еј сәнәм, едибди сүпәр.
Ики һөрүк гоша әф'и кими јанағын өләр...

Көзүңлә зүлфүн арасында голду бир говға,
О һалға салды ишә, бу оху она јеридәр.

О гоша зүлфүнә бир бах ки, һалгаланмышдыр,
Бу рәсмдир, басыланлар башы ашағы дүшәр.

Мәғамы сәрвин һәмишә сәфалы бағда олар.
Ғамышсә, рәсм будур, батлағын јанында битәр.

Сәни о сәрв бојун хатиринә истәр бағ,
Мәним көзүмсә ғамыш һәсрәтиндә јаш чиләјәр.

Сәнин белиңлә мәним чисмийин нишаны итиб,
Јох инди сәндә ағыз, мәнәсә үрәкдән әсәр.

Бириндән аһ, бириндән фәған мәнәдә галыб,
Сәнин биринә сөзүңдүр нишан, биринә кәмәр.

Јанағынын одуну әнбәр илә өртүмшәән,
Аханда көз-јашын, өртәр ону шәкәр ләбләр.

Нә әнбәрин алышар шә'ләсиндән атәшинин,
Нә көзјашы јағышындан о шәкәрин әријәр.

Нија сығынды сәнин зүлфүн алтына үрәјин,
Севәрми һеч де гаранлыг кечәни нилуфәр?

Һәмишә ғәсрими Кәшмирә дөндәрәр чөһрән,
Һәмишә сәрв бојун бағымы едәр Кешмәр...

Мәкәр чатыб сәнә дә бу ки, пәрәдәрбашы,
Мәнә нәдәнсә едир башға бир көз илә нәзәр?

Чаһана, дөвләтә чандыр, әмин Әбу Мәнсур,
Бүтүн сүләлә онун варлыгыјла фәхр ејләр.

Чаһан онунла, бәдән руһ илә гәрар тутмуш,
Фәләк онунла тапар нәзм, нур илә көзләр.

Башында пис фикир, ағылында бир хәта олмаз,
Нә пис бир ад көтүрәр, нә суда шәкил чәкиләр!

Ағыл сәниилә, шаһым, әгл илә вүчүд өјүнәр,
Сәләф көвһәрлә әзиздир, сәниилә елмү һүнәр!

Чаһан јаратды сәни, сәнсән иззәтинә сәбәб,
Сәләф онунла әзиздир ки, бәсләмиш көвһәр,

Сән әмр версән, әмәл етмәмәк олар үсјан,
Сәнин әмәлләрини һәр данан олар кафәр.

Гылынчыны јада салдыгда руһ ганла долар,
Әлиндән ад чәкәни ағзы кимјаја дөнәр.

Сәнин дөјүшләрини вәсфи дә икидликдир,
Сәхавәтиндән ачан бәһс, һәгги вар, өјүнәр.

Сәхавәтин үрәји, нуру, гәлбисән кәрәмин,
Вәфа башында ағылсан, хејр чанында чијәр.

Әдәвәтидә гәнимсән, сәхавәтидә кәрим,
Гылынчы сәдди јарар, бајрағын гуар сәфләр,

Һәр ај биринчи кечә ајпара, әзиз тутулар:
Ахы о, көһләнини ај налына чох бәнзәр.

Ешитсә низәни һаггында вәсфләр хаған,
Гылынчы чәксән әкәр көрсә бәргини гејсәр,

Биринчи, кар гулуна, сәрвәрим, һасәд апарар,
Икинчи, кор нөкәрини һалына мин гитә едәр.

Дүшәрсә әм ишығын һәр даша, едәр јағут.
Әлиһ нәсими гара торпағы гылар әнбәр.

Чаһан хилафынасан елмдә, сәхавәтдә,
Чаһан һәмишә олубдурса да хилафи-бәшәр...

Сән еј сүнурлар ачан, дүшмәни салан бәндә,
Вериб дә хәзнәни бир мәдһи ејләјән әзбәр.

Әзиз идим һамыдан, һансы јердә олсајдым,
Сәнин көзүндә нәдән олмушам белә бифәр?

Инанмасан сөзүнә бәндәнин, нә чох шаир,
Мәнимлә азча тутушдур вә мәрһәмәт кестәр!

Әкәр бири мәнә тај олса ше'р јазмагла,
Сәнә нә ки, демишәм, бил, јаландыр, еј сәрвәр!

Фәләк һәмишә едир дөвр, јахшысы, писи вар,
Һәмишә улдуз илә үзләшәр хејр, ја шәр.

Сәнин сәадәтинин намына фәләк дөнсүн,
Һәмишә шаһлығыны нура чулғасын көјләр!

ӘМИР ӘБУЛФӘТҺИН МӘДҺИ

Әкәр бәла арамырды чаһанда хәлгә заман,
Нијә онун үзүнү етди хәлгдән пүнһан?

Әкәр о, гәлби јаныг, ағлар истәмәзди мәни,
Нијә едирди онун һүснүнү үрәк гопаран?

Әкәр дејил үрәјим ешгдә јанар тәндир,
Нијә көзүмдән ахан јашла голду бу туфан?

Әкәр белимлә дејил бир нәсәбдән о зүлфүн,
Нијә белим әријиб, зүлфүнә олуб табан?

Әкәр көзүм булуд, һүснүн дејилсә күл, ја чичәк,
Нијә мән ағлар икән ај үзүн олур хәндан?

Әкәр сәнин гара зүлфүн дејилди човғанбаз,
Нијә күмүш тола о, тушламаш сәмән човған?

Әкәр сәни, јарадан јазмамышды дәрлә дәва,
Нијә көзүн кәтирәр дәрл, ләбин верәр дәрман?

Әкәр һајат сују хәлг олмамыш додағында,
Нијә тапыр өлүләр, бирчә бусә версән, чан?

Әкәр дежилсә сөзүн бир нишанә ағзындан,
Нијә сүкутун едиб гөнчә ағзыны пүнһан?...

Әкәр мәнимлә көзүн истәмәзсә чәнкү чәдәл,
Нијә кәманә гојуб охлары, тутар пејкан?..

Әкәр бу чанымә дәрду бәлә дејил арзун,
Нијә о инчиләр үстүнә гојмусан мәрчан?

Әкәр кунәһ сајылыр күфр өртсә ијманы,
Нијә үзүндә дүшүб күфрүн алтына ијман?

Әкәр о наз илә гәмзән шаһын ғылынчы дејил,
Нијә алыр о, ғылынчтәк севән бәдәндән чан?

Әкәр дежилсә Әбүлфәтһ Әмир чаһан шаһы,
Нијә чаһаны едиб дөвләтијлә шад, абадан?

Әкәр о, дүшмәнинин башынын бәласы дејил,
Нијә бәладан онун дүшмәнинә јохдур аман?

Әкәр фәләкләр онун истәјинчә дөвр етмәз,
Нијә һәр истәјини әлдә ејләјир асан?

Әкәр ғылынчы дејил, синдан одлајан атәш,
Нијә ғылынчы дәјәркән мума дөнүр синдан?

Әкәр демирсә о «пејғәмбәрәм зәманәдә мән»,
Нијә ғылынчы, әли мө'чүзә едир е'лан?

Әкәр дежилсә бәлә, низәси онун күфрә,
Нијә һәмишә тутур күфр әһлиңә диван?

Әкәр ғылынчын, еј шәһријар, дејил атәш,
Нијә дөнүр күлә әјчиндә дүшмәнин кафтан?

Әкәр јаранмамысан мәддәһә көһәр каны,
Нијә сәнә јазылан мәдһләр јаратмыш кан?

Әкәр дејилди бабан шаһларын бөјүк сәләфи,
Нијә өјүбдүр ону һәгг сөзү олан Гур'ан?

Әкәр дејил сәнин өмрүн бүтүн чаһана дајар,
Нијә тапыб сәнин өмрүндә чаһ-чәләли чаһан?

Әкәр дејил јер үзү дүшмәнин үчүн зиндан,
Нијә додағларыны чејнәјир дишијлә заман?

Әкәр дејилди сәнин елмү мә'рифәт арзун,
Нијә бу өлкә охунла чыхыб бәлалардан?

Әкәр ғылынч-гәләминдә дејил хејирлә зәрәр,
Нијә верир гәләмин хејр, ғылынчынса зијан?

Әкәр дежилсә гонаг зәр, көһәр хәзинәндә,
Нијә чәвахирә хәзнәндә јох һәмишә мәкан?

Әкәр фәзиләтин һәр бир кәсә дејилсә әјан,
Нијә билир ону асан бир иш мәдиһә јазан?

Әкәр јаранмамысан фәзлин илә пәјғәмбәр,
Нијә биликдә сәнин шаирин олуб һәссан?

Әкәр һәмишә чаһан шаһы олмаг истәмәмисән,
Нијә фәләк сәнә вермишдир өмри-чавидан?

Әкәр күнәшлә бәрәбәр дејил сәнин вер әлһи,
Нијә верир бүтүн инсанлара әлин еһсан?

Әкәр јаранмаса шөвкәт фәзиләтә дүшмән,
Нијә јетирди чалалын фәзиләтә нөгсан?

Әкәр дежилсә сөзүм доғру, онда сөјлә мәнә,
Нијә мәни арајыб тапмајыр шәһи-Арран?

10

ШӘРАФӘДДИН МӘЛИК ЧӘСТАНЫН МӘДҢИ

Әкәр көнүл јеринә чаны истәсә чанан,
Гәсәм онун чанына, етмәрәм музәјигә чан!

Дејилсә чандан әзизраг чаһанда чананым,
Нә үчүн әјрылыг етмиш дә көнлүмү кирјан?

Фәрагы, вәсли олубдур мәним хејир, зәрәрим,
Јолунда даим онун һеј чәкәрәм аһ, фәған.

Чаһаны, чаны мән онсуз тәсәввүр етмәјирәм,
Јанымда һәр икисиндән әзиздир чанан!

Тутијадыр көзүмә әнбәр илә шүмшады,
Мәрчаны неј шәкәри, дәрдимә олмуш дәрман.

Боју ки сәрви-равандыр, үзү ки бәдри-тамам,
Јарашар олса јери асимаң, сәрвистан.

Сәләфдир ағам, ики чәркә дүрр илә долудур,
Дилә кәлиб данышанда јағар дүрр ағзындан.

Ләбиянә, дишләринә һәр кимин саташса көзү,
Ләбини бәлкә кәсар дишләри һејранлыгдан.

Сөзү ки мишк гоһар, зүлфү мишк, әнбәрдир,
Кичикдир ағзы онун мишкдан боғазындан!

Үзүлә көңлүм олар шад, көзләрим рөвишән,
Јетәндә вәслинә јарын көңүл тапар тәзә чан.

О ағзын ачса, доллар бағ мишк-әнбәрлә,
Әкәр сачын дараса, әтрә гәрг олар бу чаһан.

Үзү, сачы, додағы ејшимә верир рөвиңг,
Нечә ки, хәлги едир шадимаң Мәлик Чәстан!

О шаһ динә шәрәфдир, мәликләрин бөјүју,
Бүтүн бөјүкләр онун хидмәтиндәдир һәр ан!

Онун әтасы һәлә билмәјир нәдир тә'хир,
Онун сөзү һәлә ки көрмәмиш, нәдир бөһтан!

Көзәл ад илә, көзәл хасијәт, зөвг идрак,
Ағыл, камал она мирас галыб ата-бабадан!

Гәләми бүрчү тутар, шаһ јыхар ғылынчы онун,
Дили мирвари сәпәндир, әлијсә инчи сачан!

Алар ғылынч-гәләмијлә чаһаны дүшмәндән,
Әли, дилијлә едәр достлара чаһан еһсан.

Сәхавәтијлә сәнин әршә јүксәлир башын,
Онун сөзүлә чанын гуртулар да говгадан.

Әкәр дејәрсә ки, пејғәмбәрәм зәманәдә мән,
Әли, ғылынчы олар иддиасына бүрһан!

Әлиндә мө'чүзү вар Мәрјәм оғлу Исаның,
Ғылынчы, мө'чүзәси ејни Мусији-Имран!

Үзун ола Мәликин өмрү Нухун өмрүндән,
Чаһаны етмиш онун өмрү бөјлә шад, абадан.

Чаһанда көрмәмишәм бунча рәһмдил бир әмир,
Көрәмдә мисли олан шаһ јетирмәмиш дөвран.

Сәхавәтиндә дә, фәзлиндә дә өвәзсиздир,
Инамасан, әлиин сых, дилини динлә, инан!

О јахшылыг һаны ки, гојмамыш фәләк чанына?
О хош сифәт һаны ки, вермәмиш она Јәздан?

Мәкәр дејилми бу зијнәт ки, Мир Шәмәддин,
Зәфәрлә, дүшмәни сәркәрдә тәк едир һејран?

Әбүл-Мәали, о алиһәсәб вә алирә'ј,
Әмирләр үлвиси, ондан бәзәк тапыр ејван.

Адамсәварлик, икидлик, ағыл вә дүзлүкдә—
Кечәр јүз әср, фәләк мислини вермәз дә нишан!

Чаһаны кәссән, инан, олмајачағ мисли, тајы,
Вар ондан өзкә мөкәр дадлы, дузлу, дүз данышан?

Кичиксә јашда, бөјүкдүр мәғамы, шә'ни онун,
Ағылда гәс-гочамаң, дөвләт ишләриндә чаһан!

Һәмишә көңлү шән олсун, башы уча, өзү шад,
Гәм илә, гүссә илә дүшмәни чүрүтсүн чан!

Һәмишә достлары олсун севинч илә хәндан!
Һәмишә дүшмәни олсун мәләл илә налан!

Һәмишә биркә зүһур етмәјир әјанла хәбәр,
Һәмишә ејни сәмәр вермәјир јәгинлә күман.

Јәгиндир шаһлыг она, иддиасына јарашан,
Хәјалдыр өзкәсинә тәхтү таң, онунчүн әјан!

Мөгамы достларынын тэхт олсун иззэтлэ,
Ким истәмэз ону, тапсын гара гәбирдә мөкан!

Һәмишә бәдхәһиниң наләси көжә галхсын!
Она ким әјри бахарса, көзүнә дамсын ган!

11

БАҢАРИЈӘ (БУЛУДА ХИТАБ)

Ишыглы чешмә өнүндә олан гара пәрдә,
Дағын башында дәбилгә, зиреһ фәләкләрдә!

Гәзәбли көркәмин инсанлара севинч кәтирир,
Гара үзүнсә бүтүн әләмә ишыг җетирир!

Фәләкдә бир бучағы еј мөкан едән шаһим,
Күнәшлә јолдаш олуб көјдә бир кедән шаһим.

Күләк сәнә ат олар каһ, чәрх бир мејдан,
Јерин дә каһ учалыг, каһ дә чалханан үмман...

Ағачлара сулу мәрчан илә бәзәк вердин,
Баға, чәмәнлијә фирузә дон кејиндирдин...

Едибсән һәр чәмәни, бағы јүз никаристан,
Ағачлар үстә өтәр јүз мүғәни бир дастан.

Булуд фәзада ки, хатырладыр зәриф ипәји,
Сәпәр баға, чәмәнә зәр, көһәр шимал күләји.

Отурдугун сараја јүз көзәл бәзәк вурмуш,
Кәзишдијин чөлү јүз не'мәт илә долдурмуш,

Дүзәндә әргаванын голларына јүз мәрчан,
Сәпәр о јасәмәнин гојнуна көһәр нејсан.

Нә хош ки, инчиләрә бағчабағ гәрг олмуш,
Нә хош, ипәк кејиниб шахәләр, бара долмуш.

Олуб чәмәндә күлә нәркизин көзү нејран,
Мәним көзүм кими шух көрсәнәр она чанан.

О дилбәрин ки, фәраги-гәминдә одланырам,
Үрәкдә ағлајырам, чанда од тутуб јанырам.

Бәзәк верир евимә сурәти ешиклә икән,
Дујурам евдә икән әтрини ешиклән мән.

Үрәјим ешг евидир—ешги онун күндүр, инан!
Ғыфылласам гапыны, нур, ишыг сачар бачадан!

Онун чамалына бах, истәсән сүсән көрмәк,
Дүшүбсә сүнбүлә мејлин, әлини зүлфүнә чәк!...

12

ШАҢ АБУМӘНСУРУН МӘДҢИ

Дилбәрин рүхсары тәк хәндан олубдур ләләзар,
Лаләнин ешгиндә ағлар бәрги-нисан зар-зар!

Јаз нәсиминдән тиканлыглар дөнүбдүр күлшәнә,
Көзјашы төкдү булуд, олду шоранлыглар баһар.

Бағ, Хәрхизә дөнүб, күлдү чәмән хәрхар тәк,
Дағ фәләк рәнки алар, сәһра беһиштә охшајар.

Сүбһ вахтынла сечилмәз асимандан дағ башы,
Бах, нечә көр, бирләшибдир асиманла куһсар.

Вәсл уман ашиг кими бүлбүл ғылар аһу фәған,
Күл көзәлләр сурәти тәк көрсәнәр назлы, хумар.

Сусәни тоздан тәмизләр хејрини нејсан јујар
Нәркиси-нәсрин үзүндән јел ниғабы галдырар.

Бүлбүлүн фәрјады Сәркәш тәк чәмәндән јүксәләр,
Гумру денмүш Барбәдә, шаһ бәзмидир шахи-чинар.

Чөлләр ал-әлван кејиб, зијнәт верилмиш дағлара,
Тарлалар фирузә донлу, шахәләр јагутбар.

Сәбрдән галмаз әсәр, ешг атәши түғјан едәр,
Нечә ки күнләр узандыгча, кечә нөгән тапар.

Көклик өтүкчө, хатырлар дост сәсини достунун,
Чанкин авазында жар, авазыны жарын дудар.

Бағ дөнүбдүр өз бусатыла шаһын дәрбарына,
Кавијан байрагы төк көһһәрлө олмуш мејвадар.

Бар күнү ахча сәпилмиш бәзмә охшар гөнчәләр,
Мишк төк архлар кәнарында бәновшә әтри вар.

Мишкә долмуш нәсиминдән баһарын дағ, дәрә,
Дағ-даша лалә чиләр ган, од олуб атәш сачар.

Бу, шаһын шадлыг күнүндә бәзинин тәсвиридр,
О, дөјүш вахты шаһын мејданыны хатырладар.

Вер әлијлә бир күнәшдир шаһ Әбумәнсур ким,
Доста дүнјаны беһишт етмиш, рәғибинә һасар.

Бәхшишинин һәдди јохдур, лүтфүнүн әндәзәси,
Олмасын мүлкүнә сәрһәд, өмрү олсун пәјидар!

Меһри, назыјла силәр о ај үзүндән ләкәни,
Бәхшиши гојмаз тамаһ олсун көңүлләрдә губар.

Көј онун пишхидмәти олмуш, күнәш гуллуғчусу,
Һәгг она нүсрәтверәндир, јавәридр рузикар!

Нәзмә дүшмәз бар, әкәр олмәзсә тәби мәрдлик,
Гатмәсә әл, хејрхаһлыг тутмәз әләмдә гәрар.

Һәр дијардан дәстә-дәстә мүлкүнә шаир кәлир,
Өмәјә астаныны амәдәдир јүз шәһријар!

Пак гәлби, дуз јолу азымышлара јол көстәрир,
Вер әли ачкөзләрдә дүнја малындан әл тутар.

Танры өз нурундан о шаһы јаратмышдыр, она—
Дини, елми, бәхшиши етмиш бу дүнјада нисар.

Әгл—јердир, фәзл—дам бәхшиш евиндә, мүтләғә!
Кејдији һәр палтара аргач—хејир, ен—ифтихар!

Версә мин вә'дә биринә, һеч заман чыхмәз хилаф,
Мин кәрә бәхшиш верәр, бир дәфә гојмаз интизар.

Еј һүзуруна кәләнләр хәзнәсиндән бар јејән!
Еј ғылынчыла едән дүшмәнләрин чанын шикар!

Чарәсинләр чарәси, еј кимсәсинләр кимсәси!
Әл тутан мөһтачлара, гәм әһли үчүн гәмкүсар!

Һарда сән олсан, сәхавәт дә тапар орда мөғам,
Һарда сән сечсән мөғам, орда вәфадыр бәргәрар!

Еј биликдә башбиһлән рәһбәрләрә јол көстәрән!
Еј төкән мәрдликдә пулсузлар ајағына динар!

Һарда олсам мән, олуб мәһнин дилимин әзбәри,
Һарда олсам, шүкрүн олмуш мәнән ајрылмаз шүар!

Кечди ајлар, кечди илләр, јетмәдим дилдарыма,
Һәсрәтиндән кетди чаным, руһум олду бәргәрар!

Чох шүкр о әрши-фәрши хәлг едән аллаһа ки,—
Гисмәт етди шад көрәм рухсарыны, еј шәһријар!

13

ӘМИР ӘБҮЛҲӘСӘН ВӘ ӘМИР ӘБҮЛФӘЗЛИН МӘДНИ

Баһар кәлди, чаһан чәһнәт олду, бәхт чаван,
Ғызыл күл өртүјү үздән атыб, олуб хәндан.

Севинди дүшмәни күфрүн, хәзаны олду баһар,
Әзилди дүшмәни динин, баһары олду хәзан.

Әзәл сәадәтинин јох нәһәјәтиндән әсәр,
Фәләк сәадәти вермишсә, јох она пәјан!

Ағылла руһ олуб инди достлара сирлаш,
Дили, әли кәсйлиб дүшмәнин, дүшүб чандан.

Учалтды таңры јенә байрағыны исламын,
Фәләк јетирди јенә күфр гүввәсинә зијан.

Позулду вәһләти, олду зәлил дүшмәнләр,
Гурулду достлар арасында доғру бир пәјман.

Жаранды әлд ики шаһзадәнин арасында,
Бири-бириҗә көрүшдү ики чаван султан.

Ғарар тутду бу күн јан-јана ај илә күнәш,
Веридир әл-әлә инди пәләнк илә аслан.

Галар мурадына һәсрәт чаһанда дүшмәнләр,
Тапар, јәгин ки, бәдхәһларын чаны нөгсан.

Белә дејәрмиш о Сөһраб—Рүстәмни оғлу,
Турандан орду илә Ирана оlanda рәван:

«Мәним ки Рүстәм атамдыр, мәнәм онун оғлу,
Нијә бир өзкәсинә тачы бәхш едиб дөвран?»

Сөнүкдү тәлеји, јатмышды бәхти Сөһрабын,
Фәгәт о дүз дүшүнүрдү, сөзүндә јохду јалан.

Жаранды вәһдәт ики һөкмдар арасында,
Мурады олдү о сәркәрдәнин чаһанда әјан.

Верибә инди ики бәхтијар шаһ әл-әлә,
Чаһанда башгасынын тәхтү тачы олмаз, инан!

Әмир Әбүлһәсән—о лүтфү бәхшишин тәмәли,
Әмир Әбүлфәзл—о дин илә әдаләтә кан!

Кәримдир һәр ики шәһријар, һәм дә әзиз,
Икисилә дә едәр фәхр јер үзү вә заман.

Бири күләк тәк әлиндән сәпәр дирәм, динар,
Бири ғылынч булудундан төкәр јерә мәрчан

Бири сәхавәтә мә'дән, бири вәфада мәтин,
Бириси не'мәтә хәзнә, бири кәрәмәтә кан.

Бири меј ичсә, она сагилик едәр Зөһрә,
Бири топ истәсә, вурсун, фәләк олар мејдан.

Бири әлиҗлә едәр достлара күманы јәгин,
Бири ғылынчла ғылар дүшмәнә јәгини күман.

Тутар һәмишә онун дөвләти бунула ғарар,
Бунунса не'мәтинин гәдри јүксәләр ондан.

Бунун тәлашына әләмдә јохдур һәдд-һүдуд,
Онун сәхавәти саһили көрүмәз үмман.

Фәләкдән етмәз һәзәр, һәр кимин әминн будур,
Әчәл дејил вәчинә, һәр кимә о версә аман!..

Бири ғылынчла дәниздә јахар ода балығы,
Бири тикәр фәләҗә Зөһрәни, аларса нишан.

Ити ғылынчла едәрләр ғазаны аварә,
Әчәл јолундан азар, көрсә әлләриндә каман.

Ики әмир илә ијман бәјрағы учалар,
Ики әмир илә күфрүн еви олар виран.

Бу, дөвләтиҗлә едәр фәтһ бир нечә өлкә,
О, гүдрәтиҗлә алар өвч бир нечә галадан.

Бунун кичик гулуна бәхшиши олар Тифлис,
О, өз кичик гулуна бәхшиш еләјәр Хәтәлан.

Күнәш кәләндә Гузу бүрчүнә, оlanda баһар,
Күләндә јер үзү, зијнәт тапанда бу дөвран,

Көрүм, севинчлә күнәш өлкәнә бәзәк версин,
Нечә күн алтда ачар лалә, су верәр нејсан.

Чәмәәтин арасында белә мәсәл вардыр,
Кечиб сынагдан о, чатмыш бизә ата-бабадан:

«Ики ширин арасында галарса бир гоч әкәр,
Кәләклә тәһлүкәдән чох чәтин ки, гуртара чан!»

Нәзәрдә тут ки, Гузу бүрчүдүр бу ејваны,
Мәни о бүрчлә бир анлыға күнәш сајсан.

Де, һансы чарә илә гуртарар чанын бир гоч,
Мешәдә кәрчи ону тәкләмишсә чүт аслан?

Наз истәјирди, нијаз верди дүшмәнә бу әмир,
Газанч умуб о әмирдән рәгиб, тапды зијан!

Башы ағыр, чилову бошду, билмәди дүшмән,
Севинчә чатмаз әли, сарсылар әзабындан.

Ҳамишә бир чүрә дөвр етмәйир бу чәрхи-фәлэк.
Зәманә зүлмүнү тәкрар еләмәз һәр ан!...

Сәнин чәтинлијини еләсин асан кәләр,
Фәлэк тамамласын, һансы ишиндә вар нөгсан!

14

МӘДНИЈӘ

Сейранкаһы олду күләјин бағ, күлүстан,
Олду Тибетин мишкн илә бағ шәббастан.

Күлзары сөјүд шахәси минә шишә етмиш,
Лалә чөлә бир мүчрү кими топлады мәрчан.

Шишә әтир илә, мүчрү мишк илә долмуш,
Бу мишк әјандыр, нәдән о райиһә пүнһан?

Ат чапды күлэк бағда, татар гарәтә кечди,
Сәф чәкди булуд, гарәт олунду бүтүн үмман!

Ондан нәфәси тәр сүсәнин мишк илә долду,
Лалә ағыз ачдыгча, долуб дүрр илә бундан.

Гумру охујур, бүлбүл өтүр нәғмә дәмәдәм,
О, гиссә дејил, бу охујур әјеји-Гур'ан.

Дағлар, дәрәләр, дүрр илә, јағутла долубдур.
Мишк-әибәр гәрг олду бүтүн тарла, бијабан.

Күлзар тутуб әлдә гәдәһ, санки ичәр меј,
Бүлбүлсә мүғәнни тәк өтәр шөвг илә дастан.

Сәһра бәзәји ағча иди санки хәзанда,
Дағлар исә тутмушду бир ағ өртү кәтандан.

Ашиг көзү тәк инди булуд јаш төкәр һәр дәм,
Шимшәк, нечә чаванын үзү, парлајыр һәр ан.

Хәллүх көзәлинин гошадыр зүлфү, јанағы,
Јагут ләби, ағ әндамы вар, алма-зәнәхдан!

Әибәрдән асыбдыр бир аја о, ики зәнчир,
Бирчә күнәшә мүшкдән атмыш ики човған.

Әлдә гәдәһи тутса, верәр мәчлисә зийнәт,
Ох атса, каман тутса, дөнәр чәннәтә мејдан.

Пәрвин сачар нуруну јагут арасындан,
Ачса ләбини, дишләри көрсәнсә о чанан.

Еј сурәти һүснүлә едән Јусифи батил!
Еј сидги өнүдә итирән шә'ини Сәлман!

Һәгг кими мүбарәк олан, ислам кими өлмәз,
Товһид кими вачиб олан, ијман кими шајан!

Ризван сәнә зидд олса, дөнүб Малик олар, бил!
Малик сәни севмәклә олар чәннәтә Ризван!

Див, чин вә пәри, вәһшиләр, инсан вә шәјатин,
Фәрманына табеди, нә әмр етсә Сүләјман!

Горхундан әкәр инди гачыб кизләниб онлар,
Гул тәк баш әјрләр сәнә, вер онлара фәрман!

Бир күндә сәнин пәјладығын алтуну, шаһым!
Мә'дәндән ала билмәз, өмүр гојса да инсан!

Чијиндә бәнөвшә ләчәјиндән тикан олмуш,
Мәһринлә бәнөвшә јаранар олду тикандан.

Мә'лумду бу ки, Мисрә јағыш гәтрәси дүшмәз,
Олмаз елә бир күн ки, јағышсыз гала Килан.

Мејл етсә сәхавәт булудун Мисрә кәрәмлә,
Килана гәзәб атәшини бир кәрә сачсан—

Он илләр илә Килана бир гәтрә дә дүшмәз,
Вәрмәз ара күнләрлә, јағар Мисрәлә лејсан.

Еј гәмдән өләнләрчин олан Исији-Мәрјәм!
Һәгг јолдан азанларчын олан Мусији-Имран!

Вәрмиш сәнә танры, нәји ки арзуламышсан,
Оғлуна бәрәбәр оласан өмрү фираван!

ӘМИДӘЛМҮЛК ӘБУНӘСРИН МӘДНИ

Долагмы, ја ғызыл күлдүр, о үздүр, ја мәдһи-табан?
Күлү мирварид ертмүшдүр, ај олмуш мишкдә пүнһан.

Едәр чөвлан күл үстүндә зиреһ кими онун зүлфү,
Икид хошдүр, зиреһ кејсин, едәндә эрсәдә чөвлан.

Әкәр һәр жарпағы пейжан нәркис көрмәмишсән сән,
Көзүнә дәмәмиш сүнбүл ки, һәр шахы ола рејһан.

Онун нәркиз көзү, сүнбүллү зүлфүнә нәзәр сал сән,
Көрәрсән, һүснү рејһандыр, бахышда гәмзәси пейжан.

Әгигдир ондакы ләбләр, ипәкдир бултур әндамы,
Әгиги ичрә вар инчи, ипәксә пәрдә синдандан.

Јанаг кафур топдур, зүлфү исә мишк човгандыр.
Она күл жарпағындан, саф күмүшдән үздә вар мејдан,

Кәрәк мејдан ғызыл күл жарпағы, халис күмүш олсун.
О јердә ки, топу кафурдур, тәр мишкдән човган.

Хәјалимда онун һүснү, кечә бағрындакы Ајдыр,
Гулағымда онун вәсфи шириндир јүз әзиз чандан.

Гәдәм вурдугда кујиндә, едәр о куји бүтханә,
Отурса һүчрәдә, һүчрә олар күлзар, сәрвистан!

Көзүдүр әгл үчүн афәт, үзүндә чан олур раһәт,
Бәладыр гәмзәси, һәр бусәси мин дәрәдидир дәрман.

Саташдыгда көзүм рүхсарына, дурмаз көзүм јашы,
Үзүнү көрмәсәм бир ан, галар бу көзләрим кирјан.

Гәминдә көзләрим ағлар, кечә-күндүз едиб әләт,
Нә вәслә тагәтим вардыр, нә мәндә чан гојуб һичран.

Әгигләрдән ахар ган-јаш көзүм ичрә бәбәкләрдән,
Көрүбсәнми бу әләмдә, бәбәк олсун әгигә кан?

Нә вәслинә әлим чатды, нә дә һичранына чаным,
Вүсалы чан әритмәкдә, дејил кәм һеч дә һичрандан.

Чох олмуш ки, дөзүб дәрдә бир ашиг вәслә чатмышдыр.
Севинчиндән учуб руһу, узаглашмыш вүчудундан.

Кәрәк дөзмәк онун вәслү фәрагына бачардыгча—
Дөзүм әввәл ачы олса, сону ширин олар балдан.

Дејил Хачә Әмидән хидмәти, јар вәсли, һичраны,
Дејил мүмкүн узаг салсын бизи шадлыгга гәм ондан.

Јәһәрләтдим елә бир ат ки, дағдыр зәррә јанында,
Гачышда санки ајдыр о, өнүндә исә Ај Кејван!

Әкәр һүндүрлүјү галса, белиндән көјләр алчагдыр,
Кениш бу јер үзү олмуш чадыр бојда она мејдан.

Дурушда јер кими мөһкәм, гачышда од кими зирәк,
Күчүндә див кими күчлү, атылмагда—гара гаплан.

Дәниздә дырнағындан кан балыг бөјрү әзилмишдир,
Дишиндән көјдә Хәрчәнкин дөшү олмуш гана гәлтан,

Ону көрсәјди Рүстәм, һеч заман Рәхши бәјәнмәзди,
Нә дә Шәбдизини Пәрвиз, нә өз Шәбрәнкини Не'ман.

Ону бир јол да чапдым ки, сән өзкә сәс ешитмәзсән,
Уғулдар дивлә чадулар, чәкәр нә'рә пәләнк, аслан.

Гызанда торпағы, гушлар јанар көјдә һавасындан,
Јағыш торпағын ислатса, фәләк чыхмаз о батлагдан.

Чәтти ки, јурд сала бир кәс о јерләрдә, мәкәр чинләр,
Дајанмаз бир нәфәр јолчу, гәрар тутмаз, мәкәр шејтан.

Мәшәггәтлә кәлиб, бир хачәнин дәркаһына чатдым—
Ки, алмыш динлә дөвләт фејз онун фәзлү камалындан,

Әмидәлмүлк Бунәср Мәнсурун, ки зәһминдән
Ипәк палтар олар бәдхаһы әјниндә полад суһан.

Верәр еркәк ширә фәрман, итаәт көзләјәр филдән,
Гачырса баш әкәр бир күн бу таәтдән, о фәрмандан.

Чәкәр һинди ғылынч, әлдә тутар мөһкәм ағыр күрзү,
Гопардар пәнчәни ондан, чыхардар дишләри бундан.

Онун дәрканы зәввардан бош олмаз неч заман, бил ки,
Һалә јохдур көрән хачә евиндә олмасын мейман.

Дејәрсән, көзләринә дајә сүрмә јох, һәја чәкмиш.
Гида вермиш она сүдлә дејил, һейм илә пүстандан.

Әкәр мәчлисдә күлзары бир ордукаһ фәзә етсә,
Олар алтындакы тәхти јәһәр, чөл чалдыра—ејван.

Һүчүмү горхусундан, бени бишмиш, ганы доимүшдур—
Башында Гејсәри—Румду, үрәклә Чиндәки Хаган.

Чаһанда алты үлвидән галыбдыр алты шеј мирас,
Бу алты хисләтә ондән савај саһиб дејил инсан.

Вафасы Ирачһин, фәрри Фәрудин, һикмәти Сәлмин,
Залын итги, Самын зәһми, Әлилә Рүстәми—Дәстан.

Еләр һәр ајда гәсриндә көрәмлә јүз гулу азад,
Либасыјла онун өртәр бәдән һәр күндә јүз үрјан.

Онун дәрканына салсан нәзәр, бир гул да көрмәзсән,
Онун мүлкүндә бир чындыр кејимли шәхс тапмазсан.

Билик күлзарына фәзли онун тәртазә сүсәндир,
Ады олмуш һәмишә һикмәтин мәншуруна үнван.

Гәзәбләнсә, едәр виранә бир абад иглими,
Кәләрсә рәһмә, рәһмијлә олар абад јүз виран.

Гәләм хачә әлиндә бир балыгдыр санки дәрјадә,
Әкәр олса балыг алтун, о дәрја дүрр сачан үмман.

Јатаркән хачәһини санки мәканы бир гызыл евдир,
Ајыг олдуғда, бир симин фазаны јер едәр һейран.

Һәмишә кеч кедәр јол, зәһн едәрсән ки, о сәрхошдур,
Тутар әслиндә рафтары нечә сәрхошларә диван.

Гарасаггалдыр, вар һәр сөзүндә бир ишыг мәһна,
Кәзәр зүлмәтдә Искәндәр кими о, чешмеји-һейван.

Онунла шад олар мәһми, онунла гәм чәкәр кафир,
Гара сач башыны өртмүш, онун гәлбиндә вар ијман.

ТӘБРИЗ ЗӘЛЗӘЛӘСИ ВӘ ӘБУ МӘНСУР МӘМЛАНЫН МӘДҢИ

Олар мәһал мәнә ејләмәк үмиди-мәһал,
Чаһанын олмајыр әһвалы һәр заман бир һал.

Һәмишә аләмни әһвалы, бил ки, бојлә олуб,
Долаһса, дөвсә дә даһим галыр о бир әһвал.

Чаһанда башгалашан бирчә сәһсән илләрлә,
Һәмишә сән дәјиширсән, дәјишмир ол мәһү сал.

Учурма бош јерә талә гушу, сән ујма фала,
Заманла нејләр о талә, чаһанла нејләр о фал?

Әбәсчә сөјләмә гуртуллу һарда бир диндар,
Наһагча коплама кетди нә јурда бир абдар.

Бу јердә бәндә олан бәндә һагда сөз сөјләр,
Бу јердә таһры нә јазмышса, чатмаз әглю хәјал.

Һәмишә таһры ојагдырса, адәм оғлу јатыр,
Һәмишә дурмада инсан, фәләкләр амма фәал.

Үрәкдир ишләјән, етмә килеј бу тәғдирдән,
Бәләндә арзу, хәјал чохса, јада дүшмүр әчәл.

Әзаб, кәдәр јада дүшмүр күнүн кечәндә ширин,
Һәмишә һичри унутдун көрәндә дадлы вүсал.

Бу варда, һәм дә көзәлликлә сөјлә ким көрмүш,
Чаһанда Тәбризә тај гејри јердә ајры маһал.

Зәманә не'мәтә гәрг етмиш әһли-шәһри бүтүн,
Шәһәр таһам долу инсанды, варды һәр чүр мал.

Әмир дә, бәндә дә, сәркәрдә, фәзил, алим дә—
Бир ишлә һәр бири мәшғулду орда бир минвал.

О һәггә тағәтә длымыш, бу хәлгә хидмәт едир,
Бу јанкы ад кәзир, амма о јанкы кәзмәдә мал.

Гөзәллә мусиги динләр бу жанкы, чам көзләр,
О жанкы овлајыр овлагда итлә вәһши марал.

Һәјат сүрәр бири мүтрүблә һәр заман күндүз,
Бу јанда һәр кечә охшар бир ајрысы гара хал.

Хәјалда һәр бир адам фикр едирди бир тәдбир,
Дејирди һәр кәс өзүјүн нә јолда сәрф ола мал.

Јарымча аһ чәкәчәк анда гәлби инсанын,
Ағызда сөјләмәмиш дил јарымча сөз, ја суал.

Фәнаја уғрады Тәбриз гәзанын әмри илә,
Бир анда јетди фәләкдән бу шәһрә көр нә завал.

Шәһәрдә һәр тәрәфин дөндү алты үст олду,
Кичилди гум кими дағлар, гум олду дағмисал.

Әјилди, сынды ағачлар, јер олду дәлмәдешик,
Јериндән ојнады дағлар, су ачды һәм пәрү бал.

Бу јердә әршә чатан чохлу гәсләр варды,
Бу јердә ајдан өтән сәрв чәкмиш ајә сығал.

Һаманча сәрвләрин галды инди бирчә јери,
Һаманча гәсләрин олду инди әсли хәјал.

Ким олду бурда хилас налә адлы афәтдән,
Әјилди гамәти гәмләрдән, олду санки нал.

Шәһәрдә бирчә нәфәр јохду сөјләсин, јемә гәм,
Бу јердә ким дејәчәкдир ки, сәбри бир јада сал.

Бу көзләрим мәнә көстәрди мәншәр әјјамын,
Ғабагда Мәһди кәлир, далда фитиәкар Дәччал.

Һәмишә олсун узаг гој чамалы бәд көздән,
Кәләрсә бәд көзә һәр ким, галармы онда чамал?

Һәмишә мән кечә-күндүз јашардым ишрәт илә,
Јанымда бадә, көзәл, нәғмакар әлиндә гавал.

Едиб мәним нечә дилбәр чамалы көнүм әсир,
Вурулду гәлбим, әкәр көрдү һансы достда камал.

О доста мән билијимлә чаваб вердим чох,
О јарә бусә дедим вар, көнүлдә, көздә суал.

Әзилди чохлары, онлар чаһаны тәрк етди,
Өләнләр өлдү, галан галды чох пәришанһал.

О кәс ки кетди, даһа јохдур ондан әсла хәбәр,
О кәс ки галды, де рөвнәг вар онда бир мисгал?

Фәлакәт өтдү, фәгәт рөвнәг олмамаг даһа пис,
Һәмишә аләми титрәтмәк үзрә бир әлзал.

Чаһаны титрәмә сармазды шаһә әјсә бојун,
О шаһ ки, тәкди нәчабәтдә, ојду јахшыхисал.

Ғылынчы, әлләри парларса шаһ Мәмләнин,
Күмүшлә ејни олар сахсы, шир илә чаггал.

Нәвазиш етсә, көмүр онда дүррә дөһмәзми,
Әгиг дөнүб көмүр олмазмы, етсә кин, дәрһал?

Нүмунә билди сәхавәтдә чүмлә чомәрдләр,
Нүмунә сайды икидләр дөјүшдә биәмсал.

Сәхада әлләри парлар һәмишә санки күнәш,
Дөјүшдә шәһәсачандыр ғылынчы бәргмисал.

Кәрәмдә аләм онун гаршысында бир зәррә,
Сәбатда, сәбрдә јер гаршысында бир мисгал.

Дөјүшдә чанына дүшмәнләрин бәла сәнсән,
Кәрәмдә доста дејирсән чәкинмә, бәхшиши ал.

Кәләрсә сәчдәнә та чүмлә аләмин шаһы,
Рәва олар сәни бир гиблә санса бәхт, игбал.

Төкүлдү түкләри дүнјајә чисми кәлмәздән,
Әзәлдә чүнки ғылынчын көрүндү, титрәди Зал.

Гәзәблә бахсан әкәр һансы кур јыхан ширә,
Ја кинли олсан әкәр бир пәләнкә бир минвал,

Јығышдырар өзүнү, дишләрини шир о дәм,
Пәләнк дә киндә чәкәр дырнағыны тез дәрһал.

Һәмишә җахшы ағачдан боҗ атлы җахшы филан,
Һәмишә җахшы ағачлар верибди җахшы нинал.

Чамалда санки атансан, деҗил бу һеч дә әчәб,
Јетишмиш ирс она һәм бир заман бу һүси, чамал.

Дөҗүшлә шаһларын архасы даим орду олур,
Вурушда ордуја сән арха ол да, геҗдинә гал.

Әлинлә ел бәзәнди, хәнчәринлә һәм кишилик,
Бәзәнди, санки кәлинләр кеҗинди зәр, халхал.

Һәмишә бөҗләдир ишләр чаһанда, еҗ таңры,
Севинч дә, гәм дә олар, каһ олар о гәм памал.

Унут кечән гәми артыг, бу дәрди јад етмә,
Дүшүнемә јерсиз, о гәмләр ки, өтдү, верди вәбәл.

Кечән күнүн гәми дәҗмәз бу јолда фикрә, гәмә,
Кәлән күнүн гәми дәҗмәз, деҗәк ки, геҗдинә гал.

Һәмишә нәгмә, гөзәлләр сәдасы алтында—
Меҗ иста, әрләри бир дәм унутма, хатирә сал.

Һәмишә аҗ кими нур сач, әтир сачан мүшк ол,
Һәмишә лалә олуб күл, бу сәрвләр төк учал.

17

Бустанын зиҗнәтини бүсбүтүн апарды хәзан,
Һава сәрт олду, сулар да көҗәрди көр нә јаман!

Гарәт олду баһарын бағлара сәрдиҗи ипәк,
Рәнкини, зиҗнәтини күлзарын итирди чаһан.

Нә әтир галды, нә рәнк сачлары үстүндә јазын,
Нә әриш гоҗду, нә арғач ипәҗи үстдә заман.

Јухулу нәркиз ојанды, јухуја кетди чичәк,
Кизли нар ашкара чыхды, күз өзү олду нинан.

Тәрса чадыры кими олду сәманын кеҗими,
Олду јәһуди либасы чөлүн өртүҗү һаман.

Дөҗүшүбләр, елә бил, алма илә нар киләси,
Чызылыб үзләри, вардыр бәдәндә јарә, аман!

Нар вуруб алманын алныны гызыл ган еләҗиб,
Алманын дәрди илә нарын олуб синәси ган.

Дилбәрин көзләри тәк нәркиз ачыб көз бағда,
Ашигин һүснү кими хеҗрү күлү олмуш әҗан.

18

Чамаат бүрүндү хәз палтарлара—
Ағачлар үстүнә әсдикчә хәзан.

Һавалар тутулду, сулар дурулду,
Дүнја һиддәтләнди, гочалды чаһан.

Алмајла, һеҗвајла, нарла долду бағ,
Бош галды лаләдән, күлдән күлүстан.

Кәклик гаггылтысы дағдан кәсилди,
Гырговул сәдасы кәлмир тарладан.

19

Јерин рәнки солду, һава соҗуду,
Гырмызы шәраб ич, ал сары һеҗва.

Јағыш меҗнәләрин јуду тозуну,
Гара булудлара бүрүндү сәма.

Бағда күл јерини тутду од-очаг,
Бүлбүлүн јерини бир гара гарға.

Јел сәрди будаға гырмызы ипәк,
Сапсары атласа бүрүндү сәһра.

20

Еҗләҗир дүнјаја фәрвәрдин једи һәр дәм сәфәр,
Еҗләдикчә һәр сәфәр дүнјаја о чалмыш зәфәр.

Бәнзәҗир бүтханәҗә рәнкилиҗиндән күлистан,
Охшаҗыр јағута дағ, фирузә сәрви-Ғатфәр.

Ејләјир бүлбүл фәған, күлшәндә һәр саәт јенә,
Назланыр күлләр бахыб көрдүкчә һәр дәм һаләләр.

Тутијә бәнзәр шәғанг димдијиндә гыр тутуб,
Сури зәрди, үстүнү гыпгырмызы тозлар бәзәр.

Илдырым, шимшәк чахар, даим булудлар ојнашар,
Санки зәнчи ордусу татар көрүб хәнчәр чәкәр.

Әтрә гәрг олмуш чәмән Тибет кими башдан-баша,
Бағ бојанмыш чүрбәчүр рәнкләрә санки Шүштер.

Бәнзәјир бағларда нәркиз бүтләрин әлләринә,
Гол-биләк миһна тамам, овчу һәнадыр сәрбәсәр.

Көл күләк әдикчә бәнзәр көксүнә шаһинләрин,
Санки тавусдур гызылкүл, бағда ачмыш балу пәр.

Галдырыр тәк-тәк бәнөвшә чајлар үстдә башыны,
Јамјашыл атлас јерә сәрмиш көј өртүк, сал нәзәр.

21

Елә бил канун ајына шәбихун ејләди нејсан,
Сәманы тозла долдурду, чөлү, сәһраны тутду ган.

Әкәр ган истәјирсәнсә, о чөлдә лаләјә бир бах,
Әкәр тоз истәјирсәнсә, сал булуда бир бах,

Баһар јелләри әнбәрлә јоғурду торпагы инди,
Будаглар зәрхара кејди тамам нисанда лејсандан.

Бирн сәһрада Гарунун газыб басдырдыгын тапды,
Бирн—Азәр нәји јердә газыб етмишдисә пүнһан.

Ал-әлван Чин ипәјилә бүрүнмүш чөл, елә бил ки,—
Кәлир Чиндән баға һәр күн—кечә бир ајрыча карван.

Кәлиһләр тәк күлүр чөлләр севинчлә бағчада, бағда,
Она овсун едәр бүлбүл јаман көзләр хәтәсындан.

Әкәр кәнчи-бадавәрдә тамаһын вар, чөлә чых бир,
Долуб кәнчи—бадавәрдилә чөлләрдә тамам һәр јан.

Чәмәнләрдә күлүр лалә үзү тәк Лејлинин һәр дәм,
Булуд көјләрдә ган ағлар көзү тәк Мәчнунун һәр ан.

Учур мәрчан үзәриндә фәғәт бағларда бүлбүлләр,
Гачыр әлван ипәк үстдә фәғәт чөлләрдәки чејран.

22

Бүрүјүб јер үзүнү бир белә дағлар, дәрәләр,
Бурахыб көһләнинин башыны чох чапма, дајан.

Сөзү өлчүб-бичәрәк сөјлә, учузлашмасын о,
Јолу дүз сеч ки, сәнә вурмаја ахырда зијан.

Әрисәм чөврү мәшәгәтдә фәған ејләмәрәм,
Өләрәм, истәмәрәм чәрхи-фәләкдән мән аман.

Көзү кордурса чаһанын, һүнәрин хејри нәдир?
Карды көјләр, сән әбәс ејләмә кәл аһу фәған!

23

Еј мәним чан сирдашым, рузум, илим, ајым мәним,
Еј көзүм нуру, күнәш үзлүм, сән еј, Ајым мәним.

Низә бојлум, кирпији пејкан мисаллым, дилбәрим,
Еј гара зүлфү кәмәндим, гашлары јайым мәним.

Сәрв гәмәтлим, нәдәндир руһума бикәнәлик?
Јохса сәндән нәүмидликдир фәғәт пәјым мәним?

Ол гәдәр һичриндә көрдүм мән зијанлар, инди бах,
Хәстәдир мәнзун үрәк, көзләр—ахан чајым мәним.

Варса иичиклик белә, еј чанымын султаны, бил,
Хәтириндән чыхдымы һаггым мәним, сәјым мәним?

Сән мәнә чан тәк јахынсан, мән сәнә чандан јахын,
Тәк шириндилликдә, әфсус, олмадын тајым мәним.

24

Еј заманын тачдары, сән ки етдин шад мәни,
Танры хәлг етмиш, демәк, нурдан, сәадәтдән сәни.

Һәр кечә-күндүз сөзүн мәрдлик, сәдагәтдир мүдам,
Хош әмәл, инсансәварликлә учалтдын өлкәни.

Гырговул, ја кәклији шаһлар шикар етмишсә дә,
Даим Әрмән шаһлары олмуш овуң, ширсән јо'ни.

Шанлы ордундан әкәр артыб-азалса мин нәфәр,
Зәррәчә фәрг ејләмәз, һәтта дәјишмәз нөгтәни.

Күнләрин кечсин севинчлә, чох мүбарәк һәр илиң,
Достларың кујиндән өпсүн, гәбрә кирсин гој дәни.

25

Еј көзәл, сән һәр иши саз еләдин,
Көһнә рузкарымы сән тәзәләдин.

Сәни етдикчә зијарәт мәхлуг,
Сәпәрәк сәрвәтини, аз еләдин.

Сөзләринлә севиниб күлдү бири,
Биринии ғыш күнүнү јаз еләдин.

Мәрдлийиң көзләри сәндән нур алыр,
Фәрәһи ғыш кими пәрвәз еләдин.

Нуху алтында, —дедин—кәл көрүшәк,
Бах ки, өз вәдинә дә наз еләдин.

26

Еј көнүл, чох сөјләдим, ашиглија сән гој дәхи,
Әл көтүр кәл шух көзәлләрдән, сулар тәк аз булан.

Көјәрчин бир назлы јар көз јум, јанындан өт, совуш,
Јағса ешгин охлары, өглү һәја олсун галан.

Алмадын мәндән нәсиһәт, билмәдин тәлсә нәдир,
Тәрсә јоздун фикрими—һәр тиндә сев бир чан алан.

Вардыр ашиглик јолунда, јахшы бил, мин бир хәтәр,
Динчлик истәрсән әкәр, назәндәләрдән кен долан,

Чох дедим, сән аз ешитдин, дүшдүн ахыр зилләтә,
Еј үмиди сәрникуң, еј арзусу һеч-пуч олан!

Јохдур инди сәбрә һәчәт, јох мурадын һасили,
Фәјдәсыз чырпынма кәл, азадлығың олмуш јалан!

27

Чөлләри шахта, сазаг сарды, јаман әсди күләк,
Зәфәрән тәк саралыб солду күлүстанда чичәк.

Көрмәмишкән нә бојагчы, нә дә күпләрдә бојаг,
Мејнә јарпаглары олду өзү сапсары ләчәк.

Кечә дағларда чахан горхулу шимшәкләр дә—
Көјү көрпич күрәси етди, көрүб әсди үрәк.

Отуруб тәхтинә дүңја шаһы сәрбәст, башы динч—
Кини, јад фикри, тәмәннаны көнүлдән силәрәк.

Чөлүн атәшләринә сәпди о, дүшмән ганыны,
Үзүмүн ганы илә долду гәдәһләр—биз ичәк.

О, фәрәһнак јашасың, һөкмү дејилсин әбәди,
Һарда дүшмәнләри вар гәмлә алышсын күрәтәк.

28

Тәлсә үзүнә күлдү сәнин, тахтыны ғырду,
Дүшмәнләриниң өмрүнү дөвран баша вурду.

Аллаһ сәнә ғыз вердисә дә, гәм јемә әсла,
Еј шаһ, о, мин оғлан көзүнә күң кими нурду.

Бир шаһын әкәр дүз ики јүз оғлу да олса,
Онлардан ахы бирчәси тах-тача угурду.

Тарих дә билир, сәлтәвәтнин зијнәтидир ғыз,
Искәндәр онун шаһлығыны һағлы бујурду.

Дүңјаны көрүбсән, јенә көр, күл, јаша, шад ол,
Шад ол ки, јанында ики шаһзадә отурду.

Өз нуруну сачмагда икән көјдә Күнәш, Ај,
Өмрүн боју кам ал вә севиндир ана јурду.

МƏСНƏВИ

Чәми бу нөкәрләр ичрә, чәми бу гуламлар ичрә,
Чәми башчы әрләр ичрә, ја уча мәгамлар ичрә—

О икид Әбүлјәсрдир бу зәманәјә сүпәһдар,
Јағыны ода јахандыр, үрәјилә доста гәмхар.

О, инан бәдәндә руһдур, бәдәнә һәр ан кәрәкдир,
Чана чүн әгил кәрәкдир, нечә әглә чан кәрәкдир,

Өзү дүрр төкән булуддур, һүнәри пәләнкә тәндир,
Бир әли пәләнкбоғанса, бир әли ғызылсәпәндир.

Күләрәк хәзинәсиндән о, ғызыл бағышлар кәһ,
Јох, әкәр гәзәбләнәрсә, күл олар одујла бәдхәһ.

Дөјүшә ачанда мејдан—өлүм јағдырар булуд тәк,
Јох, әкәр ачарса мәчлис, чаныны верәнди керчәк.

Севинәр көрүш заманы үзүнү көрәндә руһлар,
Тәзәләр һәр һансы әгли данышарса, онда сирр вар.

Үзүнә бахарса дүшмән үрәјиндә кин, әдавәт,
Әријәр гәзәб, күдурәт, јерини тутар мәнәббәт.

Нә гәдәр севинсә јохсул јолун үстә зәр тапанда,
Елә шад олар бу чомәрд зәри пәјлајан заманда.

Сусараг данышмаз артыг, данышыгда јохса мәзмун,
Нә динәр, нә динләр әсла, данышыг дејилсә мөвзун.

Күнәши өзүнсән, еј мәрд, бу чаһанда мәрдләрин сән,
Бөјүжә пәнаһ дуран да, кичијә дајаг да сәнсән.

Сән өзүн көзәл билирсән—үрәјим хејрихаһындыр,
Фәрәһим күлүшләринидир, јасым исә бир аһындыр.

Һәмишә сәнинлә олдум, һәмишә сәнинлә достам,
Шад олуб, ја гәмләнәндә бизә өртүк олду бир дам.

Сән илә газандым, еј дост, бу бөјүк шәһәрдә шәһрәт,
Шаһа тәғдим ејләдин сән, мәнә чатды ондан һөрмәт.

Елә күн олубму һеч сән ичәсән шәрабы мәнсиз?
Нә евин олубду мәнсиз, нә дә гуш олуб чәмәнсиз.

Улу һөкмдар јанында мәнә јер верибсән, еј дост,
Уча кејләрин гатында пирә дөндәрибсән, еј дост.

Сәнин һөрмәтинлә мән дә алырам ачәб һәдијјә,
Сәбәбинлә ол әмир дә башыма салыбды сајә.

Јетирир бөјүк мәнәббәт мәнә хатирин үчүн шаһ,
Кәһ едир ғызылла тәлтиф, кәһ ачыр мәғамә шаһраһ...

Нә едим, чошубду Тәбриз һәвәси көнүлдә инди,
Елә шәһләнди руһум, үрәјим уд олду, динди.

Елә ки, сәфәр һавасы башыма салыбды Тәбриз,
Од олуб, јахыб сәрәсәр, чанымы алыбды Тәбриз.

Ешидәндә о бу сирри мәни динләди, данышды,
Елә хош, ширин данышды, мәнә бу кәлам танышды.

Деди: «Гал јанымда, шаһр, бизи гөјма тәкчә, јалғыз,
Ишимиз—көнүлдән һәр күн сәнә јахшылыгды јалғыз!

Әмир илә мәнән, еј дост, галачаг сөзүн дә-разы,
Бу чаһан малындан олмаз үрәјин мин ил тамарзы.

Бурада адын-санын вар, һәдәфә јетән камын вар,
Көнүл охшајан, фәрәһли сәһәрин, хош ахшамын вар.

Орада нәјин ғалыбдыр, ушағын, ја арвадынмы?
Де, едим нә варса дәрман, де, галан көзәл гадынмы?

Диләјин нәдир, әзизим, кими ахтарыб кәзирсән?
Доланыб бу кен чаһаны нијә әл-ајаг әзирсән?..»

Ешидиб, хәчәләтимдән ғызарыб кејә әл ачдым,
Еләјиб дуа онунчүн, дилим илә ширин сачдым:

Сәни илк сәфәрдә сечдим, јанашыб өнүндә дурдум,
Уча бәхтинин әлијлә белә али хејмә гурдум.

Сәниһ һәмәтиннә етмиш мәһә е'тнинә бәүжүкләр,
Дуһарағ сөзүмдә сәһри, еләјиб сәһә бәүжүкләр.

Үрәјим ачылды, мән дә көрүб онлары севиндим,
Сөзүнә олуб хиридар, шуһ илә, һәвәслә диндим.

Бу сәниһ әмәлләриндир, јадыма дүшәндә бир-бир,
Чијәрим јаныр аһымдан, доланыр башымда тә'сир.

Көзәл оғлунун чамалы елә ки дуһар көзүмдә,
О фәрәһ верән хәјалы дөзүмү јорар көзүмдә—

Үрәјим булуд тәк ағлар, сојуғ аһу нәлә башлар,
Кәһ аһар аловлу јашлар, кәһи дә севинчли јашлар.

Үрәјимдә варса һәркәһ кәдәрим думанлы дағ тәк,
Ону көрмәк илә бир јол, әријәр кәдәр дә јағ тәк.

Бәдәним чанымла биркә чанынын фәдасы олсун,
Јашајағ үрәклә чантәк, әбәди әләм говулсун.

Мәнә лүтф едиб демишдин—нә ки јакшыдан, јамандан,
Башына кәлән нә варса де ки, мән чыхым думандан.

Нечә сән бујурдун, еј дост, бу көзүм көрән нә варса,
Данышым сабирлә бир-бир, үрәјин чох интизарса.

Ди ешит, Әмир Әчәлдин корәми көнүләчандыр,
Әли пәј верән, ғылымчы долу тәк өлүм сачандыр.

О гәдәр тутуб әлимдән, мәһә јакшылығлар етмиш,
Сәһә сөјләсәм, дејәрсән—бу киши нә чох шиширтмиш?

Нәзәринчә зирвәјәм мән, шүәра өнүмдә фәршидр,
Мәһи галдырар сәмаја, билинәр мөгәмым әршидр.

Һәлә көрмәјиб о шаһдан бириси бу чүр мәһәббәт,
Нә дә ајрысында көрдүм белә бир дәниз сәхавәт.

Ону ол мүзәффәр оғлу уча, али гәһрәмандыр,
О әмир—о шанлы Фәррух мәһә дә'л бағышлајандыр.

Һәлә сөјләјим вугарла, нәләр ејләмиш дә Мәмлан:
Мәнә бәхшиши аз олса—тәзә бир хәләтди һәр аһ.

Мәһи сахлајыр јанында, дөзә билмәјир фәраға,
Елә хош бахыр, вүчудум санырам дөнүб чыраға.

Үмид ејләрәм ки, торпағ илә бир дә мүлк бағышлар,
Гәдәһим долар севинчлә, үзүмү севинч нахышлар.

О Әмир Әбүлгасым ки, ону руһ билир зәрифләр—
Данышар нә мәчлис олса, адымы чәкәр, тә'рифләр.

Нәји вар верәр, бағышлар, нәји вар әсиркәмәз һеч,
Алар һәтта чохларындан мәһә чох хәләт, дејәр—сеч.

Һәлә сән бир аз дә динлә, ешит, ол бәүжүк шәһәншаһ—
Учалығ, шәрәф, бәүжүклүк ки, она верибдир аллаһ—

О киши, о шанлы чомәрд, гочаман, шир овлајан шәхс
Нәләр ејләмиш мәһимчүн, елә билмәрәм инан бәһс.

Кәһи бир бәзәкли, јорға түкү ағ гатыр верибди,
Кәһи зәрхара вә шалдан нечә топ јатыр верибди.

Ја да көндәриб шәрәбы евимә о халвар илә,
О гәдәр верибди бәхшиш, бу евим долуб вар илә.

Үрәјим чошуғ севинчдән, мәһә руһ верир бу ад-сан,
Дејирәм—бу шадлығында мәһә тај олармы һәссан?

О мәһи чанындан артығ, бәдәниндән артығ истәр,
Нә ки инсан оғлу олсун, вәтәниндән артығ истәр.

Бу бәдән, бу чан онундур, бу чана вар ихтијары,
О да мәрдлијиндә Хоһров кими шәһләдәр дијары.

Чанымын сафасы үчүн ики чүр сәваб едибди,
Бири—көстәриб сәхавәт, бири дә—сөз ејрәдибди...

Сәһә сөјләдикләримдән даһа чох сафа верән вар,
Бир-иһи нүмунәдир бу, јазыма сығышмаз онлар.

Һаһмыс нәчиб әмирдир—һаны саф, сүдү тәһиздир,
Тәһимә чанымдан, еј дост, нүчәбаларым әһиздир.

Мәнә бәхш едәрсә Тәһриз нә гәдәр хәзинә, һейһат,
Сәһи јад едирчә, гәмдән, ола билмәрәм, инан, шад.

Дејирәм—сусуз, черәксиз јенә бир тәһәр доланнам,
Мәнә сурәтин кәрәкдир, ону кәрмәдикчә јаннам!

Сәни көрдүјүм заманлар үрәјим чошуб-дашарды,
Бурахыб мәләли көнлүм, нечә шадрәван јашарды.

О, шәһәрләрин зијасы, о, гошунларын чәләли—
Әли Ләшкәријчүн, еј дост, дедијим сөзүм чамалы—

Елә шух вә чилвәкарды, елә хош шәкәрсачанды,
Нә азаб чәкибсә руһум—дили инчә бәһс ачанды.

Мәнә кәр мәнәббәтин вар, мәнә лүтф едирсән һәркаһ,
Бу көнүл сәнинсә, еј мәрда, она сән кәл, ол хејирхаһ—

Шаһа вер бу шә'ри, билсин чаным, үзүбдү һәсрәт,
Оху, гој синәмдә көрсүн нечә дә чошур сәдагәт.

О әкәр сәхавәтиндән мәнә бир хәләт дә версә,
Аја жүксәләр башым, бил, мәнә нуш олар бәһәрсә.

Истәрәм ки, ел јанында о шаһын чәләли артсын,
Нә гәдәр пахыл, рәзил вар—өзү өз ганында батсын.

Шәһәрә кәләндә һәр јол о Әбүлмүәммәр—уһад,
Севинәр шәһәрдә һәр кәс, өзү шад, хәјалы дилшад.

Она да јетир дуамы, де ки, чох саламы вардыр,
Она тај чаһанда јохдур, нә көзәл кәләми вардыр!

Даһа бир вәзир дә вардыр, өзү шух, фәрасәт әһли,
Һамынын чырағыдыр о, үзү нур, сәдагәт әһли.

Она да салам-дуамы јетириб јүз һөрмәт илә,
Де ки, вар хејир-дуасы сәнә әлли миннәт илә.

Һәлә ол Әбүл Фәрәч ки, верими бир асимандыр,
Фәрәфи һүдудсуз олсун, шәрә дүшмәсин, амандыр!

Јетир әввәлә саламы, де ки, јолланыб, атадыр,
Һамынын варыјла мүлкү, чаны да она фәладыр.

Даһа бир әзијјәтим вар—дејәсән Әбу Әлијә—
О бизим шәрәфли уһад, о әлиһачыг вәлијә—

Ки, гулун дуачын олмуш, сәнә баш әјир көнүлдән,
«Көрүм олмасын бу дүнја она дар»—дејир көнүлдән.

Јенә миннәтим будур ки, јетир өз дилинлә, Мәмлан—
Ешидиб хәбәрдар олсун она алгышым вар һәр ан.

Чаным фәда да етсәм, јери вар о шәһријара,
О фәда едиб хәзинә нә гәдәр бу бәхтијар!

Бу да сон тәмәннам олсун—Әлини өп һәр күн, һәр ан,
О сәнин көзәл баландыр, ону сахласын бу дөвран.

Сән өзүн бир аличаһсан, сәнә мин-мин алгыш олсун,
Нә гәдәр варынса дүшмән, пајы дүрлү гаргыш олсун.

Гәләм ал, јазынла еј дост, шүәраны диндир һәрдән,
Јарашыглы хәттин илә мәни кәл севиндир һәрдән.

Чата билмәсәм дә чисмән көрүшүм өзүнлә, валлаһ!
Үрәјим күләр фәрәһдән, ачылар сөзүнлә, валлаһ!

Мәнә јаз, хәттин көзүмә ишыг сачандыр,
О көзәл јазынла гәлбим күл ачан, чичәк ачандыр.

Мәнә јаз, о мәктубуһла әрисин кәдәрлә фәрјад,
Мәнә јаз, сөзүнлә бир дәм олум һәр бәладан аһад!

О лаләүзлү көзәл телләри ипәк о никар,
Едиб бу көнлүмү ешгијлә мин бәләјә дүчар.

Вүсалы илә гылыр гәдди кими көнлүмү раст,
Фәрагы гәдди ми зүлфү кими гырыб гатлар.

Тутуб әлиндә бир ох, гәмзәсиндә вар бир ох,
Әлиндәки ох илә гәмзә охуну бир атар.

Әлијлә гәмзәси әлиндә бир һәдәф алды,
Нә о јанылды; нә бу, көнлүмү едәндә шикар.

Верәр о гәмзә оху достуна һәмишә азаб,
Әлиндәки ох илә дүшмәни гојуб ағлар.

Вафа гушу, нума гушу бу дунгадан ганадланды,
Учду бирлик алэминдэн, бэс нараны жува санды?

Үрөжимин ал ганындан үфүг елэ далгаланды,
О далгадан гэрбин белэ этэклари ал бојанды.

Желкэними дэниэлэрдэ ачды кэлэр фыртынасы,
Гэм бојуна алды чаны... Чан виран бир күлүстанды.

Мэна о вэфасыз деди бивафа,
Онун вардыр хэр бир сөзүндө чэфа.

Вэфасыз көрэрми мэни дост олан—
Ки, дүшмэн дэ мэндэн көрүбдүр вэфа...

Мэкэр бир кэсин инчилэр чаныны,
О кэс ки, она көндүн етмиш ата?

Мэн ондан јамандыг да көрсөм экэр,
Она јакшылыгдыр элимдэн чэза.

О, көндүндэки фикри алмыш дилэ,
Будур фикри—дүзкүн хата олса да!

Һэмишэ нэлэи, гаршы чыхмыш мэна,
О көслэр ки, дост олмушам онлара?

Сөзүлэ иши бир-бирин тутмајан,
Салар јакшы ишдэн гөзаны јада!

Көзэллэр фиргетиндэн пис бу алэмдэ эзаб олмаз,
Мэним тэк јар фарагыны көрөлдө хүрдү хаб олмаз!

Кунаһкарлыг нэдир, хатырламазды кимсэ алэмдэ,
Десәјдин, ахирәтдө һичрдэн бәдтәр эзаб олмаз.

Фарагы дәрдинэ мэн дүшмәдән о маһрухсарын,
Санардым бунча дәрди чәкмәјә гәлбимлә таб олмаз.

Әјилди гәмәтим, зүлфү кими, јрын фарагында,
Көнүлдә һәсрәти, бојунда зүлфү тәк тәнаб олмаз.

Алыб да сәбрим, арамьмы, мөндән узаглашдын,
Едирсән бағрымы һичран одунда сән кабаб, олмаз!

Үзүн ранкинә көз јашым, сачын ранкиндәдир бәхтим,
Белә гарға ганады, өјлө хәр јердә шәрәб олмаз!

Апарды көнлүмү, верди мәнә көнлүнү бир диләбэр,
Мэн ондан разьјам, шаддыр о да, чох разылыг ејләр.

О, мөнсиз меј әлә алмаз, о мөндән ајры әјләнмәз,
Һәмишә каш белә олсун, белә кечсин бүтүн күнләр.

Нечә јандым фарагында, саланда јадьма һәрдән
Кечирди аһ илә, фәрјад илә өмрүм узун илләр.

Мәнәм асудә јарымдан, нијә асудә олмаз о?
Мэкәр билмәз, дөнүб дөвран, чыхыб јаддашдан ол гәмләр?

Сән, еј шүмшад шахында ачан азадә бир сүсән!
Сән, еј диба, сәдәф ичрә олан шаһанә бир көвһәр!

Сәни хәр кэс ки доғмушдур, о доғмуш ешги гәлбимдә,
Сәнә ким гәсд гылымышдыр, о вурмуш гәлбимә нештәр.

Будур горхум ки, көнүлдән мэним ешгим узаглашсын,
Мэним көнлүм дэ, чаным да сәниндир, еј мөләкмәнзәр!

Хәр нә истәрди көнүл, бәхтим мәнә етмиш әта,
Инди вахт чатмыш ки, көнлүм бу чаһанда кам ала.

Кечди бәдбәхтлик дәм, јар илә көнлүм олду шад,
Мэн шадам, бу вәслдән хошһал олар о мөһлига!

Шадлығым сонсузду—бу, јарын вәфасындан кәлир,
Рәсмдир, хәр јердә көзләр хәлг јарындан вәфа.

Јер үзүндө бир даһа шүмшад, лалә битмәсә,
О боју шүмшад, үзү лалә бәсимдир дүніјада.

Мәчлисим жарын чамалыҗла мәним күлзар олуб,
Салмарам күлзары мән өмрүм боју бир дә јада.

Күл үзүндән аҗрылыг жарын, поладдан бәрк иди,
Аһ одумда о полад да күл олуб кетди бада.

Чаныма јетсә белә јүз чөвр, јарсыз олмасын,
Кәлмәсин мәнсиз јаралы бир көнүл дә фәрјада.

Аҗрылыг бәндиндән инди мән ки, азад олмушам,
Бир кәсә јетмәз әлимдән бу чаһан ичрә чәфа.

Гәм једим, анчаг ишим әнчам тапды хејр илә,
Каш һәмишә һәр чәтин иш хејр илә әнчам тапа!

35

Мәнәм ки, һәсрәт одунда јахар о назлы никар,
Көзүм баһар булулу тәк галыб мүдам ағлар.

Үмид бағында үмид илә бир ағач әкдим,
Дедим ки, наз ола јарпағы, севинч дә она бар.

Су ешг иди, күнәш исә вәфа, нәсим—көнүл,
Мәһәббәт—Ај ишығыҗды, өзүм она дилдар.

Гәзәблә јыхды көкүндән ону фәраг күләји,
Көзүм јашыны көрәндә дәннз чәкилдн кәнар.

Ону мүшк сачан нәркизини јад етсәм,
Гоша бу нәркизимин лалә рәнкли дүррү ахар.

Әсән о сүнбүлүнү хатиримә салсам әкәр,
Нә чан галар бәдәнимдә, нә дө көнүлдә гәрар.

Гоша ләбиндән ону һәр нә гәдр меј ичсәм,
Мәним газандығым олмуш һәмишә дәрди-хумар.

Ону күл әтри сачан лаләсинә үз гојдум,
Фәраг аҗырды о күлдән, батырды бағрыма хар.

Мәним гисасымы һәгг ол көзәлдән алмазса,
Мәнә әта еләсин севкисиндә сәбрү гәрар!

ГӘЗӘЛ

36

Һардасан, еј көнлүмә динчлик верән чан, һардасан?
Чох чағырдым, кәлмәдин, еј дәрәдә дәрман, һардасан?

Фиргәтә дөзмәк чәтин, вәслинлә кәсдим үлфәти,
Шадлығы, шејријәти мәһв етди һичран, һардасан?

Һәр заман көнлүм сорар: нәјчүн сусуб әјләшмисән?
Бир гәмәр һичриндә көнлүм галды налан, һардасан?

Дашла сынсајды голу вәслин, тапардым мумија,
Һичр илән сынмыш голум, гыл чарә, Лоғман, һардасан?

Бир чырағ имиш вусал, дүшдү гәфил туфанлара
Нуруму зүлмәтми удду, еј чирағбан, һардасан?

Һичринин, ја вәслинин хејри нәдир, мә'насы нә?
Бир гылынч чәкмиш заман, вәсли тутур ган, һардасан?

Фиргәтин бир таңры һөкүмү... Сән өзүн таңрым мәним!
Таңры һөкмүндән нә чүр мән гуртарым чан, һардасан?

ГӘСИДӘ

37

МӘ'ШУГӘДӘН ШИКАЈӘТ

Еј чаһаным, сән кими чан истәрәм,
Сәнсиз олсам, мәһви чандан истәрәм.

Еј чаһанын чаны, мәнлә олмасан—
Гәлбә шадлыг бәс һајандан истәрәм?

Еј пәричөһрә, маләк хисләтли јар,
Сән јад олсан, кимдән ұнван истәрәм?

Хошлига идин, нәдән дөндүн белә?
Мәһрибан ол, јары хәндан истәрәм.

Ешгимиздә, севкилим, мән сабитәм,
Сән дөнүбсән, шәрһ ет, әјән истәрәм.

Бир заманлар рүшвәт алдын гәлбими,
Инди дерсән «чаны мәччан истәрәм».

Бир кунаным вармыдыр, кәздин кәнар?
Јох кунаным, әллү аман истәрәм.

Билмишәм ки, гурғу гурмушдур рәгиб,
Сөјләјәм—мән өзкә чапан истәрәм.

Кипли дүшмәнләр сәнә тә'н етдиләр —
Ки, тәләб ет—ол дили ган истәрәм!

Шанлы дастанчы демиш «јох садиғ ешг»,
Мәнсә, дилбәр, доғру пејман истәрәм.

Јох әкәр бел бағласан ешгә, де ки:
Мәһн ола сөзбаз, бәдиман истәрәм!

Лалә үзлүм, солдурубсан ранкими,
Мән кими солсун гој һичран—истәрәм.

Пислијиндән кәлмәјирсән сәмтимә,
Јахшылыгла бах ки, бир ан истәрәм.

Ујма шәррә, шејтанә, достун азар,
Галмасын јолда бир инсан—истәрәм.

Бошла бәдханы, сөзү мәнән ешит,
Бәндәјә шадлығ, сәнә шан истәрәм.

Ол рәгибим сөз дүзәлдән устаса,
Гәлби јохдур, гәлбә мејдан истәрәм.

Көнлүмүн, еј тәшһәсиндән бихабәр,
Ган сачан дидәилә үсјан истәрәм.

Алса идим вүсләтиндән мәһфәт,
Фејзин үчүн вәсли әл'ан истәрәм.

Бир күлүстандыр үзүн, чешмим булуд,
Јағмағ үчүн мән күлүстан истәрәм.

Даим ағлар көзләрим бир сал јала
Бағчаны јамјашыл, әлван истәрәм.

Еј үзү бағбан тумары көрмәмиш,
Чөһрәни, бил, мән дә пүнһан истәрәм.

Сурәтиндә күлләри көрдүм, аман,
Булбул олдум, налә, әфган истәрәм!

Вәслин һагда бәһс едәрдим ше'р илә,
Ајрылыгдан инди туфан истәрәм.

Сөјләјәркән тә'рифинчин бир гәзәл,
Көз јашымла бәһсә нејсан истәрәм.

Мән кимәм ки, ешги пүнһан сахлајам?
Хәстәјәм, ашкарә дәрман истәрәм!

РУБАИЛӨР

38

Еј түрк, сәндә јохдур инсаф, әдаләт,
Әдлә јох, зүлмә вар сәндә мәһәббәт.
Зүлмүн зијанындыр гуртармағ олмаз,
Адил ол, зүлмүндән әл чәк, нәһәјәт.

39

Еј мәрчан додағлым, сәмән әндамлым,
Севинчим, шадлығым, истәјим, камым,
Гәлбимә, чанымә олсан да бәлә,
Јохдур сәндән ајры сәбрим, арамым.

40

Јанымда олсан да, һәсрәтәм сәнә,
Гәлбимдән, чанымдан әзизсән мәнә.
Гәмзән үрәјимә нештәр вурса да,
Гоһумдан, гардашдан доғмасан јенә.

41

Еј иннаб додағлы, көр нәләр етдин?
Јубандын кәләндә, тезчә дә кетдин.
Кәлдин хәјал кими, кетдин су кими,
Дојунча көрмәмиш көзүмдән итдин.

Ешгинә олмаса көнлүмдә иман,
Атыб бу шәһәри кедәрдим, инан.
Сәнинлә әксәјдим бала тохуму,
Барыны ығардым үзә вурмадан.

43

Еј түрк, һардан дүшдүн Кәңчәјә, сөјлә!
Чанымда бир севинч ојатдын бөјлә.
Сәрхош олан дәмдә бир бусә вердин,
Арзум будур: даим сәрхошлуг ејлә!

44

Нә гәдәр сиррими ичә салым мән?!
Нә гәдәр шадлығы һәсрәт галым мән?!
Јарын чәфасына нә гәдәр дөзүм?!
Нә гәдәр пис көрүб јахшы билим мән?!

45

Өлдүм ајагыны јүз дәфә тәкрар,
Дедим:—Чамалыны көстәр, еј нәнар.
Башга јердә иди фикри, бахмады,
Дилбәрин бир гәлби, јүз хәјалы вар.

46

Хәлг едәндән бәри мәни јарадан,
Билијим, ирадәм артыр анбаан.
Мәни јыха билсә јаман дејәнләр,
Онда јел дә дағы учурап асан.

47

Нә гәдәр динләјәк ачы сөзләри,
Нә гәдәр инчитсин әзаб бизләри?

Вәфа әвәзиндә нәдир бу чәфа,
Нәдир јахшылығы пислик, еј пәри?

48

Гошун сындырансан дөјүшсән әкәр,
Хош үзүн балдырса, гәзәбин зәһәр.
Күндә бир ордуја зәфәр чалырсан,
Истәсән, дүңјаја чаларсан зәфәр,

49

Игбалын, мурадын, камранлығын вар,
Уча тахтын, тачын, инсанлығын вар.
Нүсрәтдә, чәләлда көјләр кимисән,
Бәхтин, үрәк камын, чаванлығын вар.

50

Сәни мәдһ етмәјә та кејдим палтар,
Дедим—кәл дөјүшәк, еј чәрхи-гәдлар.
Хош бир сөз ешитсә сәндән бу кәлән,
Асланлар дөшүндән кејиб сүд сағар.

51

Әсирин олмаса виранә көнлүм,
Батмазды бу гәдәр ал ганә көнлүм.
О көнлүн көнлүмә јахынлашмаса,
Чатармы көнлүнә диванә көнлүм?

52

Еј јар, һүснүн мәндән узаға дүшдү,
Севинч үрәјимдән ираға дүшдү.
Сән зүлмә гуршандын, ајрылыг салдын,
Ахды үрәк ганым, јанаға дүшдү.

53

Кирди сәрв бојлум ичәри бирдән
Гуртарды гәлбими гәмдән, кәдәрлән.
Бир чүт һејвасыны, бир чүт нарыны
Бәхш етди... әтриндән биһуш олдум мән.

Еј гапысы-елмө, урфана очаг.
Мөни говду ордан гапычын наһаг.
Салам вермөк иди мөним иңјетим,
Итирдим бош јерә вахтыма анчаг.

55

Мөни гөлбигара јаман иңитди,
Башдан гара чәтри та кәнар етди.
Төвбәни сыйдырыб күнаһ етмәјә,
Гөсдән суфиләрни јанына кетди.

56

Әлим әтәјиндән үзүләп андан,
Јапышдым дөрдәлли аһдан, фәғандан,
Ја аһым гәлбина әсәр ејләјәр,
Ја өмрүм хәрмәни јанар иңчрандан.

57

Бир көлә олсам да, шаһ олдум бирдән,
Пијада мат гојур шаһлары һәрдән.
Бирјоллуг кәлиним олсајдын әкәр,
Гәмдән гуртарардым, шад олардым мән.

58

Кәсди сәбримизи бир бүт, еј үрәк!
Пәришан ејләди бизи зүлфү тәк.
Сәс сәсә аһ чәксән, дағлар әријәр,
Дашлар бизә ағлар иңилдәјәрәк.

59

Гәргәм көздән ахан ал гәнә сәнсиз,
Јандым од иңиндә иңчранә сәнсиз.
Сәнсиз хәјалим да дүшмүр јадыма,
Көл көр нә һалдајам диванә сәнсиз.

60

Бичарә олмушам, сәркәрлан сәнсиз.
Пәжмүрдә, нискилли, пәришан сәнсиз.

Сәнсиз ишим-күчүм аһ, фәған олмуш,
Нәсибим, бах, будур һәр заман сәнсиз.

61

Сән еј мәләкләрин бәласы дилдар,
Үзүн меј кимидир, көзләрин хумар.
Ашигә кирпијин кинлидир мүдам,
Туран да көрмәјиб сән кими хуһар.

62

Нә вахт саф үрәклә анарам сәни,
Саннам чандан артыг о күл бәдәни.
Мән чандан кечәрәм, сәндән кечмәрәм,
Сән јадлар сөзүлә-атмасан мәни.

63

Мән хәстә дүшмүшәм, еј додағы нар,
Һејва бәдәнинә чаным иңтизар.
Бәхш етсән һејваны, нарыны мәнә,
Сәнә чаным кими бир һәдијјәм вар.

64

Мәни тора салды бир күмүш әндам,
Алдым сөһбәтиндән бир дүңалыг кам,
Апарса башачан бу ешги дилдар,
Һәр бир мөғамындан севинч тапарам.

65

Нәфәсин баһардыр, әтрин дә нәсрин,
Нә гәдәр ки, сағам, әмин ол, әмин:
Һүснүнә бәнзәјән мејдән дөймәрәм,
Мәсләким—ешгиндир, диним дә—севкин.

66

Иңчран јада дүшәр, аһдан јатмарам.
Јанымда сән олсан, гәмә батмарам,
Бу күн ајрылсаг да, сабаһ мәнимсән,
Чан вериб алмышам; сәни атмарам.

Еј дост, кал инди дэ өзкэ јол тутаг,
Бу зүлмү, азабы бир јоллуг атаг,
Бэрк-бэрк гучаглашаг нэфас-нэфасэ,
Атаг инчиклији, бир үлфэт гатаг.

68

Накәсләр әлиндән чох гәмләр једим,
Шәһәри оилара дедим тәрк едим,
Анчаг ешгин, вәфан јадыма дүшдү,
Алчаглар зүлмүнә гој дөзүм дедим.

69

Барлығым сәиндир, инан, еј сәнәм,
Хәстәјәм, дәрманым ән јахын һәмдәм.
Сәнсиз мән бир һечәм... сән кәлсән әкәр,
Јахын дүшә билмәз нә кәдәр, нә гәм.

70

Мән сәнсиз нәјәм ки? Гәмләрә ортаг,
Сәинилә һәр дәрлдән, һәр гәмдән узаг.
Сәинилә үз-көзүм гызыл күл олуp,
Сәнсиз үз саралыр јасәмәнсајаг.

71

Бир һиндли баласы гәлбими алды,
Бәла гујусуна апарды салды.
Әкәр чыхармаса ордан өлушлә
Мәнә бирчә дәфә «аһ» демәк галды.

72

Бирјоллуг ешгиндән әл үздү үрәк,
Вәфалы бир јара бағланмаг кәрәк.
Синәмә дөзүмдән бир даш бағладым,
Бәнддән хилас олдум тәнкә кәләрәк.

73

Нә гәдәр һичрандан ејләјим фәрјад?
Нә гәдәр аһымла дәлинсин полад?

Сән зүлм едәчәксән, мән аһ чәкәчәм,
Нә вахтачан олум хәјалынила шад!

74

О шүмшад бојундан чох гылдым фәрјад,
Нә гәм, лалә үзүн кестәрди имдад
Һеч билсән көнлүмә нејләди онлар:
Бири бәрбад етди, о бири абад.

75

Бәһанә олмадан кетдин јанымдан,
Өзүмү сәинилә саннам һәр заман.
Вәфан көзләrimi елә тутуб ки,
Инан, хәјалымдан чыхмырсан бир ан.

76

Дүшмән тәһәсиндән, еј бивәфа јар,
Бош сөздән саважы нә һасил олар?
Күнәши палчыгла мүмкүнсә өртмәк,
Тәһәјлә гәлбим дә сәндән ајрылар.

77

Һагг курундан олан бир чанан көрдүм,
Көзәлләр мейрабы бир чаван көрдүм,
Үзүндә нә гәдәр оху, низәси...
Һүснү гәлб дөјүр, көзү чан көрдүм.

78

Мир Әчәл чәһаны тутду гәләмлә,
Мир Әчәл бәзәди көјү әләмлә,
Мир Әчәл о гәдәр бәхшиш верди ки,
Бәхшиши дүнјаны өртдү дирәмлә.

79

Мир Әчәл јәһәрдә бир аја бәнзәр,
Мир Әчәл дөјүшдә гызмыш шири-нәр,
Чини үзүк гашы алтына алар,
Бир мәктуб көндәрсә шаһына әкәр.

Гисмәтим олмамыш онун вусалы,
Узагдан күлдүрүр мени чамалы.
Һәмишә хош олур, доғрудур, вусал,
Бәлкә даһа хошдур вәслин хәјалы.

81

Үчүнә бир үч дә артырмыш чамал:
Үзә—хәтт, зүлфә—күл, әл јанаға—хал.
Үч шејә бәнзәјир мәним дә үчүм,
Үрәк—од, көзүм—су, бәбәк—хал мисал.

82

Мәни һәрчәнд ки инчитди дөвран,
Гуртарды, Арана етди һөкмран.
Фәгәт мән гулунам, еј башым тачы,
Еј мәним үстүмдә ән улу султан!

83

Таиры сәнә верди чаһанда дөвләт,
Верди, игбал өлкә, бир дә сәадәт.
Дунјаја гочалыг, сәнә чаванлыг,
Бир дә шад јашамаг һүгүгү әлбәт.

84

Дунјаја кәтирди һәрә бир ганун:
Көзәл Мәһриганы бөјүк Фәриду.
Новруз бајрамыны кәтирди Чәмшид,
Вәфаны, сәханы, мәрдлији Фәзлун.

85

Бәхтим бәд кәтирди, һирсләнди шәһәр,
Дүшмән чох, гәмхарым јохдур бир нәфәр.
Һаны мәним кими бәдбәхт бир адам,
Јардан ајры салсын дөвран—бәднәзәр?

86

Чох шејләр ешитдим, көрдүм бир заман:
Бә'зән пешман олдун, бә'зән пәришан.

Ахыр ки, сән күлдүн, дүшмән ағлады,
Архан фәләк имиш, көмәкчин чаһан.

87

Кимин онун кими бир дилбәри вар,
Һәмишә үрәји фәрәһлә долар.
Һәрдән көрүшүрүк хәлвәти, кизли,
О күн ғышымыз да баһардыр, баһар!

88

Һичрандан баш ача билмәјән көзүм—
Гәлбимә деди ки, сәнә вар сөзүм:
Бу гәдәр ағламаг нәјинә кәрәк?
О кетди, гајытмаз. Демәк, әл үзүм?

89

Мәни өлмүш көрсән, охша мәни сән,
Гаршында дајанса бу чансыз бәдән,
Дајан башым үстә, наз илә сөјлә:
—Дур, еј өлдүрдүјүм, пешиманам мән.

90

Бәдән јары охдур, јары камандыр,
Үрәк јары гоча, јары чавандыр.
Чохлу әзаб чәкдим сүд архы үчүн,
Ордан сүд јеринә анчаг чыхды ғыр.

91

Зүлмдә, писликдә еј маһир олан,
Зүлмдән үрәјин дојмур һеч заман.
Бир үрәк әһлиндән ешитмишәм мән,
Јаманлыг ејләјән көрәчәк јаман.

92

Еј зүлфү үзүмдән даһа да чин-чин
Үзү көз јашымдан даһа да рәнкин,
Күнбәкүн севимли, ширин олурсан
Сән көзәл олурсан, мән исә бидин.

Үрэк жок, чамалда хошдур көзөллөр,
Галбин да, хүснү дэ пакдыр, а дилбэр.
Сән мәнә мүшксэн, өзкэлэр торпаг,
Тибет мүшкү олан торпагы неjlэр?

94

Нечә асиманда күн тутар гэрар,
Фил үстә отурмуш о чүр һөкмдар.
Өтмүш маләкләри фәрри, тәлеји,
Тачында «сәниндир зәфәр» сөзү вар.

95

Зүлмдә, писликдә, еј мәшһур көзәл,
Кәл һичри вүсала ејләјөк бәдәл.
Рәгибә һәмншә мұкафат вериб,
Сән мәни, өзүнү рүсвај етмә кәл.

96

Бүтпәрәст јанында меј олмајанда,
Меји гана дөнәр бәдәндә, чанда.
Ким хәбәр версә ки, јенә кәлирсән,
Дүрлә әтәјини долдуррам онда.

97

Ону сөјүшү дә верир бал тамы,
Көзәлдир, зәрифдир једди әндамы.
Адыны һәфт хан дөјүшү гојду,
Мәнә көстәрәндә бир чүт бадамы.

98

Сусурам, бәлкә дә чох наз етмәсин,
О күнаһ етмишдир, гој үз истәсин.
Һәсрәтлә јанырам, говрулурам мән,
Бәлкә о күнаһкар «бағышла» десин.

99

Үрәк јары көклик, јарысы шаһин,
Бәдән јары назлы, јарысы гәмкин.

Мән ондан һәмншә гајғы умурдум,
О мәнә гәм верди, ејләди бәдбин.

100

Таңры мәһшәр күнү сорушса сәндән;
—Ашигә наз етдин бу гәдәр нәдән?
Үзрүн нә олачаг, бир сөз һазырла,
Онда да давачы мән олачам, мән.

101

Јар назла чаныма гыздырма салды,
Утаныб бармағын агзына алды.
Сүдәмәр ушаг төк дүшдү тамаһым,
Кечә бармағымы сормағым галды.

102

Һүснүлә пајызым олур илк баһар,
Шәкәр овлағымдыр о тәр додаглар.
Таңры архам олуб, тәле јарымдыр,
Мејлә јардан өзкә, де, нә ишим вар?!

103

Мәни алчаглара гул етди чаһан,
Онлардан әзијјәт көрдүм һәр заман.
Бир анлыг вәслини чәһнәт санырам,
Јохса бу шәһәрдә галмаздым бир ан.

104

Дүнән јарсыз көнлүм јухуја кетди,
Балынчым үстүндә бир ағач битди.
Көкү гәм, мејвәси һәсрәт, дәрә, бәлә,
Бу үчү көнлүмү јаман инчитди.

105

Сәни јараданда, еј шаһ, јарадан—
Әбәди ејләди бөјүк һөкмиран.
Сәни јахшылыгла аныр о султан,
Ихласла адына көндәрир фәрман.

Еј күмүш бухаглы, еј лалэјанаг,
Саралтдын үзүмү саф гызыл сајаг.
Сән ки, меһрү вәфа етмәјәкдин,
Мәни нијә чәкдин шәһәрә һаһаг?

107

Үрәк жары донуб, жары јанмада,
Јарысы оддадыр, јарысы суда.
Хараба гојмусан јазыг көнлүмү,
Верки дә кәзирсән бу харабада.

108

Көзләрим меј рәнкли ләбләрә һејран,
Сәбрим бир дамладыр, ешгим бир үмман.
Дејирләр сиррини фаш ејләјирсән,
Нејним, овчумдадыр гәлбим һәр заман.

109

Бахдын, хәчил олду ај бахмағындан,
Гәнд, шәкәр утанды бал додағындан.
Бәбәјим үстүнә гәдәм басыб кәл,
Кәл ки, ләззәт алым күл гучағындан.

110

Зүлмәт кечәләрдә үзүн күндүзүм,
Ешгин хәзан вахты јазым, новрузум.
Гамәтин көнлүмә ишыг, тәсәлли,
Дүнја хош бәхтимдир, һәм күлән араум.

111

Мән нә гәдәр дөзүм јар мөнвәтинә,
Вүсалы севинчдир, һәјатдыр мәнә.
Дәрим сојулса да јарын јолунда,
Јардан ајры дүшмәк јамандыр јенә.

112

Мән сәни көрәли, еј үзү көјчәк,
Һүснүнүн әсири олмушдур үрәк.

Әкәр сәнин мәнә мејлин јохдурса,
Ја гәлбими гајтар, ја наздан әл чәк.

113

Сән ки, билмәјирсән сәдагәт, илгар,
Вә'диндә, әһдиндә јохдур е'тибар.
Сәбрим түкәнибдир, дејим, сән дә бил:
Пешән утанмазлыг, өзүн зүлмкар!

114

Мән чанымдан артыг билирдим сәни,
Демә дост сајмышам ашкар дүшмәни.
Дүшүндүјүм кими дејилмишсән ки!
Унутдум ешгинлә олуб кечәни.

115

Дүнјаја кәләли бәхтим олуб јар,
Јатмајыб бирчә күн бу бәхти-бидар.
Мәнә јаман дејән нә тә'нә едәр,
Алмазы ипәклә һеч дешмәк олар?!

116

Гамәтин учадыр беһишт сәрви тәк,
Халын һуриләрин халындан көјчәк.
Ашиг сачларыны әнбәрлә һөрдү,
Үзә нөгтә гојду: «халдыр»—дејәрәк.

117

Һичринлә јаш төкүр бу булуд көзләр,
Гәмин үрәјимә һеј атәш сәпәр.
Һәдди-һүдуду јох изтирабымын,
Бу һичран дејилдир, мәһшәрдир, мәһшәр!

118

Дүнјанын јарысы шаһа гәср, бағ,
Галан јарысы да олмуш ордукаһ.
Чадырлар ичиндә дејүшчүләри—
Ширләр, пәләнкләрдир, нечә ајгабаг.

Гәминлә көзүмдән төкүлдү ганлар,
Сиррими күл етди үзүмдә онлар.
Сирри чанымдан да кизләрди үрәк,
Көз јашым ејләди бүсбүтүн ашкар.

120

Еј гафил, де, нәдир бу гәдәр зәһмәт?
Гәм јемә әлиндән чыхыбса сәрвәт.
Ким ки, малдан өтрү гүссә, гәм чәкир,
Билсин: гүссә галыр, кедир мал-дөвләт.

121

Јүз јол өјүд вердим гәлбимә һәдәр,
Тәрсликдән нә гәдәр көрдүм гәм, кәдәр,
Она јазыг көзүм нәзәр салынча,
Бирчә јол бахмагла көрдү көр нәләр!

122

Сәнинлә дост олан даим пешиман,
Сәндә јахшылыгдан јохдур бир нишан.
Сәндән мөзәммәтдир кәлән, кет даһа,
Көзләмәк олармы хәстәдән дәрман?

123

Зүлм илә аз ојна, кәл, еј зүлмкар,
Зүлмүнлә әләми етмә тарүмар,
Сән дә дәрдимиздән дәрлә дүшәрсән,
Инан, зүлм едәнә бир күн зүлм олар.

124

Үрәкдән од галхар, көздән јаш ахар,
Гијамәт гопарар чанымда рузкар.
Јар мәнән гачырса, тәәччүб етмә,
Ахы оддан, судан гачар адамлар.

125

Бадамын гәмзәјлә орду јандыран,
Гәнди көздән салар јагутун һәр ан.

Һәр кими сындырсан, сәни чох истәр,
«Көвһәр алан олар көвһәр сындыран».

126

Сәадәт күлүндә галмады бир хар,
Тәк-сәнин бәхтиндир чаһанда бидар.
Тәк сәнин јанында вар елмә һөрмәт,
Өлкә сахламагдыр ишин бигәрар.

Ејн-эл-Гузат Мијанэчи н. 492 (1099)чи илдэ Һәмәданда доғулмуш, 525 (1131)-чи илдэ кафир е'лан едиләрэк е'дам олунмушдур.

Дөврүнүн бөјүк философу, суфи алими, көркәмли әдиб вә шаири, Шәргдә кениш шөһрәт тапан «Зубдәтүл-Һәгајиг», «Тәмһидат», «Намәһа» вә Шәквә әл-Һәриб» адлы әсәрләрин мүүәллифидир. Ибн Әрәбидән чох габаг пантеизмин нәзәри әсасларын ишләјиб һазырламышдыр. Фарсча јаздыгы «Тәмһидат» («Мүгәддимәләр») вә «Намәһа» («Мәктублар») Азәрбајҗан суфи әдәбијатынын ән парлаг нүмунәләридир. Бу әсәрләр һәлә орта әсрләрдә Азәрбајҗан дилинә тәрчүмә олунмушдур. «Әрәб дилинә вә әдәбијат емләринин тәмрининә кириш» адлы китаб јаздыгы барәдә дә мә'лумат вардыр. Бәдиһи јарадычылығы жанр бахымындан зәнkindир.

РУБАИЛӘР

1

Бир шәһид олмагдыр арзум, еј худа,
Учуз үч шәј дә вер мәнә дүнјада.
Еј дост, мән дејәни сөјләсән әкәр,
Һәсир вер, нефт кәтир, од вур сонра да.

2

Ешгиндә кәрәк һасил ола, о, јохдур.
Үмидә кәрәк сәһил ола, о, јохдур.
Сәбр ејлә дејирсән ки, ишин јахшы олар,
Гәлб ола, она гәбил ола, о јохдур.

3

Ахшам гучаглады јенә јар мәни,
Гәһр илә гул етди о дилдар мәни.

Ешгиндән чошарам,—дедим,—еј сәнәм,
Өләрәк сусдурду о никар мәни.

4

Каһдан үрәји зүлфүнә гурбан едәрәм,
Нәркизләринә төһфә кәһи чан едәрәм.
Сәндән кен олуб ачиз олан дәмләрдә,
Сәндән сәнә, еј дост, әламан едәрәм.

МӘСНӘВИ

5

Еј Һәмәдан, ахдыгча гојнуна бир өлкәдән—
Күчлү јағыш селләри сәни дирчәлтди Һәмән,

Еј Мавшан, сән ичирсән анчаг вәди дамчысы,
Тәмизләнир нә әчәб торпағынын ачысы?

Көрчәк сизи, үрәкдә вәтән ешги чағлајар,
Дүз сөздүр: садиг оғул гүрбәтдә һеј ағлајар.

Олсајды бу заваллы көнлүм тамам дәмирдән,
Ону гүрбәт мум кими әридәчәкди бирдән.

Дәрд-гәми мәнән алып, фикир чәксә гарғалар,
Инан гәмдән, гүссәдән гара рәнки ағарар.

О гәмләр ки, мәним вар, дағлары да парчалар,
Амма бир бах, сәбримә дост-дүшмән дә әл чалар.

Шиҗабэддин Әбүлфутуһ Јаһја ибн Сүһрәвәрдн һ. 549 (1154)-чу илдә Азәрбајҗанын Сүһрәвәрд адлы кичик бир шәһәр-индә анадан олмуш вә 587 (1191)-чи илдә динсизликдә итти-һам олунараг һәләбдә е'дам едилмишидир.

Көркәмли философ вә шаир кими таныған Ш. Сүһрәвәрдн илк тәһсилни Марағадә алмыш, фәлсәфә вә фиғһ елмләрини өйрәнмиш, сонралар бир сыра Јахын Шәрг өлкәләринә сәјаһәт етмишидир.

Шәргдә ишрағилик фәлсәфи системини јаратмыш вә онун әсасларынн шәрһ едән «һикмәт әл-ишрағ» әсәрини јазмышдыр. Ибн Синанын «Әл-Ишарат» әсәрини шәрһ едән «Шәрһ әл Ишарәт би-л-фарсијә» китабынын мүәллифиدير. Шакирдләриндән Шәмсәддин Шәһрәзури онун 45 әсәринин адыны чәкир.

Бәдиш јарадычылығын назари мәсәләләринә даир әсәрләр дә јазмышдыр. Јарадычылығында аллегория вә һекајә жанр-лары әсас јер tutur. «Бустан әл-ғүлуб» («Көнүлләр бағы»), «Нәғәмәт әл-сәмәвијә» («Көј нәғмәләри»), «Рисаләт әт-тејр» («Гушлар һағында рисалә»), «Мунис әл-үшиағ» («Ашигләрин досту»), «Ризи ба-чәмаәти-суфијан» («Бир күн суфиләр ара-сында») вә б. әсәрләри мәшһурдур.

1

Мәни өлмүш билиб гәмә гәрг олан,
Ағлајан достлара чатдырын хәбәр:

Елә билмәсинләр өлмүшәм артыг,
Һәдәрдир гүсәләр, һәдәрдир гәмләр.

Бир гушдум гәфәсдә, дүңја—гәфәсим,
Учараг бош гәјдум ону сәрбәсәр.

Аллаһи көрүрәм бурда көзүмлә,
Буну хәлгә кизли верирәм хәбәр.

Руһлары чыхарын бәдәнләриндән,
Онда һағдан сизә көрүнәр әсәр.

Дәһшәтә кәлмәјин чан верән заман,
Бу, јердәјишмәдир, көчә бәрәбәр.

Бизим руһумузун мајасы бирдир,
Бир шејдән јоғрулуб бәдәнлә јексәр.

Мән сизи көрүрәм өзүмдә һәр вахт,
Мәним өзүмсүнүз һамы сәрәсәр.

Һамымыз үчүндүр хејир оланлар,
Һамыја зијандыр үз верәрсә шәр.

Мәнә бу рәһминнн өзүнүзүндүр,
Кәдәрәм, һамыја бу нөвбә кәләр.

Фәна бујнузулда дурур бу дүңја,
Ким галса гәјғыма, өзү күчләнәр.

Һәмд олсун, шүкр олсун гадир аллаһа,
Будур вәсијјәтим сизә, еј бәшәр!

2

Чох милләт јох олду улу дүңјада,
Һардадыр сарајлар, мәсчидләр һарда?
Өмүр кедир әлдән, ишрәтә чан ат,
Не'мәтә көз јумма, фанидир һәјат.
Хош күнләрин ипи әлине кеччәк,
Не'мәтә лагәјдлик һөкмүндән әл чәк.

3

Ашиг өз сиррини ачарса бир дәм,
Гыјачаг чанына бир вичданы кәм.
Кизләтсә үрәкдә, јашлы көзләри—
Ешиг әјан едәр, артар кәдәри.

4

Дадыны-дузуну итирди дүңја,
Јаландыр, сүн'идир јенилик бурда.
Ханидир инсанлар, ханидир јексәр,

Чоку е'тибарсыз, чоку һиләкәр.
Дүз жола һиләждә сәдд чәкиб онлар,
Үстүндә тикан да әкиб мәл'унлар.
Иманы, дини дә тамам атыблар.
Әсилли-һәсилли итиб батыблар.

5

Чөлләрдә кәзир о аһу, чейран,
Јормуш јазыгы гуру бијабан.

Билмир ки, һара кедиб долансын,
Динчәлмәк үчүн бир ан дајансын.

Чөлләрдән учур јанар күләкләр,
Тозларла долуб гара бәбәкләр.

Чан пәршәләнир сусузлуғундан,
Кечмәз белә һал су илә ондан.

Гәлбиндәки һисси атса бирдән,
Рәһм ејләјәни олар, инан сән.

Лакин чикәри јанар аловда,
Галмаз күлү дә аловда, одда.

Фәрјад еләдим жола саларкән,
Аһудан о күн мән ајрыларкән.

Қаш јанмаја ајрылыг чирағы,
Та кәлмәјә бир гәмин сорағы!

6

Еј Сә'д, дајан гонағым ол сән,
Бах көр ки, солуб бу јер, бу күлшән.

Гәмләрлә һеј ағларам мән инди,
Јаш да бу көзүмдә бах, түкәнди.

Гурбанн ола бизим бу дахма,
Дүш, меһманым ол, кәдәрлә бахма.

Бир анлыға кәл, кечәм дајансын,
Руһумда вәтән күнү ојансын.

Ким Кә'бәни ејләсә зијарәт,
Көһлүндә тапар о, ејш-ишрәт.

Карванлары башчысыз гојублар,
Сүңкү күчүнә јыхыб сојублар.

Ким нә диләјибсә, наил олду,
Минадә мәним үнүм боғулду.

Фәрјад еләдим ки, гајданыз вар,
Минадә шикары овламазлар.

Сөјлә, деди ки, кими дејирсән?
Парлаг бир үзү нишан вериб мән;

Көстәрдим ону: дуруб утанды,
—Овчу өзүмәм,—деди, дајанды.

Низамәддин Әбүл-Ұла Кәнчәви XI ғасырда Гәтран Тәбризи тәрәфиндән әсасы ғојулан Азәрбајжан поезија мәктәбинин да-
вамчыларындандыр. XI ғасын сонларында Кәнчәдә доғулмуш
вә тәхсилни дә бурада алмышдыр. Шаир кими кенши шәһрәт
газаныб II Мәнучәһр сараына дә'вәт едилмиш вә Мәликушшү-
әра (Шаирләр падшаһы) тә'јин олунмушдур. Сарај әдәби мәч-
лисләриндә јахындан иштирак етмиш, Ширванда јүксәлән
мәдәни һәрәкәтә јахындан көмәк көстәрмиш, «һөкмдарын ја-
хын мәсләһәтчиләринин башчысы» адына лајиг көрүлмүшдур.
Әдәби ирсинин аз бир һиссәси бизгә кәлиб чатмышдыр.
Азәрбајжан әдәби мәктәбинин ән'әнәләрини дәјагәтлә инкишаф
етдирән бу сәнәткарын әсәрләри онун өзүнәмәхсус орижинал
јарадымылыг симасы олдуғуну ајдын көстәрир.

ШИРВАНШАҺ МӘНУЧӨҺРҮН МӘДҢИ

Тәб'им булуд кими, сөзләрим көһәр,
Гәлбим бир дәрјадыр тәләтүм ејләр.

Дилимдир сатдыран бу көһәрләри,
Замандан үстүндүр онун дәјәри.

Мүасирләримдән мәнәм ирәли;
Лајигдир ејүсә мәнлә кәнчәли.

Јери вар, шаирләр ејрәнсә мәнән.
Мәнәм һамымыдан ирәли кәдән.

Бу Әли Дәггагын ағлы назланар,
Инчә һөтләләрим нә заман парлар.

Әли Ибн Сина ифтихар едәр—
Дәрин сөзләrimi һачан ешидәр.

Имади дүйјадан етдикдә реһләт,
Ондан галмыш мәнә бөјүк шәрафәт.

Һәким Сәнаи ки, дүйјадан дојду,
Бүтүн парлаглығы мәнимчүн гојду.

Ше'римдә ифадә, рүтбә, күч, сәфа;
Һәм атәшдир һәм дә су, торпаг, һава.

Әкәр од, су кими кәскиндир сөзүм,
Нәдән јел, торпаг тәк зәлиләм өзүм?

Әлли бешә чатды, шүкр олсун, илим,
Алтымыш чатмамыш бүкүлдү белим.

Гозбеләм, әјилмиш чәнкә бәнзәрәм,
Елим ешитдикчә нәлә ејләрәм.

Узун илләр боју өмр ејләдимсә,
Тапмадым доғру јар, вәфалы кимсә.

Пахыллыг ејләјән мин дүшмәним вар,
Дурмушлар чанымын гәсдиндә онлар.

Мәним тәк арифләр пахылсыз олмас,
Мәним тәк алимләр дүшмәнсиз галмас.

Һәр јердә сачарам ишыг, ај тәкин,
Бурда Сүһа кими олмушам иткин.

Кәһ мәним ше'римә әл кәздирәрләр,
Кәһ да ал ганымда кириб үзәрләр.

Бир сөз галмамыш ки, адымдан, инан,
Дејиб јазмамышлар онлар јаландан.

Әи инси будур ки, демишләр шаһа—
Нәдимләр башчысы о, Әбүл-Ұла—

Хәбәрчилик едир сәндән дүшмәнә,
Дағдыр сиррини һәр бир јетәнә.

Анд олсун Давудун ағлар сәсинә,
Туфанлар гопаран Нух нәләсинә,

Анд олсун Әйүбун мүсбәтина,
Җәһһанын мүгәддәс, пак исмәтина,

Төвратын, Инчилия әзилијинә,
Ибраһим сөһфинә, Бәһһа шәһнинә,

Ме'рач кечәсиндә олан иззәтә,
Һачылар чатдыгы бөјүк һөрмәтә,

Анд олсун Кә'бәнин гара дашына,
Сәфајә, о даға, Зәмзәм јашына,

Арифә, әлимә вә заһидләрә,
Мәсчид софисинә, мүһәһидләрә,

Ашкарда, кизлиндә нә демиш дүшмән,
Мәнә тутдуглары һәр бир ејбдән—

Пакам Мөһәммәд тәк кафәр сөзүндән.
Кә'бә еви кими мүгәддәсәм мән.

Јусиф гурду кими Јусиф јемәдим,
Җәһја нәфси кими, хәтә демәдим.

Қаңдарын олмушдур аллаһ дәрқаһы,
Јер үзүнүн сәнсән адил падшаһы...

Кимсәнин башыны кәсмәсәң һеч вәгт—
Гәләмдән башга ки, етмәсин гәләт.

Дејәрдим һелмдә жүксәк дағ сәнә,
Сәс јериндә версә бәшарәт мәнә.

Сәнә сәхавәтдә дејәрдим дәрја,
Далғаланан заман етмәсә говға.

Әдләд, елмдә, һелмү сәхада—
Олмамыш сәнин тәк бир шаһ дүнјада.

Нә рә'јин мә'насыз, нә әдәләтин,
Нә һелмин мәчбури, нә сәхавәтин.

Сәха овучунда гарт даш мум олар,
Ғылынчындан дашлар гана бојанар.

Лүтфүндән әтр алса хурмалыг әкәр,
О даим тикансыз хурма јетирәр.

2

ГИТ'Ә

Илләрчә кизләдим ону әғјардан мүдам,
Вердим о шухә көзләрим үстүндә јер фәғәт.
Ол шух бахышлы көзјашымын садә тифли тәк,
Көздән јүјүрдү, үз-көзүмә чыхды ағибәт.

3

ХАГАНИ ҲАҒТЫНДА

Мәни зәмәнәнин доғду анасы,
Дүнјада жүксәклик, һүнәр устасы.

Арандан чыхмышам, алтмыш јашым вар,
Он алты ил етдим Ширванда гәрар.

Зәиф бир гочајам, шаһы вәсф едән,
Демирәм Кејхосров, Кејғубадам мән.

Суал етсән мәндән, еј Әфзәләддин,
Өзүн доғрусуну ејләрсән јәгин.

Анд олсун о әзиз чанына, сәндән—
Хејли наразыјам, дүзүнү билсән...

Мән сәнин устадын, һәм дә гајнәтан.
Сән мәним өвладым, көз ишығымсан.

Сән мәни өзүнә сечәркән уstad,
Вердим ғызымы да, оласан дамад.

Сәнин тә'лиминә бел бағламышдым,
Сәнин шаирликдә дилини ачдым.

Сәни о хағана өзүм көстәрдим.
«Хагани» адыны сәнә мән вердим.

Нәдәндир од кими үстүмә чошмағ?
Нә сән одсан, сусан, нә мән јел, торпағ!

Әфзәлләддин Ибраһим Хагани Ширвани һ. 520 (1126)-чы илдә Шамаһыда доғулмуш, һ. 595 (1198—99)-чи илдә Тәбриздә вәфат етмишидир.

17 мин бейтлик гәзәл, гәсидә, гит'ә вә рубайилардән ибарәт «Диван»ы дөврүмүзә киһи кәлиб чатмышидир. Бу «Диван» илк дәфә 1878-чи илдә 1582 сәһифәдә Лакнауда (Һиндистан) даш басмасы илә чап олунмушдур. «Диван»ын Бомбей, Тейран, Тәбриз вә с. нәшрләри дә бар.

Һ. 551 (1156)-чы илдә 3200 бейтлик «Тәһфәтүл-Ирагәйн» («Ики Ирагын тәһфәси») әсәрини битирмишидир. Әсәр Мосул вәзири Чәмәлләддинә итһаф едилмишидир. «Тәһфәтүл-Ирагәйн» поэмасында Хаганинин фәлсәфи көрүшләри, феодал мүнһитнә мүнәсибәти өз әксини тапыр.

Айры-айры илләрдә дөврүнүн көркәмли шәхсийәтләринә јаздығы «Мүншәғат»ы («Мәктублар»ы) 1967—1970-чи илләрдә «Әрмәған» вә «Фәрһанкә-Ирангәмин» журналларында, еләчә дә Тәбриз университетинин «Мәчәллә»ләриндә нәшр олунмушдур.

МЕР'АТУС-СӘФА

Мәним көңлүм мүүллимдир, дизим үстә дәбистаны,
О шакирдәм ки, өйрәндим, сүкут илә әлифбаны.

Нә һәр диздән олар мәктәб, нә дә һәр шакирд әзәрхан,
Нә һәр гәтрә олар нисан, нә һәр дәрја сәдәф каны.

Дизим мәктәб дејил јалныз, о, Нуһун кәштиси тимсал,
Гәмин—Чуди дағы, көздән ахан јаш—Нуһ туфаны.

Бу чүр инсанлара Чуди дағы аңчаг топугдандыр,
Дизинә оиларын чыхмаз су, туфан тутса дунјаны.

Дејил бу мәктәбә лајиг, о кәс ки, далғасы јохдур,
Онуң дөрд туфаныја чуса кәлмәз чисмү әрканы.

Дизи мәктәб олан кәсдә кәрәк бир һүммәт өлсун ки,
Өнүндә ит киһи диз чөкдүрә билсин о, арсланы.

О инсан ки, дөзүб дәрлә, баш әймәз мәрлә, намәрлә,
Ону диз чөкдүрә билмәз, тутан дөрд әлли дунјаны.

Олар Хызр өз заманында, бу мә'наны билән инсан,
Јашар, е'чәздә ачиз едәр Хызр илә Мусаны.

Онуң тәлгининин шәрһи сүкут илә олар тә'вил,
Бүтүн тә'лими мүшкүлдүр, чәһаләт исә бүрһаны.

Мәним өйрәндијим илк сөз бу мәктәбдә «сүкут» олду,
Бәладыр дил баша, лакин сүкут һәр дәр дәрманы.

Мәни илк дәрәдә уstad дилимдән ејләди мәһрум,
О дилли бәрбәтә дилсиз нејин үстүндүр әфғаны.

Галаркән неј киһи дилсиз, додадан чан әта етди,
Деди:—Неј тәк көзүндән ал нәфәс,—верди бу фәрманы.

Мәни тәлгин бутасында әритди, јахды, та мәндә—
Нә шејтан һиләси галды, нә мәғрур Адәм үсғаны.

Мәнә өйрәтди чох шејләр, јазарсам чүз'уну, чатмаз—
Сәманы дәфгәр етсәм вә мүрәккәб чүмлә дәрҗаны.

О «әбчәд» ки, мәнә уstad тә'лим етди тәҗриди,
Саралмыш чөһрәмә јазды гызыл хәтлә көзүм ганы.

О күн ки, сирри јохлугдан ибарәт әбчәди билдим,
Унутдум варлыға бағлы олан һәр бир мүәмманы.

Көрүнчә билмәмәкдир бу гәрибә мәктәбин слим,
Унутдум һафизәмдә јер тутан һәр елмү урғаны.

Гәрибә елмдир, дөлдүм онуңла сырф наданә,
Әчәб уstad имиш, тә'лим едир о куја наданы.

Нечә ајиндә тути көрәр өз әксини, лакин—
Кәләр нитгә тәәччүбдән, олар әксинин һејраны.

Өмүр кечди бу мактабда, балэ «абчад» дэжэм ачиз,
Нэ вахт дэрк ејлэрэм, аја, мүэммалы бу диваны?

Һалэ көрпэ ушаглар тэк ојун ардындадыр фикрим,
Бу һоггабаз фалэк һејран едир фе'лијлэ инсаны.

Ојун һанкамеси гурмуш чочуглар, бах, бу мејданда,
Јер һејран тэк дајанмыш, көјсэ дөвр ејлэр бу мејданы.

Будур, ахыр ојун битмиш, јэгиндир ки, чатыб ахшам,
Күнэш батчаг, бу адэтдир, гаранлыг өртөр һәр јаны.

Көрәндэ таб'ими әглим дүшөр тәшвишэ, начарәм,
Шуурум вар икән таб'им көрөк тәрк ејлэјэ чаны.

Нечэ Фир'ондән Муса гачырды чарәсиз, инди—
Мәним әглим дә гачмагда едир тәгид Мусаны.

Бәһәрсиз бир ары олмуш әкәр нәфсим әзәл башдан,
Бу күн шадәм ки, шәһд илә долубдур нәфсимин шаны.

Ону мүртәллијэ маил көрүнчә, адәти үзрә,
Ачылды сирри, мән нәфсин башын кәсдим дә пүнһаны.

Ону хәлвәтдә дәфн етдим, мәзарын ганла ислатдым,
О ганлы гәбрә мән тәлгин дедим ајати-иманы.

Шәһидин гәбри заһирдә ган илә исланар, амма—
Долар мишк илә дахилдә, олар чәһнәт күлүстаны.

Тәбиәт кафтары сөксә бу гәбри, горхмурам, чүнки
Шәриәт мәһтабын етдим бу гәбрин мән никәһбаны.

Әкәр нәфсин мәзарында тикан битмиш, нә дәрдим вар:
Тикан заһирдәдир, сән батинә бах, көр күлүстаны.

Күнәшдир һүммәтим, Зәндлэ Авестанын шаһәншаһы,
Миниб әрши, јатырмышдыр дизи үстүндә Исаны.

Бәли, дәрвишдә һүммәт күнәш мисли көрәк олсун,
Ахы о, шаһдан үстүндүр, нә јурду вар, нә саманы,

Сүләјмана бәрабәрдир һәр һүммәт саһиби дәрвиш,
О «рәбби һәбли» таблинин сәсиндән титрәр ејваны.

Чаһанла чан ики бүтдүр дүшүб дәрвиш ајағына,
Тамаһла еһтијат ит тэк олуб зәңчирли дәрбаны

О Искәндәрсифәт Хызын һава—тахты, ағыл—тачы,
О агил сәрхоша сүфрә—ризадыр, чан—мәһманы.

Хәзинәдары—фигр, иләм, кешикчи—шәр' илә товфиг,
Әсири—нәфс илә амал, гул етмиш чәрхи, кәјһаны.

Нә һинд чибалы тэк гурмуш ситәмлә гәсри—«стағути»,
Нә Чин хагани тэк зүлм илә дүзмүш тачә мәрчаны.

Ону тәслим очағында одундур тәхти султанын,
Ону ихлас сәмәндиңә нал етдик тачи—хағаны.

Азаллыг мејданында ат чапырмаг көнлүнә дүшсә,
Косу—амал олар, әглин ајағы—әлдә човғаны.

Мәним гәлбим еви көз-көз олуб инди пәтәкләр тәк,
Ешикдән сәдәдирсә, вар ичиндә бал долу шаны,

Һөрүмчәкләр тору заһирдә бир түл пәрдәјә охшар,
Ичиндә, јохдур әслиндә чибиндән башга бүрјаны.

Нәјә лазым балыг тэк заһири пулла, ичи бөмбөш,
Сәдәф ол ки, үзүн сәдә ола, гәлбин көһәр каны.

Ирадә шаһыннын кетдим өпәм бир күн ајағындан,
Мәни тахта чыхарды, сөјләди: өз мәңзилини таны!

Һәвәс истәрди бирликдә мәнимлә тахта әјләшсин,
Голундан дартараг, говдум јанымдан мән о наданы.

Салынды сүфрә, әјләшдим, нәјә лазым мәнә не'мәт,
Гидам өз дузлу көз јашым, үзүмдүр зәр нәмәкданы.

Мәһәббәт чамыны верди әлимә дост, шад олдум,
О чамда Хызр ичмишдир, дејирләр, аби-һејваны.

Белә бир мәңзили көрмүш дүбарә һиссә алданмаз,
О мәчлис ширнисин дадмыш јемәз һоғл илә һәлваны.

Олар Иса кими бајрам мәним гәлбимдә һәр анда,
Фәғирлик бајрамында, бил көнүлдүр тәкчә гурбаны.

Мөнә гәлбим деди: ол фәгрә гане, бахма дүнјаја,
Бир ач јурда, рәвадырмы, дикә көз Миср султаны?

Фәләк мейтәрләри өмрүн атындан салдылар нәфси,
Бу отлагда нәјин вардыр, гәһәт алмыш бу сәһраны.

Тапылмаз кәндлидә арпа, ону дөвран јандырмыш,
Чәрәк олмаз о тәндирдә ки, басмышдыр су туфаны.

Тапылмаз һеч бу хырманда бир арпа, аләми кәзсән,
Көзүн чәк арпадан, олма чәрәкчүн шаһ дәрбаны!

Гошулса чаһилә агил, әсәр галмаз камалындан,
Бир оғру олса карванда, чалар ешшәклә паланы.

Хәсисдир рузикар, умма онун пәј сүфрәсиндән ким,
Кечә-күндүз ики ит тәк говар бичәрә мейманы.

Сағын сән бу ала итдән, амандыр, фе'лине ујма
Ки, дишдән ејләмиш мәрһум, дишилә бир чох асланы.

Фәләкдә варса да бир чүт чәрәк, бир сүнбүл, алданма,
Сәнә бир дәстә кешиниш дә дејил бу чәрхин еһсаны.

Сәманын сүфрәсиндә көрдүјүн һанпарәдән көз чәк,
Диләнчи һисмәтилә көј гонаг сахлар Мәсинаны.

Тамаһ өлмүш, она мејјит намазы гыл десәм, һардан—
Тапарсан су? Тутуб чиркаб ираг үздән бу дүнјаны.

Тәјәммум гыл, десәм јохдур бу дүнјада тәмиз торпаг,
Шәһидләр ганына батмыш бүтүн бәррү бијабаны.

Өзүнү бәсләјәнләр бир күлә охшар ки, күлшәндә;
Тикандыр батини, анчаг кејиб әјиниә дибаны.

Аған сүфрә ачан күнләр бүтүн итләр едәр бајрам,
Ачындан өлсә дә, аслан јемәз итләрлә еһсаны.

Сәхавәт саһиб тизлә тикәјлә чәннәти алды,
Нә баки, олса да мүфлис, бу дүнја фанидир, фани.

Ноһарды, бирчә билсәјдим бу дүнјада нәјин артар—
Јејиб-ичсән кечә-күндүз шәрабы, ноғлу, рејһаны?

Әмирә сөјлә билсин та ки, нәфс—ит, чивә сәрвәтдир,
Итә һәмкәсә олмагла кедәр бадә шәрәф-шаны.

Өләр баға чанағында, чыхар әф'и ғылафындан,
Иландан көм дејилсәнсә, сојун бу рәхти-әлваны!

Сүләјманәм демә, әввәл јанындан дивләри рәдд ет—
Вә ја зәнчирлә, ја өлдүр, ја гов гули-бијабаны!

Сәнин амир о руһун ки, тапар јер бағи-чәннәтдә,
Она гој олмасын мәнһәс бу нәфсин гарә зинданы.

Хоша кәлмәз ки, шаһәншаһ гајытсын шад гүрбәтдән,
Отурсун гәсрдә раһәт, унутсун јарү ә'јаны.

Бу аләмдән узаглаш сән, о аләм дәрдинә галма,
Ики аләмдән үстүндүр тәфәккүр әһлинин чаны.

Ики аләм ики көзлү тәрәзидир, буну бил ки,
Әдаләти чәкә билмәз илаһинин бу мизаны.

Ики аләмдә сәрвәт дәрдинә намәрд галар анчаг—
Ки, Мизан хасды Наһидә, о севмәз нәчми-Кејваны.

Ајаг торпағыны ал мәрдләрин, башына тач ејлә,
Гызыл тач алма, вермә оғруја сән сирри-пүнһаны.

Дејил дәрвиш о кәсләр ки, ола шаһ тачына мәфтун,
Кәрәк дәрвиш бир көздә көрә дәрвишлә султаны.

Көнүл султаны дәрвишләр сәфиндә хас јер тутмуш—
Ки, шаһ тачындан үстүндүр она дәрвишин астаны.

Бүтүн дәрвишләрин шаһы олудур Әһмәди-Мүрсәл—
Ки, «Нун-вәлгәләм» Гур'анда сибт етмиш бу фәрманы.

Әкәр дәрвишсән, дәрвишләрин әһвалына гал ки,
Күнәш үрјан икән хәл'әтлә шад ејләр чох үрјаны.

Чаһанда јохсул олдугча, даһа артыг сәхавәт гыл—
Ки, мејнә долдурар зәрлә пәјызда бағы, бостаны.

Ријадыр һәр кәс истәрсә сәхавәтә әвәз алмаг;
Вериб бир дирһәми, он дирһәм етсин борчлу јазланы.

Бачармаз јахшылыг писләр, мүгәссирдир буна хилгәт,
Иландан бал умарлармы, онун јохдурса имканы?

Ары санчарса да бә'зән,—бу надир бир тәсәдүфдүр,
Хәбәр вардыр бу һагда кет оху ајати-Гур'аны.

Бачарсан, олма алула чәлалына бу дүнјанын,
Бу мурдар дашы алмагла әлә, шад етмә шејтаны.

Фәгирин хиргәсиндә бәхјәләрлә рәмзләр вардыр—
Ки, анлар «ләвһи-мәһфуз»у ачанлар бу мүәмманы.

Һамы дүнјаја ашигдир, биз исә гәмдән азадыг,
Итә ашиг оланларда кәрәкдир олсун ит чаны.

Сәнә бир һәфтәлик бәхтин әкәр јар олса, шад олма,
Үчүнчү һәфтәдә башлар һәмишә тазә негсаны.

Атарса гол-будаг нејсан ајында кәрчәк ағачы,
Ону хошбәхт санма, гаршылар пәжмүрдә абаны.

Фәләкәтсиз сәадәт умма дөврандан, јәгин бил ки,
Һилал игбалына гаршы тәбиәт гәјду Сәртаны.

Дүшүнсән һаггыны, јохдур чаһанда даими игбал,
Дөнүк, сәрт үзләдүр, билләһ, ону сән јахшыча таны!

Сагын сән күчсүз аһындан, кечә јатмыр о, көз јуммур,
Елә бил низәләр батмыш көзүнә киприји саны.

Төкәр сүбһә гәдәр ган-јаш көзүндән сел кими мәзлум,
Боғар залымлары раһәт јатагда ганлы туфаны.

Әлач ахтар гәза тәгдириңә, сән әздијин ачиз—
Дүшүбсә торпаға, аһы јыхар әрши-мүәлланы.

Салыбсан Бижәни һәбсә, сән еј Әфрасијаб, јатма!
Дурубдур пусгуда Рүстәм, әлиндә тиги-бүрраны.

Јатарсан мәст, лакин јатмамыш сән әздијин мәзлум,
Пилә гурду кими сазлар сәнә тор чешми-кирјаны.

Едибсән ит кими пислик, пешиман ол, «әл-әфв» сөјлә—
Ки, ит дә ејләјәр «әф-әфв», нејин олса пешиманы.

Ғочалмышсан, өлүм вахты нәдир, лалан олурсан сән?
Доғулдугда ушаг ағлар, тутар дүнјаны әфғаны.

Ғојун тәк бағламыш гујруг сәнә дөвран, беилдән ат—
Ону, ғој кавү маһинин' дағылсын ғәсри, әрканы.

Сәнә дајә олуб торпаг, сүдүн әмдин, әмәр ганын,
Бүтүн ганын о сүдләндир ки, вермиш дајә пүстаны.

Чаванлар ганыдыр, ичмә, әлиндә тутдугун бадә—
Ки, торпаг мејнәликдән ғәјтарыб өз ичдији ганы.

Көзәл залымләрин нәфси кими, хунхар бу дүнјанын—
Ичи олмуш мәзарыстан, ешикдә бағу бостаны.

Хорасан бир һәрәмдирсә, Мәликшаһдыр она Кә'бә,
Сәмәргәнд бир фәләкдирсә, бир улдузлур Гәдәр ханы.

Гәдәр хан өлдү, бир күн дә Сәмәргәнд етмәди нәлә,
Мәликшаһ кетди, бир кәс көрмәди ағлар Хорасаны.

Мәликшаһ «од-су» адланды, су ахды, атәши сөндү,
Күл олду, торпаға дөндү, мәкан ғылды Сифаһаны.

Вураркән Сәнчәрә шәбхуну Курхан фәтәһ адланды,
Әчәл Курхана шәбхун вурду, кор олду шәбистаны.

Көрүн Хаганијә һүммәт нечә имкан јаратмыш ки,
Бу күн јүз фәлсәфә устадыны сәјмаз да Хагани.

2

Шаһам, мәним әлимләдир бу сөз мүлкү, сөз дијары,
Бу дүнјада тәк мәнимдир сөз мүлкүнүн ихтијары.

Надир-надир мә'наларын Мәрјәминә руһ верәнәм,
Уча, јүксәк фикирләрин әләминә һәким мәнәм.

Мәнәм ағлын Шаһ Туғанын әвәз едән ғабил вәкил,
Фәзиләтин кәлининә саһиб олан чаванам, бил.

Кејиб һикмәт зиреһини, чағырырам һәриф бу дәм,
Иһамлардан сүфрә ачыб, уча сәслә:—кәл,—дејирәм.

Мәним бакир сөзләримдир хасијјәтдә руһ тилсими.
Мәним гәлбим нурландырыр ағыллары ишыг кими.

Сәһир дүзән шаирләрә сапы верән бил мәнәм, мән!
Бүтүн шә'р зәрраблары һеј кимија алыр мөндән.

О һәссанын гәлбин јејән бу нәзминин һәсрәтидир,
О Сәһбана силлә вуран бу нәсримин гүввәтидир.

Илһамымын Бүрағы да һансы јердә саларса нал,
Фәләк ону дојуш үчүн кәскин ғылынч едәр дәрһал.

Мүбалиғә дејил әсла: «папағымдыр—әзәлијјәт,
Кушәнишин инсанлара дон тикирәм—әбәдијјәт».

Јер үзүндә көлкә кими сакинәмсә; диггәт ет бир:
Әсәрләрим күнәш кими, мәнзил-мәнзил дүвја көзир.

Бу устадын ады нәдир?—бири дејир һејран-һејран,
О бири дә сорушур ки: бу сәһркар кәлмиш һардан?

Гәнаәтин шаһларшаһы әмр верән андан бәри,—
Узанса да чатмаз мәнә тамаһын о бош әлләри.

Ширин мәдһим әһл адама көзәл шәрәб олар һәр ан;
Тутијаны гајырырлар аләм ичрә турш горамдан.

Дилим көјләр хәзнәсинин ачарыдыр, буну бил сән,
Бу иддиам сүбүт олур Мәһәмәдин сөзләриндән.

Дәфинәләр, хәзинәләр ичиндәјәм һәр заман, бах,
Онлар исә иңчи тапмаг һәвәсилә әләр торпаг.

Бу аләмә кәлән күндән, ағын мәнәм бир чырағы,
Онлар исә кордур тамам, кәрмәјирләр һеч узағы.

Дәрракәмин, гүдрәтимин дүшмәнидир бу пахыллар,
Бах, бу сәһри, харигәни ејләјирләр онлар инкар.

Бир нечә һагг тапдалајан Јусифә дә деди һәдјан,
Мәһәмәдин сөзләрини јалан сәјды нечә надан.

Мә'на јурду Гиндистанда Адәм кими тутдум гәрар,
Сәнәт јурду Чиндә «мәрдүм-кија» олмуш бу улаглар.

Туршун каса иңи кими гапгарадыр үрәкләри,
Чивә габы ағзы кими бәрк бағланыб вер әлләри.

Санки онлар гулдурлуғун мәктәбини битирмишләр,
Күфрә гардаш олуб, сәфа достларыны итирмишләр.

Мән ки, Мисрин әзизижәм, ләјагәтсиз бу адамлар,
Базарларда вејилләниб, орда-бурда намус сатар.

Һағлыдырлар бир сәбәблә онлар олса мәнә дүшмән,
Чүнки Сүһејл улдузу тәк өлдүрүрәм бичләри мән.

Пејманәмин дамчыларын онлар ичир сусузлуғдан,
Онлар мәним сирр сүфрәмдән төр-төкүнтү истәр һәр ан.

Бејиләрин лахладарам бир фил кими зәрбәмлә мән,
Чыхардарам илан тәки мән онлары дәрисиндән.

Онлар—Ад гошуну, мәним јел ганадлы гәләмин вар,
Онлар Јә'чуч тајфасыса, мәним нитгим бир сур олар.

Әбәс јерә өзләрини Хаганијә бәнзәдирләр,
Һеч көзәл јаз булудуна бәнзәјәрми габа сүнкәр?

Гамышлыгда гарғыларын көрүнсә дә рәнкләри бир,
Бирисиндән шәкәр чыхыр, дикәриндән гуру һәсир.

Мискин, мәғмун ешидәркән шә'римдәки фәсәһәти
Бејни-башы алов тутур, артыр мәнә күдурәти.

Дејирләр ки, өзүмүзүк дәниз күчлү о Хагани,
Бәли, онлар Хаганидир, ортасыдан атсан «га»ны.

3

Әглә ағыр јүк дашыдан мәним көнлүм, бәјанымдыр,
Гәләм сәјрә чыхан заман сөз үзәнки тутанымдыр.

Зәманәни хәлг ејләјән бир аллаһа анд олсун ки,
Дөвран мәним дөвранымдыр, заман мәним заманымдыр.

Шә'ријјәтин ғыт олдуғу бу әјјамда, аләм билир,
Ач гәлбләри гонаг едән мәним ширин лисанымдыр.

Дүнја мөним нарынчымын этри илэ чулгаланыбдыр,
Чүнки мә'на баг-багчасы мөним јашыл бостанымдыр.

Һәр ахмағын һәрзәлији инчитмәјир әсла мөни,
Бу дүнјада јохдур тајым, мејдан мөним мејданымдыр.

Чох тез чатыр шәргә, гәрбә мөним көнүл мәктубларым,
Чүн фәләјин көјәрчини мөним хәбәр јазанымдыр.

Мәнәм мә'на јаратмагда шаирләрин пейғәмбәри,
Сөз мө'чүзү варса әкәр, бу күн мөним бәјанымдыр.

Сән, еј мәнә пис сөјләјән, бир күн шимшәк сәни вурса,
Өлүб кетсән, бил, о шимшәк мөним аһым, фәғанымдыр.

Һәчв едәркән сөјүш сөјмәк хасијјәтим дејил мөним,
Әлимдәки гәләм мөним зәриф мә'на јазанымдыр.

4

Заман баша вуранда Сәнаннин дөврүнү,
Бу ше'р дүнјасында о күн Хаган доғулду.

Кетдисә дә Гәзнәдә бир саһир торпаглара,
Ширван елиндә саһир бир нөвчаван доғулду.

Көчдүсә дә дүнјадан бир хош авазлы бүлбүл,
Көһнә евдә тәзә бир тутизәбан доғулду.

Бир өлкәдә өлдүсә јекәнә сөз устады,
Башга елдә бир устад ше'рјазан доғулду.

Кетдисә дә бир даһи үчүнчү иглимдән, аһ!
Бешинчи иглимдә бир даһи нисан доғулду.

Түкәнди рејһанларын өмрү, күлләр ачылды,
Сәһәрин фәһри кечди, күнәш ондан доғулду.

Мәғрибин јахасында гәмәр кизләнән заман,
Мәшригин әтәјиндә күнәш лапдан доғулду.

Ғајытдыса Маһмудун чисми гара торпаға,
Әһлимизин Сәлчугу о торпагдан доғулду.

Тарихләрә баханда көрдүм, Бәһмән өлән тәк,
Тарихдә Искәндәр тәк бир һөкмран доғулду.

Дүз данышан Јусифин ширин дили сусанда
Онун вариси Муса, бил, анадн доғулду.

Әбу-Һәнифә өлдү ахшам үстү, һаман күн,
Шафеи дан улдузу чыхан заман доғулду.

Мәһв етдисә кечәнин әсәрини зәманә,
Күндүзүн әләмәти олду әјан, доғулду.

Чох шүкүр, сөз бағында чичәкләр төкүлдүсә,
Будаглар бәһрәләнди, мә'на, үрфан доғулду.

Сөндү ахан бир улдуз, парылдады шәһабы,
Торпаг су ичди, ондан хош күлүстан доғулду.

Бир мәсәл вар, дејәрләр: тојуг дән једи, сонра—
Онун јумуртасында лә'лү мәрчан доғулду.

Хаганијәм, јер үзүнә јайылмышдыр шөһрәтим;
Бу әләмдән хилас олмаг һикмәтимдир, һикмәтим.

Ғырыш тәмәһ чинләрини сәнәтимин хәнчәри,
Бу кәскин дил мәләкләрдән олмуш мөним гисмәтим.

Мәләк үзлү, бәд тижнәтли фәләк истәр Чәмшидә—
Дивләр бир гул олдуғу тәк, бәлкә ола хидмәтим.

Јохумса да вар-дөвләтим, демәрәм ки, јохсулам,
Јохсуллуғ бир варлылығдыр, артар ондан шөвкәтим.

Бу дүнјанын мурдарлығы әлиндән чан гуртарсам,
Јусиф олар сучәкәним, артар гәдрим, гижмәтим.

Хачәнин мән истәјирдим төһфәсини рәдд едәм,
Чүнки белә төһфәләрдән чох јүксәкдир һүмәтим.

Хызр дилә кәлиб, мәнә деди Кә'бә адындан:
Рәдд еләмә, бил ки, одур мөним вәлине'мәтим.

ШИРВАНШАҲЫН ТӘРИФИ

Биринчи мәтлә

Бајрам җетишди сүбһ икән,
Көјләр ғызы олду хумар:
Чами-чәмин көјдә дүнән—
Бир чүз'и олмуш ашикар.

Тәрк етди бајрам ризваны,
Дүнјанын олду хаганы,
Ај мөһрү илә ферманы—
Тәсдиг едиб верди гәрар.

Јашыл чәмәндә һөкмдар—
Хејли марал етмиш шикар;
Көјдә марал шахы ки, вар—
Инди һавада салланар.

Кечәни мүмтаз етди о,
Ај гүрсүнү тас етди о,
Сүбһ бајрағы јүксәлтди о,
Сәрдары олду нури-нар.

Гурду фәләкдә пусгу, бах,
Сағрысына дағ басды, дағ;
Баш һәрфи ејдин галхараг—
Олду фәләкдә бәргәрар.

Бах бајрам адлы хош күнә,
Зәррин ганад симүргүнә;
Әјри гашы Залын јенә—
Дағлар башында парлајар.

Галдырдығы тоздан бу күн—
Бурну ғычыгланмыш көјүн,
Асгырдымы, дүнја бүтүн—
Мишк илә, әнбәрлә долар.

Тоз галдыранда ләшкәри—
Сүсләр тавус тәк һәр јери;
Мәшригдәдирсә шәһпәри,
Мәғрибдә димдик ојнадар,

Из аздырыб отуз кечә—
Кәзмиш рәғиб киизличә,
Оғрун кәлиб, аһәстәчә—
Олмуш хумарә һәмгәтар.

Сағи сәнәмпејкәр олуб,
Хач бадәја зивәр олуб,
Гәндил дөнүб сағәр олуб,
Тәсбәһсә зүниар адланар.

Кујиндә гарғы шәккәрә,
Архындакы меј көвсәрә—
Дөнмүш, үзүндә бах тәрә,
Санки күл үстә шәһ гонар.

Әтри верәр руһә тәван,
Гүввәт тапар һүснүлә чан,
Архы едәр һәр бир заман—
Бәзми-сабуһи илк баһар.

Хошдур, меј ашиг тәк сола,
Дәрд әһлинә һәмрәнк ола;
Меј хылтсыз чамә дола,
Зәһр олса да, шәккәр дадар.

Парлаг күнәшдир меј мүдан,
Сапсары, титрәр сүбһү шам.
Һәр гәтрәси чандыр тамам,
Дүнја гәдәр тә'сири вар.

Һаны о Чами-Чәм, һаны?
О солғун үз сәнәм һаны?
Һәр дәрд үчүн мәлһәм һаны?—
Ки, хәстә дәрман арзулар.

Меј бир күнәшдир, нурсачан
Бүллүр гәдәһсә—асиман;
Сағи әлини шәрг сан,
Гәрби һесаб ет лә'ли-јар.

Сағәрдә, кәл, Сөһбаны көр,
Мин кәмијә, дәрјаны көр,
Гумсал, гуру сәһраны көр,
Онда кәми јелкән ачар.

Мүтрүб олуб тути-һәвәс,
Ејләр додаг бармагла бәһс,
Бәрбәтдәки чошгун һәфәс
Мизмар боғазындан чыхар.

Бах бу гара бујуза бир,
Сан, гарныјартыг күрзәдир.
Әфсунчу мәрдә көз јетир,
Шаһмарла олмуш бусәдар.

Мәрјәм тәк олчаг һамилә,
Бәрбәт, будур, кәлмиш дилә,
Доғмаг һәвәсилә белә—
Ејләр дәмәдәм аһу зар.

Меј ешгинә дүшмүш рүбәб,
Чәкмиш бу јолда мин әзәб,
Чохдур голунда ип, тәнаб,
Гуру ғамыш тәк чох дамар.

Көјбаш кими о чәнкә бах,
Димдикдә зәррин рәнкә бах.
Зүлфүндәки аһәнкә бах,
Вурмуш ајағындан чидар.

Бир дәфвурән устаны көр,
Дәфлә шикаристаны көр,
Сәф-сәф дуран һејваны көр,
Бир-бирләрилә чәнк арар.

Фәрјад салан сәзәндәнин—
Бир динлә хош, Дилкәш сәсин.
Кәһ зил чыхыр, кәһ да һәзин—
Назик боғаздан маһнылар.

Руһ мүргүнүн көр сәјрини,
Сөјләр Сүләјман сиррини.
Хағаннини ал шәрини,
Көр, о нечә көвһәр сачар.

МУВӘФФӘГӘДДИН ӘБДУЛҖӘФФАРЫН ТӘРИФИ

Еј Исаја наиб олан ики мәрчан додагдан,
Еј атәшдән гүдрәтилә аби-һәјат јарадан!

Еј дәрдилә дәрдлиләрин һарајына јетишән,
Еј зәһәри сағалдычы олан һәр бир дәрмандан.

Көзләрин өз гәмзәсилә чанлары мәһв едәндә,
Додағларын өпүш илә јенә дә бәхш едир чан.

Ганадлары алтындадыр вәслин симурғ гушунун,
Көлкәсиндә бәсләмишдир, бил ки, ону Сүләјман.

Җабулуна наил олмаг мүмкүн олса, идракын,
Җаршысында бәрәбәрдир, јәгин күфр илә, иман.

Сәнин ешгин, мәһәббәтин, чөврү чәфан учундан—
Сәдагәтли ашигләрин јаха јуртыр анбаан.

Истәјирсән фитнә, фәсад төрәнмәсин дүнјада,
Җашгабағлы отурма кәл, етмә зүлфү пәришан.

Сәнин ешгин күчәсиндә долашыркән Хагани,
Елә бир шәј ахтарыр ки, нә вусалдыр, нә һичран.

О, әзәмәт Кә'бәсинин дүшдү узун јолуна,
Анчаг ону инчитмәмиш нә дәвә, нә бијабан.

Өз әсринин руһу, сәдри олан Мувәффәгәддин,
ӘбдүлҖәффар—фәзилләрин сонунчусу о нисан.

Онун јүксәк мәгсәдинин сәјәсиндә фәхр илә—
Бир ан сәкит дурмајараг, дөвр ејләјир асиман.

О елә бир сәдрдир ки, варлығилә, күчилә—
Афәринә лајиг олмуш бу јашајыш, бу чаһан.

Онун чаһан тәләјини кәтирәрәм јадыма,
Нечә иллик ғырмызы меј нуш едәрсәм нә заман.

Күл инди ки, јахасыны ачыб, күлүр фәрәһлә,
Әтәјини әлләримдән чәкә билмәз күлүстан.

Көрүрөм ки, һәр тәрәфә күлөк әтирсачандыр,
Гызыл сәпән пәйманәдән аҗрылмарам мән инан.

Бүлбүлләрдән жүз Барбүд эләшиб һәр тәрәфдә,
Баһардакы көзәллиҗә гошурлар мин дастан.

Агачларын чичәкләри елә төкүлүр, санки,
Улдузлары јерә сәпир фәләкләрдән асиман.

Лаләдәки гара рәнки көрүнчә, зәни едирсән—
Мүштәринин синәсиндә гәрар тутмушдур Кејван.

Бағда битән нәркизләрә әкәр нәзәр јетирсән,
Көрсән ки, көздүр онлар, чатмајыр тәкчә мүжжан.

Күлүн инди кејиндији атлас донә фикир вер,
Әтәјинә һашијәләр вурулмушдур гызылдан.

Кејәртијә, бәнөшәјә, бир дә күлә нәзәр сал,
Онлар да кеј гуршағы тәк бојанмышдыр ал-әлван.

Инди шадлыг заманыдыр, инди фәрәһ вахтыдыр,
Баһар фәсли, күл фәслидир,—хош замандыр бу заман.

Бундан белә әтәјими долдурараг дүрр илә,
Чананымын гапысындан аҗрылмарам бирчә ан.

О шөһрәтли сәркәрдәнин мәдһ, тә'риф бағында—
Мән нәғмәләр охујарам гумру кими дурмадан.

Хош игбалын үнваныдыр бүкүн Мүвәффеғәддин
Әбдүлгәффар,—одур нечә дәвләтләрә һөкман,

Камалынын, тәдбиринин сәјәсиндә чаһанда—
Ортагыдан галхды бүтүн јарамазлыг вә нөгсан.

Чәлалынын нәрди үстә доггуз гатлы фәләјә—
Габагча о алты ојун бағышлајыр һәр заман.

Онун бөјүк кәрәмәти сәјәсиндә, истәрәм,—
Зәманәнин һәр мүшкүлү мәнә олајды асан.

Мәним Јагубсифәт көнлүм гәм муниси оалалы,
Јусиф кими, јерим олуб тәнһа, гаранлыг зиндан.

Атдыларса гардашлары ону су гујусуна,
Мәни дә од гујусуна салды достлар накәһан.

Әлиф илә сыфыр кими јалгыз вә бош галмышам,
Гәләм кими, ох кимијәм, чисмим ачыг, лүт-үрјан.

Јүз бағлама фәзиләтим олдуғу бир заманда,—
Бир мүштәри үзү көрмүр мән ачдығым бу дүкан.

Дајанмадан сел ахыдыр көзләримә үрәјим,
Бәли, кичик бир тәндирдән јаранмышдыр о туфан!

Көзләримдән ахан јашдан алмышдыр ган рәнкини—
О нәғаш ки, әлләрилә јаранмыш бу кеј ејван.

...Сиз еј кечә дуалары, галмысыңыз һајанда?
Сиздән башга һеч бир шејә нә чарә вар, нә күман.

Еј Хагани, сән дүнијаны јарадан бир аллаһын—
Көрәминдән үмидини кәсмә, она архалан!

Бу амансыз рузикарын ишыгсыз көзләриндән
Гачмаг үчүн өз сәдринин көлкәсиндә далдалан.

Бир аллаһын нәзәриндә олан Әбдүлгәффарын—
Сәјәсиндә ағ дивләрдән јетмәз сәнә бир зијан.

Дүнјадакы чәниәтләрин јалныз одур ризваны,
Күчлү гәләм саһибидир, вардыр онда хош лисан.

Одур Мүһит дәннәләри, Үмман, Чејһун, Нил чајы,
Дағларданса Чуди, Гәри, ја да ки, Гафу Сәһлан.

Онда олан сәхавәтин, тәвәзүнүн јанында—
О сәккизин һәр бириси чох кичикдир дарыдан.

Илтифатын кимә дүшсә олар чәләл саһиб,
Гәһрин кимә чатса, ону гәһр ејләјәр јарадан.

Зәманәнин гулағында вар һөкмүнүн һалгасы—
Кејинмишдир фәрманыны әба кими бу дөвран.

Күнәш тәк саф үрәклисән, Мүштәри тәк тәгвалы,
Хасијјәтдә Мәһәммәдсән, еһсанда шаһи-Мәрдан.

Тәриф етмәк хәжалилә сәндә олан камалы—
Бәндәниз бир Үтариiddир, ја да сөз билән һәссан.

Гәдди бүкүк, гәлби сыныг һүзуруна кәләрәк,—
Сәнә хидмәт етмәк үчүн ејләди әһдү пејман.

Мәһәммәдәл-Мустафанын гапысында, бәллидир,—
Сәдагәтлә хидмәт етмиш гулу Әнәслә Сәлман.

Кечикдирмиш олсам әкәр мәдһини, кәл инчимә,
Дикбашлыгдан дејил, башга бир сәбәби вар, инан!

Мө'чүзәлә вәһјин сәнин олмаса да, хисләтин—
Мәһәммәдин хисләтидир, көрүр буну көз гојан.

Әнбијанын сонунчу олса белә Мәһәммәд,
Нәбиләрин әфәлидир, олур саһиб-Гур'ан.

Јаратмагла чамалаты, һејванаты нәбаты,—
Тәбиәтин сон истәји инсан иди, тәк инсан.

Үч пилләдән сонра инсан јарандығы кими дә,—
Үч китабдан сонра назил олду дүнјаја Гур'ан.

Әввәлиндә һәртәрәфли фикирләшән адамлар—
Мүшкүл олан һәр бир иши баша вурар чох асан.

Бу гајдадыр, өнчә јашыл отлар олар ашикар,
Сонра битәр бостанда күл, фәргли олар тағлардан.

Бах, бу хурләд ајы ичрә чичәк ачан ағачын—
Мејвәсини абан ајы јығышдырар бағибан.

Әрсин салыб газанчаја өнчә гарышдырарлар,
Сонра кәләр сүфрә үстә ширин һалва газандан.

Еј гүдрәтли гәләминин күчү илә шаһларын—
Хәнчәрини, ғылынчыны јерә салан гәһрәмән!

Сәнин шаһлыг пәләкиннин бағыртысы, нә'рәси
Шир һүнәрли адамларын үрәјини едир ган.

О үсјанкар чәза алар гәрбин шаһындан јәгин,
Бир чәза ки, Не'ман ону көрдү Нуширәвандан.

Губад оғлу Нуширәван чәкли ону мејдана,
Нәһәнк филә тапдалатды, ејләди јерлә јексан.

Сән ишиндә Чәбрајылсан, билир буну чохлары,
Пислијини данышанла шәрикдир јәгин шејтан.

Сәнин һалал чәрәјини јејән о бәдхәһларын
Јахшылығы унудараг нанкор олублар чохдан.

Бундан сонра өз сүфрәнә јахын гојсан онлары,
Мәһшәр күнү чәза верәр сәнә бөјүк јарадан.

Јај јағышы дамласыдыр сәнин һалал чәрәјин,
Сууз сәдәф мисалыдыр азадфикирли инсан.

Јаз јағышы гәтрәләри јетишәрсә сәдәфә,
Дөнүб инчи олачагдыр дөниздә о, бикүман.

Һәмјин гәтрә дүшсә әкәр бир иланын ағзына,
Чанлылары һәлак едән зәһәр олар о һаман.

Имансызлыг мәрәзијлә јаныр гәлби нанкорун,
Чохдан онун бәласыдыр сәрсәрилик вә нисјан.

Сән онун бош сөзләрини динләмәсән јахшыдыр,
Чүнки хәстә чох данышар кәлсә ғыздырма, бөһран.

Сәндән алыр ишығыны ағлын ачыг көзләри,
Сәнин чаһү чәлалына галыб фикир дә һејран.

Сәнин кими әлиачыг әкәр көмәк етмәсә,
Мәним кими ачизләрин олмаз ишиндә сәһман.

Олмасады аллаһ әмри, Муса јәди-бејзасы,
Әсә дөнүб олмаз иди мө'чүзәјлә бир илан.

Сәнә хидмәт етмәк үчүн јүз јол сечдим үрәклә,
Јүз ордуну бир гәләмлә сән едәндә пәришан.

Сөзүндәки мә'налардан мән инчәлик дујуркән,
Сән онларла бөјүк ишләр һәлл едирсән чох асан.

Ричам будур, атма мәни унутганлыг бәһринә,
Гојма мәни талдаг едиб, һәлак еләјә душман.

Бирчә кәлмә сөзүлсә сән елә ет ки, дөвраның—
Мәрһәмәтсиз чәнкәлиндән азад олум бирчә ан.

Сән күнәшсән, мән ишыгдан мәһрумам бу әсрдә,
Тез саралыб солдурмушдур мәнн шахта, гар, боран.

Күнәш һатта харабәлә күзәр едиб, сачар нур,
Сән дә мәнә нәзәр салыб, елә дәрдимә дәрман.

Туталым ки, еһтијачын јохдур әсла шаирә,
Фазилләрин тә'рифинә, дејәк, јохдур тәгазан.

Амма гуллуғ етмәк үчүн сәнин шанлы гапында,
Әлбәттә ки, бир нәфәр гул кәрәкдир, еј һөкмиран.

Шаирликдән сөз дүшәндә, мәнә дүшмән оланла—
Мүгајисә етмә мәнн, о дејилдур мүсалман.

Једиртсән дә чохлу ширин, шәкәр илләр узуну,
Һәр һалда о шәкәр дејил, зәһәр төкүр ағзындан.

Елә јөнсүз тәсниф гошуб чаһилликдән о мәнә,
О тәснифдән чох јахшыдыр јүз ифтира, јүз бөһтан.

Демишдир ки, ешгбазлығ етдијиндән филанкәс,
Саггалыны кәсдирмишәм... сајмыш чох филан, бөһман...

Лакин јери кәләндә о, үлдүрдүгү бу сөздән,
Бу бөһтандан чох хәчаләт чәкиб олар пешиман.

Мән о сөзүн чавабыны вердим јерли-јериндә,
Әвәзиндә ејб ахтарды сөзләримдә о надан.

Марағлыдыр ки, бир-ики кешишлә тутуб үлфәт,
Мө'бид олуб, шәриәти данмағ истәр, бинман.

Әммамәси, саггалы вар, амма јохдур мәзмуну,
Һикмәтиндән хәбәрсиздир, дәм вурса да Јунандан.

Көрмәмишдир мәктәб үзү, саваддан да касыбдыр,
Јер үзүндә ахмаглыгла газанмышдыр ад вә сан.

Аллаһ онун вүчүдуну лә'нәтиндән јаратмыш,
Дүнја ону бөјүтсә дә, сонра олуб пешиман.

Тәлхәклији тәрк едәрәк унутмушса, инди дә—
Мәкр, һилә пејғәмбәри олмағ үчүн атыр чан,

Лә'нәт олсун о надүрүст јарамаза јүз кәрә,
Мүридиңә мин кәрә чох лә'нәт олсун һәр заман.

Мәттәләм мән буна ки, индијәчән о итә—
Нечә олмуш, гәзәбини кәстәрмәмиш јарадан!

Јалныз сәнин бајрағынын кәлкәсиндә дөвраның—
Әзабындан, ситәминдән асудәдир һәр инсан.

Ким ки, сәнә гуллуғ үчүн гуламыла верилсә,
Нә горхусу, нејләјәчәк она бир шаһ, ја султан.

Ешидинчә мән јаздығым гәсидәни гананлар,
Охујунча бу сөзләри бүтүн Ирағ, Хорасан,

Биләрләр ки, вар нә гәдәр мәрдлик сифәти сәндә,
Хаганијә һөрмәт етмиш сәнин сајәндә хаған.

Чәлалыны бундан чартығ тә'риф едә биләрәм,
О да чәрәк учундан јох, газанмағчүн шәрәф, шан.

Бајрам олду, мәнсә олдум о бајрамын тәснифи,
Дедим, гој бу олсун мәним мәгсәдимә бир Мизан.

Көјәрчин тәк көрпәчә бир үрәјим вар мәним дә,
Бу бајрамда олсун о да сәнин јолунда гурбан.

Көрүм, сәни шад оласан илин һәр мөвсүмүндә,
Сәадәтә јетишсән мин бајрамдан, баһардан.

Једди көјдән јүксәк олсун, мөһкәм олсун ирадән,
Јерә батсын о кәсләр ки, олачағ сәнә дүшман!

8

ГИЈАСӘДДИН МӘҺӘММӘД ИБН МӘЛИҚШАҲЫН ТӘ'РИФИ

Биз вурғунуг она, сәнә дә дилбәр, ајинә,
Сејр ејләрик сәни, сејр ејләр ајинә.

Ајинә көрдү сурәтини, сән өз һүснүнү,
Сәндән бетәр вурулду сән јексәр ајинә.

Ажинэда чамалын едэр чанлары хэјал,
Јерсиз дејил ки, алэма нэз ејлэр ајинэ.

Нурлу үзүн, ширин додағын етмиш ашикар,
Бир нөгтэда һэм атэш, һами көвсэр, ајинэ.

Ајинэја вурулма сэн, еј ајинэпэрэст,
Гэлбим сынар, сэнэ ола ашиг көр ајинэ.

Һэр јердэ вар дэмир, эридер аһым онлары,
Та алмасын заманада сејгэллэр ајинэ.

Ајинэја пэрэстиш едиб, гилбэ сејлэма,
Әкс ејлэјэр чамалыны, бахсан һэр ајинэ.

Мин сурэти өзүндэ гылан әкс бир чамал,
Јерсиз олар дејэ: мәни сэн көстэр, ајинэ.

Хаганинин үзүндәки көз јашларында, көл,
Сејр ет чамалыны, сэнэма, көр тэр ајинэ.

Шаһын ирадэсиндэн аларса күнэш зија,
Ол мөһ чамалын илэ тапар зивэр ајинэ.

Хагани гејбдэн бизэ вермиш елэ хәбәр—
Ки, әкс едэр өзүндэ нечэ пејкэр ајинэ.

Шаһын әдаләтилә равадыр ки, әл чәкә,
Рүсвај олмаја пас илэ јексэр ајинэ.

Еј шаһ, хатирин нечэ көр нура гәрг олуб,
Бир зәррәдир јанында ишыглы һэр ајинэ.

Әзминилә бир силаһ өзүнә сазламыш фәләк,
Дә'ва күнү әлиндә тутар мөрдләр ајинэ.

Ајинэја чамалын едә әкси-нур әкәр,
Нур илэ Чәбрәилә верәр шәһпәр ајинэ.

Мөһрү мәһәббәтин мәнә илһам бағышлајар,
Адәт будур: Күнэшдән алар зивәр ајинэ.

Дүшмән дијарына гәзәбин дүшсә тоз гәдәр,
Зүлмәт чөкәр о јердә, гопар мәһшәр, ајинэ.

Мән гәлбә күзкүјәм, сән ирадәнлә Мүштәри,
Һүммәт чамалына гул олуб, ишләр ајинэ,

Исламышы һүзуруна гојма, бу рәсмдир:
Чиркинләшәр чамал, оларса тәр ајинэ.

Дүшмән вүчуду тәк әкәр ајинэ пас тута,
Фәрман јазан гәләм учуна бәнзәр ајинэ.

Гәлбиндә мөһрдән мәнә көр олса бир әсәр,
Тәб'им чила алар, нечә ки, чөвһәр, ајинэ.

Әкси көрүнчә туги, едәр вирд һәр сөзү,
Һәр кәлмәни она дедиләр әзбәр ајинэ.

Лүтфүн алыбса көнлүмү чана, әчәб дејил,
Симү зәри вериб, алар агилләр ајинэ.

Көр дүшмәним сатарса мәни, дүшмә һејрәтә,
Билмәз чаһанда гәдрини һәр мөһтәр, ајинэ.

Бир башга шәхси мөдһ еләсәм, әфв гыл мәни,
Ајинэ олмаса, сајылар хәнчәр ајинэ.

Мәнчә бу ејләмәз сәни мөндән чида, нечүн—
Һәрдәм күл илэ силсэн, олар хоштәр ајинэ.

Һәр шаирәм дејән мәнә чатмаз кәләмда,
Паслы дәмирдән анчаг олар бифәр ајинэ.

Ејб етмә, ачмасам да бу сәдпарә гәлбими,
Солгун үзү, нә һәззи, көрә пејдәр ајинэ.

Дев әршә чыхмајырса, едир рәчмдән һәрәс,
Севмәзләр, ејб ачанды дејә, черләр ајинэ.

Бу ше'римин рәдифинә дүз кәлмәсәјди, бил,
Ичад ејләмәзди һеч Искәндәр ајинэ.

Ајинэја бу вәсф кифајәт дејил, әкәр,
Бир зәррә нуруну она версин сәр ајинэ.

Шаһым, чәләлү шөвкәтин олсун о гәдр ки,
Һәр сүбһ шәрг гаршына тутсун зәр ајинэ.

Дүшсүн элачсыз мэрээ дүшмөнин сөнин,
Мисдөн назырласын она аһанкар ажинэ.

9

ШИРВАНШАҢ МӘНУЧӨҺРҮН ТӘРИФИ ВӘ ОНУН
ОҒЛУ АХСИТАНДАН ШИКАЈӘТ

Эрәб ушағы тәк һәр әчәм јенә,
Гулағы һалгалы гул олмуш сөнә.

Һүммәтин сығышмаз сөнин дүнјаја,
Кузәјә сығышмаз, бил, једди дәрја.

Күнәш тәк парлајан бир ғылычын вар,
О анчаг дүшмөнин көксүнә батар.

О ики әлинин фејзини көрән,
Көз чәкәр беһиштин дөрд чешмәсиндән.

Ким етсә тәјәммүм торпағында, бил,
Она аби-һәјәт һеч кәрәк дејил!

Ирадән көј кими гат-гат жүксәләр,
Рәхнә бир гатына еләмәз әсәр.

Кәсра үзүјүнү көрәндән бәри
Туллады бир јоллуг зәри-зивари.

Разылыг нәсимин әсәндә анчаг,
Күл ачар бу өмүр дедикләри баг.

Ағыл јашамаса һаванла сөнин,
Она хејри олмаз һеч бир гибләнин.

Намәләр јазанда адына һәр вәгт
«Гулунуз» јазараг, имза едәр бәхт.

Али һүммәтлисән, чохдур иззәтин,
Учалыг һәр заман олсун зинәтин.

Гој кафир адланым, әкәр бу үрәк—
Истәмир гапында хидмәт ејләмәк?

Дүшмәнин тә'нәси сәбәбдир буна—
Ки, үзүм кәлмәјир кәлим гапына.

Үрәјимдә елә гәмләр вар ки, бил,
Ачыб сөјләмәјә дил гадир дејил.

Гој пис көз дәјмәсин оғлуна, лакин—
О мәнә гәлбимдә чох бәсләјир кин.

Абрымы апарды Ахситан мәним,
Бу јарам сағалмаз һеч заман мәним.

Күнаһым олмадан санды күнаһкар,
Онда нә кәрәм вар, нә дә һәја вар.

О чырмыш етирам палтарларымы,
О палтар бир даһа јамаг тутармы!

Сизә гуллуг етдим ијirmi ғыш, јаз,
Сән мәнә гијмәт вер, оғлун бачармаз.

10

ШИРВАНШАҢ МӘНУЧӨҺРҮН ТӘРИФИ

Шаһын әдаләти беш јол чаһана сәс салды,
О, дөрд табииәти бир ејләјиб, зәфәр чалды.

Кәрәк ки, әми илә гасид дүшә јола дәрһал,
Дејә чаһанә севин ки, будур бу күн амал.

Бир аз кечәр ки, Хүтән дә алыб әлә бајраг,
Һарај салар бир адам тәк, нәсә дејәр вәғбар

Худајә шүкр ола, вардыр һәјәтда адил шаһ—
Ки, најиб етмиш ону јер үзүндә бир аллаһ.

Фәләк чәлаллы Мәнучөһр Мүштәрихисләт,
Бөјүк сајыр ону бөјлә чәлал үчүн милләт.

Әсир нәсими онун чөлләрин гучағында,
Иланын ағусуна вар элач очағында.

Онун әдаләти илә аман тапыб дөвран,
Гәза бу әдл илә олмуш узаг бу торпагдан.

Төкүлдү ганлары гыпчагларын бу мејланда,
Бојанды Чин ипәји өјлө бил гара ганда.

Әчөб дејил ки, әкәр руһ илә намијәдән—
Чичәк верир елә гыпчаг үзү кими күлшән.

Шүкүрләр олсун, әзәлдә барат едиб мүтләр,
Сәнә бу гүдрәти, чаны һәдијә вермиш һәг.

Әкәр ки, алмаса нуру фәләк шами сәндән,
Она гаранлыг олар кәбрләр кими мәдфән.

Сәһәр, сәһәр кими шәмшир чәкән заман әрләр
Дуруб вурушмаға бир јердә һүммәт ејләрләр.

Әлиндә Пәрвинә бәнзәр чидә көрәндә инан,
Бәнәтнәшә фәләкләр өзү верәр галхан.

Сәнин гылынчыны ојнар көрәндә зәһм илә
Јерин-көјүн чанына зәлзәлә дүшәр бөјлө.

Чәкәндә хәнчәрини сән сәмадә шимшәк тәк,
Бұрагын үстә отурмуш дејәр һамы ки, мәләк.

Гидаг оху учар икән сәнин кәманындан,
Дүшәр тәләтүмә көјдә лачын көрүб ондан.

Гылынч әлиндә сәнин әл-әлә верән анда
Јаманларын чаны мүтләг галар јаман анда.

Бу торпаг алтда гара руһларын вүчудундан
Нә исә башга вүчуд хәлг едир бөјүк јарадан.

Зәфәр верәрсә сәнә мүтләг о, «Чаә нәсрүллаһ»
Өлүм кәләр гәнимә «Зәһр ма ләһүм мин ваг».

Сәнин әдаләтинин тә'сирилә чәрхи-фәләк
Верир ајын үзүнә нур сујујла бил ки, бөзәк.

Кәл анд ичим сәнә ки, пак вүчудлар аләмдә
Һәмишә һејран олублар сәни көрән дәмдә.

Нә Шәрг, нә Гәрбдә вардыр сәнин кими һатәм,
Нә Шамда мән кими вар, нә Ирагда әһли-гәләм.

Сәнин о мәдһин үчүн һәг вериб мәнә тә'лим,
Чалыш ки тәрбијәт ет, мәдһинә ачылсын әлим.

Јазан заманда мәним ше'рими алар о фәләк,
Вәрәгләјәр китабы һәрмәт илә көјдә мәләк.

Кәләндә нәзнимә о нүктәләр дәгиг, парлаг,
Јәгин ки, сиррини билмәз Әбу Әли Дәггаг.

Зәманә шаһларынын чүмләси гуламындир,
Јәгин ки, бизләрә дә мәрһәмәт ән'амындир.

Усанды көнлүм, аман, көјләрин чәфасындан,
Мәнә нә верди зәманә, нә истәјир дөвран?

Һәјәтда аләмә сәнсэн бу күн верән фәрман,
Нәдир мәнимлә бу бәд рәфтары, соруш ондан.

Сәнин о мәдһин илә дил ачыб әлимдә гәләм,
Нәдән де бәс ки, һүзурунда өзкәләр кимијәм?

Мәни бу гәмләр әлиндән өзүн хилас ејлө,
Әлиндәдир бүтүн имкан сәнин тәмамилә.

Чаһан бүтүн сәнин олмуш ки, мәдһә ләјигсэн.
Јәмак илә о Јалаг тәк бу күн бөјүксән сән.

Ким алмајыб де ки, сәндән бу күн нечә ән'ам?
Кирән о дәрвазадан мин фәрәһлә алмыш кам.

Фәгәт мәнәм ки, мәнә тәләјим олубдур јад,
О күлдүрүб үзүмү, көнлүмү бир етмәз шад.

Чаным јаныб од ичиндә, губарланыб тәб'им,
Тохунсан, од сачагәдир бүтүн бу чану тәним.

Әкәр ки, мәрһәмәтин тутмаса әлимдән бил,
Јәгин ки, «хәшјәтил-имлаг» бунула ајры дејил.

Сәнин о мәдһин илә ше'римә шәкәр сачылыб,
Бу шәһди тәх еләмә, тәб'имә сәһәр ачылыб.

Рәва дејил кәрәминдән мән алмајам чарә,
Рәва дејил ки, вура гәлбимә ситәм јарә.

Бу фәгр илә өлүмә һазырам, инан буна сән,
Һәҗәт чешмәсине тәшнәләр кими гәмдән.

Вүчүдүм айна кими фәгрдән олуб үрҗан,
Дишим төкүлүб гәзәбдән, сыхыб мәни дөвран.

Сәнин о мәрһәмәтин дәрдимә едәр дәрман—
Ки, чарә истәмәрәм «Һүнејн ибн Исһаҗдан»,

Өлүнчә бағлы галыбдыр фәләкләрин гапысы,
Һәмишә мөһтач олуб әләм әһлинин һамысы.

Сәнин гапын бизә гој гилбә олсун әләмдә,
«Нитаг» бағлајалым мәдһин илә өлкәмдә.

Сәнә һәмишә дуа ејләјир бу Хагани,
Гәбул ејләјә таңры бу әһдү пејманы.

11

ИРАГЫН БАШ ВӘЗИРИ ЗЕЈНӘДДИНИН ТӘРИФИ

Сүбһ, күнүн бајрағын та ки, едир ашикар,
Сачыр онун бајрағы күлүшлә ал аловлар.

Көј фәләҗин үстә о, гырмызы бир күкүрд төк
Верди бу мис төк јерә, зәр сајы илә әјар.

Чин мәлики үфүгдән көстәрир ағ күзкүнү,
Зәнкибар шаһы јығыр чәрхин үзүндән гүбар.

Көлкәси Мәғриб сары дөндү сәнубәр кими,
Күн чыхараг Шәргдән етди гызыл зәр нисар.

Учду о Гәрбә сары гарға јерин үзүндән,
Та фәләкин гарталы етмәјә бурда шикар.

Јанды күнәш одундан мүшки о зүлмәтләрин,
Чыхды көзәл әтр илә һәр тәрәф, һәр бир дијар.

Ачды гызыл бүргәни чәрх сәһәр үзүндән,
Сачды шабаш көјләрин улдузу биһтијар.

Көјләр әлиндә гылынч бу гарадонлу јерә—
Олду ишыг күчилә бајраг ачан шәһријар.

Таңрыбәјан Һәнифә, Асәфи-Һатәмсәха,
Халидәтә Јәһјадыр Чә'фәри-Һаруншүар.

ИКИНЧИ МӘТЛӘ'

Кәлди сәһәр мәст, мәст, кирди гапымдан никар,
Сүбһә күл әтри сачыб, көзләри олмуш хумар.

Көрду чаванлыг бағы бағлы галыб сүбһ чағы,
Дил ачыб үзр истәди назлы, көзәл күл'үзар.

Дурду сәлам ејләди хејли әдәблә бу дәм,
Сөјләди ки, чарәдир меј—ким оларса хумар.

Чам о чичәк ләбләрин шөвги илә ачды күл,
Һәсрәт илә ејләди бахчаг она аһу-зар.

Ичди ики-үч гәдәһ, ачды көзәл ағзыны,
Сачды шәкәр ләбләри, күлдү көзәл новбаһар.

Нитгинин о бүлбүлү ачды чичәк ләбләри,
Күлдү шәрабдан үзү, олду зәриф, камкар.

Сөјләди ки, гәм јемә, мејл елә кәл бадәни,
Гәм нә кәрәкдир сәнә, мән кими вар гәмкүсар.

Мән кими сән бадә ич, еј сөзү ширин, бу дәм,
Гәм евини еткинән шадлыг илә тармар.

Ајрыча ки, инди күн шә'лә сачыр сүнбүлә,
Олду бәрәбәр кечә күндүзә, кәлди баһар.

Тут гәдәһи әлдә сән, нуш елә мин шөвг илә,
Нәғмә десин чәғанә, гој охусун сазла тар.

Бир долу пејманә ич, сән вәзири мәдһ елә,
Сөјләди Хаганијә, сөјлә көрәк бир нә вар?

Чүнки вәзирдир шаһа, өлкәјә тәдбир төкән,
Етди онунла бу күн дин илә мүлк ифтихар.

ҮЧҮНЧҮ МӘТЛӘ'

Кәлди хәзанлар јенә, көчдү бу јердән баһар,
Мејнә күләкдән әчәб ағлады һеј зар-зар.

Сүнбүлөнин чэрхдә јанды фәрәһ хырманы,
Көчдү күнәш Мизана, тапды о јердә гәрар.

Зәрхара кејмиш сәма атды тәразуја зәр,
Аһ, кечә-күндүз бу дәм өлчүдә бир олдулар.

Һалга күмүш чилвәли чыхды јенә ашкара,
«Гейбә» сәпир үстүнә, јох о будагларда бар.

Сыхды зәнәхданыны алманын артыг хәзан,
Өз топуну сындырыб, ағзыны ачды, јанар.

Дыриағыны мејнәнин ејләди фындыг пајыз,
Чәкди хынадан үзү јарпағына хан чинар.

Долду күмүшлә бу ан сандығы нарынчларын,
Гарыны мирваријә етди сәдәф тәк мезар.

Сөјлә нечүн мәһв едир бөјлә хәзан јелләри?
Накәс адамлар кими көр нә тапыб игтидар!

Бах нечә көр истәјир мејнәни гырсын күләк,
Боз булуду галдырыб говмада дәрјакәнар.

Атәшин үстә галыб шәмширинин изләри,
Салды сулар үстүнә ат налы тәк-тәк гүбар.

Гөичә чыхардыр әгиг ағзыны ачмыш әчәб,
Зәр дагыдыр көј чәмән, гејзә кәлибдир күбар?

Једди көјүн сәрвәри, дөрд фәләкин сәһиб
Етди көрәркән ону ән уча көјләр дә ар.

Аләмә олмуш низам, дини олубдур гивам,
Табе олубдур она өлкәдә пәнчү чаһар.

Фәтһ еләјибдир күнү, вургунуду Мүштәри,
Көјләр онун бәндәси, бир гулудур рузикар.

Гиблә олубдур онун хәтти Әдән дүррүнә,
Кә'бә саныр сәмтини дәһрдә мүшки-татар.

Мәдһи олубдур онун удә әтир мәркәзи,
Көјләр она фәхр үчүн верди белә ихтијар.

Олду сәха кәнчинә хамәси бир әждаһа,
Хатәми үстә олуб мөһрү онун ашикар.

Башлығы ондан алыб назлы зәфәр әрусу,
Күн итирәр шөһрәти олса бил ондан кәнар.

Алмаг әкәр истәсән интигам о чәрхдән,
Накәс илә алчағын гәлби олар дағидар.

Чаһ-чәләл истәмәз неч фәләјә ачмаз әл,
Күзкүсүнә көјләрин нур верәрми бухар?

Күн гәмәрә нур верир, султана сәнсән зија,
Етсә дә өз көлкәси шаһы о пәрвәрдикар.

Әдлин илә јох бу күн өлкәдә бир гәм, кәдәр,
Шәмширинә ган сәпиб күлләр илә лаләзар.

Сән кими дөвран һәлә бөјлә оғул доғмајыб,
Алты мин ил јашы вар, јохдур она е'тибар.

Тусдан олан о һәсән јер үзүнә сәс салыб,
Инди дә сән олмусан аләм үчүн ифтихар.

Бәхшиш елә әдл илә, тәдбир елә әгл илә,
Јүз һәсәнә вар јери, олсан әкәр һөкмдар.

Сейрини етсән бәјан Мисри гәләмлә әкәр,
Мисрин әзизи олар бөјлә һүнәрләрлә хар.

Дин илә мүлк сәндәдир, тәхт илә таң, һәм гәләм,
Сағла солунда сәнин аләмә сығмаз вүгар.

Әдлин илә өлкәјә ејләмисән мәрһәмәт,
Бурда һәлә олмајыб бадә ичәнләр хумар.

Һејбәтини, әзминә арха дурубдур фәләк,
Чәкди сәнин дөврәнә Мәррих илә Күн һасар.

Әдлин илә көрмәјиб атлар ајағы кәмәнд,
Тәдбир илә вермисән һәр кәсә сән ихтијар.

Варса пахыллыг едән дүшсүн онун гәлбинә,
Әдлин илә гој сәнин сөнмәјәчәк бир шәрар.

Чан илэ аһд ејлэјиб гэм ки, јахын кэлмэјэ,
Көрмэјэ еллэр дили бир дэ фэған, аһу зар.

Дүшмәнинин һәдди нэ, чүнки дәнидир, дәни!
Охларын етмиш онун синәси үстдән күзар.

Һејбәтин одлар салыб өјлэ онун көксүнэ,
Галмајыб онда даһа дөзмэјэ сабру гэрар.

Бәхшиши олмаз сәнэ тај булудун һеч заман,
Мән кими дэ јох һалэ сөз атына шаһсүвар.

Тә'рифинэ ағзымы шөвг илэ ачдыгда мән
Ләбләрим ејлэр мүдам лә'л илэ көвһәр нисар.

Фикримэ тәслим олуб күн әјэр өз башыны,
Шәмширә бәнзәр дилим, сәчдә ғылар Зүлфигар.

Мән сәнэ мәхсус гулам, шаһ кими бир шаирәм,
Мән сизи мәдһ етмәји етдим өзүмчүн шуар.

Мәдһ еләдим мән сәни, шаһы да бу әсрдә,
Ејләди тә'рифиниз бурда мәни намдар.

Варса әкәр мән кими мәдһ дејән дәһрдә,
Мәдһимэ лајиг бири сән кими, де, һарда вар?

Бүлбүл әкәр мәдһини сөјләсә лајигдир о,
Анчаг о тавус кими олмалыдыр тацдар.

Һәр нэ гәдәр дөврдә дөвр еләјир дөврүмүз
Сән јетиш өз камына, чәкмәкинән интизар.

Дүшмәнинин ағ күнү олмасын әсла сәнин,
Күн кими гој өмрүнүн нуру ола бәргәрар.

Гәлбинэ дәјсин јара дүшмәнинин даима,
Көксү онун дәрд илэ одлара олсун дүчар.

Ишләринэ аләмнин версин әлин интизам,
Версин әлиндә гәләм һәр иш үчүн бир ујар.

КӨЗӘЛЛИКДӘН ШИКАЈӘТ

Көндүм јахылды од тәк онун дадлы гәндино,
Гәлбим үзәрлик олду јанан одлу дәрдинә.

Хагани бир азадлыг олан мүлкдән кәлиб,
Санма ки, бәнд ола фәләјин һијлә бәндино.

Бајрам чагы көрәндә саралмыш јанан күнәш,
Дүшдүм һилал тәк мән онун нур кәмәндино.

Гојну ипәк, фәгәт үрәји шалә бәнзәјир,
Мат галмышам бу фәрг илэ мән өјлә фәндино.

Ағлар көзүм, јујар үзүмү интизар илэ,
Бир дәм, нолар, чатам сәнин о нушхәндино.

Аһым синәмдә зәнчирә дөндү мәним, һарај!
Бахмаз, нэ ејләмәк ки, белә дәрдмәндино.

Одлар сөнәр әсәндә сојуг јел, бу рәсмдир,
Та сөнмәмиш одум јетишәм бир сәмәндино.

Нетмиш, көрән ки, сырға, асыбдыр гулағына,
Көрчәк дүшүрәм мән дэ инан сырға дәрдинә.

Даим мәнә нәсиһәт едәр, бир гулам она,
Јетмәз, һејиф ки, тәләјимиз бәхт һәндино.

Хагани бир дирәмлә алынмыш онун гулу,
Сатса бу дәм сөз ачмаға әсла ки, һәдди нә?!

Бир арпаја о сүнбүлүнү алмајыр көјүн,
Әввәл нэ иди кәһкәшаны, сөјлә инди нә?

Бахмаз һәјат күлшәнинә, тәрк едиб кечәр,
Вермәз гулаг о бош сөзүнә, пәнд-мәндино.

Бир гөнчә тәк о бағлы дил илэ чәкәр фэған,
Сынмаз чинар кими, дајанар көклү әһдино.

Бир Хызрдыр ки, кушәнишинлик едир бу күн,
Хызранә мејл едир даһа Өзкәнд кәндино.

Бөjlө бөjүклүк илэ нэзэр салды өзкөjө,
Лө'нэт бала верэн бу заманын һөпөндино!

Ит милчөjилэ гартал олубдур һамашиjan,
Дәрманы көр нәдир, ону сеjр ет ки, дәрди нә?!

Гарга деjил ки, меjл елөjө мурдар әтләрө,
Симүргдүр, билир фәләjин фе'ли, фәнди нә,

Һәрчәнд һәjат бәхш еләди пак нәфәслә о,
Салды нәдәнсә сонра мәни одлу Зәндино.

Күн көрмүсән ки, сән сулары галдыра көjө?
Бах бузлуға ки, сеjл дөнүб чешмбәндино.

Бәсдир, од олубдур онун өвләди тәб'инин,
Өвләдә бах ки, фәхр jаранмыш о Зәндино.

Накәс көрәндә бал илэ меj тәк бу сөзләри,
Тез туршудар үзүн нә деjә, jа нә чүр динә...

Зәрдүштүн атәши көрәр исә бу сәһрими,
Сөндүрмәjә сәпәр суju Зәрдүшт Зәндино.

13

АТАМ УСТАД ӘЛИНИН ТӘРИФИ

(иктисарла)

Көjдә булуд бәнзәjир зүлфи-пәришанына,
Вар күнәшин охшары чөһреjи-табанына.

Ширләри етмиш әсир пәнчәси севда илэ,
Дөзмәjиб һеч бир зиреһ навәки-мүжканына.

Чөһрәси күлдән көзәл, ләбләри гәнддән ширин,
Дузла чөрәк бәхш едиб меһр илэ меһманына

Көjlәр алыр рәнкини jердә мөкәр гөнчәдән,
Бәнзәдир өз һалыны пүстеjи-хәнданына?

Бахма ки, бир аз мәнә лүтфү азалмыш онун,
Өмрү боju борчлуjам шөһрәтино, шанына.

Вердим она көнлүмүн дагыны, көзjашымы,
Ким вурачаг бөjlө нәгш дилбәрин еjванына?

Кечди өмүр дәрд илэ, чалды көjә дырнағым,
Бөjlә агыр гәмлә мән дөзмәрәм һичранына.

Өз күлүшүjлө вериб одлу нәфәсләр мәнә,
Бөjlә оду салмарам jар күлүстанына.

Деjләмимиздир бизим, мәнсә бу үнван илэ
Һиндли кими табәjәм даими фәрманына.

Ешг деjир шөвг илэ сөjлө ки, Хаганиjа,
Jарым әзиздир, олум гурбан онун чанына.

Даирә чәкди дүнән бир ата тәк көрдү о,
Һарда олам, бағлыjам лә'л илэ мәрчанына.

«Саней-зәрринәмәл, прии-сәнаәт Әли»
Кәлмәз о беjзалы әл сәнәти меjданына.

И кинчимәтлә'

Ешг зәриф дүррдүр, чан да онун үмманы,
Гәлб әчәми бир көзәл, ешгин онун дастаны.

Чан сағ әлилә дөjүр гпысыны вәһдәтин,
Сол әл илэ jохлаjыр гуллуғуна имканы.

Гоjма көнүл аjнасы паслана көздән дүшә,
Ешг алыб кәздирир бир белә пак аjнаны.

Әгл сусуздур jаныр, һүммәт онун һәсрәти,
Тәшнәдир о чамына, сүфрәси чан дәрманы.

Илк jараныркән һәjат илки көнүл хәлг олуб,
Даирәдә олмаjыб негтәсинин дөвраны.

Әми-аманлығдадыр көнлүмүзүн гасиди,
Шәм'инә пәрванәдир jер үзүнүн диваны.

Көвһәрә бәнзәр көнүл, гиjмәти һәддән зиjад,
Бир әбәди феjз онун дәһрдә ады-саны.

Анчаг ону горхудан килдә едибләр ниһан,
Бир дә чәтин ашкара бир елә имкан һаны?

Гәлб ајаг дөјдү һеј синәдә фәрјад илә,
Тапдалады әләми һиддәт илә чөвланы.

Гәлб сәмадән кәлиб, јердә јаранмазды о,
Одла ки, ојнар белә варлығынын һәр аны.

Олду көнүл мәнзилі дағлы әлиндән сәнин,
Аһ, нечә сүсләнди көр нәгшин илә ејваны.

Јусифи салдын әчәб сән белә бир зиндана,
Соңра ғызылдан ғыфыл алды онун зинданы.

Бир көзәли салмысан сән ајағын алтына,
Милчәјини говмусан, раһәт ола та чаны?

Палчыг ат үстүндәки гәлб нә чүр шад ола,
Рәхшә кәрәкдир онун һөкм еләјә фәрманы.

Бајраг олубдур көнүл, сәбр елә, олсун вәзир,
Та баша чатсын онун једди кениш орманы.

Бөјлә көнүл сөһбәти һасили Хаганинин—
Бағлыдыр хош сөһбәтә дини илә иманы.

Сөјләди, Хаганија, ешг уча сөвт илә,—
Нә бөјүк ишдир, ојан, көр ки, нәдир пејманы.

14

ТӨҺФӘТҮЛ-ИРАГЕЈН

(п а р ч а л а р)

ФӘХРИҖӘ

Сәнәткарлыг нәдир, билмәк истәсэн,
Кәл онун сиррини сән мәндән өјрән.

Камал мајасында бир зәррә идим,
Күнәш мәгамына ғалхыб јүксәлдим.

Инди сөз күнәши әләмдә мәнәм,
Шаирләрдән үч гат учадыр рүтбәм.

Дөврәмдә ај кими кәзирләр онлар,
Илһам мајасыны мәндән аланлар.

Мәнсиз бир һечдирләр, парласалар да,
Ардымча сүрүнәр онлар дүңјада.

Кечә солғун ишыг сачса да гәмәр,
Күнәш доған кими о көздән итәр.

15

КҮНӘШӘ ХИТАБ ВӘ ҒЫЗЫЛЫ МӘЗӘММӘТ

Ушаға хош кәләр ғырмызы, сары,
Киши кетмәз лә'лә, ғызыла сары.

Күл-чичәк охшајыр ғызыла, лә'лә,
Одур тез солараг, верилир јелә.

Пислик затындадыр ғызылын әслән,
Өлүмә мәһкумдур һәр пислик едән.

Һәр ким ғызыл јығыб төксә кисәјә,
Кисә тәк боғазы кечәр илкәјә.

Кимин ғызылдадыр күчү, јәгин бил,
Ғызылын гулудур, саһиби дејил.

Бир мөһнәт одудур чана симү зәр,
Дүз олар ғызыла дејилсә «азәр».

Зөрдүштүн адынын әввәлидир «зәр»,
Зәрә архаланыр атәшпәрәстләр.

Зәр нәдир? Сөнмүш бир атәшдир анчаг,
Она мән дејәрдим: бир өлү торпаг.

Үрәк чешмәсиндән тутулмуш көзү
Белә сөнмүш одла ачылмаз, дүзү.

Тамаһ дәмириндән кејинсән палтар,
Ғызыл о палтара мигнатис олар.

Бу дэмир кејими чыхарсан әкәр,
Гызыл мигнатиси сәндән әл чәкәр.

Гызыл һәм оғрудур, һәм дә ки, дилбәр:
О икиүзлүдүр, ондан үз дөндәр.

Бүтә охшаса да о дилбәр пәри,
Сындырмаг лазымдыр елә бүтләри.

Гызыла Хагани салынча нәзәр
Деди: бүтпәрәстдир гызылпәрәстләр.

О, бүт сындырмағы өјрәниб чохдан,
Аташпәрәстлијин гачмыш одундан.

Алтыбашлы дүнја арзулар нисан,
Гызыл једдибашлы иландыр, инан.

Кимин көзләрини пәрделәјиб зәр,
Ајаја бахса да, көрмәз о көзләр.

Сән еј көвһәрләрә көзәл рәнк верән,
Һәр шеја бир сүрәт, бир аһәнк верән.

Дүнјада һәр кәсә әзиз, мөһрибан,
Һамыја даја тәк бир нәзәр салан.

Күнәш! Сән һәр шеја нүфуз едирсән,
Чох бөјүк, чох уча олсан да, бә'зән—

Енисән үстүнә гара торпағын,
Ајағы алтында һәр бир алчағын.

Еј кимсәдән ишыг әсиркәмәјән,
Мәндән әсиркәдин ону бәс нәдән?

Достдан үз чевирмәк доста нә лајиг?
Бу сифәт көрүнүш, дүшмәнә лајиг

Ширван шәфәгинә гәрг олуб тамам,
Бәс нијә мән белә гаранлыгдајам?

Дәрди ми ачмаға бир һәмнәфәс јох,
Хош сөһбәт етмәја јахын бир кәс јох;

Мөһнәтлә, синәси дағлы галмышам.
Кимсәсиз, ајағы бағлы галмышам.

Парс оду пүскүрүр додағларымдан,
Һинд хәнчәри едиб гәлбими шан-шан.

Гапы һалгасы тәк асылыјам мән;
Сызларам һәр јетән намәрд әлиндән.

Бир даш парчасы тәк башсыз, ајагсыз
Гаранлыг бучагда галмышам јалгыз.

Башыма бир чәкич зәрбәси дәјди,
«Әлиф» гәмәтими «мим» кими әјди.

Бу гоча дүнјанын устадысан сән;
Халгын гапысында һәмишәликсан.

Мән гапы һалгасы олмушам, деја
Аһым һалга-һалга јүксәлир көја.

Елә ки, бу аһлар синәмдән ахыр,
Мәним боғазымы јандырыб-јахыр.

Мөһтәшәм бәјрағын јүксәлән заман
Мин дүјүн ачырсан. Нә олар бир ан

Мәним дә көзүмүн пәнчәрәсиндән
Бахасан бир аңлыг үрәјимә сән...

Чохдур пәнчәрәси күнә баханлар;
Һәр һалда мәним дә бир пәнчәрәм вар.

Кимин гапысына сән нур сәпирсән,
Кәлир рузусу да дал пәнчәрәдән.

Нәркиз кор олса да, шух бахышы вар,
Башсыздыр, лакин о гызыл тач гојар.

Елә адамлара үзүк верирсән—
Ки, ону торпаға атырлар һәмән...

Үстүндә бир гызыл олса сүфрәнин,
О сүфрәни јерә чырпмазлар јәгин.

Балыг төк пуллудур анчаг о инсан,
Елмин дәрјасында олмуш һәр заман!

Дөвләт нә билијин, нә һүнәриндир,
Мәнсәб дә, сәрвәт дә нәкәсләриндир.

Фәләјин затында галмамыш нишан—
Икидлик, сәдагәт вә адамлыгдан.

Фәләјин дөвраны дәјишиб артыг,
Күнәш дә аилајыр өкеј-доғмалыг.

Јох, бу дедикләрим тамам әбәсдир,
Бунлар кәлиб кечән ани һәвәсдир...

Мән кимәм, гој дејим бир аз өзүмдән,
Берим өз нәслимдән сизә хәбәр мән.

16

БАБАМ ҺАГГЫНДА

Сәнәтчә тохучу олмушдур бабам,
Мән дә јаваш-јаваш сөз тохујурам.

Кечәләр сәмајә бахсаныз әкәр,
Памбыг тарласы төк көрүнәр көјләр.

О памбыгдан олар иплијим мәним,
Бир сәнәт евидир руһум, бәдәним.

Мәним чан евимдә илһам пәрм вар,
О иплик әјирәр, аргачлар гуар.

Вәта, Адәм, Хызр вә Муса үчүн
Мә'на нахышлары вурурам һәр күн.

Әкәр истәсәләр ләббадә, дәстар,
Руһдан тохујараг веррәм јадикар.

Истәсәм диндән дә бир палтар тикмәк,
Тикәрәм, шүбһәсиз, ону «Јасин»* төк.

* Јасин—Гур'ан сурәси.

Фәләкдә парлајыб өтән јолчулар
Тикирләрсә әкәр бәзәкли палтар,

Тәфәккүр одундан, илһам сүјундан
Мән дә тохујурам нахышлы дастан.

Бир мө'чүз көстәриб мә'налы сөздән,
Судан, оддан палтар тохујурам мән.

Лајигдир, көјдәки үч бачы алсын,
Ше'рими ләчәк төк башына салсын.

Инчәлик јаратмаг истәјән заман,
Сәнәтин е'чазкар карханасындан—

Мәләкләр башына мән гојарам тач,
Ејләрәм Исанын дәрдинә алач.

Өзүм тор гуарам ипәкгурду төк,
Һөрүмчәк кимјәм данма ишләк.

Анчаг онун кими ал ган ичмәрәм,
Барама гурду төк һалал ишләрәм.

Барама гурдуса сөз тохуса әкәр
Өзүнү о анчаг мәна бәизәдәр.

Һөрүмчәк тохујар нахышлы палтар,
Лакин бир учундан ону тез јыртар.

Барам гурдуса едиб гәнаәт,
Заһид төк евиндә јашајар раһәт.

Барама гурдујам, һөрүмчәк дејил,
Өмрүмү сүрүрәм һалаллыгла бил!

Көзәл кәлин кими барама гурду
Пәрдәнин далында кизли отурду.

Һәр кәсин ки, белә көзү, гашы вар,
Пәрдәдә јашамаг она јарашар.

Мәнәм, бах, бу күнүн әзиз инсаны,
Мәнәм сөз тохујан шаир Хагани.

Инди бир кушадэ јарадыб һикмэт,
Едирэм бир нечэ-суфијла сөһбэт.

Хасларын мәчлисиз бәзәнсин дејэ,
Сөздән фәрш тохујуб, едим һәдијјә...

17

АТАМ НӘЧЧАР ӘЛИ ҺАГГЫНДА

Атам нәччар иди, дәрс алыб ондан
Олдум зәманәдә уstad сөзјонан,

Сөзүн матгабилә чалышараг, мән
Каман дүзәлдирәм гөвси-гүзәһдән.

Ағлымы галдырсам көјләрә әкәр,
Јүз тајфа гаршымда хидмәт ејләјәр.

О ринд ки, рәндәмдән чыхараг јашар,
Дөврүн симасында бир телә охшар.

Муса ағачыдыр ағачым тамам,
Туба будағындан дүзәлиб тахтам.

Ағлымын даваты о ағачдандыр,
О тахта мәнимчин бир тәхти-чандыр.

Тәб'им бәзәјәрсә бу тахты әкәр,
Олмаз бир көвһәр дә она бәрәбәр.

Нух һаны ки, она верим јадикар,
Бу ме'мар тәб'имдән сәттарә, пәркар.

Нә гәдәр мәскәним бу хош мекандыр,
О Шәрван дејилдир, бир хејрвандыр.

Тәсдиг етмәсә дә нечә хам киши,
Битди Хаганијлә сөз јонмаг иши.

18

АТАМ НӘЧЧАР ӘЛИНИН ТӘРФИ

Атам, аләм билир, Нәччар Әлидир,
Онун сәхавәти елә бәллидир.

О мәни бөјүдүб, вермишдир чәрәк,
Мәдһ едәм, вәсф едәм ону мән кәрәк.

Сәнәтдә Азәрди, сөһбәтдә Иса,
Табут гајыарды о, Хәлиласа.

Онун гајырдыгы табутлар, јәгин,
Гојулур гәбринә мусәвиләрин.

О да бир Әлијди адда, еһсанда,
Мән исә Гәнбәрдим һазыр фәрманда.

Азад аиләнин башчысы атам,
Севән аиләни мән горујурам.

Кирәрәк гәлбимә о шәфғәт илә,
Көңлүмү охшайар мәнәһбәт илә.

Сәһв едиб, дадсајдым дүнјада әкәр
Чанлары мәнв едән ачы бир зәһәр,

Сатарды ән әзиз һәр нәји варды,
О зәһри мәнв едән дәрман аларды.

О, чан сәрф едәрди һәр истәјимә,
Әкәр гуш сүдү дә истәсәм, јенә,

Һансы јолла олса тапарды, инан;
О мәнә чаныны едәрди гурбан.

Бәсләди, чан гушум пәрваза кәлди,
Онун данәсиндән јејиб јүксәлди.

О бир солтан кими әмр верәркән,
Гуш кими һазырдым гуллуғунда мән.

АНАМЫН ТӘРФИ

Әкәр олмасајды ана зәһмәти,
Газана билмәздим һеч бу шөһрәти.

Мә'налар анасы, о гоча гары,
Рабиәдир ки, јох тајы, охшары.

Рабиә сөјләмәк сәһв олар она,
О, бир Рабиәди көј гызларына.

О, һикмәт евиндә бир баш һәрәмди,
Исмәт әләминдә чох мөһтәрәмди.

Адына Мәрјәм тәк јапышмаз бөһтан,
Зәһраја охшарды верәркән еһсан.

Беш күнлүк дүнјада ејши унутду,
Мәрјәм тәк беш ајлыг бир оруч тутду.

Нәстури гызыјды, мө'бәдиләрдән,
О, ислам дининә кәлсә дә, һәмән—

Атәшпәрәстлијә етмишди вәрдиш.
Ғыларды даима ода пәрәстиш.

Бу торпаг онунла кәләрди чана,
О бир Филакусду, кәлди чаһана.

Мјасту јолунда әјләшәрди шад,
Сируни дилини билирди азад.

Белә гәт етмишди ағлы, иһаһы—
Ки, ғәбул ејләсин дини-ислаһы.

Бир күн Инчилдән үз дөндәрән заман
Ону чәлб етмишди өзүнә Гур'ан.

О, Зүлејха кими бир ханым икән,
Сонра Јусиф кими гул олду бирдән.

Һүснә олмушду бир Рум көзәли,
Ону бәсләмишди Нәчашин әли.
Әзәл бағчасына вермишди үрәк,
Һүда пәрдәсиндә о бәсләнәрәк.

Гур'аны көрәндә дејиб: «ла илаһ»,
Хачдан вә Инчилдән етмишди икраһ.

Хача кәсилдикчә о белә дүшмән,
Хач кими, о, чарпаз олмушдур һәмән.

Исајә дайма мин дуа етди,
Хәлилин јолујла инамла кетди.

Ојагдыр, јатмајыр әсла бир кечә,
Ибадәт ејләјир дан сөкүлүнчә.

Бу динә ғәлбиндә е'тигад, инам,
Пәрвини бир тәсбәһ чевирәр анам.

Суфи тәк паклыгда газанмышдыр ад,
Сонсуздур ондакы инам, е'тигад.

Ешгилә јашај'аб әбәдијјәтин,
Әзәл мөһрү ғлә кәсмишдир кәбин.

Јандырмаг истәркән ғәлбимдә чыраг
Ғәлбини мум етди, сөзләрини јағ.

Зәфәр чалмаг үчүн, буну да дејим,
Мәнә сүбһ охундан тикмишди кејим.

Онун рузигилә хош олар һалым,
Онун дуа' илә күләр игбалым.

Онун һ'р сөзүндән алырам гүввәт;
Ғәлбини мум етди, верди нәсиһәт.

Дүшмән тә'нәсилә кәсилсә јолум,
О эәиф ғарыдан күч алар голум.

Онун дуалары олмасајды, аһ!
Өмрүм пуч оларды, јәгин, бир сабаһ.

Онунла фəхр едир ширванлы олан;
Одур бу торпага мəни баглажан.

Увејс тək онунчүи бурада галдым,
Өзүмү мин дəрдə, бəлаја салдым.

Онун һаггы чохдур бојнумда, бишək
Бојнумда əминин һаггы олан тək.

20

ӨЗҮМ ҺАГГЫНДА

Бир ашпаз гызыјды севимли анам,
Одур ки, һәр кəси мən дојдурурам.

Һикмət хəзинəси өз мəскəнимдир,
Онунчүи, мəчлисдə баш јер мəнимдир.

Дејилəм заһири кəзəл бир чинар,
Не'мət мətбəхијəм, ичимдə од вар.

Јеријиб мətбəхə һәр ан кирəркən,
Јујарам сəғфини саф су илə мən.

Газаным долудур, гајнар һәр заман,
Кəрмəмиш касамы сынмыш, бир инсан.

Јујар мətбəхими адлы-санлылар,
Даима əллəри бал-јагла ојнар.

Бејин газанымда бишəндə һисслəр
Долар не'мət илə бүтүн мəчлислəр.

Мəним мətбəхимдən дaд алмаг үчүн
Күнəш дə чан атыб, доланыр һәр күн.

Мəним мətбəхимдən чыхыркən түстү,
Кəјлəрдə əнбərə дөнэр əлүстү.

О Мəрјəм сифəтли кəзəллəр ки, вар.
Мəним хөрəјимлə ифтар ачарлар.

Мəдһдə, һəчвдə тəб'им дəрјалыр.
Заман сүфрəсиндə сөзүм һалвадыр.

Ше'рими бир карван əһли кəрчəјин,
Дејэр зə'фəранлы пловдур јəгин.

Руһла кəлир мəним пловум дада,
Учалдыр инсаны, руһ вардыр онда.

Јағлы сөзлəримлə долмушдур чаһан,
Мави бир касаја охшар асиман.

Чохдандыр бу каса кəздирən фəлək
Мəним илһамымдан пaј алыр, кəрчək.

Бу вəфасыз алəм һәр сəһэр-ахшам—
Мəндən лoғма алыб, доланыр мұдам.

Мəним тəб'им кениш сүфрə ачыркən,
Ондан бəһрəлəнир һәр јердə инсан.

Сөзүмүн шəрбəти бир саф шəрабдыр;
Суфилəр ичəрсə ону, сəвабды.

Хасларын гəлбини сөзлəрим ачар;
Һәр бəјтим шам кими, јаныб нур сачар.

Һəјат сүфрəсини бəзəјим, дејə—
Мən тəзə јемəклəр етдим һəдијја.

Хөрəјим достлара ширин шəкəрдир,
Лакин пахыл үчүн зəггум-зəһəрдир.

21

ƏМИМ ҺАГГЫНДА

Мən тəбиб əминдən алмышам илһам,
Одур, сөз мүлкүнүн бир Бократыјам.

Ағлым пaј алмышдыр мин бир дəниздən,
Танышам һәр отла Гаф дағында мən.

Бил, Авə дағынын Мусасы мənəm,
Инди бу алəмин Исасы мənəm;

Одур ки, маскәним олмуш асиман,
Дөрдүнчү көүмдүр мәним бу Ширван.

Чәннәтдә нә мејвә јемишсә Адәм,
Тумуну таб'имә санчмышдыр мөһкәм.

О шадлыг кәтирән тумлар учундан—
Сөзләрим олмушдур һәр дәрә дәрман.

Гәлбим һиндистандыр, илһамым Чиндир,
О надир дәрманлар чанда бәсләнир.

Тәзәләсәм нә вахт ширин сөзләри,
Пахыл адамларын чыхар көзләри.

Ким белә бир дәрман һазырласа, бил,
Она чан евиндә вериләр мәнзил.

Сөзүм ки, дәрмандыр һәр хәстә чана,
Таундан бетәрдир даркөз инсана.

Мән һагг јолчусуна јол көстәрәнәм,
Дүшмәнин чанына гыздырма мәнәм.

Мәним нәфәсимин мө'чүзәсиндән
Јүз мин гыздырмалы сағалар һәмән.

Сөзүмүн шәһдини ичдикчә Ширван
Чошур дамарларда гызыл кими ган.

Дәрман гајырмағы санки пејғәмбәр—
Ејләмиш әзәлдән мәнә мүјәссәр.

Әлилә јаратды көвсәрдән дәрман,
Мән Рәфрәф сатырам, ачмышам дүкан.

О, дәрман верәрди хәстә инсана,
О, Иса кимидир, руһ верәр чана.

Мәним дүшмәнимә јағдырар лә'нәт,
Белә доста олсун јүз дәфә рәһмәт.

Ағлы һагис олан бир нечә чаһил—
Белә сөһбәтләрдән гафилди, гафил.

ӘМИМ КАФИЈӘДДИН ӘМӘР ИБН-ОСМАНЫН
ТӘРИФИ

Әмәр ибн-Осман сәјәсиндә мән
Јетимлик дивинин гачдым әлиндән.

Одур, бил, бөјүјүм, јолкөстәрәним,
Тәрбијә верәним—әмимдир мәним.

Сөзү һәндәсә тәк дәгигдир онун,
Шакирди Әрәсту, бир дә Әфлатун.

Һермесә үчбучаг елмини заман—
Онун идракилә өјрәтмиш, инан!

Әмимдән алмышам зәканы мән пај,
Күнәшдән нур алар торпагла су, ај,

Күнәшдир рәнк верән торпага, даша,
О, сују галдырар көјә бирбаша.

Күнәш өз ипијлә, долчајла һәмән—
Су чәкир фәләјин дөнизләриндән.

Күнәш гызыл әлли нәггаша бәнзәр,
Торпагы дурмадан мин рәнклә бәзәр.

Күнәшин ишығы алтында анчаг
Ичнини су верәр, гызылы торпаг.

Көрдү ки, отағы дардыр гәлбинин,
Ачды әмим ора пәнчәрә јүз мин.

О, һәр пәнчәрәнин үстүндә нурдан—
Ипләр тохумушдур күнәш тәк һаман.

Әзаб гујусундан гуртарым, дејә—
Етмиш о ипләри мәнә һәдијә.

Әмим сәјәсиндә башым олду диқ;
О, тәк әдәдимә етмишдир минлик.

Мән кичик «дәгигә» мислиндә икән—
Бөжүк «дәрәчә» чатдырды һәмән.

Көјүн бүрчләрини кәздириб бир-бир—
Улдузлар ичиндә мәнә верди јер.

Әввәлчә бирликдән алтмыша атды,
Сонра да алтмышдан отуз јаратды.

Ики онбеш етди отузу да һәм,
Онлардан јаратды једди гат аләм.

Атам дөзмәјәрәк дәрдә чаһанда,
Сам Залы атан төк, мәни атанда.

Әмим симурғ кими учуб кәләрәк,
Ганады алтына алараг, Зал төк,

Галдырды билијин Гафыйна һәмән,
Онун јувасында бәсләнмишәм мән.

Нечә Мәһәммәдә олду әми јар,
Олду әмим мәнә о чүр парәстар.

О мәни өјрәтди һәр елмә, фәннә,
Охутду о, «Әләм-јәчидкә» мәнә.

Атам мәнә верди елә бир чәзә—
Ки, рәва көрәрди әрәбләр ғызә.

Мән галдым атылмыш ушаг төк хәстә,
Нәфәси тутулмуш, гәлби шикәстә.

Әмим көрүб буну кәлди һәјчана,
Јенидән о мәни кәтирди чана.

Санки олду мәним мейрибан дајәм,
Јаралы көнлүмә о гојду мәһәм.

О сәккиз беһиштдән әтрафымда шад,
Једди һејкәл гурду севимли уstad.

Алды кайнатдан једди дәмир мил,
Бир һалга бојнума етди һәмайл.

Судан вә аловдан чыхыб бој атдым,
Јә'ни једди јаша мән кәлиб чатдым.

Бахараг ачылмыш ширин дилимә,
Ағыл ләһәсини верди әлимә.

Әввәлчә о мәнә өјрәтди «әбчәд»,
Мәнә «Һәгајиги» деди нәһәјәт.

Мәнә хәтт өјрәтди һәр сәһәр, ахшам,
Кәлди архасынча аја вә әһкам.

О бир мүәллимди, һикмәтди сөзү,
Дәрсдә хәлифәм дә олмушду өзү.

Өјрәтди лүтф илә һәр мәсләни,
Чатдырды, нәһәјәт, «Вәннасә» мәни.

Көрдү ки, бәләдәм һәр нишанәјә,
Апарды бир бөјүк китабханәјә.

Көрдүкдә олмушам доғрудан һејран,
Охутду әввәлчә «Хәләгәл инсан».

Бунларла бәрәбәр гојду бир сабаһ—
Гаршыма көзәл бир Китаби-ислаһ;

Әмр етди охујум мән ону тәкрар,
Та көзүм өнүндә ачылсын әсрар.

О мәнә уstadды, мән она шакирд,
О Ибн-Вәридди, мәнсә Мүбәррид.

Мәнә дил гануну өјрәтди әмим,
Гојмады сәһв едәм, олду һәмдәмим.

Хәјалла, ағылла, һисс илә зијнәт—
Верәрәк тә'бирә, гојмады миннәт.

О мәнә шәрһ етди һәр бир мәфһуму,
Мән ондан өјрәндим елми-нүчуму.

Икичә сүбутла ејләди бир-бир—
О, Гур'анын он дөрд сиррини тә'бир.

Үч әсас һәрф илә аңлатды мәнә—
«Беш» нәдир, «дөрд» нәдир, «үч», «ики», «бир» нә.

Сонра дөрд китаба салдыгда нәзәр
Дөрд улусдан верди әтрафлы хәбәр.

О дөрд сүтун олду данылмаз сәнәд,
Гур'аны онлара ејләди мәснәд.

Доғру јол көстәриб о мәнә һәр дәм
Дели: «Көр нә сирлә јаранмыш аләм!»

Сиррини өјрәндим ики аләмни,
Бу ишдә һәмдәрсин олдум Адәмни.

О мәним дәјәмди, муәллимимди,
Һәм бөјүк устамды, һәм дә әминди.

Чатыб боја-баша мән шад оландә,
Мәктәбдән, дәрсләрдән азад оландә,

Бар верән ағач тәк ачдыгда чичәк,
Һәјәтым бир баһар фәслинә кирчәк,

Мин тә'сир алараг судан, күнәшдән,
Рәңкдә су, истидә бир од олдум мән.

Сонра дүнја бахды тәләјимә кәм,
Дөрд, әләм јаһамдан јанышды мөһкәм;

Кәсди салхымымы гара орагла—
Гәзавү гәдәрдән дәрс алан Чөвзә.

Чох балалар көрдүм мән рузикардан,
Санки баш галдырды бөнөвшә гардан.

Зәманә бәхтимә јазыркән рәгәм,
Ағ лөвһәдә јазды: «Нун вәлгәләм»;

Бахдыгда бу «нун»а, бу «вәлгәләмә»
Бир «Јасин» пиләрдим дәрәдә, әләмә.

Көрдү сөз мүлкүнүн һакими мәнәм,
Адыма сөјләди «Һәссани-әчәм».

Гәлбимин ајағы хәзнәјә батды,
Өмрүмсә ијirmi беш илә чатды.

Билди сөз мүлкүнә мәнәм һөкман,
Әмин өлән заман раһат верди чан.

Бу фани дүнјаны бир күн тәрк етди,
Һардан кәлмишдисә, ораја кетди.

Бир көз гырпымында ејләди рәһләт,
Мәләкләр охулу она мин рәһмәт.

Гырх ил бу дүнјада о, субај галды,
Нәһәјәт, чәннәтдә бир һури алды.

Ким белә бир јара оларса мәфтун,
Субајлыг чәкмәјә һаггы вар онун.

Ајрылыб кетдикдә мәнән о сәрвәр,
Алды әтрафымы азғын дүшмәниләр.

Интигам алмагчүн фани дүнјадан—
Адәм көчүб кетди, јашады шејтан.

23

СӘФӘР ТӘФСИЛАТЫ

Дөврүн әмиринин фәрманијлә мән,
Нәһәјәт, гуртардым Ширван бәндиңдән...

Сәфәрә чыхараг, дағда, сәһрада—
Сүрүдүм өзүмү өзүм пијада.

Шәрван дәнизиндән узаға кетдим,
Арзума чатмагчүн Ираға кетдим;

Гара дәниз галды мәним архамда,
Сәфидруд чајыны кечдим бир анда.

Куһистана чатыб көрдүм, нәһәјәт,
Беһишт бағлары тәк једди вилајәт.

Торпағы Исаја туттија верәр,
Дашлары Мусаја кимија верәр.

Орада һәр илин дөрд баһары вар,
Ики бајрам көрү күндә о дијар.

Онун һәр тәрәфи бир күлүстандыр,
Нәзәри чәлб едән бағдыр, бостандыр.

Бир вахт гаршы дуруб Хузистана о,
Ики зәрбә вуруб Һиндистана о.

Торпағы чәмәндир онун баһар, ғыш,
Чайларын үстүндән көрпү салынмыш...

Һејиф, белә көзәл, чәниәт кими јер—
Чәһәниәм әһлинин әлләрнидәдир.

Дурар вәһши кими пусгуда онлар,
Күндүз јатыб, кечә ова чыхарлар.

Гулдурлугдан башга мәгсәлләри јох,
Инсанлыға азча һөрмәтләри јох.

Јолун кәнарына чыхыб сәһәрләр,
Куја гонаглары гәбул едәрләр;

Лакин о һијләкәр түлкүләр һәр ан—
Пусгуда дурараг, күдүрләр карван.

Әввәл јол кестәриб карвана онлар,
Сонра да јолуну кәсиб сојурлар.

Үздән күлсәләр дә, дишләри ганлы,
Зөһһак ағызлыдыр, әждаһа камлы.

Од үстүндә бишмиш бир јумурта тәк,
Сәртдир онлардакы дујугсуз үрәк.

Онлар бир һејвандыр, инсан дејил, јох,
Туфанлы дәниз тәк гәзәблидир чох.

Онларчун нә дин вар, нә дә ки, динар,
Нә фәрјад ешидәр, нә аман ганар.

Орда оғруларла достдур дарғалар,
Һәрәнин јүз дили, мин пешәси вар.

Јаман наәһл олур о јерин әһли;
Һәм оддур, һәм сулур онларын дили.

Бәла рәнки вурур бојагчылар да,
Одур ки, гарадыр адамлар орда.

Самириләр кими, данышан заман,
Од-алов төкүлүр ағызларындан.

Чәрәкчиләри дә јаман хәсисдир,
Бир мәләк чилдинә кирмиш нблисдир.

Кечә адам јејәр орда ашпазлар,
Күндүз Иса илә отуруб-дуар.

Гулдурлар јол кәсиб миңбир чан алыр,
Бојагчылыг үчүн ғызыл ган алыр.

Дөвләт адамлары чанидир тамам,
Рүшвәтлә доланыр һакимләр мүдам.

Дәрзиләри үздән чох күләр олур,
Лакин хәсис олур, һијләкәр олур.

Гәрәз... чаниләрдән тез ајрыларар
Кетдим, өзләринә галды бағча, бағ.

24

ҖАМАЛӘДДИН МУСИЛИ ИЛӘ КӨРҮШ ВӘ ОНУНЛА
СӨҢБӘТ

О сөз һәкминә охудугча мән,
Бәјәнди шә'рими тәмиз үрәкдән.

О, сәдәф ағзындан сәпдикчә көвһәр,
Елә бил долурду дүрлә дәнизләр.

Һәмишә чыхса да дүрләр дәниздән,
Нечә дүрр дәнизи јаратды сөздән.

Деди: сорушурам, мәнә сөјлә бир—
Әслән һаралысан, де, исмин нәдир?

Дедим: таләбәјәм, һәм дә сөзбилән,
Шәрван шәһәриндә доғулмушам мән.

Хәлилләһ олмуш дөврүндә атам,
Демәли, әслиндә харрат оғлујам.

Бәлә каһасында хејли отурдум,
Зәка бармағымы илләрлә сордум.

Деди: нечә кәлиб чыхдын Ирага?
Иә үчүн кәлмишсән бизим торпага?

Дедим: оралара ғытлыг од вурду,
Черәји ширинди, сулары шорду;

Фүсункар олса да тәбиәти чох,
Лакин ағыр кечир вәзијјәти чох.

Орада лал ахыр сәрин булаглар,
Јаныр, од пүскүрүр һәр јана дағлар.

Кәрдишин әлилә о көзәл јерләр—
Чәһәннәмә дөnmүш инди сәрбәсәр.

Шәһәрин үстүндә учалыр вулкан,
Орада нејләсин агил бир инсан?

Орадан ки, мәни нәзәр дидирди,
Игбалым Ирага чәкиб кәтирди.

Сән шаһа билдир ки, бу гәриб ахшам—
Онун дәркаһына кәлиб чыхмышам.

Мәни гәбул етсин, миннәт ет шаһа,
Дөғру бир јол кәстәр о барикаһа.

Деди: натамамсан, бил ки, һәлә сән;
Гајыт, о мәгама лајиг дејилсән.

«Мәнәм, мәнәм» дејиб, өјмә өзүнү,
Һәмишә мүхтәсәр ејлә сөзүнү.

Чаһилдир өзүнү тә'риф едәнләр;
«Чох билирәм» демә, билсән дә әкәр.

Бош сөз инсанларын абрыны төкүр,
Јалан ширләрин дә бағрыны сөкүр.

Узунчулуг икид адамларын да,
Бир дөфә дадына чатмамыш дарда.

Мәнтигсиз, дәлилсиз јалан данышмағ—
Надан адамларын ишидир анчағ.

Әкәр тавус кими өзүнү өјсән,
Хәчаләт чәкәрсән тавус кими сән.

Көрсә дә әксини тути ајнада,
Өзүнү таныја билмәз дүнјада.

Лакин өз-өзүнү көрмәјән заман—
Даһа да һәвәслә данышар, инан.

Тә'риф хошласа да әкәр бизим шаһ,
Бир сөз сәррафдыр, јахшы ол акаһ!

Фәзиләт хәләти саралмаз, солмаз,
Һәр јенијетмәјә о гисмәт олмаз.

Чоху шәрбәт ичәр әдаләтиндән,
Һејиф ки, гәдрини билмәз һәр јетән.

Дәрјанын јанында бир дамла нәдир?
Сән һеч, шаһса зәнкин бир хәзинәдир.

Бағлы хәзинәјә әлини атма!
Јатмыш әждаһаны, көзлә, ојатма!

Аз-аз, тәвәзә'лә даныш сөзүнү,
Дөшүнә дөјүб дә өјмә өзүнү.

Устад габағында әлибағлы дур,
Көрпә ушағ кими дилибағлы дур!

Һәр ким ачы дилли олса, бил буну,
Шаһын гапысына гојмазлар ону.

Дил күлүнч етмәсин дејә инсаны,—
Инсан ағзы олмуш дилин зинданы.

Бә'ээн дил сйрилмиш гылынча бәнзәр,
Айыг ол, башыны бәдәндән үзәр.

Чан чәһәннәминә гапычыдыр дил,
Дилсизлик бәһиштин ачарыдыр, бил!

Балыг дилсизликдә тапды күчүнү,
Тутду көј үзүндә Балыг бүрчүнү.

Илан һаһадилли олдуғу үчүн,
Чәннәтдән азабла говулду бир күн.

Чаныны сахламаг истәсән әкәр,
Чалыш ки, дилини сахла биртәһәр.

Бурадан тезликлә гајыт, бирбаша—
Кет, өз доғулдуғун торпагда јаша.

Мәктәбдә елм оху, фәни өјрән, дәрс ал,
Һәр нә охумусан, бир-бир јада сал.

Әчәми олдуғун јетәр, инди сән—
Кет, отур, бир аз да әрәбчә өјрән!

Оғул, һәлә хамсан, пүхтә ол әввәл,
Камал мәғамына чат, Ирага кәл!

—Узагдан кәлмишәм,—дедим,—ахы мән,
Әлибош гајыдым кери дөнәркән?

Нә апарым бурдан совгатдыр дејә,
Гәһәтлик ичиндә галмыш өлкәјә?

Хачәдән нә алдым?—дејә гоншулар—
Сорсалар, чавабым мәним нә олар?

Деди ки: Ал дурма, гајыт вәтәнә,
Апар бу үзүјү, төһфәдир сәнә.

Үзүјү верирәм, лакин сән кәрәк—
Горујасан ону көз бәбәјин тәк.

Бу үзүјүн гашы баһадыр, дүзү,
Чәмнин көвһәридир, Чәмшидин көзү.

Дүңјада нә гәдәр јанындадыр бу—
Санинчүн һеч шәјин јохдур горхусу.

Бунун үзәриндә мүгәддәс адлар,—
Һәм дә мәјәсиндә шәфа сәһри вар.

Бу үзүк зидд олмуш һәр Әһримәнә,
Чәмшиддән јадикар галмышдыр мәнә.

Ширванда гәһәтлик күчләнсә әкәр,
О бәладән сәни бу хилас едәр.

Бу бир дөвләтдир ки, чалыш ону сән,
Һеч заман, һеч јердә вермә әлиндән.

Бу үзүклә Чәмшид—чомәрдем,—дејә
Падишаһлыг етди једди өлкәјә.

Сахлаја билмәсән өмрүн узуну,
Бары шәрәфләндир өлкәндә буну!

Шәрбәт мөһрәсидир, зәһри таныдар,
Әлиндә һәр заман олар бир ме'јар.

Јәгин чох олачаг кәлиб истәјән,
Анчаг бир адама бағышлама сән.

Үзүјүн үстүнә бу сөзләри јаз:
«Кимсәјә сатылмаз, бағышланылмаз!»

Горхурам әлине үзүк кечәндә
Билмәјәсән онун гәдрини сән дә»,—

Дејиб, үзүјүнү верәркән мәнә,
Үзүјә бәнзәдим онун өнүдә.

Чанына дуалар етмәклә, һәмән
Тәшәккүр сөјләдим јүз јол үрәкдән.

Онун гуллуғунда өпәрәк јери,
Сә'ди-әкбәр кими гајытдым кери.

Көрдүм ки, тәләјим севинди һагдан,
Шадлыгла, фәрәһлә дөндүм Ирагдан.

Кечдим Кунистанын сөрһәдләрини,
Јенә дә Шәрванын көрдүм шәрини.

Көрдүм ки, адамлар тапдыгча фүрсәт,
Мәним үзүјүмдән ачырлар сөһбәт.

Данышды үзүјүн, көрән-көрмәјән,
Әфсуунлу, сеһирли мө'чүзләриндән...

Шөһрәти јайылды бүтүн һәр јана,
Јетишди бу хәбәр бөјүк хағана.

О, гасид көндәриб дәрһал јаныма,
Гәрә-горху салды мәним чаныма.

Деди: «Разы галсам төһфәдән әкәр,
Бу сәнә шәрәфдир, үзүјү көндәр;

Чанын мәјәсидир үзүк, јахшы бил,
Дустағын олмаға о лајиг дејил!

Бармағларын она лајигдир мәкәр?
Сәнә дәмир үзүк кифәјәт едәр.

Чәмшид үзүјүнү етмә ојунчаг,
Мин бәла кәтирәр башына анчаг».

Дедим ки: «Шаһымыз инсафлы шаһдыр,
Белә бир рәфтары бөјүк күнаһдыр.

Әдаләт ахтарар, дејирләр, шаһлар,
Зүлмкар оларса шаһлар, аз јашар.

Әдлин мүһәндиси гурмасајды бәс,
Гәрар тутардымы бу мави күнбәз?»

Шаһ деди: «Үзүјү кәтир сат мәнә,
Әвәзиндә шәһәр бәхш едим сәнә».

Дедим: «Һәдијјәдир, буну сатмарам,
Күнәшин үзүнә палчыг атмарам.

Дунјанын кимјасы верилсә мәнә,
Сәнә бу үзүјү сатмарам јенә».

Бармағыма тахыб кәзәндә һәрдән
Санки аја гәдәр учалырам мән.

О Хызын көрдүјү дәрин дәрјаләр
Үзүјүн јанында бир дамла олар.

Мән дыриаг тутаркән, ону фәләкләр
Ишыгдан доған бир һиләл зәни едәр.

Сәмада күнәш дә гибтә едәрәк,
Дејирди:—Бу үзүк гүтб олсун кәрәк.

Үзүм сараланда, гәлбим сынанда,
Мән гүввәт алардым ондан һәр анда.

Бә'зән әммамәнин дүјүнүндә мән,
Ја да ки, чибимин күнчүндә бә'зән,

Кәздирәр... бир сирр тәк үстүнү өртәр,
Кизлиң сахлајардым ону биртәһәр.

Алчаг адамларын горхусундан мән
Кизләдәрдим евдә, бир күнчдә бә'зән.

Узагда олсајдым үзүк гашындан,
Бир ағры галхарды санки башымдан.

Ағыл сөрһәддини хәјал шејтаны—
Јаранда чошарды гејзим үмманы.

Туған шаһа тәрәф чәкәрди һирсим.
Тәкин шаһ тәрәфә чумарды нәфсим.

Бири дејир:—Хаслар мәчлисинә кет.
Бириси дејәрди:—Шаһы тә'риф ет!

Мәнсә, бу дөшәмә үстә отурдум,
Нә ирәли кетдим, нә кери дурдум.

Лакин мөһтач галыб чөрәјә бә'зән,
Өјүм һәр алчағын сүфрәсини мән.

Бә'зи мәчлисләрдә чох утанмышам,
Гызыл тәк торпагда тапдаланмышам...

Каһ шадлыг анында дүшдүм балаја,
Марал төк туш олдум бир эждаһаја.

Намердләр бәзминдә олдум пијалә,
Доландым эзабла һеј элдән-элә.

Шадлыг мәчлисинин бир адәти вар:
Чамы долу алыб, бош ғајтарарлар...

Дејән, көнүл чамым сынмамыш һәлә,
Һејиф, чох кәзәчәк һеј элдән-элә.

Мадам ки, чами-Чәм олмадын, де бир,
Ади чама дөимәк ар дејилимидир?

Бир кечә далмышдым дәрин хәјалә,
Фикирдән шишмишди башым аз гала.

Ағлым гулағымдан жапышды бирдән,
Вәһдәт әләминә көтүрдү јердән.

Гојдум бир әлими ағлын чијиннә,
Бир әллә жапышдым эсаји-динә.

Онларын көмәји чох олду, әлбәт,
Кәлиб доғру јола дүшдүм, нәһәјәт.

Једдигат көзүмдә тез ишығланды,
Доггузгат елә бил алышды, јанды.

Көзүмү дүнјаја ачыркән сәһәр,
Ал-әлван дон кејмиш көрдүм үфүгләр.

Бир көзәл бахышы, бир ашиг аһы—
Дујдум, сәјр едәндә күлән сабаһы.

Көрдүм бир ағ чадыр галхды көјләрә,
Олду ипләрисә салланды јерә.

Бир ғызарты тутду көјләри бүтүн,
Ај да шәфәғинә бүрүндү сүбһүн.

Фүсункар бир лөвһә јаратды сәһәр,
Бүрүдү әтрафы мүхтәлиф сәсләр.

Ачылан сәһәрин бу үлвијјәти—
Сәјр илә фәтһ етдим әбедијјәти.

Ғырк сәһәрдә нәләр көрмүшсә Адәм,
Тәк бирчә сәһәрдә көрдүм ону мән.

Сәһәрин бајрағы јүксәлән заман,
Бирдән дахил олду Хызр ғапымдан.

Мәни көрән кими, күлүмсәјрәк—
Ачылды симасы тазә гөнчә тәк.

Сөһбәтә башлады, јарымһилалы—
Ачылар-ачылмаз мән олдум һалы.

О јарымһилалы шө'лә сачыркән,
Бир күнәш доғурду, инан, һәр сөздән.

Күнәши андыран парлаг сәдәфлә—
Отуз ики улдуз парлады сафлә.

Отурду көрүшә кәләнләр кими,
Данышды, һәр сөзү бир көвһәр кими.

О көрдү бир чәпә дөимүш бәдәним,
Јаралы үрәјим јорғундур мәним.

Данышды, башымдан ағрыны алды,
Ағрыны дәрдин өз башына салды.

Сөзләри күлаб тәк, һинд кафуру тәк—
Башыма, үзүмә сәпәләнәрәк,

О күлаб, о кафур, чәкмәди бир ан,
Бүтүн ағрылары алды чанымдан.

Бу һөрмәтә әвәз дүшүндүм, анчаг,
Мән она нә верим төһфә олараг?

Дилләнди гејбдән ағлымын сәси,
Хызрын одлу сөзү, исти нәфәси,

Шәфа верди, дәрһал сән кәлдин чана,
Хачәнин үзүјү лајигдир она,—

Дејерәк, үзүҗү кәтирдим һәмән,
Өнүб гаршысына гојдум онун мән.

Гимәтли пешкәши сүзүб дигәтлә,
Һејран галыб она, деди һејрәтлә:

«—Чәмшидин мөчүзү сәнин әлиһә,
Һарадан кечмишидир? Акаһ етсәнә!»

Дедим ки: «Ирага јолум дүшәркән,
Бөјүк хачә илә таныш олдум мән.

Догру јол көстәрди, үлфәт бағлады;
Бу үзүҗү мәнә о бағышлады».

О да өз сәхавәт әлиһи ачды,
Бир үзүк чыхарды, нур, шә'лә сачды...

Алыб үзүҗүмүн гојду үстүнә,
Төһфәһи өзүмә гајтарды јенә.

Деди: «Сағ әлиһә тах буну анчаг,
Дикәрини исә сол әлиһә тах.

Һифз едәр бәладан сәни һәр заман,
Бунун бири сағдан, дикәри солдан...»

Даһа сонра деди:—«Бурада дүнән,
Гәлби сағ адамлар мәчлисиндә мән

Гонагдым, онларла дағлара кетдим,
Нечә мәрд адамла мән сөһбәт етдим.

Кечди мәчлисимиңз шириң, сәмиһи,
О мөһрибан тајфа бир ипәк кими.

Чох инчә, чох зәриф шә'рләриндән
Ләззәт апардылар, дүјдүм буну мән.

Шә'рини һәјчанла охујуб онлар,
Бөјүк мараг илә сорушурдулар:

«—Көрән һаралыдыр бу сөз устады?
Нечәдир елиндә шөһрәти, ады?».

Дедим: «—Ширванлыдыр, ады—Хагани,
Јајылыб шөһрәти тутуб һәр јаны.

Сөзүн сәррафыдыр, бир даһидир о,
Билијин, атәшин мәддаһыдыр о».

Мән сәнин һаггында данышдым, гәрәз...
Ағыллы адамлар дедиләр ки, бәс—

Белә мөһарәтлә, дәрин алиһи,
Бунча алчаг тутмаг ејиб дејилми?

Белә бир устадын, о кор хәбисләр
Гәдр-гимәтини биләрми мөкәр?

Мәнә үз тутараг дедиләр белә:
«—Еј Хызр, кет она нәсифәт елә.

Јар ол сәнәткара өмрү узуну,
Хәтадан, бәладан сән гору ону».

Нәчиб инсанлары динләјиб, һаман
Јанына јолланыб, кәлдим узагдан.

Инди сөзләrimi јахшы динлә кәл,
Галсын хатириндә бунлар мүкәммәл;

Гулаг ас! Сәнә бир нәсифәтим вар;
Е'тибарсыз олур бал рәңкли рузкар.

Дурма кәлкәсиндә икирәңклинин,
Олма һеч нәһәнкиң фә'лиһә әмин.

Бахма нә рәңкиһә, нә дә ијинә,
Ахшамын, сөһәрин көзәлліјинә.

Кишинин базәји силаһдыр, инан,
Арвадын базәји әңликлә, киршан.

Једди мин илдирсә јашы Адәмин,
Бир күнлүк көрүнсүн көзүндә сәнин!...

Белә нәсифәтләр вердикчә мәнә,
Дөндү рәңким сары ғизыл рәңкиһә.

Фүрсәти гәнимәт билинчә, дәрһал,
Утана-утана еләдим суал:

«—Еј мәләк сифәтли, мәнә сөјлә бир,
Дејирсән бу дүнја бал рәнкинәдир.

Дүнја һәм учадыр, һәм дә ки, алчаг,
Бу дүнја нә заман, де, мәһв олачаг?

Де, языг инсанлар нә зәманәдәк—
Үмидлә, горхујла өмүр сүрәчәк?

Одлу көрпүләрдән кечмәк олармы?
Јохса ки, одларда јаначаг һамы?

Беш һиссин әлиндән—дүнја торундан
Гуртулмаг мүмкүнмү бизләрә бир ан?

Башымыз үстүндә бу жүксәк чәтир,
Гара, әјри тағлы бу сәһнә нәдир?

Бу чеврә нә заман бир гәрар тутар?
Бу нөгтә нә заман јериндән гопар?

Нечәдир о јаны хәтт-үстүваны?
Кимдир сакинләри бәс о дүнјаны?...»

Далбадал суаллар вердим мән она,
Суаллар кәлмәди әсла хошуна.

Деди:«—Чох ашикар көрүрәм ки, мән
Әһримән сәдасы гопур гәлбиндән.

Баглајыб дүнјаја хәјаллар сәни,
Һалын хатырладыр јенијетмәни.

Һеч белә данышмаз ариф оланлар,
Сәнин сөзләриндә мүхалифәт вар.

Де, нә вахта гәдәр сәни белә һејран,
Чүрүк фәлсәфәдән дәм вурачагсан?

Әслинә баханда «фәлсәфә» сөзү
«Сәфел» кәлмәсинә јахындыр, дүзү;

Ајры бир мә'насы олмамыш дәрин,
Гур'анын, данылмаз бу һәдисләрин.

Габағында, јәгин, анлајыр һәр кәс,
Јунан фәлсәфәси бир јуна дәјмәз.

Ваз кеч бу фикирдән, һеч бәнд олма сән,
Бир фүлүс јахшыдыр мин фәлсәфәдән.

Кә'бәјә үз чевир, бош шејдән әл чәк;
Алтыүзлү олма нәрдин зәри тәк!

Бир мә'на кәсб ејлә, мәзмунсуз галма,
Һүбаб күнбәзи тәк ичи бош олма!

Икиүзлү олма! Башсыз, бәдәнсиз,
Дәф кими ичи бош, үзү тәртәмиз.

Ширин өпүш кими бир ан хош кәлән—
Бәһрәсиз ишләрлә мәшғул олма сән!

Өзүнә дајаг ет һәмишә дини,
Бөјүк санма јуна Уғлидисини.

Дәрс олмасын учуз сөзләри сәнә,
Алданма мә'насыз шәкилләринә.

Сән сүнбүлә тапшыр чох дил төкмәји,
Һөрүмчәк һәндәси олдуғу үчүн,

Һөрүмчәк һәндәси олдуғу үчүн,
Једији-ичдији һарамдыр һәр күн.

Шәриәт һаггында мәнә вер суал,
Мө'минләр һаггында анчаг хәбәр ал!

Башына әһли-дин папағы гојсан,
Папаг истәмәзсән хагандан, шаһдан.

Папагсыз галсан да, дәрд чәкмә јенә,
Папагсызлыг өзү папагдыр сәнә.

Папагсыз галанын һәр шеји вардыр,
Һәр ики дүнјада о, һөкмдардыр.

Шөһрәт папагына јохдур е'тибар;
Ону итирәнләр олур зәлил, хар...

Нә ишләр төрәдир, јахшы бах, чаһан,
Чәмшид гул олмушдур, дивсә һөкмран.

Һәр заман дәјишир һөкмү дөвранын,
Дүңја тулуғудур су парлајанын.

Гурујуб јапышар, бош галса әкәр;
Долдumu, шишәрәк партламаг истәр...

Бәлкә рузи тапдым, дејә, бир гарын,
Сән нә вахта гәдәр бу алчагларын,

Бәрәкәтсиз олан сүфрәләриндән—
Чөрәк ғырынтысы дөшүрәчәксән?

Кедиб һәр гапыда олмасаң көпәк,
Фикрин әјри олмаз ит гујругу тәк.

Иш адамы дејил наһл оланлар,
Онларда бир чиркин ит хисләти вар.

Гач, бу динсизләрин гуллуғундан, гач,
Һаггын гапысыны еһтирамла аһ!

Шәр долу гапыдан узаглаш даһа,
Хагани, кет сығын ваһид аллаһа!

25

ӘРЗИН ФӘЗИЛӘТИ ҺАГГЫНДА

Чох сәфәр ејләдин, әл чәк көјләрдән,
Бир аз да кәз, долаш бу јерләри сән.

Әкәр өз мејлини бағласаң јерә,
Артар шәрәфәтин бирә мин кәрә.

Пијадан кечдими једди ханәни,
Удмаг чәтин олар, чох күман, сәни.

Сәдәфчин гәтрәләр көјләрдән енир,
Мирвари кәзмәклә гијмәтә минир.

Хүсусән, сәјаһәт, дүңјаны кәзмәк—
Бөјүк адамлара олмушдур бәзәк.

Гәза пәркарыны ачды енинә,
Гојду илк нөгтәни јер үзәринә.

Хәтт олур нөгтәләр чәмләнсә бир-бир,
Кайнат торпагла шәрәфәтләнир.

Торпаг чөвһәридир бу кайнатын,
Торпаг хәзәсидир чөвәһиратын.

Дүңјанын бешији олмуш бу торпаг,
Торпагдан доғулмуш мәһналар анчаг.

Јер көјдән әзиздир, баһадыр, баһа,
Чүнки бу торпагда јатыр Мустафа.

Бә'зи тәғлидчиләр пычылдајараг,
Дедиләр: «Аләмдә мәһшәр гопаचाг,

Отуз илдән сонра, баш вериб бир сирр,
Ијирми бир бәла төрәјәчәкдир.

Фәләкәт гопаचाг, бүтүн бу чаһан
Алт-үст олачагдыр күләкдән, судан.

Уфүгдә һәрәкәт едән улдузлар
Бөјүк бир гәзаја олачаг дүчар.

Онлар сәјјарәләр ичиндә тәк-тәк—
Долашыб, үчбучаг тәшкил едәрәк,—

Тәрәзи бүрчүндә бирләшән заман,
Бөјүк фәләкәтә дүшәчәк чаһан.

Үз верән заманда һәммин фәләкәт
Јерә тохуначаг ағыр хәсәрәт».

Лакин горху билмәз әсла, һеч заман—
Бу мәддаһ Хагани, гоһса да туфан.

Кимин сәнин кими бир архасы вар,—
Һеч вечинә кәлмәз бу ујдурмалар.

Хагани инанмыр бу јаланлара,
Күлүр бу јаланы ујдуранлара.

Чүнки әлиндәдир бүтүн ихтијар,
Истәсән, балалар бизләрдән гачар.

Сәнин бәндәләрин чох олар онда,
Көјдәки һесабыз улдузлардан да.

Бәладан һифс олсун дөвләтин, варын,
Бүтүн гурдугларын, јаратдыгларын.

26

ПЕЈГӘМБӘРДӘН КӨМӘҚ УММАҚ ҺАГГЫНДА

Еј ејб илә гејби дәриндән билән,
Ејбләр ачылар сәнин әглиндән.

Көңлүмдә јара вар, өзүн гыл чара,
Гојма мән гәрг олум мүдһиш сулара.

Залимләр әлиндән һалым јамандыр,
Сән, еј дадиһаһым, рәһм ет, амандыр!

Олмушлар мәнәки һүнәрә дүшмән,
Көмәјим сән олсан хоф етмәрәм мән.

Верирләр гәлбимә чәфа, әзијјәт,
Гәбулун дәрдимә шәфадыр, әлбәт...

Башыма бир әл чәк, көрсүн көзләрим,
Аләмә јайылсын инчи сөзләрим.

Ејләсән лүтфүңлә мәнә бир көмәк,
Нә инсан горхудар мәни, нә фәләк.

Әлиһә ким Кавә бајрағы алса,
О ики иландан хоф етмәз әсла.

Бир мүддәт бир логма чәрәкчүн мән дә
Дишими сындырдым наһәс өнүндә.

Көңлүмү вердикдә сәнә, нәһајәт,
Дишләрим зәрбәдән галды сәләмәт.

Ешгин мәни салды һаггыи раһына,
Апарды гәһәәт барикаһына.

Һәјәтым девләрин ичиндә солду,
Ијирми ики ил өмрүм пуч олду.

Елә ки, өзүмү гапына салдым,
О итән өмрүмү керийә алдым.

Гуртардым тамаһын һәр әмәлиндән,
Гәһәтлик әлиндән, вәба әлиндән.

Сиррләр јувасындан учан бир гушам,
Мән сәнин гапына кәлиб гонмушам.

Өјрәшиб бу али хисләтинә мән,
Сәнин гәфәсини ејләдим мәскән;

Һәр јерә учсам да мән бирнәфәсә
Јенә гајыдарам бу хош гәфәсә.

Дејиләм јыртычы, вәһши гырғы тәк
Ки, синә јыртараг чыхардам үрәк.

Нә кәклик ардынча кәзән гаргајам,
Һәр јерә баш вуруб ахтарам тәам.

Јахшыдыр, көјәрчин баласы кими,
Анамын ағзындан алым јемими.

Түти тәк сөз алыб өзкә дилиндән,
Буббу тәк сирләри ахтармарам мән.

Сығырчын олсам да, бир милчәк белә,
Инчимәмиш мәним әлимдән һәлә.

Бүлбүл тәк олса да чох көзәл сәсим,
Мәни ајаглара салмады нәфсим.

Бајгуш тэк галарам харабаларда,
Көзүм накәсләри көрмәсин бир дә.

Бир тавус жарандым һаггың бағында,
Симүргәм мән динни о Гаф дағында.

Еј беһишт ағасы, сәнин сүфрәндән,
Бир һүма олуб да сүмүк једим мән.

Даһа мән чөрәкчүн, јашамаг үчүн
Һачадиһ дејиләм инди бүсбүтүн.

Инди ғылынч кими кәскин дилим вар,
Ғылынч сијриләндә кәсәрли олар.

Әввәлләр дилим бир дәмир кимијди,
Чәлалын јағлады дәмири инди.

Сәндәки игбалын сәјәсиндә, бах,
Мәним дәмиримдән төкүлмәкдә јағ.

Једдигат фәләкдә јанан улдузлар,
Јанмагчүн дилимдән јағы борч алар.

Илһамым јаланла хараб олмушду,
О, чивә рәнкинә сәраб олмушду.

Инди һәр сөзүмдә бир һәгигәт вар,
О—күзкү, мәһәк тәк олмушдур мејар.

Мәдһ илә өзүмү етмәрәм бәднам,
Көстәрмәз доғруну әјри бу ајнам.

Әввәлләр олмады ше'рим мәдһсиз,
Оунучүн олмушду дилим нәтәминз.

Гуртармаг үчүн бу нәтәминзликдән
Јуурам ағзымы көз јашымла мән.

Ғәлбә тә'сир етсә әкәр ғүссә, гәм,
Одлу көз јашлары јағдырар о дәм.

Тәле үз дөндәриб јыхса һәр кәси,
Ондан узаг гачар һәтта көлкәси.

Рузикарда вәфа көрмәмишәм мән,
О, вәфа көстәрәр бәлкә нүдрәтән.

Фәләјин нөгтәсиз олур зәрләри,
О нәрддә удмушдур чох һәрифләри.

Пәнчү јек ојнамыш јенә дә фәләк
Ки, до-шеш атана һесаблир до-јек.

Мәни јахшылыгла утандырмадан,
Писликлә хәчаләт едир һәр заман.

Ачкөз бир ғарышга, дилсиз бир гушам,
Әсла ғәфәс үчүн доғулмамышам.

Бир гуш чајнағындан орду сынармы?
Ғарышга күчүјлә шәһр алынармы?

Адәтән арылар ызылдар, аңчаг,
Инсан арзулармы һеч ызылдамаг?

Ајағма зәнчир вурубдур фәләк,
Санчыр һәр һалғасы илан ағзы тәк.

Бу дәмир һалғалар, дишсиз ағызлар,
Нечә ки, ағызсыз, дишли бир мишар.

Доғрајар мејвәли, көј будағлары,
Бах, еләчә кәсир бу ајағлары.

Бир дәмир һәлгәдир, јохса ач көпәк?
Ғапыр балдырымы гудурмуш ит тәк.

Хағани аһындан думан јаратды,
О думан јүксәлиб, көјләрә чатды.

Фәләјин пәрдәси јыртылды бир баш,
Бүтүн сиррләри фаш олунду, фаш.

Лакин иш бунларла дүзәлмир тамам,
Тәк јарадан чәкир ишләрә әнчәм.

Дүшмән чох олса да, өлүм керчәкдир,
Һамысы торпаға чевриләчәкдир.

КИТАБЫН ЖАЗЫЛМАСЫ НАГГЫНДА

Ағыр везијәтдән кәләркән чана,
Жаздым чан ширәмлә тәриф Ширвана.

Нә үчүн мәдһ етдим ону, билирсән?
Нә үчүн бу јолун јолчусујам мән?

Күнәш мәчлисиндән тәб'им, будур, бах,—
Нурлу бир чәваһир оғурлајараг,—

Деди: «Гижәтлидир, ал буну, сахла,
Гој гәлбин нурлансын бу чилчырагла.»

Бүрчис ешидәрәк, чошду вә әсди,
Күнәшин дибиндән әлини кәсди.

Дан јери сөкүлдү, ачылды сәһәр,
Ал гана бојанды јанан үфүгләр.

Сонра күнәш мәндән аман истәди,
Даяныб гаршымда тә'зимлә деди:

«—Еј Хагани, һәмин көвһәри јенә—
Гајтар өз јеринә, аллаһ ешгинә!»

Хачәдән хәчаләт чәкдимсә һәр күн,
Ирага кетмәјим олмады мүмкүн.

Гырк күнә бу гәдәр чәваһири мән
Гәләмин учујла јона билмишәм...

Чәваһирләр сапа дүзүлән заман—
Онлары күнәшин асдым бојундан.

О бојунбағыны мән асдым, бәли,
Чүнки кәсилмишди күнәшин әли.

Лә'ли саһибинә гајтарсам әкәр,—
О мәндән, әлбәттә, гәбул ејләјәр.

Оғурланан шејләр, нечә вар, јенә—
Тезчә гајтарылсын кәрәк јеринә.

О мәни салмады бир ан нәзәрдән,
Мән дә онун үчүн дүррдән, көвһәрдән—

Бојунбағы дүздүм, хошдур әмәјим,
Рәвамы, мән ондан дәјәр истәјим?

Ким «белә јазарам» десә әбәсдир;
Бу һәдијәм Шама, Ирага бәсдир.

Наггым вар фәхр едәм, гој билсин әјјам:
Мән сөз дүнјасынын һөкмдарыјам!

Нә вахт сөз ғылынчым галхды јухары,
Голу кәсик гачды сөз оғрулары.

Анд олсун Әһмәдә, дүнјада һеч кәс—
Бу инчи сөзләри јарада билмәз!

Әглим мәни дүнја пәнаһы санды,
Рухум мәни аллаһ мәддаһы санды.

Әдаләти олсун гој бирә он гат,
Онун сәјәсиндә дүзәлсин һәјат.

ӘҲВАЛЫМДАН ШИКАЈӘТ

Динләјин, һалымдан шикајәтим вар:
Бәлә дәнзинә мәни атыблар.

Бу дибсиз дәннздә нә чүр үзүм ки,
Әлсиз-ајагсызам мән сәдәф тәки.

Фәләк нә ахтарыр, бир јетим дүрмү?
Јарыр чәрраһ кими сәдәф көксүмү.

Кәһ одда күмүш тәк әријирәм мән,
Кәһ чивә олурам дәрлдән, әләмдән.

Рузкарын көзүндә мән бир ағ титә,
Мәндән нә истәјир чопур ифритә?!

Надир о ағ титә? Дөврүн дәрләрә.
Надир о чопурлуг? Ширваным шәри.

Ганадлары сыныг гартал кимијәм,
Һәр сыныг ганадда дағлар гәдәр гәм.

Пахыллар нә үчүн бу гәдәр залым?
Боғазымда галыб фәрјадым, аһым!

Дәјирман һәрләјән өкүз кимијәм,
Мејданым—дар чеврә, өзүм бәхти кәм.

Дәјирман өкүзү доланар, дөнәр,
Она күнәш белә зүлмәт көрүнәр.

Ахурда арпа вар, јонча вар демә,
Онун бағлы башы чатармы јемә?

Гујудан чыхсам да синәси дағлы,
Голум зәнчирлидир, көзләрим бағлы.

Мурада чатмаға һәрчәнд јол вар,
Узана биләрми кәсилмиш голлар?!

Көз јашым—сиришким зиришкә бәнзәр,
Бәлкә дамарымда ган јох, од кәзәр.

Үзүмә баханда зиришк утаныр,
Көрүр ки, үрәјим говрулуб јаныр.

Ишләрим долашыг, үрәјим сыныг,
Наләдән дилимдә сөз ғырыг-ғырыг.

Белә бир туфанда сөнмәзми чыраг?
Һәм пилтә изилиб, һәм түкәниб јағ.

Бу зүлмәт дүнјада күн көрмәдим мән,
Новруз бајрамым да чыхды әлимдән.

Талә тәгвим кими мәни јаратды,
Бир или сахлады, бир өмрү атды.

Бәли, ил башында чан верир тәгвим,
Бош галан көтүјү ким ахтарар, ким?

Тарихчи һеч она мөһәл дә гојмаз,
Мөһв олан һәјаты бир кимсә дујмаз.

Енәр хәјал кими көјләрдән јерә,
Зај олуб гошулар әсән јелләрә.

Ону јарпаг-јарпаг чырарлар, ја да
Мәктәбдән чыхарыб атарлар ода.

Таһрыма анд олсун, чәрхин әлиндән
О көһнәлмиш тәгвим елә мәнәм, мән!

Бир вәфа көрмәдим мән бу иглимдә
Нә көрмәк? һеч ону ешитмәдим дә.

Јусиф нәләр чәкди гардашларындан,
Мән ондан јүз дәфә чох чәкдим, инан.

Мән дәрләр дағындан дөнмүшәм даша,
Гатлаша-гатлаша гара, јағыша.

Ишләр, әмәлләр ки, јолуму көзләр,
Бурнума тутулан түстүјә бәнзәр.

Мә'на тутисијәм, билirmi кимсә,
Дүшмүшәм Ширванда дәмир гәфәсә.

Фәләк ганадымы зәнчирләдим?
Кәсди димдијими, кәсди дилими.

Мәни ајры салды һинд шадлығындан,
Илһам күнәшими саралтды заман.

Зәггум једиздирди гәнд әвәзинә,
Иланын ағзындан су верди мәнә.

Тутугушу кими көз јумдум мән дә.
Һәјаты арадым өз өлүмүмдә.

Бу гансыз, имансыз дөврүн әлиндән—
Нитги сүкут олан бир нәтигәм мән.

Көрдүм ки, дөврәмдә часусдур һамы,
Өзүм ғыфылладым додағларымы.

Мәргәми мәзәммәт едиркән авам,
Деди: «Данышмагда оруч тутмушам».

Мән дә дишләрим иһәкәм сыхарағ,
Етмишәм ағзымда дилими дустағ.

Дилими хәнчәрлә кәсдиләрсә дә,
Дилим—ғылынчымдыр, танры вәсфиндә.

Јанылмаз, ғылынча бәнзәјирсә дил,
Сөзүндә кәм олар, ишиндә камил.

Шамаһы—бу кениш, бу күлшән дијар
Һамам түнәји тәк мәним үчүн дар.

Мәнә зиндан олуб доғма мәскәним,
Үстүмдә көзәтчим һәр түкүм мәним.

Мәни ајырмышлар бүтүн чаһандан,
Мәһи дә гојмазлар кечә јанымдан.

Әкәр бирчә гәдәм чыхсам јолумдан,
Ја бирчә аһ чәксәм чијәр јананда—

Дүшмән дүјүн вуруб дәрһал о аһа,
Бир көз ғырпымында чатдырар шаһа.

29

ҺӘБСИЈҖӘ

ҺӘБСДӘН ШИҚАЈӘТ

Һәр сәһәр галхар көјә аһ илә әфғаным мәним,
Гәрг олар ганда шәфәғ тәк чешми-кирјаным мәним.

Гурмушам гәм мәчлиси, јанмыш сөјүд тәк инди, бах,
Меј сүзүр мәндән мәнимчүн ганлы мүжканым мәним.

Јүз ојун һәр күн тутар нарынча охшар бу фәләк—
Нејләјим, сәфра илә одланмасын чаным мәним?

Аһ охумла һәр сәһәр алдым һәдәф, етдим шакир,
Ол гоча гурду ајагдан салды пејканым мәним.

Пас кими сарды мәни дөвран ки, јандырсын, һәмә—
Аһ одумда јанды, һис олду о дөвраным мәним.

Көрмүсәнми ки, сарынсын бир чәпә әф'и илан?
Әф'идир зәнчир, ајағым чәп, кедир чаным мәним.

Бах, нечә көр һалгаланымыш дамәнимдә әждаһа,
Горхурам тәрпәнмәјә, јохдур бир имканым мәним.

Горхиасын та көзләримин нәннисиндә чүт ушағ,
Әждаһаны кизләдәр һәр ан бу даманым мәним.

Бојнума Зөһһак иланы салды аһәнкәр бу күн,
Чүн Фәридун хәзнәсидир әгләү үрғаным мәним.

Охшајыр күндә ајағымда дәјирман дашына,
Ганлы көз јашымла ишләр бу дәјирманым мәним.

Палтарым хара, јаһам да көз јашымла исланар,
Кизләдәр Хара дағыны рәхти-әлваным мәним.

Бу саманла торпаға дөһмүш үзүмдән, көз јашым—
Палчығ һазырлар, сувансын та ки, зинданым мәним.

Шам кими диш-диш олубдур ғычларым зәнчир илә,
Чейнәмиш санки ғычымы ганлы дөнданым мәним.

Гүтб тәк сахлар мәни чармыш дәјишмәз нөгтәдә,
Бу Зүһәлсима ики Мәрих зәнәбсаным мәним.

Сур тәк салды фәғаным көјләрә мин вәлвәлә,
Бу дәмир күрсүдә олчағ сағи-ларзаным мәним.

Сөјкәниб диварына зинданын, үз тутдум көјә,
Асимаң тәк күлләр ачды чешми-кирјаным мәним.

Гоз ичи тәк, мөһнәт илә мән дајандым үз-үзә,
Бағлыдыр фындығ кими зинданда һәр јаным мәним.

Күндүзүм гәмлә, кечәм һеј «аллаһ», «аллаһ»ла кечәр,
Дилләмәз наләми о һәјји-сүбһаным мәним?

Ејлә горхунчдур бу зинданда мәним һәр бир кечәм,
Горхудар мөһшәр күнүнү, хофи-зинданым мәним.

Үз һасар олса ашар аһым вә мутлэг сөндүрәр—
Шәм'ини бәдхәһларын, билсин никәһбаным мәним.

Нәзр едиб тутдум оруч Мәрјәм кими, Мәрјәмсифәт—
Чәбрәилдән доғду Иса, пак вичданым мәним.

Хәстә бу гәлб илә мүмкүнмү тутам мән дә оруч,
Чүн оруч батил едәр көздән ахан ганым мәним.

Ағзым ифтар вәгти исти көзјашым ахар,
Јохдур ондан башга бир ифтарә имканым мәним.

Санки сөвдалы башым етмиш бәләјә мүбтәлә,
Гычларымы салды ишдән инди рәһбаным мәним.

Олду дөмир дәрлә дәрмандыр дејирләр, аһ илә—
Гызды энцирим ајагда, олду дәрманым мәним.

Дејләми көрдүм көзүмлә, низәјә дөндү түкүм,
Гыврылыб Дејләм түкү тәк, чисми-пичаным мәним.

Бир рүбәбә охшарам, касәм, хәзинәм бош галыб,
Бөјнума кәндир салыб зүлм илә дүшманым мәним.

Данә гојдум овчуна көрдүкдә бир һинду гадын,
Тапмады, әфсус, о фалчы, һарда хырманым мәним.

Зәр тәк итмәк, күл кими солмагдан әсла горхмурам,
Дилсизәм, пәрванә тәк чыхмаз бир әфганым мәним.

Әлдә һәр күл, һәр гызыл әглә тикандыр, гојмарам—
Бир тикан сәјди ола әгли-сүхәнданым мәним.

«Зәр» сөзүндә вар ики һәрф, һеч говушмаз бир-бирә,
Разы олламмы говушсун зәрлә вичданым мәним?

Самири тијнәтлјәм, Муса тәбиәт олмарам,
Бир бузов дырнағы олсун мө'чүзә каным мәним.

Һәсрәтәм јайда сөјүд јарпағына, гәдримә бах,
Олду Туба шахәсиндән јайда јелпаным мәним.

Хурма јарпағы мәнәм, јелпазә ејләрләр мәни,
Чүн сәрин аһым додагда титрәдәр чаным мәним.

Охшарам мишкә, мәни кәр јүз һасара салсалар,
Чулгајар дүнјаны өз әтрилә рејһаным мәним.

Мишкә кимүхт үз тутуб, бир күн деди ришхәнд илә:
«—Сән нә чиркинсән, варымдыр ранки-әлваным мәним».

Тез чавабында деди мишк: «—Еј һәјасыз, аз даныш!
Әтрим илә олду дүнја хош күлүстаным мәним.

Күзкү тәк заһирдә парлагсан, ичинсә гапгара,
Кимјәјәм, заһиримдән хошду пүнһаным мәним.

Кә'бәјәм, чүмлә мөләкләр сәчдә ејләрләр мәнә,
Чүнки Иса тирмәсиндән олду хуфтаным мәним».

Мәскәним чиркин дә олса, хатиримлә көвсәрәм,
Чәннәтә ме'рач үчүн вардыр һәр имканым мәним.

Күтбәјин дүшмән мағара ахтарыр кизләмәјә,
Һәр бири олмуш, одур, гули-бијабаным мәним.

Абинүсәм мән, сәдәфлә батмышам дәрјаләрә,
Олмарам чөп, үздә олсун кәфлә чөвланым мәним.

Әгл мәндә, фејз мәндә, гәлбү чан да мәндәдир,
Аләмин һәгги нәдир ки, верә фәрманым мәним?

Үлвијәм, руһанијәм, гејби доғулдум гүдсдән:
Гој буну инкар гылсын хәсми-наданым мәним.

Ширним олмушдур шәриәт, нәним—инсаф, дајәм—әгл,
Олду дөрд үнсүр анам, үлвијәт әрканым мәним.

Сәбрлә долду тәбиәт дајәсинин дөшләрә—
Ки, тәригәт олду аләмдә дөбистаным мәним.

Һәм Хәлиллүллаһ тәкин олду атам нәччар Әли,
Мәрјәмә бачы олуб, тәрса аначаным мәним.

Кәлмишәм дүнјаја мән бөјлә көзәл саф чешмәдән,
Хәлг олуб ол чешмәдән көвһәрли үмманым мәним.

Фәгр бәтниндә јетишдим, нитг әли олду мамам,
Олду јурдум елмү үрфан јурду, Ширваным мәним.

Фырфыра фырлатмадым гәфләт үзүндөн бир кәрә,
Чүнки һәр ан валидеји олмушду пасбаным мәним.

Нәр дөвәм сиздән ноғала уммады һеч бир заман
Долмамыш хамлар әлилә кисәм, һәмјаным мәним.

Гој вәбалым дүшсүн һурилә мөләкләр бојнуна,
Бакирә мејнә ганындан долса пејманәм мәним.

Меј ичәрсәм дә рәвадыр, чүн дүнән вермиш пешин,
Зәһмәт һәггими мәнә чәннәтли деһғаным мәним.

Сағәрим алсын дејә, торпаға дүшдү руһләр,
Та беһишт ичрә ичилсин ғырмызы ганым мәним.

Нурлу Гур'анла гара дашы кәрәк һәр дәм өпүм,—
Тутса да көвсәр кими дүјяны еһсаным мәним.

Нитг кәнчи саһиби, сөз мүлкүнүн хаганијәм,
Вардыр һәр бир кәлмәдә јүз кәнчи-хағаным мәним.

Бах, әлим—Чөвза, гәләм—һут олду, мә'на—Сүнбүлә,
Сүнбүлә һутдан доғар, Чөвза—гәләмданым мәним.

Једди өлкәдә ики бејтим јазарса кимсә, бил,
Кафәрәм, Дарүл-Гәмамә—дарүл-иһаным мәним.

Бу-Ләһәбләрлә дөјүшмәкдән нә горхум дәһрдә?
Мустафаным меһри олмуш әлдә галханым мәним.

Гасими—Рәһмәт, Әбүлгасим, Рәсулүллаһдир,
Чаныма, әғлимә саһиб, шанлы султаным мәним.

30

ҺӘБСДӘН ШИКАЈӘТ ВӘ АЗАД ОЛМАҒЫМ ҮЧҮН
РУМ ГЕЈСӘРИНДӘН ХАНИШ

Тәрсаләрин хәтти кими тәрсинә ишләр фәләк,
Бојнума бир зәнчир салыб, сахлар мәни раһиб тәк.

Бу дејрдә сакин дејил мәкәр һәзрәти Иса—
Ки, Дәччалын ишин ишләр миһна рәнкли кәлиса?

Бах Мәрјәмин сапы кими икигатдыр бәдәним,
Исадакы ијнә кими тәкчәдир гәлбим мәним.

Мөһкәм иплә әл-голуму бағламышлар бурада,
Нечә Иса бир ијнәјә бағлы галмыш орада.

Нечә олмуш: Дәччал кими тәккөз олан бир ијнә—
Имкан тапыб санчылмышдыр Исанын синәсинә.

Раһибләрин палтары тәк, күндүзүм олмуш гара,
Һәр кечә мән раһиб кими башларам аһу зара.

Сур кими нәфәсләнән аһларымла һәр сәһәр,
Мави дамын бачасында јерләшән хач дешиләр.

Дәрјалары бухар едән аһыма туш кәләрәк—
Иса үчүн тәјәммүмкан олду дөрдүнчү фәләк.

Мәнә үлви аталарым олмадылар меһрибан;
Одур ки, мән сагынырам Иса кими атадан.

Мәнә билик улдузунун нә олачаг фәјдасы?
Мән зүлмәтәм, парламагдыр улдузунун гајдасы.

Руһ олмушса Кејхосров тәк Иран, Туран һакими,
Нијә зүлмәт бир гујуда галмышдыр Бијән кими?

О дөрдүнчү кејдә Иса күнәшлә һәмханаса,
Бундан нә һәзз ала биләр Иса гушу—јараса?

Нијә Иса өз гушунун өзү тәбиби олмур—
Ки, о гушун кор көзүнә өзү бағышласын нур?

Тәб'имин бу көрпәләри бирәр Исаја охшар,
Анасынын паклығыны һәр бири етмиш ихтар.

Мәрјәм хурма ағачилә кәстәрмишсә ме'чүзү,
Мән тәб'имин паклығына шаһид кәтиррәм сөзү.

Беш јүз илдир доғулмамыш мәним кими сәнәткар,
Јалаһ јохдур бу сөзүмдә, мәним мин шаһидим вар.

Јараланмыш көнлүм охшар барлы ары шанына,
Вердијим бал буланмышдыр үрәјимин ганына.

Аһ одумла алышараг јанан бу јағлы дилим,—
Тәрсаыјам мэкәр?—Дөнүб олмуш мәним гәндилим?

Дүшмән мәни зәнчир илә бағламыш үч тәрәфдән,
Асыб даим одлајырлар, мэкәр бир гәндилям мән?

Ахыдырам, Мәрјәм кими јерә тикиб башымы,—
Мәсиһанын нәфәси тәк саф олан көз јашымы.

Нечә ики әлиф дурад бир «әтә'на» сөзүндә,
«Тә'н»ин о чүр дајанмышам архасында, өнүндә.

Мәнә зәррә јардым етмир тәәссуфу достларын,
Нә лүзуму вар бу гәдәр фәрјадын, аһу зарын?

Зәманәнин писләриндән һәггә апаррам пәнаһ,
Аллаһсызы һагг јолуна өзү кәтирсин аллаһ.

Аббасиләр гапысына кетмәрәм көмәк үчүн,
Сәлчугиләр гапысында илмәрәм бирчә күн.

Бу дөврандан көрмәмишәм нә әдаләт, нә кәрәм,
Нә Арсалан, нә дә Бугра гапысына кедәрәм.

Јусиф јохдур, гытлыг күнү еләсин мәни тә'мин,
Бирдир мәним көзләримдә Јәһудә, Ибн-Јәмнин.

Мүсәлманлар мәнә гаршы әдаләтсиз олдулар;
Мән динимдән әл чәкимми? Бунун нә мә'насы вар?

Једди јердән дин елмини тәһсил едәндән сонра,
Једди китаб үзрә вәһјә тәһлил верәндән сонра,

Әзбәрләјиб «Әлһәмдүллаһ», «Әлкәһф»и, «Әррәһман»ы,
Һәм «Јасин»и, һәм «Тасин»и, һәм «Мим»и, һәм «Таһа»ны,

Мигатдан һәччә кедиб тәваф едиб Кә'бәни,
Сә'јү чүмар ичра едиб, көрүб әсл гибләни,

Отуз илдә нечә дәфә чиллә тутандан сонра,
Нечә кедиб әлли күнү пәһриз тутум ашкара?

Иуданын тај-тушудур дүшмәнләрим, одур мән—
Иса кими чох горхурам көзләнимләз тә'нәдән.

Нәдир әмрин, Иуданын ситәминдән горхараг,
Мән Сүкуба килсәсинә дүшүм әлиндән чагаг?

Нәдир әмрин, кедиб күфрүн кандарында јер тутам?
Көзләмәјин өз дининин јолунда али мәгам?

Абхазларын гапысыны кедиб дөјүм әлимлә?
Румлуларын мәзһәбинә иград едим дилимлә?

Гибләм олан Бејтүллаһдан мән нечә үз дөндәрим?
Олеун Бејтүлмүгәддәсин меһрабы сәчдә јерим?

Әлли илдир мүсәлманам, ағартмышам сачымы,
Инди кедиб ајағыма зәнчир едим хачымы?

Мәһкумлугдан кедиб өпүм кәлисанын зәнкини?
Зүлм әлиндән зүннар асыб, дәјишдирим рәнकिми?

Сәрјаниләр һәдисини Инчил үзрә шәрһ едим?
Тевратдакы мүәмманы охумага мән кедим?

Начормәклик һара, Мәхран килсәсиндә мән һара?
Бократиләр гапысына кедиб, истәјим чара?

Нечә кедиб заһид кими мағараларда галым,
Әјнимә бир чуха кејим, орада «моло» чалым?

Әвәз едим бир палазла ипәк хара көјнәји?
Бәтриг кими јурдум олсун гајаларын әтәји?

Ушағларын боғазына тахта дуа асан тәк,
Бу јашымда хач асарсам, әгилсиз олам кәрәк.

Мәнә һөрмәт етмәзләрсә Абхазјада, нә едим?
Орадан да јола дүшүб, Рум елляринә кедим?

Кедиб Румун һејкәлиндә мәктәб ачым тәзәдән?
Мәтран гојан ајинләри башлајым тә'лимә мән?

Сәгга оғлу кими атым риданы, тејләсаны?
Зүннар асым, бәрнәс кејим, олум донуз чобаны?

Верим бөјүк Тәрсигусун гаршысында имтаһан,
Сөһбәт ачым Чәбрајылдан, оғулдан, һәм атадан?

Бир сөзүмлө, нэ гэдэр вар үч асаса инанан,—
Нагг жолуна чыхар дөрһал төрөлдүд гујусундан:

Үсгүф мәним билијими үстүн тутар, верэр һэгг,
Ја'губ илө, Нәстур илө Мәлкәја гаршы мүтлөг.

Кәшф едәрәм өз әлимлө әсрарыны лаһутун,
Көстәрәрәм, нэ демәкдир һәјуласы насутун,

Дәрс алмаға мәндән кәләр дәстә-дәстә кешишләр,
Онлар һәлә мәним кими бир алим көрмәмишләр.

Дејәрләр ки, бу, һикмәтдә икинчи Бәтлимүсдур,
Бөјүклүкдә, һөрмәтиндә шөһрәтли Филакусдур.

Гүстәнтинә апарылан јазымын һәр кәлмәси
Өлүләрә һүнүт олар, дириләрин сүрмәси.

Мән Мусанын әсасыны һардан олса аларам,
О әсаны сындыраға, хач шәклинә саларам.

Мәсиһанын ешшәјинин пејинини басыб мән,
Бурун ғанын дајандырам гоча абидин фөврән.

Сәмәргәндлө Бухаранын хағанына тач дејә,
Көндәрәрәм о ешшәјин нохтасыны һәдијә.

Күмраһларын көзәшилә дырнағыны ешшәјин—
Тутдуарам мән ғызыла, ләлә, јағута јөгин.

Үч үгнуму, үч гурғуфу өјрәнәрәм мән әзбәр,
Дәлиләрлө мәзмунуну шәрһ едәрәм мүхтәсәр.

Нә чај иди, нә чиммәкди, нә јенкиндән пүфләмәк?
Бир һалда ки, чылпаг иди Мәрјәм, Чәбрајылса тәк.

Нечә јә'ни бәкарәти позулмадан Мәрјәмин,—
Бәтниндә бир көвһәр онун чанланды һәмин-һәмин?

Нечә Иса јаратмышдыр чанлы бир гуш палчыгдан?
Нечә Мәрјәм сүбут етди ки, о күнаһкар дејил?

Нечә Иса јаратмышдыр чанлы бир гуш палчыгдан?
Нечә өлмүш Азәрә о јенидан вермишди чан?

Нечә јә'ни дар башында Иса деди кедирәм,
Јухарыда өз атамын сәсини дәрк едирәм?

Әкәр Зәрдушт дини илө марағланарса гејсәр,
Әлим илө Зәнд-Авеста әјинләри дириләр.

Дејәрәм ки, од нә иди, һарадан јаранды Зәнд—
Ки, онларын икисиндән ад алды зәнд-пазәнд?

Нә күл иди, јердә галан о оддан ки, бир заман—
Алышараг јанды, етди Хәлилүллаһы һејран?

Бир мә'бәди төрәзијә гојуб ахтарсам тараз,
Лука оғлу Гәста онун јәгин пәрсәнки олмаз.

Нә үчүндүр бәдәнинә милчәкләр фитә бағлар?
Нә демәкдир чәјирткәнин ајағында о шалвар?

Мәшһур олан Чин Әртәнки Тәнклүшадан көзәл,
Гејсәрләрин шә'ниндә мән јазарам тәсниф, гәзәл.

Еј Хағани, бу јарамаз фикирләри бошла сән,
Чүнки бу чүр фикирләри шәјтандыр тәлгин едән.

Иса үчүн нә дүшүнәр алчаг олса јолдашы?
Пис вәзирдән нә гавраја биләр султанын башы?

Бәсдир, даһа, күфрә сон гој, тәзәдән имана кәл,
Төвбә ејлә дедијиндән, арзулардан көтүр әл.

Сөјлө, играр едирәм ки, бөјүкдүр, тәкдир аллаһ,
Мәним тә'риф етмәјимдән гат-гат јүксәкдир аллаһ.

Бурададыр Иззүддөлә, Румун бөјүк һакими,
Нәјә лазым Рума кетдим јолдан азанлар кими.

О, Исанын сағ әлидир, һәвариләр бајрағы,
О, Мәрјәмин әминидир, нәсаралар дајағы.

Сән еј Иса тәбиәтли, Гејсәр оғлу, сән мәни—
Динлө бир аз, анд верирәм бир аллаһа мән сәни;

Анд верирәм Чәбрајилә, руһ пүфүнә, Мәрјәмә,
Һәм Инчилә, һәваријә, һәм Исәбини-Мәрјәмә.

О доғрулуг бешијина, о бакира һамила,
Һәм о элә, о гола ки, мајаланды јел илә;

Чахмаг дашы, Әгса дејри, Бејтүлмүгәддәсә мән—
Анд верирәм Шәлихаја, Әнсарија, пак икән.

Анд верирәм зүннар илә, нагус илә гәндилә,
Јуһәннаја, Бәһејраја, Шәммасә, кәл рәһм елә.

Һәм аллаһа, һәм гурбана, һәм Фитрә ахшамына,
Һәм Мәрјәмин оручуна, һәм һејкәл бајрамына;

Мәрјәмә ки, гојмамышды Јусифлә баш јастыға,
Исаја ки, јерләшмәмиш бәтнә ушағлыға;

О ағач ки, һәггин руһу олмуш онун мејвәси,
Сән олсан о ағачын гол-будағы, ришәси.

Анд верирәм о ғыша ки, бирдән дәнмүш баһара,
О гоцалмыш ағача ки, чаванлашмыш дубара;

Кәлисада инләјәрәк, «моло» чалан раһибә,
Өз әлилә өз бојнуна зәнчир салан раһибә.

Анд верирәм о үч бүрчә, о улдуза, о аја,
О тәслисә о тәрбиә, тәсдисә, сәласаја.

О үчлүјә ки, уцадыр сәманын үлкәриндән,
Дөрд јан хача, күләк үчүн дүзәлән бачаја, сән—

Мәнә Бејтүлмүгәддәси көрмәк үчүн рүсхәт ал,
Бу хусусда дүнјаларын султаныны баша сал.

Ки, үстүва хәтти илә меһвәрин хәтти әкәр—
Бирләшсәләр, нәтичәдә бир хач әмәлә кәләр.

Лајигдир ки, бу ше'рим иса өјрәнсин әзбәр,
Тәсбеһиндә вирд ејләсин һәр бејтими сәһәрләр.

Руһум бу чан мүлкүнү учуб тәрк едән кими,
Раһатлығын пәриси атыб кетди гәлбими.

Бизи барышдырачаг нәфәс иди арада,
Баш алыб орталыгдан бир анда чыхды о да.

Галмышды тәкчә кәлкәм, о да кетди арадан,
Артыг адым, нишаным силинмишидир дүнјадан.

Евимин дөрд дивары бача кими сөкүлдү,
Астанасы дағылды, сәғфи јерә төкүлдү.

Көнлүм нәрд ојунунда дүшмүшдүр шешханаја,
Ганлы көз јашым кәрәк он једдини санаја.

Дузлу су көзләримдән ахдыгча һеј торпаға,
Ајағымын алтыны дөндәрмишидир дузлаға.

Фәләк мәним гәлбими нишана алды, атды,
Атдығы ох ишләјиб сүмүјә, чана чатды.

Дүнән кечә аһыма һәдәф етдим көјләри,
Ганлы булуд бир анда чулғалады һәр јери.

Үрәјимин башында бир кәдәр тутду мәскән,
Дејсәсн кетмәјәчәк о һеч заман бу јердән.

Кәлиб чатды достумдан мәктуб кәтирән о гуш,
О гуш ки, сәһәр-сәһәр өз јувасындан учмуш.

Лакин о көрдү әсла ајаға галхмадым мән,
Гәзәблә енди јерә, кәдәрлә галхды јердән.

Бир әждаһа јатырды ајағымын алтында,
Буна көрә ајаға дура билмәдим онда.

Ајағымын үстүнә гојулмушду дәмир дағ.
Ајағы дағ алтында олан галхар нә саяғ?

Хаганинин ајағы ачыг олсајды әлбәт,
Галхарды өз јериндән көстәрәрди о һөрмәт.

Зәһһак иланларилә сарынмышдыр ајағым,
Онунчүндүр көзүмдән мирвари јағдырмағым.

Ајағыма сарылмыш ики әф'и иландан,
Тавадакы балыг тәк говрулур гәлб, јаныр чан.

Аһ чәкәркән тәндир тәк аловланыр бәдәним,
Одлу илан тәк чыхыр алов ағзымдан мәним.

Саташдыгча көзүмө кешикчиси мөһбөсин,
Гөлбимин жаралары гөвр едир һезин-һезин.

Бир гудуз ит зинданда кешикчим олмуш мәним,
Ағлар көзүмдөн ширин јухум говулуш мәним.

Судан горхар дејерләр, гудуз ит гапмыш инсан,
Бунунчүндүр ки, мән дә горхурам көзјашымдан.

Үрәјимин одундан көз јашым олмуш бухар,
Чәкдијим сојуг аһдан ғыша дөнүр һәр баһар.

Нар дәнәсинә бәнзәр төкдүјүм көзјашымдан—
Үзүм олур һәр кечә шәфәг кими ал-әлван.

Ғычымы зәнчир кәсиб, топуғумдан ган ахыр,
Елә бил, јағыш сели ири новдандан ахыр.

Бәлкә, аһымдан дәмир ғызарараг әријир,
Онунчүн дә сәсләниб дәмир «әл'аман» дејир?!

Бу дәмир халхалымы ачмаг истәјән заман,
Зынғыров кими мәнән учалды нәлә, фәған.

Зәифләмиш вүчудум бәнзәр ипәк бир телә,
Бу назик ипәк тел дә гүссәдән кәлмиш дилә.

Диварлар сејр еләди мәним солгун рәнкими,
Онларын да үзләри олду зә'фәран кими.

Көјә фәвварә вурду үрәјимдән ахан ган,
Өз јолунда палчыға батыб ғалды кәһкәшан.

Тиканлығын ичиндә чырпынан бүлбүләм мән,
Үмидими кәсмишәм күлүстанын күлүндән.

Инсаф, мүрүввәт күлү ғалмамышкән дүнјада,
Етдијим бу һарајдан, бу нәләдән нә фајда?..

Чијәримин ганындан чијәрим дојмуш дејә,
Мә'дәмин мејли јохдур нә суја, нә чөрәјә.

Чан бурда мөһв олуркән, нәјә кәрәкдир бәдән?
Өлүркән ев саһиби, тапылармы ев күдән?

Торпагдан ев тикәнләр ахырда торпаг олду,
Тикдикләри сарајлар, кашәнәләр учулду.

Сел чошду, далғаланды, јаман туфан ғопарды,
О, тәк палтары дејил, дәрзини дә апарды.

Бир ғәссаб дүканыдыр бу фәләк илк чағындан,
Ган ахыр дамчы-дамчы ғәссабын бычағындан.

Бир јан гузу чәмдәји, бир јанда вар тәрәзи,
Нә көклүк, нә арылгыг дүшүндүрүр бир кәси.

Јағлы, учуз бир тикә мәнимсәммиш һәр алчаг,
Мәним тикәм һәм кичик, һәм дә баһадыр анчаг.

Дүканда дөш, ғабырға, үрәкдир дәјән көзә,
Истәдији тикәни ғәссаб вермир һеч кәсә.

Абыр-һәја кединчә горху ғалхыр ортадан,
Нәјин дәрдини чәкәр сүрүсү батмыш чобан?!

Чыхыб кетди шәһәрән узағлашды кариван,
Ғарасоран бач алыб, чәкилди кетди јолдан.

Дәвә палчыгда јанмыш илдырым зәрбәсиндән,
Түркмән азад едилмиш дәвәнин веркисиндән.

Арзулардым һәјатда сәдагәт, дүзкүн илгар,
Үмидләрим пуч олду, вәфасыз чыхды дилдар.

Дад чәкдим фәрасәтсиз, анламаз бөјүкләрдән,
Бөјүк гәмләр бу кичик көнлүмү етди мәскән.

Зәни едирдим, дүнјада вар вәфалы адамлар,
Јарым вәфасыз чыхды, сәһвими етдим играр.

Јусифин дә башына бәләләр ачды дөвран,
Ғардашлар арасында баш верән бир нифагдан.

Бир илин мөһсулудур мәним күндәлик гәним,
Узун илләр бојунча гәм олачаг һәмдәмим.

Јох, бу туфан јаранмыш ғәзанын бөјүргилә,
Ғој дүнјада мө'минләр јашасын бундан белә.

Хилас олум дејә мән, бир гүдрәтли һөкмдар—
Чалышыр вар күчүлә, артыг нә мөһнәтим вар.

Хаганини өлдүрсә шаһ, онун сарајындан—
Гисасыны алар бир шаһ нишанлы һөкмран.

32

ВӘЗИРӘ МӘКТУБ

Нә гәдәр ки, дөвләт сәнин гапындадыр пасибан,
Ачачагдыр агушуну сәнә әнкин асиман.

Гурешиләр бајрағынла сәфәрбәр олду сәнин,
Јәманиләр хәичәринлә мүзәффәр олду сәнин.

Инсаф сәнин дәркаһына кәлди севинч илә, бах,
Зүлмү ситәм астанадан гачды јаха јыртарат.

Фәләк сәнин гулларынын голларына баш әјди,
Она керә фаниликдән азад олду әбәди.

Өз гәләмин рәнк вермишдир мөһарәтлә рузкара,
Күндүз, кечә бу сәбәбдән олмуш белә ағ, гара.

Сөз Мисринин Јусифләри сағлығына һәр заман,
Нуш ејләјир мәһаларын бадәсини дурмадан.

Мәним бүтүн варлығымы бүрүмүшдүр гәм, кәдәр,
Разылығын олмајынча, бу варлыгдан нә сәмәр?

Мәним јүксәк гијмәtimi тәкчә бир сән биләрсән,
Симүргә дә бу дүнјада Чәмшид верә биләр дән.

Көзәл биләр бу мәтләби көј чәлаллы һөкмдар,
Мәним кими јер үзүндә тапылмаз бир сәнәткар.

Бахма садә бир харратын оғлујам мән, бил, Азәр—
Харрат иди, лакин оғлу Хәлил олду пејғәмбәр.

Бу сәнәтдә һәр кәс мәнән өјрәнди бир фәсаһәт,
Сонра кедиб һазырлада мәнә мин чүр фәләкәт.

Тәәччүб дејил, әкәр бир гуршун алмаз ғыра—
Һүнәр она дејәрәм ки, алмаз полад сындыра.

Кедән заман бу дүнјадан Сәнаи тәк бир уstad—
Әвәз кәлдим она, атам мәнә Бәдил гојду ад.

Боғазына көвһәр тахдым бу дүнјанын о гәдәр,
Ону аман демәјә дә гојмады бу көвһәрләр.

Сән тәб'имин бағчасындан истә тәзә хурмалар,
Кедиб һәр бир јарамазын сөјүдүндән умма бар!

Һәр ан хурма ағачындан боллу хурма дәрәрсән,
Јел әсәрсә, кәпәнәкләр учар фәгәт сөјүддән.

Әкәр гәмдән гочалмышса вүчудум, нә ејби вар?—
Мәдһин илә бу дүнјаны тәзәләрәм, шәһријар!

Тә'рифини едән гәлбим сынсын кәрәк һәр анда,
Чүн хәзинә олар анчаг харабазар мөкәнда.

33

Хагани гүрбәтә басалы ајаг,
Олмуш тәк гапылы бир евдә душтаг.

Нә евин ичиндә раһәт олур чан,
Нә дә вар бајыра чыхмаға күман.

Үзү диварадыр, санки һөрүмчәк—
Кирмиш даш алтына бир гарышга тәк.

Ғыфылдыр кешикчи она бајырдан,
Дахилдә чәфтәдир она пасибан.

Нәфәси—аловдур, көз јашы—Чејһун,
Гәлби—од күраси, аһы—од, онун.

Салынмыш дөрд јаны бағлы бир јерә,
Ачылыр гапысы кениш көјләрә.

Сүкут ғыфылыны ағзына вуруб,
Үмидини һагга бағлајыб дуруб.

14*

Нә гәдәр бу үмид гонагдыр бура,
Гапыны ачмайын јад дүјгулар.

Хагани, хош һәјат фикриндән әл чәк!
Дүнјада тапылмаз дәрдсиз бир үрәк.

Дөрд әсас үстүндә дајанмыш чаһан,
О дөрддән бириси сајылыр әркан.

Сән дә өз евинә дөрд чәһәт ахтар,
Чүнки һәр тәмәли дөрд сәбәб гуар.

Шадлығын шәртисә үч шәјдәдир, бах:
Мәкандыр, замандыр, бир дә дост,—анчаг.

Дөрдүнчү шәртини көрән олмамыш,
Чүнки јохдан хәбәр верән олмамыш.

34

ЗӘМАНӘДӘН ВӘ ЗӘМАНӘ ӘҢЛИНДӘН ШИКАЈӘТ

ҮРӘК ДӘРДИНИН ИЗҺАРЫ

Ағлајырды ана јурдум, нәдир,—дедим мән,—илләти?
Буна сәбәб зәмәнәми, јохса гардаш мүснәбәти?

Деди: «—Гардаш ајрылығы зиндан едиб бу дүнјаны,
Гардаш иди, јахшы достду мәним үчүн, бил, Хагани.

Күнәш төкәр көзүндән јаш, көрмүрсәнми, бир јахшы бах,
Шәбнәм кими јаш төкмәси онун әсла дејил наһаг.

Ишыг сачан охлар илә үрәјими алыб нишан,
Дејирләр ки, бу охларла ишыгланыр сәнин јахан».

Мән јурдумдан үзр истәдим, бағышлады о нәһәјәт,
Бир изһари-мәһәббәтди еләдији бүтүн төһмәт.

Өлкә парлаг охларыны үрәјимә санчмыш тамам,
Ал ганымы сахламаға отлағына мән гачмышам.

Барынмаға, сығынмаға хош олса да бу тәрәфләр,
Дашы «гәфәс» сөзүндәки һәрфләрә хејли бәнзәр.

Сүбһү—сағлам, аты—гывраг, һүзүруна кәлдим, нә гәм,
Мән инсафын, әдәләтин, садағәтин мәскәнијәм.

Әзиликлә кечәр Ширван торпағынын рузикары,
Зөвгү сәфа гучағдыр о мәрифәт чадырлары.

О чадырлар бизим үчүн һәр бир заман әзиз олур,
Мән һәм ондан утанырам, һәм көзләрим јашла долур.

Инди елә бир һалдајам, дост көрәндә әзәб чәкәр,
Шадлыг едәр, бу һалымы көрә билсә дүшмән әкәр.

Јагут рәнки алыб, будур,—көзләримин јашы донуб,
О, гәлбимдән сызан гандыр кирпијимә јаш тәк гонуб.

Көз јашымда нә ачылыг, нә дә шорлуг әсәри вар,
Бәлкә јагут сујунчадыр кечән шорлуг, ачылыглар.

Нечә ки, Сә'д унутмазды Әсманы—өз дилдарыны
Јашыллыгда учан гуш да унутмаз өз дијарыны.

Ана өвлад севән кими севәр күлү јахшы бағбан,
Һәким дә өз хәстәсинин гајғысыны чәкәр һәр ан.

Суланмышдыр ики көзүм, кирпикләрим әјилмишдир,
Бу јахшыдыр, елә бил ки, көзләримә нур кәлмишдир.

Һамар јердә су дајанмаз, ахыб кедәр,—бу әдәтдир,
Отлу јердә дајанмаса, дејин көрәк нә һикмәтдир?

Көз јашыма чәпәр олан кирпијимә бахыб Ширван,
Һејрәт едир, чүнки төкүр јаш јеринә о гызыл ган.

Ахытдыгча көз јашлары гызыл үзүм салхымы тәк,
Бу јашлардан хошһалланыр, севинч, шадлыг дүјүр үрәк.

Һава көзсүз ола-ола, дерләр—ағлар, нә һаләтдир?
Бәли, ағлар, ики көзү «не» һәрфиндән ибарәтдир.

Бир кечәнин шешиндән чох јаш төкүрәм сүбһә гәдәр,
Көрәнләри алдатмагчун дејилдир бу иниятиләр.

Ағламырам, күлүрәм мән, күлүшүмә сал бир нәзәр,
Сүд верән бир гадын еркән бојлу олса белә күләр.

Илк багарын булдуу так ағлар, күдөр үзүм мәним,
Демәли, һинд биһарыны җамсылајыр көзүм мәним.

Сөјләјирләр «сәи күлүрсән», дејирәм ки, «сизә әлбәт». Чавабымдан дүшмәнләрнн үрәјинә дүшүр дәһшәт.

Сөјләјирләр «ағлајырсан», «сәбәб сизсиз»,—дејирәм мән,—
«Дост идиниз мәнә бир вахт, ағлајырам дәрдиниздән».

Онлар бизи алдатса да, үз истәјиб, деди чаһан:
«Мән бир гисәс дунјасыјам, чан гуртармаг дејил асан!»

Варлы идим, дост олдулар, јохсул дүшдүм, тез дојдулар,
Мәндән кәнар доландылар, достлуға да сон дојдулар.

Дүмүсанса сәһәр јели охшадыгча үз-көзүнү,—
Кәл, гардашлыг һөрмәтинә тәсдиг елә бу сөзүмү.

Чаваб һаны, аман, о да көз јашына гәрг олдуму?
Сәмум јели нәфәсиннн тәсириндән о солдуму?

Ким истәсә тезлик илә гәбул кәрә дуасыны,—
Дуасына гатмалыдыр өзү «амин» сәдасыны.

Көз јашындан әјилмәсә башым, гынаг етмәсин јар,
Тәмкин илә, јумшаглыгла анчаг исбат етмәк олар.

Әкәр јарын јанаглары гырмызыса хилгәтиндән,
Мәним үзүм гызармышдыр ағламагын шиндәтиндән.

Һәјат фани олдуғундан, һеч кәс алмаз ону саја,
Арзулајыб, ким бағланыр мүвәггәти бир дунјаја?

Көрүнүр ки, јараныбмыш гарға мәндән хејли габаг,
Һејрәтимдән чан гуртарды, о ајылтды мәни анчаг.

Вәфалыдыр јарым, лакин нә јанына дәвәт едәр,
Нә дә чалыб охумагла чан багышлар, һиммәт едәр.

Јурдаш кими гәбул едиб севиндирдин мәни, еј јар,
Бәс: «дидәркин оғлу» дејиб, һечүн сонра ејләдин хар?

Мән вар идим, јоха чыхдым сәнлә үлфәт гатан кими,
Сән симүргә јетишмәмиш, мән батдым, ај батан кими.

Гаранлыгын әтрафында сәһәр күлдү хејли парлаг,
Белә сүбһү гејд етмәмиш һеч бир алим биздән габаг.

Ахтарыркән гамчысыны гаранлыгда итирәнләр,
Хорузлар сүбһ олдуғуну банламагла верди хәбәр.

Әш'арымы көјәрчинлә јола салдым дијар-дијар,
Һәр мисрамда хисләтимнн мүфәссәл бир изаһы вар.

Сәхавәтли кишиләри ше'римдә чох өјмүшәм мән,
Үмманлар бир нүмунәдир бејтимдәки үрәкләрдән.

Көзјашлары о гәдәр ки, боғду мәни, етдим тәлаш,
Һәјәчана дүшдү чаным көјнәјими көрүнчә јаш.

Тутдум аллаһ кәмәндиндән, бу ип мөһкәм, бу ип һагдыр,
О, Тубаја бағланмышдыр, мәни әршә дартачагдыр.

Мән Ширвандан мәчбуријјәт гаршысында узаг дүшдүм,
Тәбриздән дә өзхошуна ајрылмадым, ираг дүшдүм.

Тахтапара үстүндәсән мадам, сәнә јохдур ничат,
Вәтән вәсли мүмкүн дејил, өлүм сәни едәр раһат.

Мән ки, мәскән еләмишәм ағлар көзлә бир сәһрада;
Горхурам ки, көзјашыјла әлдән чыха бир күн бу да.

Бу сәһранын сону јохдур, көз бахдыгча һејран галыр,
Гојнундакы чадырымса узаглара ишыг салыр.

Јурдумуздан нәсибимиз хатирәлә һәсрәт олду,
О тиканлы көлкәлији күллүк санмаг гисмәт олду.

Бу көј чадыр алтында, аһ, нәләр көрдү үзүм, нәләр!
Шадлыгымы әлдән алды бу чөлләрдә сулар, селләр.

Рәзилләрин өвлады да алчаг олар, пахыл олар,
Мәһрум едәр мәним тәки чохлаарыны рәзил әғјар.

Узун зәһмәт чәкиб ана бејүдәндә әзиз бала,
Дүшүнәрми өвладына үз верәчәк бир күн бәла?!

Һәјат вермәк истәјәркән ана хәстә өвладына,—
Дириләрә гәсд еләмәк һеч дүшәрми, де, јадына?!

Мән елм илэ суварылмыш бир зәмијәм, барым дән-дән
Аби-һәјат ичириншидир анам мәнә дөһләриндән.

Бәтниндәкин дојурдугча шама дөнәр һәр бир ана,
Нәфәс верәр једиздирәр, кәтиринчә бу чаһана.

Өз таирыма мөһтачам мән фәзиләтдә, кәрәмәтдә,
Бир чох фәсиһ әдибләр дә мөһтачымыдыр мәһарәтдә.

Көјәртиләр булудлардан тәләб едәр даима су,
Дәнизләрә мөһтач олур булудлар да,—гајдадыр бу.

Һөрүмчәкләр диварлара тор тохујар көзәл, гәшәнк,
Кәлиб ону дүјүн салар, долашдырар гара милчәк.

Көз өнүндә нә тор һөрәр, нә иш көрәр анчаг ары,
Шан ичиндә һазырлајар дәрдә шәфа дәрманлары.

Нә фәрги вар тәсвир етсәм чәмәнләри, көј дүзләри,
Ғысанч, пахыл адамлары, биабырчы, пис сөзләри...

Бәли, нөгсан чаһилликдир, күнаһ олур фәзлин мәнә,
Чүнки батыр фәзиләтим чаһилләрин көзләринә.

Мәним рәван ше'рләрим руһландырар агилләри,
Чохду шаһид, бу ше'рләр дөјәр јалныз чаһилләри.

Таирым мәни учалтмышдыр, көнлүм көјү долашмышдыр,
Мәним әзимм бу дүнјанын о тајына јол ачмышдыр.

Мәним гәлбим сирли, мөвһум бир нөгтәдир өз синәмдә,
Нимкүррәдә «бе» һәрфинин нөгтәсинә бәнзәр һәм дә.

Мән өзүмәм сөз мүлкүнүн хәлифәси, игтидары,
Устадымса бир султандыр—елмин, фәнин тачидары.

Чох көндәрдим мән султана ләјагәтли сөз төһфәси,
Белә бәхшиш алыр бә'зән зәманәнин хәлифәси.

Шаирләрин учасыјам, гәлбим ше'р султаныдыр,
Нә вардырса үрәјимдә, фәзилләрин дөһсаныдыр.

Чәләлијлә султан мәнә фәзиләти еһсан етди,
Лакин гүдси Чәләләддин буну даһа рәван етди.

Ше'р јазыб мәдһ едирәм о инамы, алими мән,
Истәјирәм бир фејз алым әтир сачан мәскәниндән.

Дин сүтуну нәчиб сејид, дәрк едәндир һәгигәти,
Һеч бир кәсдә ола билмәз фәсаһәти, бәләгәти.

О, һидајәт бајрағынын ғылынчыдыр, горујандыр,
Фәзилләрә, алимләрә о, уstadдыр, о, һәјандыр.

Елмләрин о, Хызрыдыр, пәһризләрин Мусасыдыр,
Сирр ачмагда бу дүнјанын мәһарәтли Исасыдыр.

Хызр кими бизә елми анчаг о әрмәған вериб,
Өлмүшләрә, һәгигәтән, Иса кими о чан вериб.

Онун дүһа нәфәсилә илһам кәлди гәлбимизә,
Сөзүн дәрин мә'насыны одур тәфсир едән бизә.

Онун көзәл мусигиси, гәлбә јатан муғамы вар,
О мүбарәк мәчдисинә чәннәт дејир топлананлар.

Онун хитаб күрсүсү чох фәјдалыдыр, һәм дә гәшәнк,
О күрсүјә әһсан! Она гибтә едир доғгуз фәләк.

Онун дузлу кәламына балдан ширин десәм, хошдур,
Ешг сујундан, ашигләрин көз јашындан јоғрулмушдур.

Нәсиһәти, вә'зи ширин, гөнчә ағзы мүәттәрдир;
О, кәләчәк нәслә белә јол көстәрән бир рәһбәрдир.

О вүчудун сәдагәтли хидмәтчиси, гулујам мән,
Имамларын хосровудур, дүздүр һәр бир хәлифәдән.

Једди улдуз парласа да гәлбим ишыг сачан заман,
Әсла һејрәт етмәјирәм мән онларын ишығындан.

Чүнки мәним үрәјимдә мин тәшәккүр, мин тә'риф вар,
Бу тә'рифләр, тәшәккүрләр дуалары хатырладар.

Даға дөнәр мә'рифәтли гәлбим ону јад едәндә,
Онун мәдһи бир сөнмәјән нур јаратды дағ синәмдә.

Мәдһ етдијим инсан чох бәсләјир һөрмәт мәнә,
Шадландырар үрәјими, көстәрдикчә рәғбәт мәнә.

Нэр төрөлдө гаршыланых о түкэнмээ бир нөрмөтлө,
Бэхшин алмыш ағ эммама, өмүр сүрүр бу шөһрөтлө.

Уча јердә гојуб ону, һузурундан мән кетмишәм,
Чуда галхмыш бир Нундур о, даим белә зәни етмишәм.

О, һүмәти сајәсиндә даим әзиз олачагдыр;
Кечәләр дә күндүз кими һәм ишыглы, һәм парлагдыр.

Көјдәрдијим нә вардыса, һамысыны етмиш гәбул,
Шикајәтә сәбәб олмаз хәтә етсә тәзә бир гул.

Бачарсајдым, бағышлардым бир хәзнә ки, инчиләри
Гәрг едәрди күнәш кими нура зүлмәт кечәләри.

Бир бахышы вардыр онун, нүфуз едир арзулара,
Бунун үчүн она бәсдир көзүндәги бир чүт гара.

Бир күнәшин мисалыдыр парлаглыгда онун көзү,
Елә бил ки, гүрүб вахты су үзүдүр көзәл үзү.

О аләмин үмидидир, она бахыр бүтүн дүня,
Мүләјимдир хасијјәти, ишыгдан хәлг олуб куја.

Јер үзүндә тәдбир илә шәһәрләрә зијнәт верир,
Бүтүн халгын тәдбириңә өз әгилә гүввәт верир.

О, һәгигәт һакимидир, һүдуд билмәз әдаләти,
Кечмәз онун диванында јаланчылар шәһадәти.

Еһтирама лајиг олуб онун еви чоҳдан бәри,
Отағында асылмышдыр үмидләрин гәндилләри.

Көз сөнәндә галмаз онун ишыгындан әсла әсәр,
Лакин сөнмәз һеч бир заман о сачдығы ал шәфәгләр.

Елә бил ки, јаранмышдыр башдан-баша гајнар судан,
Истиганлы бир кишидир исти су тәк һәр бир заман.

Чисмән бир аз кичиксә дә, чоҳ учадыр шан-шөвкәти,
Һеч бир кәсә зијан вермәз, ипәкдәндир тәбиәти.

Асанлыгга үрәк ачар, ганад алар ондан һамы,
Мүшкүлләри һәлл еләјиб, разы салар һәр адамы.

Мән јаздығым мәдһијјәни көјәрчинлә салдым јола,
Әзизлији мәдһијјәмлә јаратмышам—санма әсла.

Зәр гәләмин көјәрчинин димдијинә мүгабилдир,
Гартал кими узагкөрән, тутти кими шириндилдир.

35

ПАХЫЛЛАРЫ МӘЗӘММӘТ

Нә заман ајрыларсам бу бағдан, бу чәмәндән,
Јахын оллам о анда јеканә халигә мән.

Тәхтү тачым, үзүјүм јохдур Сүләјман кими,
Дәм вурурам аллаһдан абид бир инсан кими.

Нә Муса тәк Турум вар, нә дә атәшим јанар,
Дост олмагчүн аллаһа мәндә чоҳ иддиа вар.

Нәфсимин истәјини дәрјаја атмышам мән,
Әл чәкирәм бүсбүтүн, әглин истәкләриндән.

Көјдә ганад ачырам рүтбәмлә, нөрмәтимлә,
Инчә шәр јазырам гүдрәтим, һүмәтимлә.

Хәрчләдим доггуз чәрхин төһфәсини бир анда,
Шам јемәјиндә кетди алты күнлүк чаһан да.

Фитрәт кечә-күндүздән бир тәхт гурубдур мәнә,
Көј гүббәси тағымдыр,—бәхш етмишдир зәмәнә.

Заһиримдән тәб'мин евинәдәк пакам, бах,
Көјүн једди гатында көрүнүрәм ағаппаг.

Мән көјләрә лајигәм, чүнки хошбәхт бир гушам;
Көвһәрәм ки, дүнјанын синәсинә гоймушам.

Лејлачлара удуздум гумарда бу дүнјаны,
Башга аләм кәзирәм удмаға, анчаг һаны?

Ајна едиб гәлбини, һәјат тапан әр мәнәм,
Инанмасын да инан: Хызрам, Искәндәр мәнәм.

Асанлыгла удмушам мән чох уста һәрифләр,
Дөрд үнсүрә, беш һиссә өзүм олсам да шешдәр.

Бир фәрманла көстәрди мәнә һаггы мәнәһбәт,
Бу рүтбәни бәхш едиб мәнә ирадә, гүдрәт.

Мән бир тути гушужам, дүнја гаршында айна,
Мәғрурам, јох өзүмдән гејри бир бахан она.

Өз әглим нә сөjlәсә мәнә айна далындан,
О сөзләри дејәрәм мән әзбәрдән һәр заман.

Улдуздур, бүтдүр мәним јанымда арзу, тамаһ,
Хәлил кими, онлар олмады мәндә иштаһ.

«Нә'бүдүл-әснам» илә дүз јол тапмасам әкәр,
«Ла һүббүл-афилин»ә үрәјим олмуш рәһбәр.

Ханәнишин олмагда әнгаја нисбәтим вар,
Вәһши дивләр өнүдә Рүстәм-Зал гүввәтим вар.

Ширванын шаирләри вурса да кинлә ејһам,
Ирагдакы шаирләр алыр нитгимдән илһам.

Халгын пәјына дүшмүш фәғирлијә кетмишәм,
Самын атдыгы Залы мән сәркәрдә етмишәм.

Ит гылыглы адамлар һәгир сәјса да әкәр,
Аслансифәтләр ичрә мәнәм дүнјада көвһәр.

Чох јүксәкдир һүммәтим хағанлардан, шаһлардан,
Хагани шөһрәтимдән ишыг алыр бу чаһан.

Үрәјимин барыдыр бу ифтихар, бу гүрүр,
Јохса мән бу чаһаны доланардыммы мәғрур?!
Фәләк нәјиб истәди, деди: «—Хәл'әт, минбәр ал!»
Дүшдү мәним көзүмдән о күндән сәвәт, чәләл.

Мән кимәм ки, дејирсән мәнә фөвгәлбәшәрсән?
Тач гојмајыб башыма мәним дүнја әзәлдән.

Бу әсилсиз чисими чанлы јох, сәһр ет күман,
Од дејиләм, күләјәм, әсәр јох варлығымдан.

Даим дәјишән одам, нур салмышам чаһана,
Мән илк һәмәл бүрчүјәм, галхмышам көһкөшана.

Улдузларын, фәләјин шәри, вәбалы мәндә,
Сајылырам одур ки, мән фәјдасыз, шәрмәндә.

Әһли-Әли дә олсам, Јәһуда мәзһәбәм, бил,
Һавадан јаранмышам, гара торпагдан дејил.

«Лејсә мин әһлик» —дејә, мән анадан оландә,
Әглим мәнә өјрәтди бу сөзү бирчә анда.

Дөрд тәрәфин дәрјадыр, чәзирәдә тәкәм мән,
Мүмкүн дејил горхусуз кечмәк одлу көрпүдән.

Мәним зәиф бәдәним чансыздыр, түкә бәнзәр,
Әһлик-кишан мисалы тәзликлә солуб кедәр.

Достамса да һарута, јарыјам Бәрбәтзәнин,
Иланыйам Зөһһакын, дәмиријәм Кавәнин.

Аллаһсыз мәктәбиндә охудум күфр дәрси—
Ки, «Ла мөвла ләһүм»дүр јазымын илк кәлмәси.

Инанмырам Кә'бәзә, бүтпәрәстәм мән, еј гуш!
Даша бас ки, Кә'бәни мәним әлим учурмуш!

Бир мө'минәм десәм дә, ајдындыр күн тәк һаман—
Ки, јаланчы сәһәр тәк дилим данышыр јалан.

Үзүм тавус олса да, ичим бәнзәр илана,
Мән көстәрдим, хүласә, чәннәти кор шейтана.

Гапдым Мәрјәм чадрасын, утандырдым Зәһраны,
Төһмәтә мән салмышам һәчәр илә һәвваны.

Һүма ким аз јејән, тәмиз санырлар, әфсус,
Мәним тәки јејимчил јох зинакар бир хорус.

Нә аллаһ, нә Гур'ан танымадан әләмдә,
Мәшгулам мән ил боју әһимдә одлу бадә.

Һамиләјәм мән ода, олсам да боз бир дәмир,
Нәфсим дәвәгушудур, дәмир јејир, од јејир.

Абидәм, Јәһја дежил, Брәһмән дининдәнәм,
Шаирәм, Һәссан дежил, Ләбидә нисбәт мәнәм.

Мүгәссирдир сөйләдим Әбүл-үлә, Мүбарәк,
Һәфсәтитәк мәнәмиш дини позан, едән шәкк.

Чәрәјими јејирәм, мән һәмишә зәһәрлә,
Ачыјам ки, ачыјам, јујунсам да көвсәрлә.

Өзүм заһидләрин мүриди сајсам да мән,
Мәним мин сәһркарлыг, чаду кәлир әлиндән.

Мәғрурлуғ көстәрсә дә ирадәм, әзмин мәним,
Чох шәрдән көзәлдир һәр сөзүм, нәзмин мәним.

Ешшәјимин мунчуғун, елә ганмазам ки, көр,
Зәни едирәм көләрин әшрәфидир, дүррүдүр.

Зәифликдән сакинәм әл-ә'лә»чыларла,
Аллаһ бүсаты гуррам, әкәр гүввәтим олса.

Мәст бир филәм, башыма вурурлар ки, һәр заман,
Динч галарсам, јадыма бәлкә дүшәр Һиндистан.

Гыфыл кими ичим бош, һәлгә тәк бир көзүм вар,
Одур ки, мәскәнимдир еһтирамлы гапылар.

Инзива кирдабында галмағ хошдур, чүнки һәм—
Әглән јүнкүл јелкәнәм, руһән агыр ләвбәрәм.

Мән ки, гәм Гарунујам, мәни рәдд ет сарајдан,
Шәр ишләрдә Фир'онам, вурмасын тә'нә Шәрвән.

Хагани јох, о киши демишкән, хәлганијәм,
Хошдур ки, јохсулларла олмушам сирдаш, мәһрәм.

Мәни «Гара Хагани» чағырыр ағыллылар,
Суфиләрсә дејирләр мәндә бир пак ишыг вар.

36

ЗӘМАНӘДӘН ШИКАЈӘТ

Әбәдијәт гојнуна бу күндән атырам чан,
Гачырам пуч дүнјанын фани дәјирманындан.

Көзүмү әл гушу тәк бағлады залым фәләк,
Бир дә гәмдән, бәладан хилас олмасын үрәк.

Гырғы тәк башым кичик олса да, кендир сінәм,
Онунчүн дә нә папаг, нә дә дон истәјирәм.

Солмуш вәфа ағачы, төкүлмүш јарпаглары,
Вәфа олмајан јердә көнлүмүн нә гәрары?

Өзкәләрин көлкәси хофа салыр гәлбими,
Вахт олур өз-өзүмдән гачырам көлкә кими.

Вүчудумун көлкәси кәсилсә дә јад мәнә,
Чан атырам көнүлдә јетәм достун вәслинә.

Көнүлдә дәрду гәм чох, хошдур мәнә бу дәрд, гәм,
Гачырам ки, нә тәбиб тапсын мәни, нә мәлһәм.

Нурдан көз гамашса да, чәкмәрәм әл күнәшдән;
Тутија әзабындан гачырам һәр заман мән.

Мәни мин тәклиф илә ағыл салмыш кәмәндә,
Ондан хилас олмағын көзәр хәјалы мәндә.

Сәһәрин додаглары әтир јајыр хаваја,
Гачырам ки, јетишсин мәфтун көнүл сабаја.

Меј ичмәји кәл өјрән мејханә саһибиндән,
Мејлим меј ичмәк олса, ора јолланарам мән.

Сор гырх пири-муғандан мәним әһвалымы сән,
Гырх сүбһүмү кечирдим мејхана күнчүндә мән.

О јердә дәрјаларча шәраб нуш ејләјән вар,
Нәһәнкләрдән гачыб мән о јердә тутдум гәрар.

Мејханә сәфалыдыр кәһфин хәрабатындан,
Сәфа үчүн о кәһфә чан атырам мән дә, чан!

Једди нәфәр вар орда, мән олдум сәккизинчи,
Атмыш мәни о сәмтә тәлејин зүлмү, рәнчи,

Еј саги, бадә вер сән, о Фир'он бадәсиндән,
Иландан гачды Фир'он, мән зөһд әгидәсиндән.

Кизлэтмэ бир нэфэрдэн, ачыг вер о шарабы,
Гачырам мэн рижадан, ки чокмөйм эзабы.

Айыр сэн бир гэдэллэ мэни мэндэн вэ биздэн,
Нэм биздэн, нэм дэ мэндэн айрылмаг истэрэм мэн.

Мэн бадэдэн сөз ачдым, сэн төвбэдэн, сус артыг!
Гачырам мачэрадан, билсин буну хэлајиг.

Алудэјэм шараба, тэсбег һара, мэн һара?
Гачырам мө'минлэрин тэсбегиндэн кэнара.

Јетэр ибадэтимчүн бир мејнэнин көлкэси,
Гој эһли-шэр'э галсын мө'минлэрин Мэккэси.

Мэни тэ'риф етсэ дэ дар сүфрэли адамлар,
Онларын бу тэ'рifi гэлбими јаман сыхар.

Долдур лэбалэб олсун, долсун мэним пијалэм,
Бадэм јарымчыг олса, чан мүлкүмү тутар гэм.

Јох, меј дејил мэрамым, меј рэнкли көзјашым вар,
Мэним гијмэтли көнлүм учуз мејдэн нэ анлар?!

Бах, бу кечэјлэ-күндүз бир итдир, рэнки ала,
Бу ала рэнкли итдэн гэлб истэр узаг гала.

Ит гапыш бир адам тэк, од тутуб јанса гэлбим,
Су үчүн ачмарам эл саги оларса һэр ким.

Гачмырам ишвэ-наздан, чисмим дэмирдир, анчаг—
Гачырам мэн онунчүн аһнэрубадан узаг.

Мэни каһ јад ичидиб, каһ достум, каһ һэбраһым,
Онлардан эл үзмүшэм, бир аллаһдыр панаһым.

Горхурам каһ Мэсин тэк, мэн дэ јәһудилэрдэн,
Каһ да һэрэ кешишдэн һазэрлэ гачырам мэн.

Исанларын адындан елэ горхмушам ки, аһ!
Мэндэ дөһшэт јарадыр һэтта о мөрдүм-кијаһ.

Эсанын көркэминдэн гачараг дејэр илан:
«Гачырам, мэндэ эса көркэми олдуғундан».

Бојнуму вурдуғундан арзумун кэскин эли
Гачырам элдэ гылынч мэн көрөндэ эчэли.

Гач дедилэр оғлага, оғлаг кэлди зинһара,
Гэссаб далда дуаркэн, деди, гачым мэн һара?

Бах, бүтүн һисслэрим шаһанэдир бинадан,
Гачырам, јалныз горху адланан бир кэдадан.

Камалын өз эһилэ экилмиш бир дэнэм мэн,
Гачырам өмрү эзэн дәјирманын эһиндэн.

Бир суја бэзэрэм мэн, алтында од вар кими,
Торпағын төһмэтиндэн гачырам рузкар кими.

Чох мизана чэкиб мэн көрдүм ки, пучдур чаһан,
Гачырам ода доғру балтанын горхусундан.

Онун ағ эллэриндэн мэним бэхтим гарадыр,
Гачырам бу гочадан, билмэдэн јол һарадыр?

Фэлэјин дөһшэтиндэн малэјэ сығыныр чан,
Гачырам ода доғру блтанын горхусундан.

Бэхтигарэ олмағым ајдындыр күнэш кими,
Гачырам ки, кечэјэ гатым гара бэхtimi.

Одла гылынч кэтирсэн өмрүмэ сон гојмага,
Гачарам нэ гылынчдан, нэ дэ оддан узага.

Бир сазда бир сэдэли, бир сэсли нэгмэ чал сэн,
Гачырам үч сэдэли сетарын нэгмэсиндэн.

Дөрдлэ үч сэрһэддиндэ түкэнмэз бир саваш вар,
Гачырам бу савашдан, мөнэ тэкдир һавадар.

Ајағымы чоһ јаман удуздум бу гумарда,
Башымы ајаг едиб гачырам бу дијардан.

Хөјалэт зэнчириндэ сызлајыр көнлүм һэр ан,
Гачырам бу көнүлдэн гоһан бағыртылардан.

Галачағам варлыға бағланыб нэ вахтадэк?
Баш көтүрүб бу јердэн даима гачам көрөк.

Мејлим јох, бу дунјаја көз ачдыгым саатдан,
Кэлмишәм бу гәрәра, ки гачам каянатдан.

Мәкан дардыр, ики рәнк вардыр бизим заманда,
Гачырам бездијимдән, јох етибар чаһанда.

Көндүмдәки диләкләр сығмаз һеч бир дијара,
Гачырам көјләрин дә һүдудундан кәнара.

Јандырарам чаһаны истәсәм бир аһ илә,
Мәчбуријјәт үзүндән јажылашдым шаһ илә.

Јерләки једди кәндән баш алып гачырам мән,
Гачырам һәтта көјдә олан сәккиз шәһәрдән.

Бу једди мүтәккәли јердән уча көр мәни,
Гачырам ки, көрмәјим јердән доған көлкәни.

Нә Иса кимијәм ки, гаранлыг хәрәбәдән—
Дөрдүнчү көј гатына гол-ганадсыз учам мән;

Нә Муса кимијәм ки, едиб зиндандан тәлаш,
Гачыб сәккиз беһиштин һәр биринә чәкәм баш.

Кечәјлә күндүз олмаз вәһдәт јолунда әсла,
Гачырам бу кечәјлә күндүздән еһтијатла.

Говур бајгуш тәк мәни дәјирманчы һәр јана,
Једдигат дәјирманын јөнәлмишәм дамына.

Доста өлмәзлиг јарар, ашигә фани олмаг,
Гачырам өлмәзликдән, белә бир ашигәм, баш.

Мәгсәд—вар олмагдыса, јох оларам мән онда,
Гачарам өз-өзүмдән бу јохлуғун јолунда.

Јох оларам о мүтлэг варыгын сәјәсиндә,
Гачырам чатмаг үчүн мүтлэг јохлуға мән дә.

Алтымдакы көһләнә тәрсинә вурмушам иал,
Гачырам ки, бу мәкан дарысгалдыр, дарысгал.

Сәјсыз улдуз көрүрсән көјләр чадырында сән,
Гачырам улдузларын мәнһус әләмәтиндән.

Вәба евидир бу чәрх, гачмаг көрәкдир ондан,
Гачмаг көрәк дунјанын дөвләтиндән, малындан.

Көндүмдә намурадлыг говғаја башлајыркән,
Разылыг һасарына тәрәф бәрк гачырам мән.

Бу вахтадәк дунјаја әта иди нијазым,
Гачырам о әтадан, нијаз мәнә нә лазым?

Тамаһ киши һејзидир, бојуну вурмушам мән,
Гачмышам, гачмагдајам сәха саһибләриндән.

Довшан һејиз көрмәкдә бәнзәсә дә гадына,
Мән пәләнкәм, јарашмаз һејиз пәләнк адына.

37

ДҮШМӘНЛӘРИ МӘЗӘММӘТ

Бәд нијјәтли адамларын јажшылығы олар бәд,
Јаланларла фәхр етмәји онлар етмишдир адәт.

Доғрулуғла јох ишләри, аталары билинмир,
Нә Адәмдән төрәмишләр, нә Исадан,—будур сирр.

Бу дунјада рәһбәрләрә раһиб олур һәр бири,
О дунјада ахар су тәк дәјәрсиздир ишләри.

Арыларын гураг илдә дүзәлтдији шан тәкин,
Онларын да бејинләри бомбош олур бил јәгин.

Бәдәнләри гум тәк ағыр, башларында јел ојнар,
Мәһшәрдәки тәрәзи тәк јүнкүлмәзач олурлар.

Бағларында, Нух нәсли тәк, ағачларын јох бары,
Севинчләри бир гарынын тәндиринин рузкары.

Мәсчид еви онлар үчүн олмуш ушаг бешији,
Һәм јатырлар орда, һәм дә булајырлар һәр шеји.

Пахылыгдан гыздырмаја, титрәтмәјә дүшүбләр,
Онлар мәним палтарымы кејинсәләр јох зәрәр.

Бах, онларын бош һәвәнкә бәрәбәрدير һәр бири,
Сүртүлмәкдән хараб олмуш, кетмиш тамам үзләри.

Шүшәбоғаз бу ахмаглар о көй рәнкли хејмәдән
Сүраһы тәк башларына илмәк тахыблар нәдән?

Ачар илә ғыфыл кими еркәк-дишидир онлар,
Тутдуглары фәна ишдән бағлылыг һасил олар.

Евләриндән чөлә чыхмаз јаздыглары шеирләр,
Бу шаирләр рәдд олунан дө'вәтләрә чох бәизәр,

Дадсыз бир меј һасил олар сөзләринин сүјундан,
Бу меј гәлби елә мөһкәм сојудар ки, донар ган.

Доғмаз гуру тәб'ләриндән тәрәвәтли шеирләр,
Онлар суда гәрар тутан нилүфәрә бәизәфәр.

Јаздыглары хурафата гатараг сөз сәһримдән,
Бу-Ләһәблә, Бу-Түрабы ајырмәз бир-бириндән.

Көј тәшт алтда кордур онлар, онунчүн да узагдан
Санырлар зәр афтабаны афитаби-зәрәфшан.

Белә ешишәк адамларын чаһиллији дејил аз,
Иса да өз мәтбәхиндән онлара пәј ајырмәз.

Ашағыда јер верирләр мәнә, хошдур бу һесаб,
Онлар нефтдир, ашағыда галар мәним тәк күләб.

Үздә әкәр балыг кими лал олса да һәр бири,
Лакин далда илан кими зәһәр төкүр дилләри.

Илһамымыз хәзинәдир ал күкүрдә дүнјада,
Әзаблары бир чивәдир титрәмә-ғыздырмада.

Нијә кәрәк мән онлара чаваб верәм, асиман
«Һирсиниздән өлүн» дејә чаваб верир һәр заман.

Мән онларын сөзләрини кәскинләтмәсәм әкәр,
Дилләринин күт ғылынчы санма ки, бир түк кәсәр.

Чәбрајылдан ганад алыр үрәјимдән учан ох,
Гарталында ганадына мәндә бир еһтијач јох.

Онлар өзү ғидаланыр мәним мејвәләримдән,
Гара гарға әнчир јесә, һеч тәәччүб етмә сән.

Чөрәк үчүн кен гапымы дејүр онлар, доғрусу,
Дән вермәсәм, тикдикләри дәјирманы јыхар су.

Түлкү кими, шир ардынча кәзир онлар һәр заман,
Кәзирләр ки, пәј алалар шир овлајан шикардан.

Чәлалымын Бижәнинни гујуја да салсалар,
Сәһәр аһым дүшмәнләрин чанларына од салар.

Каман атан Рүстәм мәнәм бу тәбиәт ичиндә,
Әфрасијаб гојун јатсын әзаб, гәфләт ичиндә.

Сәс-күјүндән сән онларын горхма һеч дә, Хагани,
Бах, онларын булудунда илдырым, јағыш һаны?!

Кизли мә'на кәлинини бәзәјән мәшшатә тәк,
Дара сөзүн зүлфләрини; гәлбләринә бир дағ чәк.

Фикир, хәјал одундан тутушуб чаным јаныб,
«Аллаһ-аллаһ» демәкдән ахыр дәһаным јаныб.

Фәләк мәним синәмә елә бир од вуруб ки,
Тәкчә үрәјим дејил, бәлкә һәр јаным јаныб.

Ишләrimi зај етди мәним бу чан јанғысы,
Инадындан фәләјин руһи-рәваным јаныб.

Аһымын шө'ләсиндән халғын көзү өнүндә
Пәрдәм јаныб, фаш олуб сирр-нәһаным јаныб.

Мән дөвләт ахтарырдым, касыблыг ғисмәт олду,
Дедим:—Одсан, бу сөзү дејән зәбаным јаныб.

Көрмүшән од јандырар нечә назик ипәји?
О чүр гәм шимшәјилә мәним әрканым јаныб.

Ше'рим әкәр од салар гәлбә, сәбәб одур ки,
Көвһәр сачан хатирим, тәб'-и-рәваным јаныб.

Сөз мүлкүнүн наһби Хаганијәм, һасәддән
Көјләр мәнә гәһр едиб, алышыб чаным јаныб.

Ширванда олсајды сирдашым экәр,
Фикримә бир сәфәр кәлмәзди, инан.

Олсајды һөрмәтим Тәбриздә һәрках,
Мәскәним олмазды, әлбәттә, аран.

Әрмәндә олсајды гүмәт верәним.
Башга бир әләми етмәздим мөкан.

Нә гәдәр чалышдым, чапаладымса,
Мәнимлә олмады фәләк мейрибан.

Зәһмәт чәкдимсә дә арзу јолунда,
Тәләјим күлмәди үзүмә бир ан.

Чијәрим һәсрәтлә гана дөндүсә,
Тәләјим олмады әлимдән тутан.

Јохлуг пәрдәсинә бүрунду истәк,
Јалвардым, кирмәди әсла гапымдан.

Дүнјаја сығмајан һүмәтим варды,
Она дар кәләрди һәр ики чаһан.

Арзум, истәкләрим дәрја гәдәрди,
Бир аз да олмады гаршында әјан.

Рузинин сују да һәр күн чешмәдән
Анчаг ики гәтрә олду нумајан.

Көнлүмүн бир гуру јарпағы јохду.
Индисә галиышды көр нечә үрјан.

Әлими үзмүшәм боллугдан, ахыр,
Дөвләт тарласы да бар вермир әл'ан.

Мәнә вериләнләр олмады лајиг,
Лајиг оланы да вермәди дөвран.

ХОРАСАН АРЗУСУ

Нә сәбәб вар ки, Хорасанә мәни гојмурлар?
Бүлбүләм, бағи-күлүстанә мәни гојмурлар.

Јох Хорасан бағында мәнә охшар бир гуш,
Бәс нәдәндир ки, о бустанә мәни гојмурлар?!

Мән Әрагын базарында кимә инчи сатарам?
Апарым инчи Хорасанә, мәни гојмурлар.

Јохса Зәмзәм сујунун чешмәси Мәшһәддән ахар?
Дејиләм Хызр, осаманә мәни гојмурлар.

Мәкәр Искәндәрәм, олсун мәнә зүлмәт Әраг,
Чатмаға чешмеји-һејванә мәни гојмурлар.

Мәкәр Исајәм, олуб јер мәнә дөрдүнчү фәләк,
Сәккизинчи көјә—ризванә мәни гојмурлар.

Күлә, рејһанә әтир вермәдәјәм Иса тәк,
Вурмаға әл күлә, рејһанә мәни гојмурлар.

Нә күнаһ ејләмишәм ки, суеузам, бәрк јанырам,
Вурмаға су лаби-әтшанә мәни гојмурлар.

Мән мәкәр мурдарам? О, пак мүгәддәс сајылыр,
Мурдар әл вурмаға Гур'анә мәни гојмурлар.

Мән мәкәр Әбрәһәнин миндији диванә филәм,
Кетмәјә Кә'бәји-дәјјанә мәни гојмурлар.

Шүбһә јохдур ки, Хорасан сәмадыр, ораја—
Охшадыб да гоча шејтанә мәни гојмурлар.

Мән бүтүн јол узуну шад кәлирдим Рејәдәк,
Нијә бәс чатмаға чананә мәни гојмурлар?

Реј дәјирманса, Хорасандыр Ирәм ејваны,
Мән дәјирмандајам, ејванә мәни гојмурлар.

Бир өкүз тәк бу дәјирманда салыб бојнума ип,
Атмаға ағзыма јағданә мәни гојмурлар.

Мәнәм о нүтфә ки, үч ај кечә ганә дөнәрәм,
Бәтнә дөнмәјә инсанә мәни гојмурлар.

Јох Хорасанда мәним тәк сәһәрин мүждәчиси,
Бир хоруз тәк сәһәр әфганә мәни гојмурлар.

Мән әзәл сүбһүјәм, ачсам додаг, аләм күләчәк,
Һәсрәтәм бир лаби-хәнданә, мәни гојмурлар.

Бир күләм ки, ачарам ғышда, мәни шахта дөјәр,
Нә едим, чатмаға нејсанә мәни гојмурлар.

Гәлбимин дәрдинә дәрман Хорасан сајылар,
Башчылар чатмаға дәрманә мәни гојмурлар.

Мән бу дәрјадә мәкәр һәсрәт илә батмалыјам?
Инчидирләр, о куһистанә мәни гојмурлар.

Нәјә лазым дүшәм аслан изинә довшан тәк,
Бир адам јохса, нејистанә мәни гојмурлар.

Реј чәһәниәмдир, әзабына дөзүб, истәјәрәм—
Јол тапым кизли Хорасанә, мәни гојмурлар.

Мән бир улдуз кими кайкаһ јолумдан азырам,
Мүстәгимән рәһи-нимканә мәни гојмурлар.

Мүштәри тәк јерим олмуш икиүзлү Чөвза,
Галдым аварә, Сәрәтанә мәни гојмурлар.

Ше'римин, мишк кими, әтри Хорасанә долуб,
Кетмәсәм мишк дөнәр ганә, мәни гојмурлар.

Јүз гәдәм ашмыш о мејданы косум, һәрчәнд ки,
Әллә кос кирмәјә мејданә мәни гојмурлар.

Отуруб Реј галасында, едәрәм өмрү һәдәр,
Чарә јох, Кә'бәји-иманә мәни гојмурлар.

Пак Рза гәбрини көрмәк, көрүнүр, түгјандыр,
Баглајыб јоллары, түгјанә мәни гојмурлар.

Јохса Бәстамә кедәнләр һамысы јурдсуз олур?
Дөнмәјә бисәрү саманә мәни гојмурлар.

Әгл илә рә'ј мәним гәлбимә Мизан олмуш,
Пејк олам Әгрәби-үсјанә мәни гојмурлар.

Әгл илә гәлб сәадәт јолунун гасидидир,
Дүшмәјә вадији-хәзләнә мәни гојмурлар.

Вар јәгинним, бу ики шир мәнә јардым едиб,
Шир икән дөнмәјә сәкбанә мәни гојмурлар.

Әглү исмәт мәнә вермишә фәрағәт тачы,
Кирмәјә мәнсәби-диванә мәни гојмурлар.

Мәнәм ол Кавә ки, һүммәтлә Фәридуңбәхтәм,
Әл вурам күррәјә, зинданә мәни гојмурлар.

Мән Хорасан һәвәсилә вәтәни тәрк етдим,
Истәрәм дөнмәјә Ширванә, мәни гојмурлар.

Һәм вәтән ајрысыјам, һәм дә Хорасандан узаг,
Алараг дөврәм, бир јанә мәни гојмурлар.

Мум кими шәһддән ајрылмышам, инди нә едим,
Говушам мөһри-Сүлејманә мәни гојмурлар.

Фитнә нејләр мәнә, дин илә билик дүңјада—
Олмаға сәјд о фәттанә мәни гојмурлар.

Мәни чан дәрди, гују горхусу гардашларымын—
Дөндәриб Јусифи-Кән'анә, мәни гојмурлар.

Нә гују горхусу билләм, нә дә чан тәһлүкәси,
Һазырам гәсд ғылам чанә, мәни гојмурлар...

Ајығам, дүшмәнәм о тач илә тахта ки, букүн—
Дөнмәјә әсл мүсәлманә мәни гојмурлар.

Мәни бир кос кими мејданә салыб дүшмәнләр.
Дишләрин ғырмаға мәрданә мәни гојмурлар.

Мән дәниздән көјә галхан о бухарам ки, јағыш—
Јенидән јағмаға үмманә мәни гојмурлар.

Мәнәм о күчлү ғығылчым ки, чахыб шимшәк тәк—
Дөнмәјә әхтәри-рәхшанә мәни гојмурлар.

Гоҗмайрларса, Хорасанә,—нә еҗби, оларам—
Тәбризин шәм'инә пәрванә, мәни гоҗмурлар.

Бу ики јердә мәним мәктәбү дүкканым вар,
Кетмәјә мәктәбү дүкканә мәни гоҗмурлар.

Вермишәм вар-јохуму кәрчи бу гөвмә рушвәт,
Көз дикибләр тәни-үрјанә, мәни гоҗмурлар.

Бу түфејлиләри мән јемләмәјә мәчбурам,
Јохса онлар јығылыб, канә мәни гоҗмурлар.

40

Зәманәдә ахтарма раһатлыгдан бир әсәр,
Умма ки, дүнја сәнин дәрдинә дәрман едәр.

Гәм одунда јан, күл ол, јаддан истәмә мәлһәм,
Өз дәрдинә өзүн гал, билмә кимсәни һәмдәм.

Чәрхин гумар евиндә һәриф тапылмаз сәнә,
Дәһрин карвансарасы дүшәркә олмаз сәнә.

Нәһәнк удса да сәни, һарај салма, сәбр елә,
Боғулсан да, кирдабда әл узатма саһилә.

Сәдагәти, вәфаны мәкәр сефирми дөвран?
Көзләмә ки, о сәни ејләр хилас бәладан.

Ичмә, гәдәһ тутарса әлиндә мүфлис фәләк,
Сүфрәсиндән бу хәсис дүнјанын алма чөрәк.

Јаныб үмид хәрмәнин күлә дөнсә дә әкәр,
Көз дикмә ки, рузикар зәрәрини едәјәр.

Разы олма дүнјада һамин олсун падишаһ,
Суда боғул, апарма нагга балыга пәнаһ.

Вермә дүнјаја көнлүн, о гүјмәтлин көвһәри,
Гырмызы күкүрд дејил, о көвһәрин дөјәри.

Илаһијјат әршинә сәни изләт чатдырар,
Бундан јахшы нәрдиван о мәгама һарда вар?

Инсанлара дикмә көз, һүммәт сәнә архадыр,
Көз чәк новдан сүјундан, сәнә лајиг дәрјадыр.

Шадлыг хәзинәсинә ағалыгла јијәлән,
Рузи верән мәләјә һеч вахт ағыз ачма сән.

Гәнаәтин вәсфиндә дөрд китаб охумусан,
Тамәһкарлыг дәрсини башлама әлифбадан.

Варланмаға чалышма, јохсуллуғу ет шүар,
Јелгована баш әјмә, күләк сәнә ат олар.

Көнүлүн боғазына шәрәб төкмә кузә тәк,
Сүраһы тәк, јетәнә хидмәт етмәкдән әл чәк!

Ачындан өлсән белә, хәсисләрин өнүндә—
Он дилли сүнбүл кими кедиб әјилмә күндә.

Сүмүк гапар пәриләр инсанларын әлиндән,
Мәләк кими гоху чәк, сүмүјә көз дикмә сән!

Гој үрәјин ағрысын, гыздырмадан чана кәл,
Күлгәнд үчүн, нар үчүн һәр нақсә ачма әл!

Гыздырманы кәсмәјә гарғы лазымса әкәр,
Кәс тамәһ бармағыны—гарғыны әвәз ејләр.

Камалын, әглин ки, вар, нә зор ахтар, нә зәр көз!
Чәһрәчинин иплији бафта үчүн кәрәкмәз.

Еһтијачын дарғасы табә икән Губада,
Мүлкүндән горхма, демә:—Туған кәлсин имдада!

Достлара бел бағлама, тәк јаша, азад јаша!
Һәмдәм ахтарыб ачма ағыз гоһум-гардаша.

Јусифин әһвалыны һәр заман јад едәрәк,
Ачиз галсан, истәмә гардашларындан көмәк.

Заман сәркәрдан етмиш сәни, мәкан—бағры ган,
Умма фәрәһ, фәдагәт нә мәкан, нә замандан.

Дөрд јол ајрычы дүнја вәһшәтлә долмуш даһа,
Үнсијјәт хәлвәтини ахтар, сығын аллаһа.

Бу эршин гушу сәндән әкәр тәләб етсә дән,
О дәнн топла анчаг көйләрин сүнбүлүндән.

Еј Хагани, үмидин ипини кәсмиш заман,
Өмр ипини кәссә дә, аман истәмә ондан.

41

Сағ-сәләмәт, дири чан тапмајырам,
Дәрдү гәмдән бир аман тапмајырам.

Учурам, гуш кими дүнјаны кәзиб,
Өзүмә јурд, мөкан тапмајырам.

Һәр кечә көз јашы дағлар үзүмү,
Күллү јаз, барлы хәзан тапмајырам.

Кәңчлик итмиш, кәзирәм әлдә чираг,
Нечә илләрди—нишан тапмајырам.

Бәхти вермишсә фәләк, бәс нә үчүн—
Долашыб һеј никаран, тапмајырам?

Фәләји мән јерә чырпардым, һејф,
Нәрдиван, лиллә-филян тапмајырам!

Һүнәрим вар ки, сәадәт кәзирәм,
Бу ики дүррү тапан тапмајырам.

Су илә од кимидир ешг, ағ күн,
Ешгә ағ күндә чатан тапмајырам.

Өмр сәрмајәми вердим... бәс һаны
Нә газанч... вар, нә газан... тапмајырам.

Тәб'имин доғдугу сөз көрпәсинә
Чох сорур, бирчә һәјан тапмајырам.

Горумагчүн чанымы дивләрдән—
Нә дуачы, нә Гур'ан тапмајырам.

Јејирәм шам кими јалныз өзүмү,
Чөрәјә азды куман, тапмајырам.

Адәм олмуш ири бир вәһишхана,
Бирчә дост, досту дүјан тапмајырам.

Долудур һәр јан адамла, әфсус,
Мәни көздән охујан тапмајырам.

Дөврәми алды јағы, әлдә јараг,
Һалыма азча јанан тапмајырам,

Дүшмәнә мән нә чүр әл, ағуш ачым,
Әл тутан һәмдәм, инан, тапмајырам.

Һамы Фир'ондур, һамы ач чанавар,
Сүрүјә бирчә чобан тапмајырам.

Аләмин шаһына лазым сығынам,
Вармы башга куман? Тапмајырам.

Башга бир аләм ара, Хагани,
Бурда раһатчә бир ан тапмајырам.

42

Инди ки, јер үзүндән мәрһәмәт олмуш ниһан,
Көнүл, сән дә вәгт икән һзырлаш, көч дүнјадан.

Өлүм дарвазасынын габағында чардаг гур,
Бачү хәрачы вериб, көзләмә һеч бир аман.

Дүнја бағында јаза галмады бир е'тибар,
Өмрүнү јарпаг кими солдулар ахыр хәзан.

Инләмә бу чаһанда ејшү ишрәт намина,
Салма һәбсә руһуну раһатланмаг үчүн чан.

Јүксәклә ганад чалан гартала јарашармы,
Јердә мәтбәх бачасы үстә гура ашијан.

Ушагсан, бу јер әһли сәни баһар зәнн едир,
Бах, тамаша үчүндүр, бил ки, вәфасыз чаһан.

Гәлб дәрманы истәмә сән үмид тәбибиндән,
Тәбаширлә сүмүкдүр дәрдинә, бил ки, дәрман.

Ујма дунја рөнкинэ, онда кэнчликдэн јох из,
Гочаны неч едэрми энликлэ киршан чаван?

Ачы судур, үстүндэ буздан көрпү салмышан,
Алэм зэрли сөгфдир, нэрдиваны ишыгдан.

Де, нечэ шэфэг сачар күн гаранлыг гэлбинэ,
Хызрын ахыб кечэркэн чешмэ сују башындан?

Нэ вахт гуртарачагсан фэлэјин гээббиндэн—
Ки, кеј сәма алтында раһат кеча күзэран?

Јохдур јашыл јелкөнин көрөн јаш олдуғуну,
Чох кәмиләр батырмыш кирдабында бу үмман.

Еј һәким! Нэ анладын фэлэјин кәрдишиндэн,
Атәшпәрәстәсими де, ки одла ојнајырсан?

Рәнки од үфләмәкдән гызаран атәшпәрәст—
Гара үзлэ кәләчәк гијамәт күнү, инан.

Бир күнбәздир бу сәма, јер онун дөшәмәси,
Јохса нүчүм елминдән хәбәрин, буну бил, ган!

Јохсуллуғ үз вердикдә суфиләрә јахынлаш,
Јохсулдан шад олурлар, варлыданса пәришан.

Кет, онлардан хәбәр тут, јохсуллуғ көр нэ шејдир,
Әсәри ки, ән јахшы мӯәллиф едәр бәјан.

Јохсуллуғда тапарсан әбәдилик нәгшини,
Ондан башга нэ варса дунјада пучдур, инан.

Чаһу чәләл арузу һәлә ки, гәлбиндәдир,
Јохсул дејилсән һәлә вермәкдә сән имтаһан.

Гычанда дишләрини гара кејимли фәгир,
Ағ кејимлинин вары олачаг јерлэ јексан.

Хошдур кушәнишинлик, зорла зәрә ујма кәл,
Гәм јемә дөвләт үчүн, јохсуллуғдур шәрәф, шан.

Шаһлыг тачын вар икән нә лазым һәсир папаг?
Сәнин Бәрбәд сазын вар, гој түтәк чалсын чобан.

Чаһанда бир кимсәдә инсанлыгдан әсәр јох,
Әкәр варса, ди кәлсин, әслиндән версин нишан.

Һарда бир әһл адам вар—алчаг да онунладыр,
Бәли, гарышмыш артыг мал әтилә зәфәран.

Саф гызыл јер тапыбдыр гатырын паланында,
Кафур дәнәси артыг сечилмәјир дарыдан.

Пүхтәләшдими инсан, солтандыр инсү чиннә,
Һәлә ки, пүхтә дејил ја вәһшидир, ја шејтан.

Нә гәдәр арпа чијдир, ешшәјә јемдир, фәгәт—
Бишдикдә шәрбәт кими едилмәкдә нуши-чан.

Рузикар әтәјиндән кәрәмәт көзләмә кәл,
Еј Хагани, әл көтүр мөвһуми хулјалардан.

Туған фәрманларына, тәхтү тачына бахма,
Јохсуллуғ јазысылыр чалмандакы бу фәрман.

Бир ше'риндә дедијин о һикмәти хатырла:
«Чан верәрәм тәбимә, она кәрәк дејил нан».

Сәнәт тачидарысан, одур јерин башдадыр,
Башгалары тапынын ағзында салмыш мөкан.

Ираг әһли сөзүндән әрәг етмишдир сәнин,
Чатмыш шөһрәтә, хејрә адылла јурдун Ширван.

Она көрә хош кәлир ше'рин бу вәһши јердә,
Шәбнәм нчиб әтирли күлләр ачыб ал-әлван.

Јенә дә атан, анан хејрхәһ өвлад кими,
Чағырмададыр сәни, бах, еј атылмыш оған!

Тәрпән, нәдән јер кими тәрпәнмәзсән белә сән,
Тәрпән ки, дунја бир күн учуб олачаг вيران.

Гәлбин һәсрәтлә гајнар, тыханыбдыр боғазын,
Фүта сүрахысы тәк етди сәни бу чаһан.

Гөвм дә мӯхтәлифдир говмуш һәрфләри тәк,
Үзү ағ, гәлби гара ејләмиш ону дөвран.

Сичан кими јер газан, пишик тэк һиләкәрдир,
Һөрүмчәк кими аңчаг ган ичмәјә тор гуран.

Динә инанмасан да, башчысан диндарлара,
Атәшпәрәст кәһин тәк дә'вәт јериндир дагган.

Мәһәммәд Әбу-Чәһли хәчил етдији кими,
Онлары хәчил етсин сәндәки ширин зәбан.

Илаһи, Хаганинин гәлби хејли сыныгдыр,
Сағалт фәзиләтинлә, ја чарә вер, ја дәрман.

Гәбул етмәсәләр дә бә'зиләри, мәни сән—
Гәбул елә ки, олсун гәлбим бир аз шадиман.

43

Нуш едәрәм фәләк гәмин агламадан, јазыг мәнә!
Чәрхи-фәләк кәмәндиңә бағлы галан, јазыг мәнә!

Одлу күнәш доғар, сәрин сүбһ нәсимини говар,
Көнлүм аловланар, фәгәт чәкмәм аман, јазыг мәнә!

Гурду чәфа илә фәләк көксүмүн үстә көрпүнү,
Мән бу су рәңкли көрпүнү гыррам һачан? Јазыг мәнә!

Гәлбдән арзу ришәсин гәмин белилә кәсмишәм,
Чан јолума әчәл төкүб санки тикан, јазыг мәнә!

Јохлуғун архасынча мән гачмадајам күләк кими,
Мән јохам, амма һәр вүчуд сндән әјан, јазыг мәнә!

Јел нечә көјнәјин кәзәр дөврәсинә, о јел мәнәм,
Көјнәјим одлу варлыға тәкчә нишан, јазыг мәнә!

Ағзыма һәр гәдәр кәләр аби-һәјат тәб'дән,
Ағзыма од тәпәр јенә аһу фәған, јазыг мәнә!

Јанғымы әгл чешмәси сөндүрүб, инди горхудан—
Әгл булагына атым даш бу заман? Јазыг мәнә!

Сүфрәмин артығын јејәр өзкәләри, рәвамыдыр—
Накәсә әл ачыб, олам мән пәј алан? Јазыг мәнә!

Кә'бәдәки гара дашы әпмүшәм, инди мән нечә—
Накәсин ағ әлин әпүм? Чыхмады чан, јазыг мәнә!

Тачым илә күнәш кими торпағы нура чулғарам,
Лүт кәзәрәм өзүм, батар нура чәһан, јазыг мәнә!

Достларымын һәјатына мән сүпәрәм, әчәб будур—
Дүшмән еләрсә, һәм мәнәм мәрсинәхан, јазыг мәнә!

Һарда галыб ғылынч, кәсә башымы, та олам хилас,
Дәрдли чијәр едиб мәни паслы суһан, јазыг мәнә!

Өз вәтәнимдә бир күләм, дөврәми чулғамыш тикан,
Одлу чаным һәмишәлик одда јанан, јазыг мәнә!

Кәлсә кәрәм сөзү дилә көзләрим ағлајар мәним,
Чисмими ганда гәрг едәр әшки-рәван, јазыг мәнә!

Ағлады ган, кәрәм көзү, көр деди гарә бәхтим,
Јасәмәнәм, ғырыб төкүр бади-хәзан, јазыг мәнә!

Инләди бу чәһан, деди:—Јох бу чәмәндә күл, чичәк,
Верди кәрәм әли сәнә гум, је, долан!—Јазыг мәнә!

44

Үрәјимә зәманәнин әли нештәр вурдуғундан,
Синәм нечә лалә ачды лахта-лахта одлуғча ган.

Бу јараны, дејин кимин шәфәгәтәли әли бағлар?
Бу дөврәнда мәни севән нә дост галмыш, нә гоһум вар.

Нә шәһәрин һөкмдары бир һај верир аһ-вајыма,
Нә ордулар сәркәрдәси сәдр чатыр һарајыма.

Јараланмыш үрәјимин сәја кәлмәз дәрди-гәмин,
Фәгәт јохдур мин дәрдимин мәлһәм гојан бир һәмдәми.

Охујан јох, ганан јохдур јаздығым хош сәтирләри,
Исти бир сач көрүнмәјир, нечин јайым фәтирләри?

Анасыз бир гузу кими нәләм, аһым көјә галхар,
Нә гојунум гузулајыр, нә шахәмдә нубарым вар.

Мөним сојуг нефәсимдән исти тәммуз¹ дәнәр дејә,²
Ғышда чадыр вә ағ палтар мәнә карәк олсун нијә?

Дөрд китабдан бәлли олду, јекәнәси мәнәм әсрин,
Мүгәддәсәм өз динимдә, буну јәгин билди дөрд дин.

Шаһдан чөрәк истәдикдә, о мәнә од једиздирәр,
Зәманәдән су истәсәм, габағымда гојар зәһәр.

Еј саһибим, мааш үчүн јетәр вердим башағрысы,
Бундан белә сән дә мәним әзабыма олма разы.

Чөрәк үчүн, палтар үчүн чох инчитмә мәнни, таңры!
Ғәләмимдән, әлләримдән јетир мәнә сән онлары.

45

Мал вә шөһрәт саһибидир бу күн алчәг адамлар.
Нефсә әсир оланларын базарыдыр бу базар.

Бу өтәрки гәм евиндә варса шадлыг әсәри,
Онлар олар шад ки, јохдур инсанлыгдан хәбәри.

Төрк ет дүнја мәчлисинин о јухары башыны,
Алчағлардыр о мәчлисин јејән далды ашыны.

Јахшы адам пислик көрүр бу дүнјаја кәләнән,
Нејләсин бу дүнја, анчаг пислик кәлир әлиндән.

Чалыш, алчаг адамлардан тикә алма дүнјада,
Онлар сәни русвај едәр, кедәр һөрмәтин бада.

Үздән парлаг олсалар да, ичләридир гапгара,
Ајна алы вермак олар бу чәһәтдән онлара.

Ганмазларын әлиндәдир вар-дөвләтин һамысы,
Санки Иса сүфрәсинә гонуб еишәк арысы.

Намәрдләрлә хәдимләрдир тутан бу күн чаһаны,
Бу дөврандыр хачәләрлә хәсисләрин дөврани.

¹, ² Тәммуз, деј—Иран тәғвиминдә ијул вә декабр ајларына ујғун кәлир.

Еј Хагани, пак дуғуја бәзә һәр бир сөзүнү,
О дүнјада бир мәгама чатдыр бары өзүнү.

46

Ким раһатлыг нишан верәр?—вермәз,
Ким бәладан аман верәр!—вермәз.

Бирчә азад нефәс диләркән мән—
Рузикарым бир ан верәр?—вермәз.

Ғәлбимиздә аләм дүјүнләнди,
Чәрх ону бир ачан верәр?—вермәз.

Бир кәс, ахыр, үрәк гәми дағыдан—
Бир хејирхаһ нишан верәр?—вермәз.

Ахыры одлу аһымын кәмиси—
Саһилә доғру јан верәр?—вермәз.

Далғалар ғырса кәмими, бир кәс—
Јелкәнә бир тәкан верәр?—вермәз.

Ахтарыр әдди көјдә Хагани,
Һағгыны асимаң верәр?—вермәз.

47

Ғачсан, фәләк арханча бил камаң чәкир,
Дүнја хараблашыр, һамы ондан аман чәкир.

Олма фәләклә дост, дејил хош тәбиәти,
Төрк ет чаһаны, бурда галан әл-аман чәкир.

Дүнја бәзәкли бир илана охшајыр ки, о,—
Үздән көзәлдир, аләм ичиндән зијан чәкир.

Чүмлә мөләкләр әһримән олду зәманәдә,
Өз дәрдинә гал, өзкә ајағдан јаман чәкир.

Једди фәләклә алты чәһәт һеч дәјишмәмиш,
Аләм бизи дәјишидрәрәк иштаһан чәкир.

Зәңчирләмиш фәләк јери, улдузлары, онун—
Олмуш миник аты кечә-күндүз, әнан, чәкир.

Хагани аглама ки, сәнин аһ-наләни—
Дәһрин сазында нәғмә јеринә фәған чәкир.

48

Гәлбимдәки бу дәрими дәрманә сатмарам,
Сағлыг да үстәлик верәләр чанә, сатмарам.

Дәрман мәни әритди, фәгәт дәрд бәсләди,
Хошдур бу дәрд-гәм, ону дәрманә сатмарам.

Еј хачә, биз әбәс јерә базарә кәлмишик,
Сән шадлығы, мән исә гәми анә сатмарам,

Дәрд илә көңлүнү јашадан мүштәри һаны?
Бу сирри мән додағлары хәнданә сатмарам.

Неј тәк, додағларындан алыб сирри достларын,
Ол сирри һәмдәним олан нисанә сатмарам.

Дилсиз нејәм, көзүмдән олар фаш сиррләр,
Башга јол илә онлары чананә сатмарам.

Мәһв олмушам бу мәһвәдәдир варлығым мәним,
Бир бөјлә јохлуғу ики јүз чанә сатмарам.

Кәскин ғылынч һаны ки, верә башыма ничат?
Мән ол ғылынчы, тач верә, султанә сатмарам.

Зәһрини нуш едиб о ғылынчын күлә-күлә—
Балла дәјишәләр, ону јүз шанә сатмарам.

Әммамәми гадынлар үчүн чадра ејләдим,
Адәм кејән о хәл'әти-алванә сатмарам.

Бәһрамә шаһ верди ләчәк, бир телин онун—
Рүстәм кејән дәбилгәјә, хуфтанә сатмарам.

Јанмыш чијәрләримә олан өртү хам көнүн—
Бир зәррәсин јүз әтләси-табанә сатмарам.

Һәр һәфтә бир кечәм ки, кечәр јар илә мәним,—
Алты күнү әвәз верә биканә, сатмарам.

Шаһ хидмәтиндәсәнми?—сорушдун, дедим ки, јох,
Бир ан азадлығы шаһа, хаганә сатмарам.

Хагани истәмәз верә алчағларә көнүл,
Бәл'әмдә кәһф итини о шејтанә сатмарам.

Исанын ијнәсини гара гәлбә вермәрәм,
Мәрјәм телини пәрдәни јыртанә сатмарам.

49

Вар иди мәним вәфалы јарым,
Хош кечди онунла рузкарым.

Јыхды евими бу бәднәзәрләр,
Солду мәним о бағым, баһарым.

Варлы, бәрәкәтли, боллу сүфрәм,
Олду нә јаман бу күн күзарым!

Ојнарды әлим хәзинә илә,
Јохду јашајышда нитизарым.

Зөвчәм вар икән ширин күлүшлү,
Көзјашлары олду инди јарым.

Мән ки, белә кимсәсиз дејилдим,
Варымды мәним бир һәмфикарым.

Јар јох, о бир өмрә јадикарды,
Вар иди, демәк ки, јадикарым.

Бир сирримә кимсә олмаз акаһ,
Сирдашды мәнә о күлүзарым.

Гәм горхусу билмәјирди көңлүм,
Гәмләр дағыданды гәмкүсарым.

Гәмсизлијимин гәмин чәкирдим,
Әлдәјди мәним һәр ихтијарым.

Шадыг атыны чапардым онда,
Артырды о жарла бу вугарым.

Эсди нэ заман бу гэм хэзаны,
Солду бу көзэл көнүл баһарым.

Дард шахэми кэсди, гэм көкүмү,
Галды нэ көкүм, нэ бөркү барым.

Бир неј кими, өз одумла јандым,
Вар иди көнүлдө чүи шэарарым.

Һэр бир кэсә сөјлөсөм, инанмаз:
Олмушду мәним дә бир никарым.

Јарсызлыгымы көрүб дүшүндүм:
Вармыш көрөсөн мәним дә јарым?

50

Нэ вахтадэк ситәм чөкчөјөм мән?
Көлкө кими гачачағам өзүмдән?

Бағланмышдыр, тыханмышдыр боғазым,
Налан олмуш бу дүңјада авазым.

Бир инсаф ет, ағламајым нечин мән,
Ахы инсаф көрмөдим бир кимсөдөн.

Чәрхин ала ити һэр ахшам, сөһәр
Гудуз кими гапачағдыр нэ гэдәр?

Нэ гэдәр, та јујунмагчүн һэр алчағ,
Афтаға тэк белим бүкүк галачағ?

Тәрәзи тэк бәс нэ гэдәр дурмадан
Дилим мәним чыхарылсын бојнумдан?

Мән бу ишдән хилас олсам үмид вар
Бу дүңјада бир доғру јол тапылар.

Мәһәк дашы, ја да бир сөһәр кими,
Кәсәчәкләр бу һагг дејән дилими.

Дејирсән: «гәм чәкмә, олма мүкәддәр».
Бу сөзләри динләјим бәс нэ гэдәр?

Охшајарағ мән дәннизә, булуда
Мүмкүн дејил тәслим олум сүкута.

Гәлби сынығ Хаганијәм, бәли, мән,
Һәјасызлығ кәлмәз мәним әлимдән.

51

Бу дүңјанын затында, бах, неч инсафдан јохдур әсәр,
Раһатлығчүн, сәадәтчүн јаранмајыб санки бәшәр.

Бу аләмдә дәрду гәмдән азад, раһат јашамагчүн
Зәманәнин анасындан доғуламамыш бирчә нәфәр.

Фәләкәтин далғасындан тәкчә онлар гуртарар ки,
Һәлә варлығ дәннзинин лиманына кәлмәишләр.

Ким ичмишдир зәманәнин гәдәһиндән бир шәрбәт ки,
Өлдүрүчү зәһәрләрлә олмамышдыр о бәрәбәр?

Сөјлө, нечә горусун ки, аләм сәни бәлалардан,
Онун өзү бәлалардан горунмагчүн галхан кәзәр.

Фәләк өмүр сарајына лағым атан бир оғрудур,
Әбәс јерә әјилмәмиш онун боју каман тәһәр.

Асуләлик ахтарма сән, мави чадыр алтында кәл
Аләм билир, олмаммышдыр бир кимсәјә бу мүјәссәр.

Дөз алдығын јаралара, чүнки бүтүн инсанлара
Јара вурар, мәлһәм вермәз мүрүввәтсиз бу фәләкләр.

Матәмсәра јаранмышдыр, бах, бу аләм, анла буну!
Сән фәләјин мави рәнкли палтарына сал бир нәзәр.

Еј Хагани, бу дүңјанын вәдиңә сән гулағ асма!
Ғајда будур, вәфасызын вәдәсиндә олмаз кәсәр.

52

Нејлим, зәманә дәрдинә мәлһәм тапылмајыр,
Дәрманчүн ахтарыр бүтүн аләм, тапылмајыр.

Неч бир үрөк бу көлөрүн алтында бир заман
Шүмшад кими тазөвү хүррөм тапылмайыр.

Нар ким отурса пәнчәрәсиндә бу көлөрүн
Чанки-зәманәдән о мүсәлман тапылмайыр.

Јохдур севинч, ол гәмилә һәмнишин, көнүл!
Чәмшид, гошул бу матәмә, хатәм тапылмайыр.

Әфсус, өмр сазыны көкдән салыб әчәл,
Матәм јахынлашыр, амма неји-матәм тапылмайыр.

Хагани, ол нәфәс ки, һәјатын гәнимидир,
Бәсдир, синәндә гәбрә көм, һәмдәм тапылмайыр.

53

Еј көнүл, дәһрин нәвасы галмајыб,
Раһәт өмрүн дә бәгасы галмајыб.

Ол сәләмәтлик баһарындан бу күн,
Бир јашыл јарпаг сәфасы галмајыб.

Горхурам нисанлары көрдүкдә мән,
Көнлүмүн бир ашинасы галмајыб.

Нар кими көрсә көнүл, ондан гачыр,
Неч кәсин чүнки вәфасы галмајыб.

Гәм пасы чейәр бу өмрүн көвһәрин,
Силмәјә бир шеј бу пасы, галмајыб.

Бәхтә бах ки, бир дәмр дағдыр гәним,
Аләмин аһәнрүбасы галмајыб.

Дөз әзаба, етмә, Хагани, фәған,
Кимсәдә шадлыг әсасы галмајыб!

54

Нүсүн бағы олмадан гој мән чаһан көрмәјим,
Гәмин дағы олмадан руһи-рәван көрмәјим.

Шадлығымын әсасы вүсәлиндыр, севкилим,
Онсуз гој үрәјими неч шадиман көрмәјим.

Әбәдилик чешмәси лүтфүн олмаса һәркаһ,
Өзүмү гәм одундан азад олан көрмәјим.

Мәним үрәјим сәнин әтринлә јашајарды,
Гәлбими о әтирсиз неч бир заман көрмәјим.

Руһунун ашинасы, көзәл әтрин олмадан,
Һәјатымда ширинлик, тәрәвәт, чан көрмәјим.

Нә гәдр ки, чанымда гүввәм вар, нәфәсим вар,
Бу чанымы гәминдән неч гуртаран көрмәјим.

Көзүмүн габағында, көјәрчин кими, сәнин
Алдыдан башга бир шеј ганад чалан көрмәјим.

Сәрв кими гәмәтини олмадыгда, севкилим,
Гој күлүстан ичиндә сәрв-рәван көрмәјим.

Сәнсиз, мәним әзизим, сәманын көрдәниндә
Күнәшин иңчисиндән бир из, нишан көрмәјим.

Мән үрәк данәсини узун илләр әзиндә
Шадлығын тарласында сүнбүл ачан көрмәјим.

55

Күнәшә бәнзәјән бир оғлум варды,
Басдырдым мән гара торпаға наһа.

Анасы дөзмәди оғул дәрдинә,
Әлимлә дәфи етдим ону да, еј vah!..

Улдуз тәк бир гызым вар иди, ону
Габил бир оғлана вердим бир сабаһ.

Гызымы дамадә верәрәк, дедим:
Гызылы торпаға тапшырырам, ah!

Мән галдым, бир дә ки, Әбдүл Мәчиди,
Бир аллаһ гој олсун она да пәнаһ.

Јохса да Ширванда һавадары неч,
Бәсдир јар оларса она бир алаһ.

ОҒЛУМ РӘШИДӘДДИНИН ӨЛҮМҮНӘ .

(Тәркиб-бәнд)

Дәрд бир дәрд дежил, язмаг үчүн дәфтәр ачым,
Өмр чатмыш баша, мүмкүн даһа олмур пәр ачым.

Ики чидди килејим вардыр әлиндән фәләјин,
Ики дүнјаја сыгышмаз, һәр бирини кәр ачым.

Јолчулар сүбһ фәрәһлә чатар өз јүкләрини,
Мән шикајәт јүкүмү сүбһ көзүмдә тәр ачым,

Сармашыг тәк сарыныбдыр чаныма дәрд-бәлә,
Мән бу чандан кечә-күндүз нечә мөһнәтләр ачым?!

Һәлгә тәк сарды мәни, аһ, мән о һәлгә илә—
Дөјүб үмид гапысын истәјирәм чәнбәр ачым.

Көјнәјим оддур әкәр, үст кејимим көзјашыдыр,
Чән һөвлилә кәрәкдир јахамы јексәр ачым.

Сәбр әкәр истәсә дә инди чијәрпарәсини,
Сәбрсиз бу чијәрин дәрдини ким динләр, ачым?!

Бир вәфа әһли һаны, гәлбимә тәскин олсун,
Гәм чәкән достум һаны, та она мән гәмләр ачым?!

Чән телим бир дүјүм олмуш ғысалыб бармаг тәк,
Галмајыб мәндә һүнәр дырнағы, мүшкүлләр ачым,

Вурмарам тәбли гүрур илә дамында һүнәрин,
Гәм диварыны кәрәк ашмаг үчүн шәһпәр ачым.

Јујурам ганым илә дам-дивардан сувағы,
Мән бу һал илә рәвадырмы үзә селләр ачым?

Дөшәнибдир јола гәмләр тикәни, мән нашад;
Әждаһа вермәз аман-хәзнә тапыб көвһәр ачым.

Истәдим ғырғы кими бир дә шикарә галхым,
Сам јели вермәди мөһләт мәнә артыг пәр ачым.

Ачмарам бир даһа дүнјаја бахан көзләримн,
Кор олум, көзләримн бир дә чаһанә кәр ачым.

Гејрәтимдән тикәрәм көзләримн әглим илә,
Чарә јохдур ки, кәрәк алмаға ибрәтләр, ачым.

Бағладым једди гапы халг үзүнә аләмдә,
Та дуруб једди гатында фәләјин азәр ачым.

Көзүмүн нуруну сөндүрдү јаман бәд көзләр,
Нә рәвадыр көзүмү, көрмәјә пис үзләр, ачым?!

Гәлби мәһзун, чаныса санки дәмир Хагани—
Јанды, күл олду, бу дәрди кимә, ај елләр, ачым?!

Мән башылашлы нечә гәбрлә ганлы кәфәни—
Оғул үстүндән алыб, көрмәјә күл пејкәр, ачым?

Еј тәзә бәдр, гаранлыгда бурахдын атаны!
Еј Утарид, нә јаман одлага јахдын атаны!

Фиргәтиндә, бала, бундан да бетәр јансын атан,
Сөндү шәм'ин, кор олуб, гүссәдән одлансын атан.

Достларын чыхмаја та гаршысына јолда онун,
Тәрк едиб аләми, өз гәбринә јоллансын атан.

Чүн әрәбчә, дәричә сөһбәтини динләмәјир,
Көзү чыхсын, гулағында чивә дашлансын атан.

Гәбринин торпағы нур илә миһна чешмәсидир,
Гәбринин башына гурбан кими фырлансын атан.

Саф о руһунла көмүлдүн, бала, торпаглара сән,
Гана дөнсүн, чијәри, гәбриһи һеј ансын атан.

Торпаг алтында јатырсан бу күн, еј мөһри-кија!
Торпаг үстүндә битән от кими тапдансын атан.

Јусифим, аләм үчүн аби-һәјәтдынса әкәр,
Гурд гапанлар кими сәнсиз су дејиб, јансын атан.

Күл кими ганә бојанды додағын, көзләринә—
Хурма тәк ган јерисин, хар илә охлансын атан.

Кәклијим! Ганлы додаглар илә учдун, көзү ган,
Бир турач тәк сәнин ардынча ганадлансын атан.

Дәрдинин күчлү әли, бах, белә мәчбур етмиш—
Ки, чилик бармаға дөнсүн, ики гатлансын атан.

Чүн гәзанын әли гапмышдыр әлиндән гәләми,
Бир қағыз көјнәк илә дад чәкиб одлансын атан.

Чана сән бајрам идин, тәрк еләдин дүнјаны;
Сәнин ардынча әчәл Рәхшинә атлансын атан.

Һүнәрин чаны—камалын, көвһәрин каны—хәтин,
Чанымын көвһәри, сәнсиз нә һүнәр гансын атан?!

Үрәјидағлы анан олду гәминдән налан,
Гој ки, ондан даһа чох одда аловлансын атан!

Табутун зијнәти, зәрбаф кәфәнин телләри тәк,—
Бүкүлүб гәдди, саралсын үзү, таблансын атан.

Торпаг алтындасан, ағлар сәнә үстүндә фәләк,
Фәләјин дөврү кими тәсинә фырлансын атан.

Үздә јашыл тәтүвү, әлдәки гарә хәтүвүн—
Һәсрәтилә, бала, тәр хәтти көрүб дансын атан.

Сачынын хачы көрүнемәз, хәтүвүн зуннары,
Каш, раһиб кими зәнчирләрә бағлансын атан.

Сән кими башга әзизи нә олуб, нә олачаг,
Та ки, сәнсиз јенә өз өмрүнә алдансын атан.

Атанын чаны идин, чисминнә тәрк етдин, оғул!
О башыдашлыны налан гојуб кетдин, оғул!

Гылынч кими табутуну, оғул, тутдуруб зәрә,
Шаһ тачы тәк гәрг едәрәм гәбрини мән көвһәрә.

Арзулардым даватыны тутдурам мән гызыла,
Табутуну зәрә тутдум, еј каш кирәјдим јерә!

Табутунун һерынчына ахыб ганлы көз јашым,
Бир гырмызы алма кими нарынч чарпар нәзәрә.

Гәләмдан тәк табутуна өртүк бичиб тирмәдән,
Башдашыны инчиләрлә бәзәрәм зәр-зивәрә.

Мишким илә көвһәримдир симан, ајаг торпағын,
Онларла мән тәзәләрәм өз ешгини һәр кәрә.

Сүртүб ајаг торпағыны тәсбәһ кими үзүмә,—
Әл јазыны тә'виз кими јүксәлдәрәм көјләрә.

Сәнсиз, оғул, бағ-бағчамы, мәктәбими тәрк едиб,
Илк зәрбәни ендирирәм ше'рә, елмә, һүнәрә.

Сәнә гаршы вәфасызлыг көстәрди ата јурдум,
Мән о јурдун әсасыны кәрәк верәм селләрә.

Сәндән сонра нә лазымдыр мәнә чадыр, кашанә?
Од вурарам ејваныма, доландығын евләрә!

Наләм илә парчаларам ев әһлинин гәлбини,
Вар-јохуму сәндән сонра совуарам јелләрә.

Анан гырды гәләмими, гәмин мәним белими,
Вердим матәм палтарыны гырылмыш бир кәмәрә.

Ајын ахыр кечәси тәк чулғанмышам гараја,
Бәс һачан мән кәфән кејиб, охшајарам гәмәрә?

Кечә кечәр, сүбһә кими ахыдарам жалә мән,
Та көзүмүн гарсында ағ титә ришә верә.

Еј күнәшим, әлдә чыраг ахтарырам сәни мән,
Бу чыраг да аһым илә сөнәр, чыхмаз сәһәрә.

Мөним сәрин аһларымла сөнән һәр бир чырагы—
Чигәримдән галхан атәш һәр ан тутар шәрәрә.

Гәдәр сәнин матәминдә мөни салмыш одларә,
Мән дә кәрәк бу дүңяны зиндән едәм гәдәрә.

Көз јашымдан пијадам вар, сәрин аһдан сөварым,
Зәфәр чаллам онларла мән фәләкдәки гејсәрә.

Күнүм гара, палтар гара, гәним үстү гапгара,
Буну көрүб бүрүнүшдүр фәләк гара мәчәрә.

Сәнин гәмин ашылады нөвһәкәрлик руһума,
Матәминдә дөндүм, оғул, бир јени нөвһәкәрә.

Аглајаилар әтрафымда сыра илә дүзүлмүш,
Сөјләдијим мәрсиләләр дүшмүш артыг дилләрә.

Арзум, өмрүм, чаванлыгым бада кетмишли, анчаг—
Оғул дәрди үстүн кәлди бүтүн башга дәрләрә.

Уча сәрини, билмирам, мән нә әсәр галды сәндән,
Сән дүңядан көчүб кетдин, бу хәбәр галды сәндән.

57

МӘДӘНИ ХӘРАБӘЛӘРИ

Ибрәтлә бах, еј көнлүм, бу әләмә кәл бир ан,
Ејвани-Мәдәнини әјнигеји-ибрәт сан.

Дәчләјлә күзәр ејлә бир дәфә Мәдәнинә,
Бир Дәчлә дә сән көздән торпагына төк налан.

Бах, Дәчлә төкәр көздән јүз Дәчлә гәдәр ган, јаш,
Көзјашы дејил, атәш сүзмәкдә јанагындан.

Бах, Дәчлә көпүкләнмиш, һәр далга додагында—
Бир ејлә учугдур ки, доғмуш көнүл аһындан.

Көр Дәчләнин һәсрәтдән бағры нечә јанмышдыр,
Сөјлә, ешидибсәнми, су олда ола бүрјан?

Дәрјая верир Дәчлә илләрлә түкәнмәз ган,
Сән Дәчләјә бир пај вер, көздән төкәрәк лејсан.

Голса додагындан аһ, гәлбиндән алов һәрках,
Тән јары донар Дәчлә, тән јары сачар вулкан.

Зәнцирә дүшән Дәчлә зәнцир кими гыврылмыш,
Ејвани-Мәдәнини көрчәк јер илә јексан.

Көзјашлары дил ачсын, ејвана хитаб етсин,
Бир кәлмә чаваб алсын гәлбин гулағы ондан.

Башлар өјүдә һәр ан диш-диш дивары гәсрин,
Санки дил ачыб сөјләр тарихини һәр дөндән.

Бајгушларын аһындан агрыр башымыз данм,
Көзјашы күлабыјла ет дәрдимизә дәрман.

Һәр бүлбүлү бир бајгуш, һәр нәғмәни бир нөвһә—
Изләр бу чаһан ичрә, олма буна, кәл, һејран.

Биз әдл сарајыкән зүлм илә хараб олдут,
Залимләр олан гәсрә көр нејләјчәк дөвран.

Сарсытды ким әфлака галхан белә ејваны,
Көјләрдәки гүвәтми, етди ја фәләк виран?

Ағлар көзүмә күлдүн, сордун, бу нә матәмдир?
—Чох күлмәлидир бурда һәр агламајан инсан.

Нә залы Мәдәнини Куфә гарысындан кәм,
Нә һичрәси тәндирдән нагис тутулар бир ан.

Куфәјлә Мәдәнини мә'нада бәрәбәр тут,
Тәндир гала гәлбинлә, көздән тәләб ет туфан.

Бир вахт бу ејваны астанасыны, үзләр—
Салдыглары нәгш илә етмиши никарыстан.

Бурда нөкәр олмушдур Бабил шаһы илләрчә,
Бу гәсрә гулам олмуш бир вахт шаһи-Түркүстан.

Етмиш бурадан бир күн шири-фәләјә һәмлә—
Чүр'әтлә о аслан ки, јонмушлар ону дашдан.

Зәин ејлә о әјјамдыр, фикр илә нәзәр сал, көр,
Дәрках һаман дәрках, мејдан һаман мејдан.

Сөйләр: ајағын бәрк бас, көз јашыны төк раһәт.
Биз торпаг олуб кетдик, сән дә дири торпагсан.

Атдан јерә ен, үз сүрт торпагына, сәјр ејлә,
Фил пәнчәси алтында шаһкән мат олуб Не'ман.

Јох филләри Не'ман төк торпаға салан шаһлар,
Фил кими кечә-күндүз онлары әзәр дөһран?!

Тәғдирә бахын, бир вахт фил ачиз едән шаһлар,
Шаһматда галыбдыр мат бир фил кими сәркәрдан!

Нуширванын ганын һүрмүз гафа тасында—
Ичмиш, белә мәст олмуш торпаг дедијин әтшан.

Тачында онун бир вахт вардыса нәсиһәтләр,
Миниләрчә нәсиһәт вар бејниндә бүкүн пүнһан.

Кәсра илә нарынчы, Пәрвиз илә тәрхуну—
Чохдан унудулмушлар, торпагла олуб јексан.

Дүздүрдү ғызыл тәрхун өз сүфрасына Пәрвиз,
Сүфрә бәзәниб олду зәр сәбзәли бир бөстан.

Пәрвиз јох олмушдур, ондан даһа сөз ачма,
Кет, «Кәм тәрәку» сөјлә, зәрдән тәрә јох әл'ан.

Сордун: һара кетмишләр инди о бөјүк шаһлар,
Бир һамиләдир торпаг, чох удмуш о, шаһ, хаган.

Чох кеч доғачаг торпаг, гајда беләдир әслән,
Тез нүтфә тутан кәсләр доғмаз о гәдәр асан.

Мејна јетирән мејдир Шириини үрәк ганы,
Пәрвиз чәсәдиндәдир ол күп ки, гојар деһган.

Удмуш нә гәдәр, билсән, залимләри бу торпаг,
Лакин јенә дојмаз бу ачкөз адам удмагдан.

Көрлә ганыны сүртәр рүхсарына әңлик тәк—
Бу дөшү гара кафтар, ағ гашлы бу бинман.

Хагани, бу дәркахдан сән даима ибрәт әл,
Та алмаг үчүн ибрәт кәлсин гапына хаган.

Дәрвиш бу күн умса шаһлар гапысандан пәј,
Дәрвишдән умар бир күн рузи, ону бил, солтан.

Адәт беләдир: Мәккә төһфә верәр һәр шәһрә,
Сән төһфә Мәдаиндән әл, гој бәзәнә Ширван.

Һәр кәс апаран тәсбех чүн Чәмрә килиндәдир,
Тәсбех әл о јердән ки, торпаға дөнүб Сәлман.

Ибрәтлә бу дәрјаја бах, дядлы сүјундан ич!
Олмаз кечәсән әтшан бу Шәтт кәнарындан.

Ким кәлсә сәфәрдән бил, бир төһфә верәр доста,
Гој әрмәғанын олсун һәр достуна бу дастан.

Бах көр ки, бу шә'р ичрә нә сәһр јаратмышдыр,
Иса кими бир сәрсәм диванеји-һикмәтдан.

58

ШИРВАНЫН ТӘ'РИФИ

Ширван ки вар, һәр чәһәтдән үлвијјәтин анасыдыр,
Онун һәр чүр сәһр јели дәрдләримин дапасыдыр.

Мән вәтәнә гурбан олум, гурулмушдур дүзкүнүлүкә,
Бағдады да доландыран онун боллу гидасыдыр.

Ширван әһли аличәнәб јаранмышдыр, башдан-баша
О јер көзәл тәбиәтли бир ләтафәт мә'васыдыр.

Бағдад исә бир әлилләр өлкәсидир, орада, бах,
Һәр тәрәфи чулғалајан аһ-налә сәдасыдыр.

Вәтәнимин фәғирләри дөзүмлүдүр һәр зәһмәтә,
Көзләри тох, үрәкләри санки кәрәм дәрјасыдыр.

Чәрәкләри арпадан да олса, јенә ганедирләр,
Дүјү гәдәр пулу олса гүррәләнмәз, әдасыдыр.

Инди Ширван һәсрәт илә мәнә галмыш интизарда,
Чүнки ора әдәб јурду, чәсур ширләр јувасыдыр.

Мә'рифәтдә Ширван әһли јүксәк дурур әрәбләрдән,
Хаганијә һәјат верән доғма јурдун һавасыдыр.

САВАЛАН ДАҒЫНЫН ТӘРИФИ

Сәадәт гиләси Савалан дағы,
Камалда Кә'бә тәк газаныб шөһрәт.

Кә'бә жашыл кејәр, ағ бүрүнәр о,
Чүнки сһрам тутан кејәр ағ хәл'әт.

Бир јердә охудум фәзиләтиндән,
Үч илдир чәкирәм көрмәјә һәсрәт.

Кетдим ки, башына доланым оңун,
Дағлар анасыдыр чүнки о афәт.

Башдан ајағадәк өртүкләдир о,
Дејир—бакирәјәм, ачынча сөһбәт.

Мин илләр өмр едән бу гоча гары,
Деса—бакирәјәм, јаландыр әлбәт.

Кәлди дахмасына Хызырла Муса,
О фәгир дәрвиш тәк чәкди хәчаләт.

О гарынын јаман бөјүк бурну вар,
Кизләдәр бурнуну өртүклә һәр вахт.

Делим ки, чадраны үзүндән көтүр,
Ким деди, гыз кими үзүнү кизләт?

Деди ки, дөрд ајдан сонра бир күләк—
Гапанда чадрамы көрүнәр сүрәт.

Хагани, кәл онда бу бакирәјә—
Ше'рини чадра ет, көстәр мәнәрәт.

60

Ирага, Ирана ејләсәм сәфәр,
Башыма јағыш тәк јағар симү зәр.

Орада шаирә гижмәт верән вар,
Хәзинәм лә'л илә, көвһәрлә доллар.

Шаһлар мәчлисимдә диз чөкәр мәним,
Башыма табакла зәр төкәр мәним.

Бакир сөзләримин ашиги олан—
Арифләр әлими өләр һәр заман.

Не'мәтә, дөвләтә гәрг оларам мән,
Барынар ел, оба мәним сүфрәмдән.

Лакин үзүм күлмәз, көзләрим ағлар...
Гәлбимдә дағ гәдәр ағыр интизар.

Вәтән һәсрәтилә төкүб көз јашы,
«Аһ, вәтән!» дејәрәм мән һәр сөзбашы.

Шамаһы! Еј мәним севимли јурдум,
Мән сәнин гојнунда ханиман гурдум.

Индисә ачығын тутмушдур мана,
Сәнин гучағындан ајрылсам, ана,—

Үмидим, пәнаһым Тәбриздир, Тәбриз,
О шәһәр дә мәнә меһрибан, әзиз.

Сиз мәнә һәјаты етдиниз әта,
Сән мәнә әнасан, Тәбризсә ата.

Анасындан күсән көрпә бир ушаг—
Ата ағушунда јер тапар анчаг!

61

КӘНЧЛӘРӘ НӘСИҢӘТ

Фитнә төрәтмә, еј фитнәкар чаван!
Фитнәдир елләри дәрдләрә салан.

Чана мәлһәмсә дә вәфа, е'тибар,
Фитнәкарлыг едәр ону таримар.

Мәһшәрин сүбһүдүр, лағым атма сән,
Кизли лағым газан горхар сүбһдән.

Һијлә—оғурлугдур, хошса әввәли,
Оғрунун ахырда кәсиләр әли.

Һијләнин шишиндән ғызарыр үзүн,
О ғызаран үзләр шишәндир бүтүн.

Ниғағ хәстәсисән нә гәдәр ки, сән—
Әләч сәймагдан да зијан көрәрсән.

Вәфа күчәсиндә ев тут, јәгин бил:
Вәфа мәнзилидир ән јашы мәнзил.

Бу күн јохдурса да кимсәдә вәфа,—
Вәсијјәт едирәм: олма бивәфа.

Чалыш аз достлуг ет, етсән дә әкәр,
Достлугда мөһкәм ол, сөздә мө'тәбәр.

Досту гованлары алма јанына,
Јохса көзүн ағлар бу әһвалына.

Достун һағлы вурса бирини зинһар,
Демәк ки, лајигдир, чыхма һавадар.

Достун бир адамы ајагдан салса,—
Учалтма башыны, Чәмшид дә олса.

Дост мүттәһим едиб, кими етсә рәдд,—
Гардашың олса да, өнүнә чәк сәдд.

Ғырса бир будағы дост һирсләнәрәк,—
О, чәнинәт ағачы олса да, әл чәк.

Достун әкдији күл олса да тикән,—
Чыхарыб јериндән ону атма сән.

Өзкәнин әлилә адам оланлар—
Нә дост гәдри биләр, нә үлфәт анлар.

Иса дүзәлдән кил гушдур ки, гушдур,
Идрис әкән ғамыш ғәләм олмушдур.

Һәгг јолунда чалыш о гәдәр ки, һәгг—
Разы ғалдығыны биләсән мүтләг.

Исаны наразы, кешиши мәмнун—
Едәндән олармы, де һәвариијун?!

Бир кичик адама нәвазиш етсән,
Сәнин бөјүклүјүн кетмәз әлиндән.

Итә нә рәнк вурсан итдир, арсландан—
Ғалан сүмүкләри јејәр һәр заман.

Разылығ етсә дә сәндән бир надан,—
Кәрәк тә'рифинә алданмајасан.

Сән ону өјдүкчә, о ловғаланар,—
Өзүнү јолдаш јох, әмоғлун санар,

Даһа бөјүн ғојмаз ишә, хидмәтә,
Ловғалар јабанчы олур һөрмәтә.

Кичијә бөјүкләр ад газандыар,
Шаһа хидмәт едән бајрағ учалар.

Көрдүјүн һәр кәси зәни етмә инсан,
Инсан вар ки, әслән шејтандыр, шејтан.

Бөјүн бөјүклүјү дејилдир кәрәк,
Һүммәт бөјүк олсун, бир дә ки, үрәк.

Көз бағлар ғапыны јатдығы заман,
О миннәт көтүрмәз һеч бир чырагдан.

Кавә Фәридуна чатдығы заман—
Билмәз һарда ғалды көрүклә зиндан.

Дүнјада ағыл тәк бир уstad вармы?
О бир гул јанында шакирд олармы?

Әдәбдән чанына бир тилсим дүзәлт,
Кәсраның тачына әдәбдир зијнәт.

Не'мәт үчүн тә'риф јазма надана,
Елм-һикмәт әһли лајигдир буна.

Јалһыз һүнәринлә сән шәһрәт ахтар,
Тә'рифлә һәвәдир јердә ғаланлар.

Күнәшин шәрәфи һәмәлдә дежил,
Шәрәф—анд ичәнин «вав»ындадыр, бил.

Сәнәтдә тәк олан бу Хаганидән,—
Кәл, инчә мәналы фикир ешит сән.

Горун пис адамдан, анла ки, онлар—
Әгрәб тәк кор олар, илан тәк лал, кар.

62

Көнүлдән пәрдәни, кәлин, галдыраг,
Јахшылыг ејләјәк дүңјада анчаг.

Ешгә дүшәнләри топлајыб, бары,
Бир мәчлис дүзәлдәк гәләндәрвары.

Һүммәт өртүјү дә олса дүңја, дин,
Ајагы алтына атаг дилбәрин.

Даш-кәсәк атса да бизә дост әкәр,
Тәшәккүрлә атаг она биз шәкәр.

Көзләрдән үзәрлик едәрәк, һәмин
Өнүндә јандыраг ки, көз дәјмәсин.

Атын тәле кими баш апарса да,
Вәфадан бир кәмәнд атарыг она.

Ов әлә бу јолла кечсә чох көзәл,
Кечмәсә атарыг башга јола әл.

Биз нә вахта гәдәр сөзкәздирәнләр
Әлиндән дад чәкәк һәр ахшам-сәһәр.

Кәлин, доста ачаг бу дәрди, достлар!
Едәк бөһтанчылар ордусуну хар.

Хагани чанындан мәрду мәрдана
Бир төһфә көндәрәк бөјүк хагана.

63

Күнәш тәк сән дә, Хагани,
Тәк олмагчүн чалыш һәр ан.

Каман тәк гәмзәси јарын—
Атыбдыр көксүнә пејкан.

Ағарды сач, јарын гачды,
Үрәк галды чаванлыгдан—

Ки, чан гуртармаға оғру—
Гачар сүбһүн түлуундан.

Башиндакы бу ағ түкләр—
Дејил кинли фәләкдән, ган.

Бу ағ түкләр көмәкчиндир,
Верилмиш бәхтинә еһсан.

Башы вахтсыз ағартдынса,—
Өмүр олду баһарыстан.

Бу ағ түкдән кәдәрләнмә,—
Узун өмрә одур мизан.

Кечә гырпым тәк өтмүшсә,—
Демәк ки, тез сөкүлмүш дан.

Камал әһлини тә'нәјлә—
Едәр русвај чох надан.

Адын дүңјаны тутмушдур,
Сөзүндә сиррләр пүнһан.

64

Фәзиләт, Хагани, баш ағрысыдыр,
Көр нечә дәрдлидир фәзил адамлар.

Һүнәр саһибләри ағыллылар да—
Дәрд-сәр ичиндә едир аһ-зар.

Шаһлыг тачы гојан кәдәрсиз олмаз,
Хәзинә үстүндә јатар шаһмар.

Башчылыг зәһмәтсиз әлдә едилмәз,
Дөјүшсүз шөһрәтә чатмаз бир сәрдар.

Фил эхэр эзиз дэ олса, миничи—
Дамирлэ бейини дөжэр бигэрар.

Сүрмэни нэ гэдэр нарын етсэлэр,—
Онун гижмэти дэ о гэдэр артар.

Көбөји кәсилән заман ушаға—
Маманын жазыгы кәлмәз, ашикар.

Сөзүм бал кимидир, пахыллар амма—
Бал јејиб, ағзындан төкдү зәһримар.

Ары пәтәјиндән бал тутан адам,—
Ары санчмаса да, ону говалар.

Һалбуки үзүнү палчыгла өртөр—
Бал тутмаг истәјән агил адамлар.

Мусанын әлләри палчыга батмаз,
Хызра һәр кәрпичдир бир хәзинәдар.

Сән билик ширинин баласы икән,—
Чәһлин гарышгасы едир сәни хар.

Сән фәрәһ сәрвисән, күман етмә ки,—
Гәм сәнин үстүнә чиләмәз гүбар.

Һүнәрин бир чејран мүшкүнә бәнзәр,
Нә әчаб мүшкүндән јараныр азар?

Чејран көбәјиндән әтир алаңда—
Вахт олар адамын бурну да ганар.

Рәјинән тутмушдур бүтүн чаһаны,
Ејлә јарадана шүкрүнү изһар.

Бил ки, нашүкрүлүк кафура бәнзәр—
Ки, мүшкүн әтрини вуруб дағыдар.

65

Бу көјләр шаһынын лүтфү мәнә сәјә салыб әл'ан.
Заваллы көнлүмә вермиш јени гүвәт, јени руһ, чаң.

Үрәк дил ачды, шүкр етди ки, гуртардым фәләкәтдән,
Нә јахшы—сөјләди чаным—түкәнди мөһнәти-зиндан.

Белә олдугда шадландым, нәһајәт, арзума чатдым;
Сәнә гој сөјләјим инди гәриба бир мәсәл, чанан.

Кедиб мәғриб-зәминә бир киши дәрја кәнарымда,
Дараркән башыны, бир түк јерә салды о башындан.

Көчүб сонра о мәғрибдән, сәјаһәт ејләди шәргә,
Бу мүддәт чох күләк әсди, јағышлар ејләди туфан.

Отуз ил кечди бу күндән, јенә сәјјаһ кәлиб гәрбә,
Һаман јердән көтүрдү өз түкүн, олду буна һејран.

Буна Хаганинин һалы, онун Абхазә е'замы,
Нечә дә охшајыр, бир бах, нечә дөвр ејләјир дөвран.

Олуб Абхаз она мәғриб, шаһын дәркаһы бир дәрја,
Заваллы чаны бир түк тәк дүшүб галмыш ора налан.

Әкәр бир вахт о да чанын тапарса түк кими тәкрар,
Она тә'нә едиб, бир дә күләрми нанәчиб дүшман?

Олуб инди мәнә һәмдәм сәси чашбаш вуран бир неј,
Әлимдән өз нејими, көр, нечә алды фәләк асан.

Ачылмыш бир күл ағзыдыр мәним ағым бу күн јалңыз,
Бу дүнјаја ғызыл, јагут сәпәр ол күл өз ағзындан.

Фәгәт әфсус ки, күлмәз көнүл Реј мүлкү дә олса,
О һәр вахт садә бир сөзлә оларды нәш'әли, хәндан.

Бу Күр Чејһун олар, Тифлис Сәмәргәнди гојар далда,
О вахт ки, Тифлисә Күрлә кәләр Хагани вә хаган.

66

Еј Хагани, пис рәһбәрдән еһтијат ет, горх ондан!
Рәһбәр әкәр пис оларса, јол дүз олмаз неч заман.

Бир нанәчиб сәндән өтрү ифтихарла көрсә иш,
Сәнин фәхрин ара дөнәр, о иш верәр мин зијан.

Начинс адам сәнин јахшы әмәлини пис едәр,
Сәнин јахшы сөзләринлә јахшы олмәз о надан.

Сәни ахыр өз халына салар начинис адамлар,
Зәр гуршуила отуарса, рәнкиндә талар нөгсан.

Әкәр гызыл чивә илә ағарырса, Хагани!
Од ичинә салынанда олур нечә, көр, әлван.

67

АНАМ НАГГЫНДА

Еј Хагани, бу дүнјада һәр заман—
Анан вермиш зәһмәтилә сәнә чан.

Су вә чөрәк гыт олса да атмадын,
Јурдун олду бу азабы, дар Ширван.

Һеч бир кәсә сән олмадын түфејли,
Көмәк алдын аллаһдан вә анандан.

Сән отурдун, көлкә кими, ананын—
Чәһрәсинин көлкәсиндә анбаан.

Еј ағ гартал! Нә вахтадәк олачаг—
Ана јаны вүчудуна ашијан?

Нә вахтадәк көјәрчин тәк ағзыла—
Сәнә рузи верәчәкдир өз анан?

Нә вахтадәк, Иса кими атасыз—
Ана илә танысынлар сәни? Ган!

Бир дәфә дә Хызр кими јола чых,
Бәсдир олдун ананла һәмханиман!

Сән гијмәтли бир дүррсән, нәдәндир—
Олдун ана астанасында пүнһан?

Сән ағыллы өвладсанса, дилә кәл,
Ана кими өзүнү данла бир ан.

Һәр нә етсән, ана һаггын унутма—
Анан едиб сәнә чаныны гурбан.

Бу ананын хатиринә, дүшмәндән—
Кәлән дәрдә дөзсүн кәрәк һәр инсан.

Горх о күндән, ки сәни дә тәк гојуб,—
Әбәдилик анан көчәр дүнјадан.

68

ВЕРИЛМИШ МҮЛКҮН КЕРИ АЛЫНМАСЫНДАН ШИКАЈӘТ

Шаһдан тә'риф тачыны истәмәрәм кери мән,
О вердији чөрәји кери истәјир нәдән?

Падшаһын һөкмүнә бахырды ики дијар,
Олду једди иглимә сөз тачымла һөкмдар.

Чөрәјинин јеринә вермишәм инчи сөзләр,
Сөз әбәди галандыр, чөрәк зај олуб кедәр.

Сәккиз чәннәт, доггуз көј вердим шаһа хәзинә,
Беш јумурта јоллады о мәнә әвәзинә.

Беш кәндлинин вердији онда бир верки гәдәр,
Дуачынын һаггына анчаг кифајәт едәр.

Мән чырағам, вердијим нуру кери алмарам,
Падшаһ бир күнәшкән нуруну алды тамам.

Күнәш аја нур верәр, вердијини гајтарар,
Сәхавәт күнәшидир, демәк, бизим шәһријар.

«Гоғал кичикдир»—дејә ағлајырды бир ушаг,
Ит јүјүрүб, әлиндән чәлд ону да гапды, бах.

Азад олмуш гул верәр шаһын адына зинәт,
Сарымсагла јохланар Чин мүшкүндә кејфијјәт.

Тибет мүшкү вә Мисрин јағы јохланан заман—
Сарымсаг илә көвһәр мәнәк дашыдыр, инан!

Фәррухи бир мәдһинә бир кәнд алдыса әкәр,—
Мәним һәр бир бејтимин гијмәтидир бир шәһәр.

Јахшы ҳесаб еласак арадакы фәрғи биз,—
Јүз миндән дә чох олар мәним һағгым, шүбһәсиз.

Мән нәзмдә, нәсрдә гәләмимлә рәһбәрәм,
Рәһбәрлик гүдрәтими тәсдиғ еләјир гәләм.

Ше'ра кечмиш шайрләр сачмышсалар әкәр нур,
Мәни көрүб дејәрләр: ән бөјүк шайр будур.

Хәбәрлардыр достларым түкдән инчә сөзүмдән,
Һәтта буна шаһиддир горхуб түк салан дүшмән.

Ахситана јаздығым мәдһијјәни көрүб шаһ,—
Пахыллыгдан, одур ки, гәзәбләниб, чәкди аһ.

Деди:«—Әфсус, бу мәдлаһ бизим олајды кәрәк,
Белә тә'рифә лајиг бизик бу дүнјада тәк».

Нәдимләр деди, әһсән Хаганијә бир даһа,
Ширваншаһын мәдһини вермиш бизим падшаһа.

Дедим, дүшүб гүјмәтдән вердијиниз һәдијјә,
Лакин мәним төһфәмин һағгы вар өлмәзләјә.

69

Көч тәблинин сәсинә ојандым сәһәр-сәһәр,
Кечди кечә нә тез?—дејә јандым сәһәр-сәһәр.

Дәрдин ағыр јүкилә мин иллик јолу өтүб,
Нә «уф!» дедим, нә јолда дајандым сәһәр-сәһәр.

Олдум хилас дәрлү гәминдән бу аләмин,
Ешгин бағында руһуму сандым сәһәр-сәһәр.

Көрдүм ки, өнүмдә сәадәт хәзинәси,
Нә гәфләт еләдим, нә јубандым сәһәр-сәһәр.

Сөндүрдүм аһым илә фәләкләр чырағыны,
Сөнмүш чырағын әтрини андым сәһәр-сәһәр.

Төкдүм көзүмә јол гумуну тутија кими,
Үз көрмәсин көзүм,—будур андым,—сәһәр-сәһәр.

Әһли-камал пәрдәси дөврүндә чәрх едиб,
Нә сиррдир о пәрдәдә гандым сәһәр-сәһәр.

Көңлүм гәдәһ тутуб, мәнә сәсләнди: «Нуш,нуш!»
Ичдимсә дә, көңүлдән утандым сәһәр-сәһәр.

Хуршид мәст олду көрүнчә мәни хумар,
Хуршиди гучмаға мән узандым сәһәр-сәһәр.

Ијнә батырма көңлүмә наһәг јерә мәним,
Наз илә гәмзәдән, бил, усандым сәһәр-сәһәр.

Јалныз демә ки, парчаладым мән либасымы,
Ешгинлә гәлбдән јараландым сәһәр-сәһәр.

Чанымдакы һәрарәти билмә шәрәбдән,
Јандырдығын о атәшә јандым сәһәр-сәһәр.

Хаганија! Сөзүн өлүјә чан верәр сәнин,
Сәнсән Масиһи—әср, инандым сәһәр-сәһәр.

70

ТӘБӘРИСТАН ҲАКИМИ НҮСРӘТӘДДИН ӘБУМУЗӘФФӘР ҲАГГЫНДА МӘРСИЈӘ

Еј гиблеји-чан, һајандасан сән?
Бәлкә бу көңүлдә, чандасан сән?
Вурсан јара, гој өпүм әлиндән,
Һирсләнсән әкәр дејим, гулам мән.
Чыхдын дүнән ал күнәш кими сән,
Әфсус, бу күнсә кимијасән.
Зүлмәтдә дүнән гәмәр кимијдин,
Анчаг бу кечә һајанда итдин?
Еј руһ кими инчә дүрлү көвһәр,
Руһ тәк сәни һарда изләјәрләр?
Бир өмр кими дајанмајан ај,
Кетдин һара өмрүмүз тәк, еј вај!
Күнсән, јенә чых о дағ далиннан,
Һәр сүбһ олаг сәнинлә һејран.
Јер алтына кетмисән күнәш тәк,
Көрмәк олачағмы көјдә јүксәк?
Бир аһу кими һајанә гачдын?

Та кәлди хәтә, хәтәдән ашды.
 Төр гурду сәнә гәзә, нә етмәк,
 Бу дәрә илә тәк фәганә јетмәк.
 Сән өмрүмә дүрр идин, билирсән,
 Нарда сәни ахтарым бу күн мән?
 Көзәшлары дәрјадә сел олсун,
 Дүрр олмасы јох ки, мүшкүл олсун.
 Көнлүмдәсән, олмасан да көздә,
 Лазым дејил ахтарам мән үздә.
 Чандан сорушум, чанымдасан сән,
 Артыг нә дејим һајандасан сән?

71

ТӘМСИЛ

Куфәли бир көзәл кор бир әчәмлә—
 Отуруб ешгдән едирди сөһбәт.

Дедим һәмин кора:—Алданма гызә,
 О сәнин пулуна салмыш мәһәббәт.

Ахмаглыг учундан бәнд олма она,
 Белә бир мәсәл вар, вер буна диггәт:

Ешшәјә дедиләр: «Бујур тоја кәл»,
 Ешшәк гаһ-гаһ чәкиб күлдү, нәһәјәт,

Деди: «Сиз истәјән рәггәс дејиләм,
 Нә дә чалгычы тәк тапмышам шөһрәт.

Һамбаллыг етмәјә чагырырсыныз,
 Су, одун дашымаг лазымдыр, әлбәт».

72

Сән горхусуз ичдин ган;
 Әјјар бу чүр хошдур.
 Чүр әтлә алырсан чан,
 Тәррар бу чүр хошдур.

Од вурду мәнә гәмзән,
 Атәшләрә јандым мән.
 Нә гәлб галыб, нә тән,
 Дилдар бу чүр хошдур.

Һәр күн кәләрәк һушјар,
 Етдин мәнә зүлм, еј јар.
 Сәрмәст икән үзрүн вар,
 Азар бу чүр хошдур.

Сән нуր, ниһан мәндән,
 Һәм руһ, гачан мәндән,
 Бир бусәнә чан мәндән,
 Базар бу чүр хошдур.

Ичдин ганымы, еј дад!..
 Көнлүмдә гопур фәрјад,
 Инчитмәдин, еј уstad,
 Хунхар бу чүр хошдур.

Мән бир гуш идим маһир,
 Гурдун тор, олуб заһир,
 Һәм гәмлијәм, һәм шакир,
 Гәмхар бу чүр хошдур.

Өлмүш үрәјим чоҳдан,
 Исасән, өзүн вер чан,
 Ешг әһли кечир чандан,
 Еј јар, бу чүр хошдур.

Мән кәрчи вара мәнәсиз,
 Бичә јашарам сәнәсиз,
 Чандан безарам сәнәсиз,
 Хумар бу чүр хошдур.

Вер чаныны, Хагани!
 Ол севкили гурбаны,
 Етсән кәр әзиз чаны—
 Нисар, бу чүр хошдур.

ГӘЗӘЛЛӘР

73

Нечә көзләјим әдәләт ки, әдәләти данансан,
 Нечә шад олум гәминдән ки, гәмимлә шадимансан.

Мәнә етдијин ситәмдән һамы бахәбәрди, анчаг—
 Дејиләм өзүм хәбәрдар ки, мәнә вәфалы чансан.

Үрөјим јох олду кетди, эвезиндә мән нә тапдым?
Мәнә такча бир бу галды ки, сән әһдә бәдкүмансан.

Ахы бир нәфәс нәдир ки, ону да эсиркәјирсән?
Елә әтрә ганејәм мән, чичәјим, әтир сачансан.

Сачынын кәмәнди ичрә боғулур заваллы чаным,
Мәнә ганбаһа өзүн вер ки, бир адил һөкүмансан.

Күлә охшадыб додағын, она истәдим сығынмаг,
Деди:—Кет, ган уд долан ки, мәнә сән јарашмајансан.

Нечә дәм вурум гапында ки, мәнәббәт илә бир күн—
Демәдин, һәгајиги, сән бу гапында пасибансан!

74

Көнлүм чыхыб кедибдир, билмәм нә чүр бәла вар,
Мән ки, әзиз тутардым, бәс бунда нә гәза вар?

Зәнним чатан мекандан сордум, сорағым етдим,
Әлдән дүшүб јорулдум, бу јолла чох чәфа вар.

Һеј ахтарыб сорушдум, бир тапмадым нишанә,
Ја рәбб, онун башында нә кизли мачәра вар?

Етдим күман ки, бәлкә гачмышдыр ешг әлиндән,
Ешгә дүшүб о, јохса зәннимдә бир хәта вар?

Сујмуш мәкәр чәкилди, торпага һопду, кетди,
Ја гуш олуб о учду, башында нә һава вар?

Үч күн сорағын етдим, чар чәкдим һәр тәрәфдә,
Ондан бу һәндәвәрдә нә совт, нә сәда вар.

Кимдир хәбәр верән бир јорғун, гәриб үрәкдән?
Аја, бу дәрдә ахыр бир чарә, бир дәва вар?

Дил ачды бир ушаг ки, Хагани, олма гәмкин!
Бир афәтин телиндә бир гәлби-мүбтәла вар.

75

Һәдиси-төвбәни ат бир кәнәрә, бадә кәтир!
Хумары дәф' еләмә, мән хумарә бадә кәтир!

Рәва дејил ики гиблә; нәмаз, ја бадә,
Нәмазә һөвсәлә јохдур, дүбарә бадә кәтир!

Демә сәһәр күлә охшар, гара кечә мишкә,
О әтрү рәнкдә меј тап, бу зарә бадә кәтир!

Көнүлдә дини тутуб, вермә јол хурафатә
Ки, мане олмаја мән мејкүсарә, бадә кәтир!

Өмүр кечир јахасын јыртараг, әтәклә ону,
Салыб бу мәчлисә, ол бигәрарә бадә кәтир!

Шәраб чарчысына һазырам дејәм «ләббејк»
Мәннимлә һәмдәм олан доста, јарә бадә кәтир!

Сәһәр дуасы нәдир, истәрәм сәһәр гәдәһин,
Ичазә ал, мәнни-бихитијарә бадә кәтир!

Беһиштин архына, Хагани, еһтијачын јох.
Беһишт үрәкди, дур ол чүјбарә, бадә кәтир!

76

Ај нә лазым, сән кими мәнру кифајәтдир мәнә,
Күл нә лазым, сән кими хошбу кифајәтдир мәнә.

Севкилим, әғлим олубдур ешгинин диванәси,
Чәкмә зәнчир фикри, ол кејсу кифајәтдир мәнә.

Көз јашымдырса булудсуз бир јағыш жағдырмајан,
Бир булуд тәк зүлфи-әнбәрбу кифајәтдир мәнә.

Һүсүнү сејр етмәјә јох еһтијач ајинәјә,
Әлләрин тәк бир әриф күзкү кифајәтдир мәнә.

Зүлфүнүн рәнки мәнним ме'рач кечәмдир, шүбһәсиз,
Габ-гөвсејини—ики әбру, кифајәтдир мәнә.

Еһтијачым јох, нә лазымдыр һүманын кәлкәси,
Сајеји-кујиндә олсам, бу кифајәтдир мәнә.

Гәсд гылмыш төкмәјә Хаганинин ганын фәләк,
Гәтлим үчүн сән кими дилчу кифајәтдир мәнә.

Бах, женидэн бу көнүл дәрдин илэ жар олуб,
Өмр чатанда баша ешгә кириштар олуб.

Жар һәјәтә кәлчәјин шәһрә дүшүб вәлвәлә,
Ешги көрәркән ағыл гачмаға вадар олуб.

Верди һәјат, севкилим, бир күлүшүн гәлбимә,
Шә'леји-һүснүлә чан јурду шәрәрбар олуб.

Әлдә бала хәнчәри, ајрылыг етмиш һүчүм,
Варлыға сон гојмаға һичр сәбәккар олуб.

Пәнчә атыб чәјранын бојуну сындырды шир,
Кејәрчин дә шәһинин чајнағында хар олуб.

Сәбрими, арамымы, диними дә алдылар,
Тәкчә галан руһ мәним гәлбимә гәмхар олуб.

Сәндән, көзәлим, өзкә кәсдә нәзәрим јохдур,
Дәрдү гәми-ешгиндән башга кәдәрим јохдур.

Дүнјаны бүтүн кәзсәм, олмаз сәнә охшар чан,
Аварә бу көнлүм тәк һеч јанда јерим јохдур.

Баш гојсам ајагларын алтында нә горхум вар,
Вәслин мәнә мүмкүнсә, башдан хәтәрим јохдур.

Тәк бир кечә дә олса тәрк ејләмәрәм кујин,
Һәр даш ола бир дарға, хөвфүм, нәзәрим јохдур.

Сәндән мәнәдәк чанан, мин иллик узун јолдур,
Мәндән сәнә бир аддым јолдур, хәбәрим јохдур.

Милчәк кими Хагани сәрсүфреји-вәслиндә
Чимчәшмә әкәр кәзсә, бил ки, зәрәрим јохдур.

Исминин зикриндә дастан тапмышам,
Мән бу адла аби-һејван тапмышам.

Һәр өпәндә кујинин торпағыны,
Ејлә билләм әтрдән чан тапмышам.

Аситанәндә дуруб бир гул кими,
Асиманә јүксәлиб, шан тапмышам.

Сән һүма адландыран күндән мәни,
Мән гиданы үстхандан тапмышам.

Гәм торундан, рәһм гыл, гуртар мәни,
Ашијан шөвгүнү чохдан тапмышам.

Әлдәки сәрмәјәм ешгиндир сәнин,
Өмрдән һәрчәнд нөгсән тапмышам.

Ашигәм, ашигләрин хаганыјам,
Сөз аты алтымда чөвләи тапмышам.

Гәлбим кими одлудур дәһаным,
Чәкмәз, одур, исмини зәбаным.

Сәбрим кими горхурам ки, јансын
Ағзымда адын, әзиз-чаным!

Фәрјад еләдим, үрәк одунда
Ағзымда алышды өз фәганым.

Кәсди башым үстүнү кәдәр, гәм,
Алчалды бу чисми-иатәваным.

Мән торпағам, јүнкүләм күләкдән,
Ағыр кәмијәм, дәмир сүканым.

Ағырлығым олмасајды һәркаһ,
Аһымдан оларды көј мөкаңым.

Јанмагла шлак кими, дәмирдән
Ајрылды һәмишәлик рәваным.

Мән тәшнәјәм ит гапандан артыг,
Јохдур бир ичим суја күманым.

Су алмаг олармы өзкәләрдән?
Мүфтә од әсиркәјир заманым.

Сәндән ираг, өjlә хәстәjәм ки,
Вәслин кими галмаjыб нишаным.

Бир шаирәм, ел билир jайылмыш
Һәр өлкәjә шөһрәтимлә шаным.

Хагани, елә дәjишмишәм ки,
Jохмуш, деjәсән, нә ад, нә саным!

81

Сәһәр ачылды, көзәл, шишә ач, кәтир бадә!
Күнәш кими сән бадә вер бу дунjадә.

Сәмада баjрам аjы чүн гәдәм гоjур атына,
Күл үзлү саги, тәләс, меjлә кәл jетиш дадә.

Ачыб нигабыны үздән, мәни аловландыр,
Ки, шам кими ахыдым көз jашы бу севдадә.

Көнүл ки, олмаjачагмыш элинлә абадан,
Бары хараб едиб, өд вур бу мүлки-барбадә.

Күлабы тәрли үзүндән ахыт о шәрбәтә ким,
Шәкәр лабин мәнә бәхш етди лә'ли сәһбадә.

Сәнә саjанда мәним севкилим күнаһларымы,
Кеч онлары көрәминлә бу гәлби-нашадә.

Күлабы тәрли үзүлдән хыт о шәрәтә ким,
Табагла инчи мүкафат вер о устадә.

82

Көнүлдә ашиjан етмиш хәjалын,
Вериб чан, истәрәм бәзми-вүсәлын.

Гапында торпага үз сүртәрәм ки,
Нәсибим ола дидари-чамалын.

Камалын гаршысында ачизәм мән,
Чамалындан мүзәjjәндир камалын.

Үзүн нуру кечәми етди күндүз,
Нә бәдрин вар сәнин, нә дә һиләлын.

Сорушдун jарү диллары мәндән,
Мүәммадыр мәнимчүн бу сауалын.

Хәjалын чаныма һәмдәмди, чанан!
Хәjалындан соруш, бил вәсфи-һалын!

Әкәр Хаганини көрмәк диләрсән,
Хәjалына кәтир сән өз хәjалын!

83

Тагәтим jох ки, мәним мәнзили-чананә чатым,
Натәван мурәм, һејим jох ки, Сүлејманә чатым.

Тәшнә кәздим бу чөлү Хызр мәнә ачмады jол,
Бәлкә бир нөв илә мән чешмеји-һејванә чатым.

Кечә зүлмәт, jол узаг, пусгу гуруб jолда рәгиб,
Билмирәм, бәс нечә ол сәрви-хураманә чатым?!

Јусиф-аса едирәм шүкр шикаjәт jеринә,
Истәјир мән шәрәфә, jа да ки, зинданә чатым.

Овчумун jахшылығыб бүлбүлә тәсвир едәрәм,
Гој сәламәт бурадан бирчә күлүстанә чатым!

Атәшин көз jашынын тагәти jох гәтрәсијәм,
Гүввә jәтмәз ки, чыхыб навоки-мүжжанә чатым.

Вәслә чатмаг сәнә мүшкүл көрүнүр, Хагани!
Jол чәтиндир, дејиниз, бәс нечә асанә чатым?!

84

Еј ајдан, пәридән көзәл нәзәнин,
Мәчнуна дөнүрәм ешгиндә сәнин.

Јарашмаз зүлм етмәк назлы мөләjә,
Кәл мәнә лүтф ејлә, еј назлы кәлин!

Нә көзәл кечәдир, бәс вәслин һаны?
Сәни, бах, көзләјир дәрдли Хагани.

Кэл сәнә сөjlәјим дәрдиби бир-бир,
Кәлмәсән, јандыррам бүтүн чаһаны.

Хагани өлдүкчә ширин ләбиндән,
Һәрәрәт ичиндә гызышыр бәдән.

Јәгин ки, додағын аловлудур, јар,
Јохса бу һәрәрәт һарадан, нәдән?

85

Көзүм јоллардадыр, бәлкә хәбәр кәлмиш олар сәндән,
Олајды гисмәтим, вәслин шарабыдан ичәјдим мән.

Әкәр мәнән јетишмәсә мәнә бир саф шәрәб, дилбәр!
Тәһиндәјмиш шәфа чамын мәнә ондан чатар һәрән.

Вәфа гасидләри мәнән сәнә мәктуб јетирмәсә,
Һеч олмәсә әзабыдан мәнә пәј вер едим шивән.

Әкәр вәслин бизә гисмәт дејилсә, дост вә дүшмән вар,
Саламымын чавабында салам көндәр, чаваб вер сән.

Гурулуш јолларым үстә мәкридән, һијләдән јүз тор,
Будур горхум, дүшәр, достум, ајағын бу тора бирдән.

Гачар әглим бир аварә кими даим һеј ардыјча,
Әкәр кујинә чатмәсә, јәгин бир јер едәр мәскән.

Ләбин вәслинә јетмәкчүи бүтүн имкана әл атдым
Ки, Хагани јетиб кәмә, олајды көнлү бир ан шән.

86

Ешгинин хәјалы, севкили чанан,
Бир ан да чыхмајыр мәним башымдан.

Хәјалын чаныма бир од салыб ки,
Сөндүрмәз, гопса да јүз кәрә туфан.

Јүз дона кирирәм, нејләјим, сәндә
Ешгдән көрүнмүр кичик бир нишан.

Ешг илә јашадым мән бу вахтадәк,
Өлүнчә дөнмәрәм әсла бу јолдан.

Дәрдиби јазыркән әлләрим әсди,
Чанынчүн, галмамыш бу чанымда чан.

Хагани дәрдини шәрһ етмәк олмәз,
Әкәр јазылса да јүз белә дастан.

87

Билмәздим ки, башыма бәла имиш мәнәббәт,
Бу чаһанда тәк мәнә гаршы бәсләр әдавәт.

Бир дәстә күл көрүндү көзләримә узагдан,
Јахынлашыб нә көрдүм?—Јанар олмуш о афәт.

Күмүш тәк чыхды әлдән сәләмәтлик, нејләјим?
Даш алтындан элини чыхармады фәрәсәт.

Сәбр гачыб гуртарды мәнәббәт мејданыдан,
Көрдү һәриф күчлүдүр, өзүндә јох мәнәт.

Дөрд бармаг јол ајырыр, мәнәббәтлә чәфаны,
Јүз ағачдыр вәфадан әһдә гәдәр мәсафәт.

Көнүл галды керидә вүсәлын карванындан,
Чүнки мәнзил узагдыр, ат—ахсаг, јол—нараһат.

Хаганинин нәләси өтүб кечди фәләкдән,
Һәр аддымда ешг она көстәрди мин фәләкәт.

88

Телләрини дағытма, јарым, бизә зијандыр,
Гәмкин-гәмкин отурма, дүңја гопар, амандыр!

Гәзә гылынчыдыр о, итиләмә гәмзәни,
Бу ишвә-наз дејилдир, гәтлим үчүн фәрмандыр.

Әкәр горхум варса да сәнин дүшмәнләриндән,
Мәнә һирсин тутанда бу онлардан јамандыр.

Ачығын ишвәдәнсә, ејби јохдур, разыјам,
Буна һеч бир сөз олмәз, башым сәнә гурбандыр.

Бир кәс јаман данышса әкәр мәнән, инанма,
Чошуб чыхма өзүндән, һиддәтләнмә, амандыр.

Јериндөн ојнажараг һадәләмә бир кәси,
Хүсусән бир шәхси ки, сәнә садиг оландыр.

Анд олсун, пислијинә данышмадым бирчә сөз,
Шаһиддир өз хәјалын, һалым она бәјандыр.

Рәва дејил һәр көзү күл үзүнә бағламаг,
Мәкәр сәнин үзүндән нәзәр чәкмәк асандыр?!

Мән әввәлки ашигәм, сән дә ешгә садиг ол,
Бизим ки, бу ешгимиз дүнјалара әјандыр.

Әкәр варса кұнаһы, Хагани өз чаныјла
Үзәр истәјир, бу үзрә јар өзү һөкмрандыр.

89

Севданын бајрағы алидир, али,
Сәбримин касасы олмушдур хали.

Ешгә өз хошумла тутулмадым мән,
Зәрурәт әлимдән алды мачалы.

Мәним тәлејимлә ешгин улдузу
Елә достлашыб ки, јохдур завалы.

Вүсал булағына әл чатмыр онун,
Чүнки учалыгда јохдур мисалы.

Зүлфүнү көрәркән хош, күләрәм мән,
Чүнки хатырладыр тәзә һилалы.

Хагани, көнлүндә јазылмыш бүтүн
Онун гәмләринин һәр шәрһи-һалы.

90

Көnlүмү гәрг едиб ешгин дәрјасы;
Динлә, сөзләримин јохдур ријасы.

Ајрылыг хәнчәри төкүр ганымы,
Чаныма од салыр һичран бәласы.

Ешгинин туфаны тутар дүнјаны,
Көнүл, ағла, артмыш батмаг пәрвасы.

Сәнин топуғуна чатар бу туфан,
Бизим башымыздан ашыр далғасы.

Јады Хаганидән јүксәк тутаркән
Билмәдин сабитдир кимин вәфасы.

91

Чүнки дүшүб үрәјим зүлфүн ичрә кәмәндә,
Бә'зән шам тәк ағларам, көзүм күләр бә'зән дә.

Кәһ охудур ачмадан мәктубуну вүсәлын,
Кәһ хәјалын изләрәм кечә чөлдә, чәмәндә.

Сән көзәллик султаны, ејванында мән гулам,
Гурбан едиб чанымы кешикијәм дөврәндә.

Мәни салыб торпага о бадамы көзләрин,
Пүстә кими синәми јыртыб ачмышам мән дә.

Гурбан вердим чанымы, анчаг лајиг дејилдир,
Она көрә галмышам бојну бүкүк, шәрмәндә.

Һәсрәт чәкмә сән бизим өтүб кечән күнләрә,
Үмид јерим вар һәлә ки, шад олум вәслиндә.

Әкәр өлүм јазыбса, Хагани, јарын сәнә,
Буна севин, шүкр елә ки, олдун она бәндә.

92

Гојдун көзләrimi үзүнә һәсрәт,
Синәмдә үрәјим сән олдун, афәт!

Сәсим јетишмәсин дејә бир јана,
Кәсдин нәфәсими, галмады тагәт.

Кими јараласан назу гәмзәндә,
Она алач олмаз гопса гијамәт.

Сән үзүб алдыгча чанымы әлдән,
Јандым, сөндүрмәдин, еј бимәрһәмәт!

Өзүн һичат вермәк истәдин гәмдән,
Ипи јары јолда доғрадын, фәгәт!

Мәни Мәчнун едиб, сонра гачырсан,
Бәлкә сәрхошсан, еј фәриштәсурәт?

Көјә галдырырса вусалын мәни,
Алчалдар башыны ајрылыг, мөһнәт.

Шадлыг гәдәмини кенишчә ат сән,
Биз дәрди-ешгинлә тутаг үнсijјәт.

Мәни дәјишсә дә һичран әзабы,
Нечәсән, сахларам сәни әманәт.

Өзүнү севәнсән, худбинсән, көзәл!
Јохдур Хаганидә аңчаг бу хисләт.

93

Кәр дејилсә онун ешги гәзалардан фәрманым,
О севданын бәласындан бәс нәдән јох аманым?

Кечәләр әл ачыб көјә, јалварардым аллаһа,
Олса иди көрүшмөјә бир онунла имканым.

О пәрдәли зүлфләри кәр ачмасәјды сиррими,
Ким биләрди бу пәрдәнин ичиндәдир мәканым?

Әминәм ки, фәрагындан олмајачаг чан раһат,
Дәрдим нәјди вусалына кәр олсәјды куманым?

Чана афәт олан дилбәр чан ичиндә јер етмиш,
Әкәр белә олмасәјды горхмаз иди бу чаным.

Јох өлүмдән горхум әслә, кечә-күндүз онсуз да
Гәзә-гәдәр чаным алыр, өтүб кечир карваным.

Хаганинин мазарыны бәхти тикди фиргәтдән
Ки, дајаныб баш учунда олсун о пасибаным.

94

Ләби јагут, үзү күн кими о дилбәр, кечә шән,
Гапымын ағзына мәст һалда кәлиб дурду һәмән.

Чох мулајим мәнә сәсләнди:—Ај оғлан, бир галх.
Мән сорушдум:—Кечә кимдир бизи нараһат едән?

Деди:—Чағрылмамыш олсам да, гонағам, достам,
Сәнә башағрысы вермәклијә кәлдим белә мән.

Гапыдан кирди, севинчдән уча бир сәслә дедим:
—Нә гәрибә кечәдир, аһ, нә көзәл овду кәлән.

Меји тәриф еләдим, разылыг етдим кечәјә,
Достуму мәнзилимә мејди, кечәјди кәтирән.

Олмасәјды кечә һәркаһ, үзү олмазды ачыг,
Олмасәјды меј әкәр, јар утанарды мәнән.

Сөјләдим төвбәлијәм, назлы көзәл, чоҳдандыр,
Батарам чүрмә сәнин хатирин үчүн јенидән.

Еј күмүш үзлү, гәдәм һаггы гәбул етсән әкәр,—
Әлиһә чаным веррәм, буну бил јахшыча сән.

Деди:—Хагани, зәрә охшамајыр үз вермә.

Дедим:—Әфв ејлә, көрүнмәз кечә зәр, билмирсән?

95

Чан бәхш едәрәм чана, кәр ләблә шәкәр версән,
Ләбдән мәнә, дилдарым, бир чани-дикәр версән.

Гыздырмалыдыр гәлбим, лә'линдә дә нејшәккәр,
Гыздырмамы дә'ф ејләр нејшәккәр, әкәр версән.

Сәндән белә бир дәрлә хошдил дејиләм, чанан,
Разы оларам бундан бир дәрди-бетәр версән.

Кујиндәки итдән дә әскик мәнә ад вердин,
Хошдур мәнә тач версән, јаннки кәмәр версән.

Пәрванәсijәм ешгин, шәм'индә пәрим јанмыш,
Чырпынмадајам, чана, рәһм ет, мәнә пәр вер сән.

Гәмзәнлә, додағынла гарышымда дәнизсән, бил,
Каһ чанымә гәсд ејлә, каһ дүррү көвһәр вер сән.

Хаганијә сөз вердин бир вахт көвһәр веррәм,
Мән бәхшишә мөһтачам, нолар бу сәһәр версән?

Хэчил етмишдир үзүн Ај—Гэмәри,
Додағын салды гәдрән шәкәри.

Назынын ордусу ејләркән һүчүм—
Гачдылар әглимин кешикчиләри.

Јетишиб дөјдү көнлүмүн гапысын,
Гапыны гырды, тутду ол шәһәри.

Мән кәдәрән шикәстәхатир идим,
Олмушам инди ешг дәрбәдәри.

Елә ох вурду кирпијин синәмә—
Ки, бу ох тикди көксүмә чијәри.

Көзләмә намәми көјәрчиндән,
Чүнки сынмыш онун да балү пәри.

Сәнә дастан јазырды Хагани,
Гәләми сынды, битәмәмиш әсәри.

Һаны бир јел апара көнлү күлүстанә тәрәф,
Тутараг бәлкә јахамдан чәкә чананә тәрәф?

Үрәјим дүшдү ики дәрл-бәла ортасына,
Каһ кедәр какилә, каһ зүлфи-пәришанә тәрәф.

Чан чәтинликлә чыхыр, башымын үстә тез кәл,
Көзләрин тез апарар чанымы мүжканә тәрәф.

Јусифи чәзб еләди, бил ки, Зүләјха јухусу,
Чәкди Кән'андан ону Мисрә, о саманә тәрәф.

Хәбәр ет назлы камандарә ки, өз шәстилә
Чәкә бу гәлбими бир ләһзәлә пејканә тәрәф.

Мән сусуз галмышам, әфеус, ләрәстарым јох—
Ки, чәкә ләбләrimi чани-зәнәхданә тәрәф.

О хумар көзләри һеч мејлә ајылмаз, әсла,
Бир чам ашиг ганы ичсә, әл атар чанә тәрәф.

Биз онун хәнчәрина һазыр олан гурбаныг,
Каш ки, бир ләһзә баха биз кими гурбанә тәрәф.

Ағлајарса белә бир налә илә Хагани,
Горхурам көзјашы чәксин ону туфанә тәрәф.

Јарым мәнә чәфасыны бир ан кәм етмәди,
Јандырды гәлбими ода, чешмин нәм етмәди.

Дүшмән дә хәлгдән утаныб, үздә сүлһ еләр,
Бир бөјлә сүлһү дә о мәнә һәмдәм етмәди.

«Етмә» демәклә олду дилим инчә түк кими,
Лакин о, түк гәдәр ситәминдән кәм етмәди.

Бир күн һеч олмаса үзүнү көстәриб мәнә,
Гәмләрлә долу көнлүмү шад, хүррәм етмәди.

Јарым бир инчи тәк чалышыб дешди көксүмү
Јарды сәдәф кими, јарама мәлһәм етмәди.

Ешги әсир ејләди, бах, дәрдли көнлүмү,
Бир анлығы ону өзүнә мәһрәм етмәди.

Зүлм ејләмәклә бәнзәди јарым бу аләмә,
Лакин о ајым ејләјәнн аләм етмәди.

Хаганинин јолунда битиб гәм тиканлары,
Бирчә тикан көтүрмәјә гәддин хәм етмәди.

Чаным нә гәдәр вар, мәнә чанан, сән оларсан,
Чандан да әзиз олса бир инсан, сән оларсан.

Сән индијәдәк гәлбим үчүн гәлб идин, еј јар,
Бундан сора да чаным үчүн чан сән оларсан.

Һәр јарәм әкәр олса, онун мәлһәми сәнсан,
Һәр дәрдим оларса, она дәрман сән оларсан.

Көнлүн нечә истәрсә, елә вер мәнә фәрман,
Өмрүм нә гәдәр вар, мәнә солтан сән оларсан.

Ејлэрсэн экар шарһини иман илэ күфрүн,—
Баш һәрфлә сэрлөвһәји-диван сән оларсан.

Бундан белэ алдатма мәни күфрлэ, динлэ!
Хаганија һәм күфр, һәм иман сән оларсан.

Хагани нәдир? Кәлсән экар, еј көзү шәһлә!
Әлбәттә ки, Хаганија хаган сән оларсан.

100

Еј назлы көзәл, шур илэ мејханәдә рәгс ет!
Мәст ол, чал, оху, мәчлиси-мәстанәдә рәгс ет!

Рәггасә экар мәст ола, шөһ илэ едәр рәгс,
Еј бада, бир аз сән дә пејманәдә рәгс ет!

Адабы атыб, ары бурах, бош сөзә бахма,
Мәһрәм дә јахындыр бизә, биканә дә, рәгс ет!

Батиндә фәгәт ашиг илэ рәгс елэ, заһир—
Агил дә сәнә сөйләсә, диванә дә, рәгс ет!

Мә'лумду, тәкәббүр апарыр зөвгү сәфаны,
Бә'зән ушаг ол, сән елэ тифланә дә рәгс ет!

Бир ов јарасындан төкүлән ган кими гајна,
Чошгун үрәк ол, синеји-пәрванәдә рәгс ет!

Хагани, кедиб багдакы бүлбүлләрә ујма,
Бајгушларын авазына виранәдә рәгс ет!

101

Тә'рифи күл чамалын дүшдүкдә бу чаһанә,
Валәһларин сәдасы јүксәлди асиманә.

Зүлфүн ниғаба дөндү, кизләтди ај чамалын,
Батды күнәш, чаһанын сирри дүшүб әјанә.

Ким ки, сәнин одундан шам төк алышды, јанды,—
Күлдү, күлүш од олду, мин шө'лә салды чанә.

Ашигләрә ки, бунча чөврү чәфа сән етдин,
Мән көрмәдим, бир ашиг дәрлдән кәлә фәганә.

Һәр бир гуша о зүлфүн бир күн сәнин тор олса,—
Бир дә о гуш гајытмаз өмүрүндә ашијанә.

Руһун хәзинәсиндән гијмәтлидир, бил, ешгин,
Мән валәһам бу дө'лә мәскән олан о канә.

Ал сән мәним чанымы бир бусә вер, а чанан!
Бир бусәјә бу чаным, сәнчә, дөјәрми, ја нә?!

Хаганија нә лазым ғылынчла һәмлә етмәк,
Чан вермәјә јолунда о ахтарыр бәһанә.

102

Ејваһ, кечә ол јарә иситмә әсәр етди,
Көндәрди далымча, кечә вахты хәбәр етди.

Кетдим, әлими дишләјәрәк сөјләдим, еј ваһ!..
Бу һансы мәрәзди ки, о јарә әсәр етди?

Көрдүм ки, саралмыш үзү—одлу, өзү—ләрзан,
Куја ки, күнәш мәғрибә сары сәфәр етди.

Мән әмр еләдим һазыр ола ган алан, олду,
Ган алмаг үчүн нештәрини јербәјер етди.

Ачдыгча јара нештәр онун шаһ дамарында,
Һәр нештәри хәнчәр кими гәлбимдә јер етди.

Нештәрлә голундан ган аланда онун һәр ан,
Гәлбимдән алыб ган, мәни ондан бетәр етди.

Назијлә алыб чанымы чанан, биләјиндән—
Бир анда төкүб тештә, мәни хунчијәр етди.

Хагани үзү санки һаман тешт иди зәрдән,
О тештә ахан ганса көзүмдән күзәр етди.

103

Һүснүнүн јүздән биринә һәсрәт олмуш новбаһар,
Сән гәдәр зүлм етмәмиш мәзлумлара бу рузикар.

Бәргәрар олмаз бир ан әсла бу дүнјанын иши,
Каш сәнин ешгин олајды өз јериндә бәргәрар.

Гој гына үрјан гылынчы, бош јерә кәзмә һәриф,
Јохдур аләмдә сәнә гаршы дуран бир намдар.

Ихтијарын кимдәдирсә, јохдур ондан бир әсәр,
Мән кими бир бинәвајә верәмншән ихтијар,

Бир белә дөвранда сәндән гачмаг олмаз, бил буну,
Чүнки азад инсапа дөвран амансыз тор гурар.

Јох шикајәт етмәјә һаггы, чәкирсә ким гәмин,
Чүнки һәр бир дәрди гәлбә ол гәминдир гәмкүсар.

Мән билиб хасијјәтин һеч бусәдән сөз ачмырам,
Аллајар бу рәмзими ол кәс ки, вурмуш шаһмар.

Сән дә, еј Хаганинин көнлү, раһатлыг истәмә.
Ешг олан јердә раһатлыг, бил, тута билмәз гәрар.
104

Бир түк гәдәр, еј көнлүм, азад ола билмәзсән,
Гәмдән түкә дөнмүшсән, бил, шад ола билмәзсән.

Гәм кәлди хараб етди раһатлыг евин, һејһат!
Алт-үст еләди, бир дә абад ола билмәзсән.

Мән чох полады көрдүм атәшдә суја дөндү,
Сән дә су оларсан, бил, полад ола билмәзсән.

Торпаг сәнә гәм верди, гәм атәшина јандын,
Олла јох олан еј су, дилшад ола билмәзсән.

Кәздикчә әдаләт сән, туш кәлмәдәсән зүлмә,
Өлсән дә, әдаләтдән имдад ала билмәзсән.

Көвһәр тапа билмәзсән, өмрүн боју дағ чапсан,
Дағ чапмаг илә ахыр Фәрһад ола билмәзсән.

Мејдани-мәләмәтдә бир кос ола билсән дә,
Ејвани-сәләмәтдә бунјад ола билмәзсән.

Күл тәк гәм анасындан ган ичрә доғулдунса,
Шадлыгда мејә аңчаг һәмзад ола билмәзсән.

Ганлы јаш ахытмагла Куфә кими гәрг олдун,
Бир күн белә, һәшмәтли Бағдад ола билмәзсән.

Истәрсән әкәр шаһ ол, истәрсән әкәр дәрвиш,
Һәр һалда бу гәмләрдән азад ола билмәзсән.

Хагани, кәләр бир күн, аләм сәни хатырлар,
Лакин о шән аләмдә, еј дад, ола билмәзсән!

105

Кетдикчә бу ешгин мәрәзи пүрхәтәр олду,
Дәрман еләдикчә она, дөндү бетәр олду.

Ешгин оду јандырды мәним чаным, еј vah!..
Бу вағәдән чүмлә чаһан бахәбәр олду.

Һәсрәтдә галыб, вәслә үмид ејләмишәм мән,
Зүлмәтдә галыб, истәјим һәр ан гәмәр олду.

Сәнсиз, көзәлим, һичрә дөзүб зәһр ичәрдим,
Кәләчәк јаньма зәһр дөзүб бал, шәкәр олду.

Көрдүм сәни, һәр дәрду әләм кетди, дағылды,
Әһвалыма бах, санки кечәјди, сәһәр олду.

Хагани, севин, инди јарын рәһмә кәлибдир,
Бундан сора көнлүн, дејсән, бәхтәвәр олду.

106

Мәһәббәт бир бәладыр ки, јохдур онун дәрманы,
Ашиг чаны тәрк етсә дә, ата билмәз чананы.

Мәһәббәтин зәнчирина бағланандан, һәр кечә—
Салар зүлфү һалгасына гәлбимдәки һалганы.

Деди:—Бүтүн өмрү гојсан, јетишәрсән вәслимә,
Мәмнун етди мәни, амма, тутмады бу пејманы.

Инди нечә бел бағлајым о дилдарын әһлине?
Өмүр көдәк, фәләјинсә јохдур бизә еһсаны.

Ондан кәлән мазәммәти чәксә билмир бу көнлүм,
Ахы онун карванына биздән ләјяг јүк һаны?

Онун бәла каманынын јайы бикар галыбдыр,
Үрәјимин сағ јери јох—јаралаја пејканы.

Дунја бина олан күндөн о дилбэрин һүсүнүн—
Барабэри јохдур эсла, кэзсэн бүтүн чаһаны.

Өзү мәни русвај едиб, өзү мәнә дејир ки:
—Еј Хагани, сус ки, дејил шикајэтин заманы.

107

Сүсән ијли, ат гүрүрлү, «сән-сән» дејән бир никар,
Һәрдем нэзәр салар, анчаг јахын кәлмәз о дилдар.

Мән дәрдимдән өз әлимин дишләјирдим далыны—
Ки, һајадаң јерә бахыб, мәнә тәрәф бахмыр јар.

Көзәллэрин адәтидир достлуг илә ичәр ган,
Дост олмадан ичди мәним ал ганымы о гәддар.

Аһ чәкмәдән дилим түкә дөндү, түкүм дил ачды,
Өлдүрдү, бир түкүмү дә ничитмәди фүсункар.

О, Гагим үз, Гуидуз кирпик, Болгарыстан түркүдүр,
Қаманыны чәкмәјә дә мәндә јохдур игтидар.

Кетди мәним әлләримдән, дүшмәнләрә олду дост,
Тәәсүфләр ичиндә мән галыб етдим аһу зар.

Арзу етдим мән вәслинин әтрин дујум, јар деди:
—Хаганијә хәбәр верин, олмаһын һеч үмидвар.

108

Биз гәмә өјрәшмишик, еј дост, көндәр гәм бизә,
Гүссәдән бир төһфән олса, јолла сән һәр дәм бизә.

Јарт либасы әјнимиздә, евимизи дөндәр күлә,
Хәл'әтин дәрду гәм олсун, пешкәшин—матәм, бизә.

Јад еләркән бизләри көз кәздир өз әтрафына,
Көзјашы тапсан, унутма, көндәр ондан һәм бизә.

Хәстәдир чаным, хәјалын дәрдимин дәрманыдыр,
Һичринин бимарыјыг, вер вәслини мөлһәм бизә.

Чәкмисән зәнчирә зүлфүнлә сән итмиш Јусифи,
Һалгаланмыш зүлфүнүн сиррини ач кәм-кәм бизә.

Бах, сәнин зүлфүн апармышса, Сүләјман хатәмнә,
Гој о галсын, өз ләбиндән јолла бир хатәм бизә.

Сығмајыр Хагани бу дунјага гүссәдән сәнин,
Гәмзән илә өлдүр, олсун мәскән ол аләм бизә.

109

Мәһәббәт әләминдә ешгин оlanda пүнһан,—
Фитнә-фәсад верди баш рузикарда чох јаман.

Өмрүндә һәр кәс сәнә бир дәфә раст оларса,—
Инан ки, һәр нәфәсдә о мин дәфә верәр чан.

Мин бир нештәр батырды гәлбә һәр ишвә, гәмзән,
Додағын мин иш ачды чанын башына, чанан.

Пәләнк тәбиәтини адәт етчәк өзүнә,—
Гојмадын бу чәмәндә азад кәзә бир аслан.

Сөјләдин:—Сәбирли ол, ишин дүзәләр әлбәт,
Вај олсун, о ишә ки, ону сәбр едәр асан.

Сән јасәмән будағы олурсан башгасына,
Анчаг мәнә чатанда нечүн тикансан, тикан!

Сәнин ешгинин оду кизли дүшдү көнлүмә,
Инди ашкар од чыхар Хаганинин башындан.

110

Рәһм ејләсән, көзәл чанан, башым гурбан әлләринә,
Јараласан, һадәф олсун гәлбим ити хәнчәринә.

Бу дунјада вар-дөвләтдән бир чаным вар, әмрин нәдир:
Хәнчәринә һадәф олум, ја да одлу нәзәринә?

Кирпијимин һәр биринә јүз сап ичди дүзүлмүшдүр,
Әтәјинә сәлим, јохса күл синәнин мәрмәринә?

Бир хәнчәрлә кәлирсән ки, гијмәтлидир көзләримдән,
Фәда олум әлиндәки хәнчәринә, нештәринә!

Ағ синәнә дүзәрәм мән бу гәлбимин иччисини,
Мејл ејләсән, чан дүррүнү бағлајарам кәмәринә.

Сән һүснүү мин наз илэ бээјирсән тавус кими,
Әкәр көзүм јарајырса, гурбан олсун зивәринә!

Дилә кәлиб, гуруча бир салам версән олмазмы, дост?
Инчи ахыр көзләримдән торпаг үстә ләпиринә.

Көтүр султан гапысынын торпагыны тач ејлә сән,
Мән дә чаны гурбан верим о тач гојан шух сәринә.

Јарашыглы чамалыны, көзәл, көстәр Хаганијә,
Өз нурани көзләrimi диким сәма көзләринә.

111

Кечәләр шәм'имиз хәјалындыр,
Чан багында күлүм чәмалындыр.

Көзләринччи кәзир көнүл күнәши,
Мәгсәди нәзәнин һиләлиндыр.

Олмусан ешгә фитнә солтаны,
Гошунун зүлфүн илә халындыр.

Гојма чалсын тәбил о шух гәмзән,
Зәһми дүнја үчүн чөләлиндыр.

Сәнә чатмаг бизә мәһал көрүнүр,
Чавабын ашигә бу һалындыр.

Чох ағырдыр јарым күн ајрылыгын,
Гаршымызда дајаг мисалындыр.

Чох диләкләр диләр бу Хагани,
Ән ширин истәји вүсәлиндыр.

112

Нә олар, сөјлә, көзәлләрдә чәфадан башга?
Нәр нә истәрсән олар, тәкчә вәфадан башга.

Белә әјјамла онун бәсләдији кәсләрдән
Нә кәләр елләр үчүн дәрл-бәладан башга?

Нәр гәдәр чох ғынасан, чох да јәгинин олачаг:
Јох имиш һеч нә көзәлләрдә, әдадан башга.

Јахшыларда, ола билсин ки, тапылсын пислик,
Писдә чох шәј тапылар, зөвг-сәфадан башга.

Меји чох сахласалар сиркә олар, анчаг ки,
Нә вар о сиркәдә билмәм ки, гададан башга?

Көнлү бошларда, көнүл, умма ки, пејман олсун,
Јох тәбилләрдә јалан һәјла сәдадан башга.

Тәк пәриләрдә олар зүлм-чәфа дүнјада,
Олмаз инсанда нәфәс халга әтадан башга.

Јенә Хаганијә, еј дәрдли көнүл, сән јар ол,
Јар оланларда нә көрмүш о, хәтадан башга?

ГИГӘЛӘР

113

О көч күнү ки, мән етдим вида Ширвана,
Тәәсүф ејләди гәлбим, чијәр аловланды.

Јаныб фәраг одуна, мән Аразла узлашдым,
Араз көрүб һалымы од тутуб, о да јанды.

Аһым кими ити ахды, гәһим кими чошду,
Хүрушә кәлди көнүл тәк, кәдәрлә чалханды.

114

Ермәнистан торпагына чатан күндән ермәниләр—
Ајағымын торпагына чанларыны нисар едәр.

Хүсусилә бу нәстури мәзһәбиндә олан гоншу—
Һәрмәtimi чох сахлајар икинчи бир Иса гәдәр.

Һәм дә мәни Иса кими дәрдүнчү көј әһли билдб,—
Сөз ачарлар гүдрәтимдән, сәнәтимдән ахшам, сәһәр.

Һамы Әрчиш дәнизини, хејли дәрин о дәрјаны,
Мәним илһам дәнизимин бир дамласы һесаб едәр.

Бал шәһидир һәр бир сөзүм, буна сән дә гәлбән инан.
Ширинләшәр, илһамымдан Әрчәш бир аз ичсә әкәр.

115

Сорушдун ки, үрәјиндә рәғбәт јохдур шаһлара?
Бәли, јохдур султанлара рәғбәтим зәррә гәдәр.

Реј валиси гојмадыса Хорасана кедим мән,
Нә ејби вар, бундан мәнә јетишмәз һеч бир зәрәр.

Лакин вали һеч кәсә дә вермәсәјди ичазә,—
Кәрәк мәнә фәрг гојады өзкәләрлән бир гәдәр.

Мән кедирәм Хорасанда алимләрин јанына,
Ишим јохдур орадакы әмирләрлә, мүхтәсәр.

116

Хаганидән јухарыда отурдунса, нә олар,
Нә бу сәнә һүнәрдир, нә дә Хаганијә ар.

Чүнки көјдә гара үзлә, пис әмәлли Зүһәл дә—
Хош сифәтли Мүштәринин үстүндә тутмуш гәрар.

Һарада ки, су нефт илә бирләшәрсә, гајдадыр,
Ашағыда су јерләшәр, јухарыја нефт галхар.

Көрмәдинми, хырманда да дејүм вахты һәмишә,
Ағыр дәнләр алта јатар, бош саман үстә чыхар.

117

Мәндән тә'риф кәрәр һәр јахшы инсан,
Сөјмәрәм начинси шә'римдә бир ан.

Бүтүн диванымда јохдур ики һәчв,
Мәним күлзарымда тапылмаз тикан.

118

Хаганијәм, дүңја нәдир, чәкә мәнә варына о?
Кими гојуб бешчә күнлүк не'мәтиндән барына о?

Күндүзүдүр—аг күмүшү, кечәсидир—гара гуруш,
Бундан артыг, өмрүн боју гыјмаз сәнә пара гуруш...

Бу дүңјада варын јохса, нә олсун ки, вардыр ағлын,
Варын јохса, ағыл нәдир, суја дөнмүш гардыр ағлын?!

Бағындакы салхымдакы гораја да әсәр фәләк,
Әл узатма, бир чәлладдыр, әлләрини кәсәр фәләк.

Бир ушагда кишмиш көрсә, мәләр кечи кишмиш үчүн,
Һара кәтсә, архасынча кәләр кечи кишмиш үчүн.

Санма бир күн кишмиш үчүн кәзәр ушаг кечисини,
Кишмишинә дадандырыб, кәсәр ушаг кечисини.

119

Хаганијәм, сәрвәт ешги ағлы башдан ала билмәз,
Сәрвәт-дөвләт бир көлкәдир, чыхар јоха, гала билмәз.

Дөвләтинә гүррәләнән камилликдән бил, узагдыр,
Од ичиндә гарғы атла чөвлән едән бир ушагдыр.

Әввәл сүбһүн ал шәфәғи, сонра гызыл күлдү дөвләт,
Әријәркән јоха чыхар јана-јана, күлдү дөвләт.

Алдатмасын бу фәләјин күпүндәки боја сәни,
Јас палтары кејән көзәл дә'вәт етмәз тоја сәни.

Санма верәр мурадыны, бир сәрабдыр кама фәләк,
Шәрбәтнини гыјан дејил, зәһәр төкәр чама фәләк.

Сәрвәт ешги—чанын оду, күкрәсә дә сөнән олар,
Шә'лә сачыб јанан атәш ахыр күлә дөнән олар.

Чох мөһнәтин сону бир күн сәадәтдир бу дүңјада,
Гыш кедәндә баһар кәләр—бир адәтдир бу дүңјада.

Әзәл башдан ојунчагдыр, чох шириндир вар-дөвләтин,
Бир күн дөвран һарам едәр, ган-ириндир вар-дөвләтин.

120

Хаганијәм, чәрәк үчүн мән абрымы атым, нијә?
Һәрисликдән көз јашыма үрәк ганы гатым, нијә?

Нарам бугда учбатындан нэлэр чэкди, Адәм нэлэр—
Нарам чөрөк ахтарма ки, башына мин бала кэлэр.

Бил ки, чөрөк гырынтысы гарышгаја бир даг олар,
Јувасына чатанадэк чаны јолда тапдаг олар.

Гармаг атса балыглара, ушаг тутсун кәрәк ону?
Тора салар гармагдакы бирчә тикә чөрөк ону.

Ачкөзләрин тимсалыдыр—јем ахтарар суда балыг,—
Чан атар ки, габагына нә кәлдисә уда балыг.

121

Хаганијәм, алчаглары учалтмарам бир даһа мән,
Гудузлары тә'рифимлә ејләмәрәм шир даһа мән.

Күрзәләрин ағзына мән аби-һајат сүзүм нечүн?
Резилләрин габагына көвһәримин дүзүм нечүн?

Мәләкләрә дөндәрмәрәм бундан белә иблисләри,
Иблис кими танытдырам кәрәк елә иблисләри.

РУБАИЛӘР

122

Истәсән күзкү тәк саф олсун үрәк,
Синәндән он шеји атасан кәрәк:
Нарам, гејбәтлә кин, пахыллыг, тамаһ,
Кибр, рија, һәсәд, әдавәт, кәләк.

123

Мәни өлдүрмәјин вачибсә әкәр,
Бирчә хаһишми динлә, а дилбәр!
Ләбләрин мејилә мәст едиб әввәл,
Сонра кирпичлә вур чаныма нештәр!

124

Зәни етмә фәләјин чәрхи дүзәләр,
Өмүр долаидыгча артыр дәрди-сәр.

Фәләјин башына демә күл олсун,—
Бир овуч күлә дә дәмәз фәләкләр.

125

Хагани, һүммәтә сығындыгча сән,
Алчаглар тәк чәләл, шәһрәт күдмәзсән,
Бир пијада олуб дүз кетмәк хошдур—
Бир вәзир олараг әјри кетмәкдән.

126

Көзәлләр шаһысан, мән сәнә бәндә,
Ачы ағлајарам сән хош күләндә.
Мән тозам, торпағам, сәнсә бир күләк,
Көјә совруларам сән бәрк әсәндә.

127

Хагани, бу ситәм евини ат кет!
Гәми гәм евиндә бурахыб, шад кет!
Фәләјин вердији бу чан зәнчирдир,
Чаны гајтар она, өзүн азад кет!

128

Хагани, дүнјада раһатлыг вармы?
Фәләклә чарпышмаг мүмкүн олармы?
Чәмә, Фиридуна галмајан дүнја,
Бир дүшүн, заваллы, сәнә галармы?

129

Үрәк јанғым асимана сыған дејил,
Одлу аһым һеч бир јана сыған дејил.
Дејирсән ки, бу дүнјада јохдур гәмин,
Дәрдим-гәмин бу чаһана сыған дејил.

130

Меј чамыма намәрд ағы сүзсүн мәним,
Кәрдәнимә һәмәјилләр дүзсүн мәним.
Мәрд бојнуму намәрд әли гучмагданса,
Мәрд ғылынчы гој башымы үзсүн мәним!

Еј јар, ешгин атәшләрә јахыб мәни,
Дәрдим шам тәк шамданлара тахыб мәни.
Көзјашымдан, јанмағымдан хәбәрсиз јар!
Һәр кечә ан, јанан шама бахыб мәни.

Амансыздыр—чандан чамы умар көзүн,
Чәллад кими гылынчыјла чумар көзүн.
Елә сәрхош бир сагидир хумар көзүн,
Көзләрим бу һәјата јумар көзүн.

Тә'нә оху гәлбә долмаг—фәлакәтдир,
Һәсрәт илә гәмдән солмаг—фәлакәтдир.
Көзәл јарын ајрылығы өз јериндә,
Алчагларә мөһтач олмаг—фәлакәтдир.

Көнүл сәнин олту, мән галдым тәнһа,
Көвһәри бахш етди, бош галды дәрја.
Демә ки, сәбр елә мәним јолумда,
Бизләри сәбр илә көјәртди дүнја.

Кечиртдим зилләтлә рузикармы,
Күзкү дә истәмәз бу рүхсармы.
О гәдәр истәјир бу сәјјад мәни,
Бағлајыб гәфәсә ганадлармы.

Нәфәсин Исадыр, үзүн күн, еј јар,
Сачларын чәлипа, хәттинсә зүннар.
Сән гошуи чәкирсән әсир тутмаға,
Хагани әсирдир, де, нә әмрин вар?

Һичран кечәсиндә дәрд арасында,
Нечә јатмаг олар гәм дәрјасында?

Көнлүмдә хәјаллар далға кимидир,
Далғалар хәјалдыр көз гарасында.

Синәдә ағыр даш өтдүк сел кими,
Үстүндә чөр-чөпләр кетдик сел кими,
Ахыр ки, вәтәндә бир динчәлмәдик,
Кетдикчә фәрјадлар етдик сел кими.

Тәлејим Хосров тәк дојмаз ујгудан,
Көзләрим Ширин тәк ган ағлајар, ган,
Бәдәним Мәчнун тәк дәрләр јатағы,
Лејлинин зүлфү тәк һалым пәришан.

Ләбин Хаганијә верди бүсәләр,
Ләбиндән узағда о чәкди нәләр!
Ләбләрин атәшдир, күлүр фәрәһлә,
Јери вар, бизләри јандырса әкәр.

Ләбләрин тутидәм, дүнјанишандыр,
Икиүзлү, гәмзәли бир чан аландыр.
Адымы чәкмәсин әсла о ләбләр,
Башға додагларла һәмдаситандыр.

Хагани, дүнјада јох зөвг-сәфа,
Көч, дәни фәләклә етмә сән дава.
Нә Чәмшидә галды, нә Фиридуна,
Қасыба галмајыр, галмасын дүнја.

Кишидир сөзүндә Хагани, анчаг—
Мүхәннәс әлиндә олмуш ојунчаг.
Һансы бир һүнәрлә танынды киши,—
Башына о һүнәр бәла ачагач.

Хагани, дагларла јанмыш үрәјин,
Дузсуздур бу фәләк верән черәјин.
Әридир јер үзү, бир дүз тапылмаз,
Киминлә бирләшсин сәнин диләјин?

145

Көнүл јох, Хагани, мән шад олмарам,
Фәләјин зүлмүнә нә сөз, нә кәлам?
Нәр нә ки, фәләјин әлиндә бишди,—
Ја шордур, ја да ки, дузсуздур тамам.

146

Хагани, бу али һүммәтинлә сән,
Кәл, рузи истәмә алчаг фәләкдән.
Ондан нә јахшы күн, нә рузи истә,
Она да пәј верир рузини верән.

147

Гәмләрин одујла одланды чикәр,
Сәбр түкәндикчә чохалды кәдәр.
Сәбр илә јашајыр чикәр, доғрудур,—
Јанмыш бир чикәрдә сәбр олар мәкәр?

148

Сәни һарда кәзим, еј итмиш көвһәр?
Бәла күчәсиндә? Ордасан мәкәр?
Сорушум бирбәбир нәр бир ағыздан?
Јохса, нәр дијардан мән тутум хәбәр?

149

Дәһшәтли аловдур, оддур хәјанәт,
Хәйнә верәрми аловдан фүрсәт?
Бир бөјүк хырмана бир шөлә бәсдир,
Бир зәррә хәјанәт, бир аләм хидмәт.

150

Мәним чаванлығым кәдәрли кечди,
Күнләрим ағулу, зәһәрли кечди.

Ағладым өз өлән рузикарыма,
Нәјатым һәмишә гәһәрли кечди.

151

Әкәрчи зәһирдә јохдур иттидар,
Көнүлдә Хызр тәк тутмусан гәрар.
Кечәмлә күндүзүм вәслини истәр,
Ај буна шаһиддир, күн дә хәбәрдар.

152

Нәр јана бахырсан, бир Бу-Ләһаб вар,
Гәфләтләр ичиндә нечә сәбәб вар.
Нәр нәфәс өнүндә бир кечә дурмуш,
Нәр аддым башында бир биадәб вар.

153

Шам кими бәдәним јанды үрәкдән,
Јаныб күлә дөндү одда чанла тән.
Парванә көрдү ки, о тамам јанды,
Деди: нәјә кәрәк бу зәрли бәдән.

154

Инчитмә бу гәдәр, еј јар, чанымы,
Бәләләр әлиндән гуртар чанымы.
Чан вердим ки, сәндән көнүл алам мән—
Севдә баш тутмады, гәјтар чанымы.

155

Көлкә дүшмәлидир сәнин сәғфиндән,
Сүфрәндә гарышта кәрәк јесин дән,
Мөлһача, јохсула черәк вермирсән,
Бәс нечүн кәлмисән бу дүңјајә сән?

156

Гәлбимдә галыбдыр о көһнә дәрдләр,
Әл чәкәр гәлбимдән о дәрдләр мәкәр?
Сакит бир кушәнин сорағындајам,
Тапырам, нә едим бир из, бир әсәр.

Ярысы гарадыр, ярысы афдыр.
Чаванлыг күнлөрим золаг-золагдыр,
Бу соџуг аһымла ағ сачларымдан,
Өмрүмүн багына гар жагачагдыр.

158

Үзүнүн өнүндө ајда таб һаны?
Јох ашиг көзүндө ујгу нишаны.
Баһанда чөһрәнә күнәш һәсәдән,
Көјләрдә од тутур, алышыр чаны.

159

Хагани, башында ағыл вар әкәр,
Бил, дөјүб-дөјүлсәм һәдәрди, һәдәр,
Бојнуна, кимин ки, ағыл тачы вар,
Зәнчирләр салымдыр гәзавү гәдәр.

160

Кәмичи мәст олуб бәһзәди ода,
Кәминин чилову верилди бада.
Севкилим отуруб кәми ичиндә,
О, суда үзәркән мән дүшүдүм ода.

161

Ағыл көч ејләди ешгин кәләндә,
Үрәк гәмә батды гәмләр күләндә.
Вүсәлә хәјалә кәтирмирәм һеч,
Хилгәт јаратмајыб бу фикри мәндә.

162

Адәтин бир јандан, һичран бир јандан,
Ачизлик бир јандаз, дөвран бир јандан.
Мәнә мин дәрди о лә'ли-ләбин,
О зүлмүн бир јандан, чәфан бир јандан.

163

Хагани әлиһә бир чичәк дүшүб,
Халы да, әтри дә чох көјчәк дүшүб.
О күлдән үрәји бәһәвшә тәкдир,
Ады гафијә тәк ше'рә тәк дүшүб.

Көзәллик бағында зүлфүнлә чөһрән,
Бәрабәр јараныб, әһсән, мин әһсән!
Кечәјә, күндүзә зијнәтсән јаз тәк,
Јазда артыг дејил кечә күндүздән.

165

Күнәшин тилсимин сындырды үзүн,
Утаныб кизләтди кәлкәдә өзүн.
Кетди күнбатана солмуш үз илә—
Матәм зүлмәтиндә о јумду көзүн.

166

О ики һәфтәлик севимли гәмәр,
Кәлиб Хаганидән үзрләр истәр,
Күнәш ки, зәррәјә мејл көстәрди,
Зәррә күнәш сары учмазмы мөкәр?

167

Бу ешгин атәши од вурду мәнә,
Үрәјим ган олуб һеј дәнә-дәнә.
Мән фикирләшмирәм ки, дәрдим вардыр,
Дәрд будур ки, фикрим чатмајыр сәнә.

168

Зәнчинин зүлфү тәк кечә пәришан,
Бәзәнди улдуз тәк севимли чанан.
Мәстанә-мәстанә кәлди јаныма,
Таледән онунла олдуг камран.

169

Нечәдир нәркизин, о мәхмур чамын?
Нечәдир тәр пүстәк, зәриф бадамын?
Еј мәним чанымын күнәш дәрманы,
Нечәсән, нечәдир истәјин, камын?

170

Көзәлим кәмијә олудур сәвар,
Күләјин әлиһә вермиш ихтијар.

Мәни гәм күләји салыбдыр әлдән,
Ону да апарыр әсән бир рузкар.

171

Бир көзәл ешгилә көнлүм олуб ган,
Бир дүз сөз демәјиб бизә һеч заман.
Бу сәһәр гаршыма чыхды, сөјләдим,
Нә етсән еткилән, сәниндир фәрман.

172

Үрәјим гуш кими әсирдир чохдан,
О гоша лә'линә ашигәм, чанан.
Адына тәнк олуб бүсбүтүн чаһан,
Динчлик јох, та ки, вар о чананда чан.

173

Фәләкдән бәләләр, нақәсдән бөһтан,
Булардан ағырдыр ајрылыг, һичран.
Чәтиндир дилбәрдән ајрылмаг, анчаг,
Алчаға мөһтачлыг ондан да јаман.

174

Нә олду һасилим дүнјадан, һеч нә,
Мәнимчүн нә верди бу дөвран, һеч нә.
Чәмшидин чамыјам, сынарсам, һеч нә,
Бир шамы сөндүрсә бир туфан, һеч нә.

175

Бир һечдир бу вүчуд, зиндәканлыг да,
Бу сарај, бу дәсткаһ, бу солтанлыг да.
Өмүр сәрмәјәси бу чаванлыгдыр,
Көрүрәм ки, һечдир бу чаванлыг да.

176

Бу өмрүн әсасы гәмдир, Хагани,
Зүлм илә үлфәтин бирдир мејданы.
Зүлм илә кәлибдир бу чан бәдәнә,
Зүлм илә чыхачаг һамынын чаны.

177

Фәләк өз кининдә мөһкәмдир һәлә,
Намәрдләр әлилә гурур мин тәлә.
Онларла әлбирдир, чалышыр бәлкә,—
Мәни дә алчалдыб кәтирсин әлә.

178

Јанмасын, нејиәсин гәмдә Хагани?
Нә десин, јағдырыр фәләк бәланы,
Шам кими оддадыр һәјаты бүтүн,
Нә чүрә јанмасын атәшдә чаны?

179

Хаганијә тә'риф дејир асиман,
Сән ону сөјүрсән, еј алчаг, надан,
Нә десә гој десин сәнин кимиләр,
Јахшы сиркә олур јахшы шәрабдан.

180

Әдаләт көстәриб куја ки, солтан,
Дејиб Хаганијә ејләрәм еһсан.
Дејин ки, бу бәхшиш нәдир мәнимчүн,
Өмрүмдән бирчә күн гајтар, бачарсан.

181

Јолуну оғру тәк кәсәрсә гәза,
Сәни өз евиндә чулғајар бәла.
Кәләрсә көмәјә һаг мәрһәмәти,
Сәнә һасар олар ачыг бир сәһра.

182

Дәјишмәз үзүмүн рәнки, еј саги,
Ајрылмаз көнлүмдән бу гәм сорағы.
Бадәни ләбәләб, ја бир аз кәм вер,
О селләр тәрпәтмәз бу нәһәнк дағы.

183

Гәмләрин гәлбимә сары јол алып,
Дәрдләрин синәмдә кәлиб јурд салыр.

Көңлүмү гапында гурбан ејлөдүм,
Торпагдан ешгимин эгри учалыр.

184

Накәсләр әлиндән аглајыр чаһан,
Һәрдәнбир тапылыр дәрд билән инсан.
Хагани, онлардан јох бу дөврдә,
Көзләмә, узагда галыб о карван.

185

Әфсус, көңүл кетдә, чан да галмады,
Сајә дә ардымча көлкә салмады.
Мән сәнин гәмиңилә мәнв олуб кетдим,
Бир кимсә һалымы хәбәр алмады.

186

Рафиз бир рәһбәр көрүр шейтаны,
Атыбдыр дүнјада дини, иманы,
Гәләтдир әмәли, хәтадыр иши,
Харичи көрүнүр она Хагани?

187

Тапшырды һичранә о чанан мәни,
Салды мин бәләјә бу һичран мәни.
Олмушам јарымын ләбиндән мәнврум,
Ајрылыг ејләјиб пәришан мәни.

188

Гулағым кар олуб, көлмәз бир хәбәр,
Јолуна бахмагдан кор олуб көзләр.
Көңлүм адәтини баша дүшмәди,
Одур ки, ардынча чырпыныб титрәр.

189

Өмрүмүн бағында охумаз бүлбүл,
Нә лалә галыбдыр, нә сәрв, нә күл.
Әјјам хырманында гәм күләјиндән—
Нә данә галыбдыр, нә дә ки, сүнбүл.

190

Елә ки, үз гојду дәрдин көңлүмә,
Сыхыб дишләримин, далмышам гәмә.
Јалһыз бу дишләрдир көңлүмлә мәним—
Дар күндә олубдур шәрик дәрдимә.

191

Бәхтими фәләкләр кери көндәрә,
Дәрбәдәр көңлүмдән бир хәбәр верә.
Сәнә бу синәмдә һичран одлары,
Вүсал хәзанымы јазә дөндәрә!

192

Телин бәнөвшәјә деди, гулумсан,
Баш әјди өнүндә о, һејран-һејран.
Багда бәнөвшәнин артды шәрәфи,
Илтифат көстәрди белә бир чанан.

193

Кечәјди мәктубун кәләндә мәнә,
Охудум, бир даһа охудум јенә.
Парлады һәр сөздән мәрифәт нуру,
Мәнә һәјат верди күнәш јеринә.

194

Хагани, камына чатдырмаз дилдар,
Бир үмид ишығы сацмаз рузикар.
Өмрүн арзуларла јетишди сона,
Әлиндә олмады һеç вахт ихтијар.

195

Јахшы, пис, нә етсә јар өзү биләр.
Өлдүрәр, бағышлар, јар өзү биләр.
Нә гәдәр диријәм, дөһмәрәм ондан,
Сонра да нә гылар, јар өзү биләр.

196

Мәни бир бусәјлә шад етмәдин сән,
Јандым дәрд ичиндә, јад етмәдин сән.
Һалымыз нә чүрә, де, јахшы олсун,
Јаныркән мән одда дәд етмәдин сән.

Өпәркән инчижиб додағын мөндән,
Од тутдум өзүм дә сәни өпәркән.
Дишләрим ничидиб додагларыны,
Бәс мәним тәгсирим нә олуб көрән?

198

Ајла күн бир гулдур күл рүхсарына,
Зүлфүн гошун чәкиб чан дијарына.
Дагытдын зүлфүнү көнүл тутмаға,
Гошунун хош кәлиб гурбанларына.

199

Хагани сәнилә бағламаз пейман,
Чох етмиш әһд үстә сәни имтаһан.
Биканә чыхдылар көһнә танышлар,
Јахын олмајачаг тәзә онлардан.

200

Еј мәни лә'лилә өлдүрән чанан,
Ашигләр гәлбини ган ејләдин, ган.
Нә гәдәр имкан вар јапыш әлимдән,
Нә гәдәр јыхмајыб горхулу туфан.

201

Сачларын үзүндән учар наз илә,
Көнүлләр овлајар бу пәрваз илә.
Ган олду көнүлләр сәнин назындан,
А залым, бир азча назын аз елә.

202

Хагани, гәлбинә гәм вурду јара,
Аһындан дүнјалар кејибдир гара.
Фәләк мәрд чөһрәнә силлэләр чәкиб,
Дөһмүсән боғулмуш асиманлара.

203

Еј көзәл, кечәни, бах, јенди сәһәр,
Дур кәтир бадәни, күлсүн көнүлләр.

Ач хумар көзүнү бир дәм ујғундан,
Нә үчүн јашајар белә бихәбәр.

204

Хагани, һәр кечә шәбистан олмаз,
Бу не'мәт мүфлисә, бил, асан олмаз.
Һәр ахшам сән вүсәл хәјәлындасан,
Һәмишә Ај доғмаз, јар мейман олмаз.

205

Фәләк көј атыны чапырды јенә,
Хагани, дөвранда мейдан јох сәнә,
Бахма улдузлара, бахма ајлара,
Илишмә сәманын зәр һәлгәсинә.

206

Хагани, зәмәнә гәддардыр, гәддар,
Қимләре тапшырыр көр гызыл ачар?
Сән онун евиндән чәк ајағыны,
Галсын Хызыр үчүн гој һәр нәји вар.

207

Хагани сәнәтдә сајылды солтан,
Гызыл бир тәхт үстә о верди ферман.
Инди бир созалан чыраг кимидир,
Титрәјир рузкарын далғаларындан.

208

Сәнә јар олубдур көјләр, фәләкләр,
Бәхтинин бағчасы јетирир бәһәр.
Шор јерин күл верир, горан да шәраб,
Зәһәр дә лүтфүнлә олур гәнд-шәкәр.

209

Лүтф елә, көзәлим, сән Хаганијә,
Әсәринин һакими, султаны дејә.
Гәсриндән гујуја ишыг сачырсан,
Көлкәни гујудан чихартдын көјә.

Хагани, сарајдан конар ол, конар.
 Башга бир фе'л үчүн вер ферман, гераар.
 Күнәшә гуллуғ ет иилуфер кими,
 Вермә пәрванә тәк ода ихтијар.

211

Еј фәләк, јарымы кәтир сәфәрден,
 Салмасын бизләри сөјлә нәзәрден.
 Көнлүмүн һалыны сөјләјиб бир-бир,
 Чаваб ал мәнимчүн о шух дилбәрдән.

212

Јандырды көнлүмү гәзәб одујла,
 Јудум једди чајда, бәлкә пак ода.
 Сәнсә, еј заманын мәнәм дејәни,
 Бир тулуг зәһәрсән өз варлығынла.

213

Көнүл торпағыны јандырма одла,
 Гыјма ки, јериндә күлләрим гала.
 Шад етмәк кәлмәјир әкәр әлиндән,
 Бары гәм-кәдәрлә салма кәл јола.

214

Адына шәһәрдә бәсләнир һөрмәт,
 Чәкирләр минләри вәслинә һәсрәт.
 Үзүндән иур алыр көјләрдә күнәш,
 Ширвани, еј мөләк, ејләдин чәннәт.

215

Күнләрин чыхачаг бир күн бачадан,
 Бу гушун учачаг бир күн бурадан.
 Тутар ки, ил боју достун илә сән,—
 Бир күн дә накәмсән, көрәчәк дүшмән.

Көзүнүн фитнәси тутду көјләри,
 Түлкүјә дөндәрди һичранын шири.
 Көзәллик тачыдыр о зүлфүн сәнин,
 Әмр едиб һөкмүнлә алдын һәр јери.

217

Кечәдир, үзүнү көстәр, еј гәмәр,
 Хагани пәрдәсиз јетирсини нәзәр.
 Кечәнин гапысы бағлансын дејин,
 Бу вусал чағында јубансын сәһәр.

218

Кечәјә гаранлығ версин о сачлар,
 Еј кечә, сәбр елә, дајан, нә олар?
 Булудлар, бағлајын ајын үзүнү,
 Еј сәһәр, чөһрәни чулғасын гүбар.

219

Ашигин көнлүмдүр, мән нејләјим, мән?
 Сән мәндән әл көтүр, јалыш көнүлдән.
 Инсаф ет, зүлмүндән кәлмишәм чана,
 Достунам, дејиләм мән сәнә дүшмән.

220

О көнүл Кә'бәси гәмлидир һәлә,
 Бизимлә гәзәблә чәнк едир һәлә.
 Нәјимиз вар иди, гурбаны етдик,
 Дүз кәлмир јенә дә кәч кедир һәлә.

221

О кетди, көнлүм дә кетди онунла,
 Өмүрлүк бир сәфәр етди онунла.
 Көзләрим јолдадыр, гулағым сәсдә,
 Фәрәһим, һајатым битди онунла.

222

Әсирдир Хагани, өлдүрмә, еј јар,
 Дүз олуб пејманы өлдүрмә, еј јар.

Бир гушдур, дүшүбдүр сәнин торуна,
Сәнәдир күманы, өлдүрмә, еј јар.

223

Бугдајы көзәлдир, беһиштә бәһзәр,
Ашигләр Адәм тәк өнүндә кәзәр.
Хагани, нә үчүн говур о мәһни?
Чәһнәтдә бугдаја әл атдын мөкәр?

224

Хагани гапында торпагдыр сәнин,
Мәғрурдур һәјатда бир атәш тәкин.
Башында о гәдәр севдасы вар ки,
Од илә, су илә о сөһмәз јәгин.

XII әср Азәрбајҗан поезијасынын көркәмли нумәјәндәләриндәндир. Доғулуш өз өлүм илләри дәғиг мә'лум дејилдир. Әдәби ирсиндән дөврүмүзә бир «Диван» кәлиб чатмышдыр. Азәрбајҗан атабәјләриндән Шәмсәддин Елдәкизин, Чәһан Пәһләванын өз Гызыл Арсланын сарајларында јашајыб јаратмыш, әдәбијат тарихинә Хагани Ширванинин шакирди өз давамчысы кими дахил олмушдур. Дөврүнүн бир чох елмләрини—о күмләдән тибб, астрономија, ријазиијат, тарих, қоғрафија, фиғвә илаһиијат мүкәммәл өјрәнмишдир. Диванында муасирләринә, хусусилә Хагани өз Фәләкијә һәср етдији ше'рләр дә вардыр. Хагани јарадычылығыны јүксәк гијмәтләндирмишдир. 1979-чу илдә Тәбриз университетинин профессору Мәһәммәд Абади мұхтәлиф өлкәләрин надир әлјазмаларына әсасән «Мүчирәддин Бејләганинин диваны» адлы китаб нәшр етдирмишдир. «Диван»а шаирин әғсидә, гәзәл, шикајәтнамә, гит'ә, мүләммә, тәркиббәнд өз рүбаиләрдән ибарәт 5469 бејт ше'ри топланмышдыр. Сәлчүг һакими Рүкнәддин Арслана өз Дәрбәнд һөкмдары Сејфәддин Арслана мәдһијәләр һәср етмишдир.

Гәбри Тәбризин Сүрхаб мәһәлләсиндәки гәбиристанлығдадыр.

ГӘСИДӘЛӘР

1

ХАГАНИНИН ВӘСФИ

Бу дөвр едән фәләк, үздән күмүш кими көрүнән,
Үзүмлә көзјашымы симузәр едибди һәмән.

Үзүјлә көзјашы алтун-күмүш олар, әлбәт.
О кәс ки, кәч фәләјә бағлы олмуш әввәлдән.

Фалэк һәм оғру вә һәм һоггабаз, оҗунбаздыр,
Чыхар о јүз оҗун илә бир анда мә'рәкәдән.

Вурар о дөврә, өзәр дәнләри дәјирман тәк,
Су, од үмиди илә, мәнсә дүшмүшәм әлдән.

Хилас олсам әкәр бу ағыр дәјирмандан,
Мәсиһ тәк едәрәм көјләри јәгин мәскән.

Сән еј кәдәр көлкәси, чиркинүзлү, бәдтијнәт,
Сәдагәтини данан, мәчлисә хәләл кәтирән!

Чырағы сөндүр, едә чилвә гој'кечә кәлини,
Намаза дур ки, хоруз банлады сәһәр теэдән.

Көтүр силаһ кими «лаһөвлә»ни горунмаг үчүн,
Тәкәббүрүн дибино јохса гәрг оларсан сән.

Чаһаны чулғады туфан бәласы Нүһ кими,
Кәмини сал дәнизә, ет ирадәни јелкән!

Сагынма одла судан, халг үчүн һәдәф олсан—
Мәзәммәтә, гахыча, јүз бәлаја туш кәлсән.

Чәфа әлиндән учалмыш фәләкләрә Иса,
Сығынды Гафа о Симурғ зүлмү мөһнәтдән.

Көтүр узаг јола, азугә ејлә тәгваны,
Чалыш бу јолла һәна мәнзилине тез јетәсән.

Гәнаәт илә енишдә дајан ки, Чәфәр тәк
Бу нәрдиванла уча бир мағамә јүксәләсән.

Зәбуру сидглә Давуд'әкәр тилавәт едир,
Сәнә нә фәјдасы вардыр, дилин ки билмәзсән?!

«Нечә? Нечүн?» арасында галыбсан, еј гафил!
Гәбула, рәддә чаваб истәмә «Нечүн? Нечәдән?»!

Ајыг иш әһли дејилсәнсә, сөјләмәк олмаз,—
Мағами-ховфү ричаны белә суал едәсән.

«Нечүн? Нечә?» тәләсиндән хилас олаг ахыр,—
Сонунчу шаир илә кирдиқар фәзлиндән.

Фәзиләтин атасы, һикмәтин улу күнәши,
Фәзиләт әһли алар фәзл Әфзәләддиндән.

Оунла фәхр еләјәр јер үзүндә чүмлә бәшәр,
Гојар көј әһли баша тач нәзмү нәсриндән!

Зәманәмиздә Мәсиһү Кәлим Хагани—
Өмүрдә Хызрдан үстүн, һәјада Јәһјадән!

Әдәб бир әбчәлл олуб ешг мәктәбиндә онун,
Ағыл јанында инан гәтрәдир дамлачыгды дәрјадән.

Рәгәмләри онун ағыл олуб низама салан,
Чаһаны елми онун гуртарар дүјүнләрдән.

Олубдур ағ-гаранын намәсинә чүн акаһ,
Ачыб о пәрдәни ки, күндүз ајрылыр кечәдән!

Һүнәр китабына нәгш етди једди иглими,
Әдәб сәһифәси доғгуз сәмада сәбт едилән.

Гәзәб сәмуми едәр дүшмәнини хар, һәлак,
Вәфа нәсими севәр достлары далынча чәкән...

Өнүндә шә'р баһадырлары олуб тәслим,
Сөзүнә вәләһ олур бу чаһанда һәр дүшүнән.

Нәсиһәтијлә о пәһризә сәсләјир, әмма—
Шәфа шарабы ичирдир о, хәлгә шә'риндән.

Гуру дамағына дин, ән'әнә ифадәсинин—
Одур сөзүлә ләтафәт дөвәсыны јеридән!

О, бид'әт әһлини, мүшрикләри һидәјәт үчүн—
Тәбиб тәк нечә мә'чүн јаратды нәчминдән!

Бөјүкдүр иззәти, чох сәдә ханәк аһиндә—
Ачылды сүфрәси исламын, олду дө'вәтедән.

Бөјүк һәкимсән, олмуш биликләринлә сәнин—
Фәзиләт әләми абад бағи-чәннәтдән.

Еј ај кими көзөл үзүнүн чакәри күнөш!
Ај бир гулун, рөамаы ола дикәри күнөш?

Ај тәк үзүн өнүндә утанмыш јөгин, одур—
Атмыш башындакы һамы нәхвәтләри күнөш.

Мүшк әтри зүлфүнүн фәләјә галхмасын дејә,—
Мин јердә шәләсијлә јахар телләри күнөш.

Ешгиндә палтары гара, рухсары сапсары,—
Еј симбәр, сајыб өтүрәр илләри күнөш.

Рухсарын һәсрәтијлә мәним тәк сәһәр-сәһәр—
Һәр күн саралмыш үзлә атар бәстәри күнөш.

Ким көрмәјиб үзүлә сачын, дәрк ејләмәз—
Әнбәр нечә гучар күнәши, әнбәри күнөш.

Сүсәнбәрин үзү күнәшиндән чила тапар,
Һәрчәнд ки солдурар күлү, сүсәнбәри күнөш.

Нәркиз көзүн үзүн күнәшиндән ки сүсләнәр,—
Сүсләндирәр нечә күли-нилуфәри күнөш.

Чох һүсн дәфтәрини едибдир мутаилә,
Јалһыз үзүндә тапмыш о сәрдәфтәри күнөш.

Бир өмр шәрғдән кедәр һеј гәрбә, ахтарар—
Јаш көз, гуру ағызла, белә дилбәри күнөш.

Шөрг илә гәрби кәзди, үзүндән даһа ишыг,
Адил шаһымда тапды бу рәји, фәри күнөш.

Шаһлар шаһы олан о Гызыл Арсландакы—
Һүснү ирадәдән алыб о зивәри күнөш.

Гүдрәтли шаһын наминиә хүтбә үчүн сечиб—
Чөвзанын үстүндәки о уча минбәри күнөш.

Горхмуш о сәдмәдән ки, јетишди вүчудуна,
Алтун кими сарыүз едәр күркләри күнөш.

Сиккә вурар сәхавәтинин намына онун,
Даш синәсиндә лә'ли, суда көвһәри күнөш.

Еј лүтф каны, еј кишилик рәмзи, көрмәмиш—
Мин мә'дән ичрә сән кими бир чөвһәри күнөш.

Амал гилбәси гапыны халғ билир, одур—
Астанана сәрәр о гызыл телләри күнөш.

Хүлгүн о бөһрәни ки, гылыб хәлғ үчүн әта—
Гәрг етмәмиш о чүр ишыға елләри күнөш.

Һөкмүндән истәсә гачыра чәрх әкәр бојун,—
Бил, зәррә-зәррә доғрајар о пейкәри күнөш.

Арзу атыны чапма ки, өмрүн гачағандыр,
Јохлуг ишинә башла ки, көчмәклик әјандыр!

Ашигсән әкәр торпаға, ардыңча сүрүмә,
Вар јолда рәгибин, она мә'шугун һәјандыр.

Дүнјада бу күн ким өзүнә јер тапачағ, ким?
Варса о гәнаәт бучағында отурандыр.

Мејданды бу дүнја еви, дөвран дәли көһлән—
Минмә она, сахла јарадан башын, амандыр!

Јохлурса раһат дајчасы, кәл етмә тәәччүб,—
Әввәлдән ала ат нә доғулмуш, нә доғандыр.

Бу једдибучағ аләми јағлы тикә санма,—
Једди дәнизи, јағса да, әслән о судандыр.

Мәлһәм һаны ки, јер үзүнү тутду нахошлуг?
Рүстәм һаны, Бижән гујуда һалы јамандыр!

Залым фәләјин, бах шәфәгә, зүлмүнү бир көр,
Ғаныла сәнин һәр күн онун дамәни гандыр.

Дөрд үнсүр о шәм'и һазыр етмиш ки, јағындан—
Једди абы тағы фәләјин нур сачандыр!

Хошһал киши ахтарма чаһан ичрә, фәләкдә—
Шән варса, гадынды, о да ки руд чаландыр!

Галдырма јаһандан башыны, хејмә гуран чәрх—
Ипләр узадыб хејмәдән, инсаны боғандыр.

Зәни етмә фәна ијнәси батмаз көзүнә, бах,—
Кирпик өзү дә шәклчә бир ијнә, тикандыр.

Вәсф етмә чаһан бағыны, бир күлләринә бах,—
Сүсән—кар едән, нәркизи дә көз чыхарандыр.

Дөвран мәним аһым кими јункүлдүр, һәм исти,—
Дәһр исә дәмир кими сојуг, һәм дә кирандыр.

Јохдур гәммиз, көнлүмүзә фәғрди султан,
Кавус ијә горхсун, ону Рүстәм горујандыр.

Көк гуш јемәјир гәм, јејирәм мән ки, гәмм һәм—
Гәлбини јемәкдән көкәлиб, санки габандыр.

Чәкдимсә тәмәинна диними, илләт одур ки,—
Көј атланараг, һирслә ардымча рәвандыр.

Бир гәлбиячыг галмады, версин сәсимә сас,
Дунја нә күлүстан, хараба, күлсөвурандыр.

Аһ, өлдү көнүлләр, бу өлүчанлылар үстә—
Һәр сүбһ хорузлар баны шивән гопарандыр.

Дунја гәми бағрын гана дөндәрди Мүчирин,
Бир арпасы вар, хәрмән үчүн бәрк никарандыр!

Мәним көнлүм чаванлыгдә кәдәр, гәмдән чүдә олмаз,
Мәкәр аләмдә шадлыг барәдә сөһбәт рәва олмаз!

Күләр үз, шад олар хатир сәими дост олан јердә,
Белә дост олмаса, шадлыгдан әсла сәс-сәдә олмаз!

Чаһанда һәр гәдәр не'мәт бир инсан етсә дә һасил,
Вәфалы дост гәдәр гүјмәтли не'мәт ортада олмаз!

Тапылмаз бир елә кәс ки, ола бир ан мәнә һәмдәм,
Кәданы гылмарам һәмдәм, хәтәсыз чүн кәдә олмаз!

Зәманә јохса әһд етмиш, бу һагдә бағламыш пејман,
Бизим дөвранда шадлыгдә көнүлләр ашина олмаз!

Һаны бир өјлә дост ки, сөһбәти гәлбә сәфа версин?
Тапылмаз бир елә һәмдәм ки, таб'индә чәфа олмаз!

Нәһајәт бир дүшүн, дүшмәнләриндән сән нә көзләрсән—
Елә дөвранда ки, достдә сәимијјәт, сәфа олмаз!

Үрәкдә гәм, кәдәр, нә бәһрәси вар падишаһ олсан?
Көнүл шад олсун, аләмдә ки, һәр кәс падшаһ олмаз!

Ағыл гәлби мурада чатдыран өмрә верир гүјмәт,
Мурады вермәјән бир өмр үчүн гүјмәт вәфа олмаз!

Әлиндән дост кетмишсә, фәрәһдән бир әсәр галмаз,
Күләк түгјән едәрсә, лалә өмүрүндә бәга олмаз!

Тәләб гылма әбәс асудә өмр етмәк бу дөврандан,
Илан ағзында гәлбин дәрдинә, бил ки, дә'ва олмаз.

Бүтүн аләмдә бир үнс мәчлисн тапмазсан, ахтарма—
Ки, онда әһл нәәһлин әлиндә мүбтәла олмаз.

Мәнә көстәр, чаһанда бир елә хошһал вардыр ки,—
Кечән һәр хош күнүндә мин мәшәггәт, мин бәла олмаз?

Чаһаны фәһ едибдир шөһрәтим, әмма јенә әфсус,—
Мурадым һасил олмаз, мөтләбим әсла рәва олмаз.

Өзүн инсаф елә, јахшы дүшүн, бил ки, мәним көнлүм—
Дејил асудә аләмдә, јәгин мәндән сәва олмаз.

Көрүм бу ишләри танры, нәһајәт, хејрә чатдырсын,
Дилимдә халг үчүн бујдан даһа јахшы дуа олмаз.

Сәнин чамалыны көрмәкчин Ај һәдијјә верәр,
Чаным кејиб, јох һәдијјәм, мәнә үзүн көстәр.

Мөнәм ки, гылдыгын һәр чөврдән хәбәрларәм,
О сәнсән, һали-дилиндән мәним юхунду хәбәр.

Әчәб дежил, мәнә гәм ордусу һүчүм етмиш,
О јердә ки, шаһ отурмуш, гошун сәләмә кәләр.

Олуб отуз кечәлик бир ај, итмишәм көздән—
Сәнин о бәдр үзүнүн мейнәтиндән, еј дилбәр.

Мөнәм ки, сәндән узаг, көнлүм исә мөндән узаг,—
Узаг бу фәсиләни јол дежил, көнүл өлчәр.

Гаралды багрым әләмдән көрәндә ај үзүнү,—
Гара сачын о күлүн үстүнә гүбар сәпәр.

Гаралды аһларымын түстүсүндән күзкүн, јар!
Бу рәсмдир, гаралар күзкү, түстү версән әкәр.

Күн олмасын әмәлиндән сәнин шикајәт едәм,
Иран шаһы Сејфәддинни јанында зәррә гәдәр.

Сән еј шууру заман һалына олан аһа!
Верән ситарәләр әсраыны дүңјаја хәбәр!

Верәр о хош нәфәсин мәчлис әһлине шәнлик,
Гәдәмләринилә сәнин тәхт јүксәләр, бәзәнәр.

Бу бәллидир, атынын дырнагы дәјән јердә—
Тикан јеринә ачар күл, даш үстә лалә битәр.

Әдаләтинлә һава е'тидалыны позмаз,
Нә кәһрәба саманы гапмаға чәсарәт едәр.

Күнәш чыханда хитабы будур сәнә сүбһүн—
Ки, сән әләмә һәм падшаһсан, һәм рәһбәр.

Әдаләтиндән олуб гырғы көклијә һәмдәм,
Ширә вурар дагыны, түлкү ејләјәр чарәк.

Бу ше'р шә'нини вәсф ејләјән гәсидә дежил,
Вар онда бәхтим әлиндән шаһа шикајәтләр.

Апарсалар күнәшә нуру, бу чәһаләт олар,
Балыг атылса дүбарә суја, дәннәдә үзәр.

Мәни чаһан таныды хидмәтиндә, еј шаһым!
Ағыллылар арасында адым олуб әзбәр.

Сәнин мәним кимиси һәр гәдәмдә јүз мини вар,
Јохумду сәндән әләвә кәсим, кәлам битәр.

Мән олмадымса әкәр хидмәтиндә бир нечә вахт,—
Демәк дежилди ки, руһум дәхи узагда кәзәр.

Узаг атан мәни шаһын сојуглуғу олду,
О нәзәнин үрәјин, вар күман, јенә исинәр.

Һәмишә иззәтү чаһу чәләлү мәртәбәтин,—
О бәхтин илә учалсын ки, камына јетирәр!

Бириси күнбәкүн, о дикәрисә вахташыры,
Бириси ајбаај, о дикәри узун илләр.

6

ТӘРКИБ БӘНД

МҮӘЛЛӘДӘДДИН ФӘЛӘКИ ШИРВАНИНИН ӨЛҮМҮНӘ

Көрмәмишдир бир кәс әләмдән үмидинә вәфа,
Тапмамышдыр бир үрәк дәрдинә торпагдан дөва.

Бу абы хәрмән фәләкдән кимсә бир дән тапмады,
Дән кими бағланды торда, гисмәти олду фәна.

Дәһр икиүзлү, фәләкдир үзкөрән, бах, нејләди,—
Хејрлә башланды һәр иш, ахыры олду хәта.

Бәрбәзәкли сәһнәсиндән әләмин ајрылмадан—
Ким сәадәт саһилиндә салды мәскән дайма?

Көз өнүндә гәһр әлијлә баш кәсәр чәрхи-фәләк,
Гәддини әјмишсә, чәһд ејләр кәсик баш гапмаға.

Ким рүбәб тәк башыны бир ләһзә дик тутду, фәләк—
Бир гулагбурмасы илә тез она верди чәза.

Һеч кәсин әмријлә әләм чәкмәди әл фитнәдән,
Һеч кәсин чәһди дәмирдән етмәди һасил тила.

Гәһрәманлар тачыны ган ичрә гәлтан көрмәдән—
Кејмәди матәм либасы, тутмады дөвран әза.

Тохлаг ахтарма чаһандан, бу евин бир рәсми вар:
Һәр кәлән кәлсин сусуз, ач етсин ондан әлвида.

Һәмдәм олма аләмә, көр һәмдәмини, еј Мүчир!
Олмады сани Масиһә, бу вәфасыз ашина.

Чанлара дәрман Фәләки, һарда о саһиб-чәләл,
Бәднәзәрден зүлм көрдү ондакы фәзлү камал.

Бир көнүл ки, дәһр охундан чәкмәсин гәм, ким көрүб?
Бу чаһанда өмр едән асудә бир дәм, ким көрүб?

Бу фәләк алтында ки, заһирдә ајна кәздирир,—
Ајна тәк саф гәлбә олсун чәрх һәмдәм, ким көрүб?

Бу дәјирмандан әкәр итмишсә бир гәм данәси,—
Бәһрәсини дадмасын өвлад-Адәм, ким көрүб?

Мән мән олдум, көнлүмү бир ан да гәмсиз көрмәдим,
Бәлкә мәнән өзкә вар хошбәхт, бигәм, ким көрүб?

Бир кәми јохдур бу аләмдә верә хәлгә ничат,—
Варса да, аләм арасында ону һәм ким көрүб?

Көрмүсән јүз хәстә көј алтында, ондан сөјләмә—
Сөјлә ки, бир хәстәјә дүнјада мәлһәм ким көрүб?

Ган ичиндә гәрг олуб итди әкәр јүз мин көнүл,
Бир көнүл бу рузикарда шадү хүррәм ким көрүб?

Һарда инсан вар, о јердә јох инсанлыгдан әсәр,
Бир шәһәрдә корлар илә күзкү баһәм ким көрүб?

Чох бина кечмиш заманлардан галыбдыр јадикар,
Гәм бинасыдан даһа абадү мөһкәм ким көрүб?

Ганлы көз јашында гәрг олмуш Мүчирин чөһрәси,
Мән кими әлдән верән Сәдри-мүкәррәм ким көрүб?

Чанлара дәрман Фәләки, һарда о саһибчәләл,
Бәднәзәрден зүлм көрдү ондакы фәзлү камал.

Чанларын дәрманы ахыр бу чаһандан кетди, аһ!
Инчә сөз сәрви күсүб, бағи-бәјандан кетди, аһ!

Лүтфү јүксәлди күнәш тәк јохлуғун дағ башына,
Ахды саф су чешмәси, бу бустандан кетди, аһ!

Һәр нәфәсдә нитги илә халгына чан бәхш едән,
Чан кими сыхды ону, сарсытды дөвран, кетди, аһ!

Чаһ-чәләлын риштәсиндә о мисилсиз дүрр иди,
Риштә сарсылды, ғырылды дүрри-гәлтан, кетди, аһ!

Бу ојунбаз дәһр әлиндә о көзәл бир нәгш иди,
Бир әли көстәрди, бир әл ғылды пүнһан, кетди, аһ!

Сөздә мә'на кәзмә, артыг сөз әмири галмајыб,
Олма көвһәр арзусунда, көвһәри-кам кетди, аһ!

Нурлу бир мәш'әлди, фејзин баш јолунда хатир;
Сөндү мәш'әл, фејз дә чыхды о јолдан, кетди, аһ!

Ағлы гүдсијјәт дилини өзбәр етмишди, одур,—
Торпағын камында дил тәк олду налан, кетди, аһ!

Мө'чүзә ким көстәрәр, атымыш мүәјјәд аләми,
Ох нечә учсун, камаң ајрылды јәјдан, кетди, аһ!

Бу гоча чәрхи, билирсәңми нәдән көз-көз олуб?
Бир чаған сәрви-рәваны күлистандан кетди, аһ!

Чанлара дәрман Фәләки, һарда о саһибчәләл,
Бәднәзәрден зүлм көрдү ондакы фәзлү камал...

Мән онун дәрдијлә гәлбимдә чығырлар ачмышам,
Көзләримдән төкмәјә улдузлар, архлар ачмышам.

Аһларымла чәкмишәм пәрдә ајын рүхсарына,
Чадыры Зөһрә үзүндән мән әзадар, ачмышам.

Гәддини әјди фәләк јердән көвһәрләр јығмаға,
Көрдү ки, мән көзләримдән дүрри-шәһвар ачмышам.

Гәм јели башымдакы сәбрин папағыны алыб,
Мән папасызылыг үзүндән башымы хар ачмышам.

Чер-чөпәм, көздән ахан ганлы јашы силсәм әкәр,
Бағланылмаз о јахам ки, ағлајыб зар, ачмышам.

Дәһрдә җанлыш көрән варса, мәнәм, җохса нечүн,
Көздә нурум җохдур, әмма көрсә дә тар, ачмышам.

Җедди дәрҗа, сәккиз олса, сән тәәччүб ејләмә,
Дост гәминдә көзләримдән ганлы чајлар ачмышам.

Душмәнин торпагы билдим дүн кечә Чөвзаны мән,
Аһым илә гуршагында санки зүннар ачмышам.

Көјдәки Нәсрин кәрәк мән гол-ганадыны ғырам,
Инди ки, әфлак гәсдинә ганадлар ачмышам.

Лүтф дүнҗасы кедибдир көрмәмәкчүн әләми,
Гаршыма бағлы гапы ардында тумар ачмышам.

Чанлара дәрман Фәләки, һарда о сәһибчәләл,
Бәднәзәрдән зүлм көрдү ондакы фәзлү камал.

Еј вүчудуна гәмү мөһнәт хәдәнки тушланан!
Тутду руһун барикаһында сәфанын ашиҗан!

Көрмәди чүнки үзүн, олду үзү пул-пул күнәш,
Сән ки, кетдин, галмады сөздә вәчаһәтдән нишан.

Кәсди өмрүн кисәсиндән бәнди бу залым фәләк,
Касә кими бир ағыздыр варлығы, инсан удан.

Дөнмүшәм дәрдинлә Наһидин җанан мизрабына,
Матәминдә чәнкини Наһид чырмышдыр, инан.

Чәрх аҗаг үстә даҗанды, көрмәдән әјләшмәди,
Гәлдинә олду кәфән, тәл'әт ки, вермиш һөкмран.

Һәфтәнин еһсанына Нәсрү Әсир илә Шәһаб,
Шиш, җанар тәндир гуш олмушдур, мөканын асиман.

Пак тәб'индән апардын төһфә хаслар кујинә,
Еј өзү кетмәклә ше'ри бурда рәвнәгдән салан.

Рузикар бағында көрдүн җан-җана күллә зәһәр,
Лалә тәк үз көстәриб, тез гачдын о күлзардан.

Сән кечә тапдын әтәк алтында җер, олчаг сәһәр,—
Кәл сәнинлә җерләшәк бир көјнәк ичрә мөһрибан.

Чыхмасын даим әлиндән һәгг ризасынын тели,
Еј әлимдән гачмасы илә мәнни ағлар гојан!

Чанлара дәрман, Фәләки, һарда о сәһибчәләл,
Бәднәзәрдән зүлм көрдү ондакы фәзлү камал.

7

ШИКАҖӘТЛӘР

Рузкарын гәлбиндә бир зәррә мәнәббәт галмајыб,
Атмыш улдузлар һәҗаны үздән, һөрмәт галмајыб!

Чамыны халгын ганыҗла долдурандан рузикар,—
Бир кәсин чамында хош, ләззәтли шәрбәт галмајыб.

Дәһр үзүндән достлугун күл рәнкини силмиш тамам,
Өмр зүлфүндә сәадәтдән әләмәт галмајыб.

Торпагы кәздим тапам асудәлик, дөвран деди:
—Кәзмә, бу тордан о гуш учмуш, фәрағәт галмајыб.

Сүбһ гәндили кечә мангалына даш вурдулар,
Шө'лә, түстү кәзмә, артыг сәндә тағәт галмајыб.

Бир заман еһсан газаны асдыса дүнҗа әкәр,—
Нә биширмиш, хам хәјалдан өзкә не'мәт галмајыб.

Дәһрдән вардыр ничата ики жүз ил јол, фәғәт—
Мәһвдән үмидә бир алдым да вүс'әт галмајыб.

Охшары Симурғә вар инсанлығын бир барәдә:
Бир гуру аддан савај онларда иззәт галмајыб.

Гәм одунда гәлбләр җанды, мөкәр өлмүш фәрәһ,
Сусталыб Чәмшид, мөкәр чамында ләззәт галмајыб?

Һәр нә арзу истәји вардыса, көз чәкди Мүчир,
Дүнҗадан кам алмаға үмиди, әлбәт, галмајыб.

8

Һәр ким ки, деди:—бабамдыр Адәм,
Шадлыгдан онун нәсибидир кәм.

Көстөр мәнә бир көнүл чаһанда—
Мин дәрде дүчар етмәсин гәм.

Вурду јара көнлүмә зәманә,
Мин дәрдимә санки гојду мөлһәм.

Сөјлә, елә гәлб шад олармы,
Бир илдә көрә о ики матәм?

Гәм сағәринә нәләр дејим ки,—
Көнлүм әлиңә кечәр дәмәдәм?

Чан һејран олубдур, әглим ачиз,
Һәр һадисә өз јериндә мөһкәм.

Дәһрин дөнүк олдуғу о күндән,
Гәм көнлүмүз илә олду һәмдәм.

Дуз төкдү фәләк көзүнә хәлгин,
Шадлыг бели олду гүссәдән хәм.

Нә бир күнүмүз севинчлә кечди,
Нә бир кечә ишрәт илә баһәм.

Камынча, бәли, зәманә дөнмәз,
Һәр ким ки, дејир,—бабамдыр Адәм.

9

Тезлик илә бу ағыр күнләримиз сон тапачаг,
Гәлбимиздән гочаман дағ кими мөһнәт голачаг.

Шадлығын чаһ-чәлалын нөвбәси ахыр јетәчәк,
Горхулу гәм-көдәринсә еви виран олачаг.

Өмрүмүз, күнләримиз олдуса әзвәјдан ачы,
Чох шүкүр, әзвәјымыз инди шәкәр бал дадачаг!

Мејимиз, сағәримиз һәм сифәт, һәм сафлыгда—
Гуру су, јаш од олуб, мәчлиси чанландырачаг.

Һәр кәсин варды чаһанда гәмимиздән хәбәри,—
Көнлүмүз шад олан дәмдә хәбәрләр тутачаг.

Ејшү ишрәт гурулуб, шән кечәчәк мәчлисимиз,
Аләмә фәтһү зәфәр улдузумуз нур сачачаг.

Гырачаг гәм охуну онда гәза шәмшири,
Дүшмән өз көксүнү бу охлара галхан тутачаг.

Ган ичирмишсә дә дүнја бизә чох, ејб етмәз,—
Өз чијәр ганыны дүшмән јејәрәк одланачаг!

Бәхтимиз парлајачаг, шаһ гызыл сиккәси тәк,
Сары алтун кими дүшмәнләр һасәддән солачаг.

Гәм илә шадлыға јохдур бу чаһан ичрә сәбат,
Шад олан гәмләнәчәк, гәмли олан шадланачаг.

Һәр нә чүр олса әкәр, өмрүмүзү хош кечирәк,
Һәм кәдәр, һәм дә севинчин сонү бир күн чатачаг!

10

Ah, әфсус, о ләјагәтли чаванлар кетдиләр,
О сәмими достлар, о достлуг гананлар кетдиләр.

Гәм дә варды, гәмдујанла чәкмәји асан иди,
Индисә гәмләр чохалды, гәмдујанлар кетдиләр.

Бир зәриф инсан һачандандыр, чаһана кәлмәмиш,
Бу әчәбдир, минләр илә инчә чанлар кетдиләр.

Мәнчә, бундан сонра јохдур ләззәти меј ичмәјин,
Әлдә сағәр, меј ичиб хошдавраманлар кетдиләр.

Ешгбазлыг да тиримиш ләззәтини, доғрусу,
Күлјанаглы, һүснү дилбәр, чан аланлар кетдиләр.

Сон он илдә тәрсинә дөвр ејләди доғгуз фәләк,
Чох чаван шаһзадәләр, мәрд һөкмранлар кетдиләр.

Һарда шадлыг ахтарым ки, гәм тутубдур әләми?
Кимдән имдад истәјим ки, әл тутанлар кетдиләр?

О әзизләр ки, көнүл онларла даим шад иди,—
Галды бир хош хәтирә, дәрде јананлар кетдиләр.

Ҳалбиланлик галмамыш дунјада достлуг намина,
Бирча-бирча достлуга садиг галанлар кетдилар.

Ох атыр юхса о јайларда бизе залым фалек,
Охлара туш калдими, о гәһрәманлар кетдилар.

11

Кәдәрән аләм ичрә көнлүмүздә јүз дүјүн вардыр,
Гураг шәнилик бүсаты, шадланаг, фүрсәт бу күн вардыр.

Ичәк меј, давраһаг азад, ки меј һәр гәлбә дәрмандыр.
Едәр хошһал о гәлби ким, кәдәрән доплулу гандыр.

Фәләк һеј ишвә кәстәрсә, она биз вермәјәк гижмәт,
Фәләкдәндир—бизә олмуш чаһанда дәрд-гәм гисмәт.

Бизи тутмуш киров, нәрд ојнајыр, бах, шадлыг илә гәм,
Әкәр шадлыг гәми удса, бизә шадлыг олар һәмдәм.

Ағыллы ејш-ишрәтдән сипәр сазлар бу аһларда,
Хүсусән инди ки, мөһнәт оху вардыр каманларда.

Зәманә фитнәкардыр, һижләкәрдир, һәм дә алчагдыр,
Онунла үз-үзә дурмаз о кәс ки, әјни чылпагдыр.

Кәрәк чәнкин сәдасы саф шәрабдан, јар зүлфүндән,
Зиреһ һазырлајаг, та гуртараг дөвран зүлмүндән.

Писиндән, јахшысындан аләмни гәмкин вә шад олмаз—
Мәкәр бир кәс ки, дөвран һапына јахшы нәзәр салмаз!

12

Аман, рузикарын әлиндән, аман!
Тапмазсан вәфадан онда бир нишан!

Хошбәхт о нисана дејәрәм ки, мән—
Азаддыр зәманә көләлијиндән.

Чалыш етмәјәсән өмрә истиһад,
Дејил бүһнәврәси бу тағын абад.

Халгын үрәјиндә, дүзүнү десәм,—
Раһатлыг—әзабдыр, әдаләт—ситәм.

Ачыг гапылары бағлады дөвран,
Ачды бағлы олан јоллары һәр аһ.

Бүтүн јер үзүнү дөрд јана аһтар,
Шад көнүлдән савај һәр шеј тапылар.

Дејәсән, гәмләри зәманә бүтүн—
Јаратмышдыр аһчаг нисанлар үчүн.

Кечмишдә бизимлә достлар ки, варды,—
Көнлү хош, азадә, мәрд адамларды,

Каһ әлдә меј долу чам тутардылар,
Каһ полад гылынча әл атардылар.

Ширинни вәслинә онларды мәһрәм,
Фәрһад гәмләринә шәрикдиләр һәм.

Бу фани дунјадан кетдиләр бир-бир,
Онлары илләрлә бир кәс јад етмир.

Достлар мәчлисиндә көнүл олар шад,
Бәзәји Дәчләдән алмышдыр Бағдад.

Башымыз бәлалы олмуш һәр заман,
Бу бәла һәр шејдән ағырдыр, аман!

Достлар фәрағыдыр бөјүк мүсбәт,
Бу мөһнәт һеч кәсә олмасын гисмәт.

13

Ајрылыг дәрдинә каш аләмдә бир дәрман олајды,
Гатланылмаз дәрди һичранын бизә асан олајды.

Чох көнүлләр вар, дөзәр дәрдә, јејәр һичран гәми,
Каш гәмләр дә, көнүлләр дә һамы јексан олајды.

Олмаја каш вәслдән сонра ачы һичран гәми,
Достларын вәслиндә нисанлар кәрәк солтан олајды.

Дунјада бир кәс тапылмаз көрмәсин фирғәт дағы,
Фирғәтин өз бағры, еј каш, дағ илә бүрјан олајды.

Мән чәкән дәрдин гәмин мәчмусунун жүздән бири
Јүкләнә бир даға ким, дағыма даг һејран олајды.

Каш фәләк достлар гәминдән бир ичим нуш ејләјә,
Наләсиндән јер үзүндә данма әфған олајды.

Чанымы јандырмајајды каш кетмишләр гәми,
Шадлығымдан кәһкәшан мүлкү мәнә мејдан олајды.

Онларын ајрылмасындан гүсә чөкдү бағрыма,
Дәрдим олмазды, әкәр онларла бу дөвран олајды.

Вурду онлар топларыны тез бу мејдандан кәнар,
Каш мән мејданда топ, онлар һамы чөвған олајды.

Дәрд әлиндән парчалардым чәмбәрини көјләрин,
Каш әлимдә бирчә күнлүк көјләрә ферман олајды.

Әгл үзүндән јохса да бу дәрдә дәрман, каш, каш!
Бир елә хош күн кәлә, бу дәрдә дә дәрман олајды!

Бағрыма гәмләр әлиндән далбадал дәјди јара,
Таб кәтирмәзди, сынарды, гәлб әкәр зиндан олајды.

Таңрынын фәзли бизә сонсуз дөзүм етмиш әта,
Јохса дөзмәзди бу дәрдә, сабр әкәр үмман олајды.

14

Бир күн, еј каш, чатајды мәнә һәмдәмдән хәбәр,
Диз чөкәрди өнүмдә чәлалыјла фәләкләр!

Бирчә үрәк достудур мәним арзум дүнјада,
Дост олсајды, мәнимчүн дәјишәрди дүнја да!

Достлар кетди, хәјалы кетмәз анчаг көзүмдән,
Әкәр кетмәсәјдиләр, горхмаздым һеч нәдән мән!

Әзизләрим көзүмдән итмәсәјди, һәр заман—
Шән кечәрди һәјатым, кам алардым дүнјадан.

Кечә-күндүз бағрымы ајрылыг дәрди дәләр,
Јохса ишим оларды шәнләнмәк ахшам-сәһәр.

Фәраг дәрди шадлығы силмәсәјди тәб'имдән,—
Ејш-ишрәт далынча кедәрдим һәвәслә мән!

Асанлыгла јол тапдым мән абадлыг мүлкүнә,
Каш елә дә чатајды әлим шадлыг мүлкүнә!

Бағрыма гәм јүкүнү јүкләмәсәјди дөвран,—
Һәјат ширин оларды мәнә бечә балындан!

Мүгбиләм, олмасајдым мүгбил әкәр дүнјада
Белә һаким олмаздым гуруда, һәм дәријада!

Бизә шаһлыг тачыны верән истәсә әкәр,—
Үмидварам, шадлыгдан јени бир тач да верәр!

15

Јахшы дүшмәз, фәләкдән шикајәт етсәм әкәр,
Ачыглансам фәләјә, ачыг нә бәһрә верәр?!

Һәр чүрә јүз гәмин вар, онун чөврү сәбәбдир,
Һәр чәһәтдән јүз дәрдә онун дөврү сәбәбдир.

Бир гылычла бөлүнсүн, көрүм фәләк белиндән,
О мәни ајры салды дијарымдан, елимдән.

Гәза көзүм өнүнә гара бир пәрдә тутду,
Достлар кетди, көрмәдим, һамы мәни унутду.

Нәчибләр мәчлисиндән узаг дүшмүшәм, одур,
Нанәчибләр сәһбәти үрәјимә од вурур.

Бу көксүмдән асылы гәмли үрәк одланар,
Нечә меһраб өнүндән асылан гәндијл јанар.

Әкәр ганын чохлағу јуху кәтирир, нәдән—
Ган долу көзләримлә јухуја һасрәтәм мән?!

Лөвбәр кими ағырдым, инди бирчә јолум вар:
Үрәјим дөнизләрдә батмағымы арзулар!

Зирәк гушдум, алданыб дүшдүм сәнин торуна,
Инди мәни јандырсан, нә чыхачаг угуруна?

Шэн көнлүмү зөмөнө савашла дөрдө салды,
Көнчлжими рузикар ојуна элдөн алды.

Чаным ганады сынмыш бир шаһинэ охшайар,
Бир чадырам ки, онун иплэрини ғырыблар.

16

Чаһанда гисмэт едибдир зөманэмиз бизэ гэм,
Фэлэкдөн һалымыз олмуш фэлэк кими бөрһәм.

Көнүл чаһанда әсәр көрмәди раһатлыгдан,
Мәкәр раһатлыг үчүн вар чаһандан өзкә чаһан?

Ушаглыг илләри, көнчлик чағында да күнүмүз—
Әзаб-әзијјәт илә кечди, күлмәди үзүмүз.

Өз истәјинчә үрәк вурмамыш бир ан да һәлә,
Зөманә, һадисәләр верди арзусуну јәлә.

Бир истәјим вар иди, хош нәфәс алым бир ан,
Деди зөманә: о ғытдыр чаһанда, тапмазсан.

Сәәдәтин үзүјү олса да әлимдә әкәр,—
Мөһүр кими јазылыб онда тәрсинә сөзләр.

Зөманәмиздә мәнә бир һәгигәт олду әјан:
Чаһанда аз тапылар көнлү шад олан инсан.

Һаны о дөрдә галан дост, о сирр дујан дилдар,
Едим үрәкдә олан гәмләри она изһар?

Чәфада һәддини ашмыш фәләк, түкән, еј гәм!
О гоз бели илә едиб шадлығы бизә матәм!

Һәмишә гүссә једик, шад олаг көрәк бу заман,
Јара вуруб үрәјә фитнә, ахтараг дәрман!

Чаһанда гүссә илә шадлығы бөлүбләр әкәр,
О гәм ки чәкмишик, инсафла де, бир өмрә јетәр!

17

Шадлыг артыг бүсбүтүн үз дөндәриб дүңјадан,
Көј дә өз инсафыны галдырыблар арадан.

Шадлыг елдән, инсафса ортадан кетмиш тәмиз,
Јашамагдан дүңјада нечә ләззәт алаг биз?

Аләми башдан-баша кәз, бир үрәк тапмазсан,
Гәм-гүссә зәрбәсиндән она верилсин аман!

Јер үзүнү бир ағыр вәһшәт тутуб сәрбәсәр,
Бир нәфәр тапа билмәз асудәликдән әсәр.

Падишаһдан башламыш кешикчијә гәдәр сән,
Хатирини бир кәсин гәмдән азад көрмәзсән.

Бәлкә һеч асудәлик олмамышдыр дүңјада
Ја ки, биздән кизләниб, бир заманлар олса да!

Вармы баһар нәсими бир көрә дујан инсан—
Хәзан јели етмәсин хатирини пәришан?

18

Кечә-күндүз едәрләр дөрд әлиндән аһ-зар—
Јахшы, пис, гадын, киши, көнчләр, һәм дә гочалар.

Бүтүн гәмләр дүңјада, дүшүнсән, чанүзәрди,
Гәмләрин һамысындан дост фәрағы бетәрди!

Бүтүн гәмләр инсанын үрәјинә гәсд едәр,
Әзизләрин дәрдиدير чана гәсд едән кәдәр.

Һағлыјам, чанымдакы ајрылыг әзабындан,—
Залым фәләк әлиндән чәкдим неј кими әфган.

Елә бөјүк кәдәрим вар ајрылыгдан јана,—
Бәлкә бирчә зәррәси сығмаз бүтүн чаһана.

Бәлкә дә улу танры мәнә сәбр етди әта,
Јохса, бу ағыр гәмә чәтин ки, сәбрим чата!

19

Зөманәнин гәлбиндә мәнәббәтдән јох әсәр,
Фәләкләрин үзүндә һәја јох зәррә гәдәр.

Долдуралы чамыны халг ганыла рузикар,—
Гэдэһиндэ хошмэзэ меј көрмэјир инсанлар!

Достулг эннији јохдур рузкарын јанағында,
Нэ дэ хошлуг һалгасы дэһрин зүлмү тағында.

Раһатлығы торпагда кэздим, деди зэманэ:
—Кэзмэ, о гуш бу торда салмамыш ашијанэ!

Кэзмэ түстү, кэзмэ көз, һадисэ даш вуралы,
Нэ сүбһүн шамы галды, нэ кечэнин мангалы.

Әввэллэр бу дүнјаныл биширдији газандан—
Хам тамаһдан башга бир тикэ галмамыш, инан!

Ики јүз иллик јол вар зэманэдэн ничата,
Мәјуслуға чатар тез һар кэс бир аддым ата.

Симурғ илә инсанлыг бу күн бир мәна алыб,
Бириндэн әфсанэлэр, о бириндэн ад галыб.

Үрәклэр гана дөндү, шадлыг мэкәр өлүбдүр?
Чан галмамыш, Чәмшидин бағры гана дөнүбдүр.

Чөкди тамаһ дишини Мүчир көчдү дүнјадан,
Тәсәллимиз будур ки, јох чаһандан кам алан.

08

Вәслиндә көнлүмүз сәнәма, тапмаса аман,
Чанан, көнлүмүздә фәрағын гојармы чан?

Ағлым чөкәр һәјат әтәјиндән үмид әли,
Аһым јахар вүчудуму ағлыма чатмадан!

Кәл ичмә ганымы ки, бу гандан нәтичәдә—
Сән фәјда көрмәсән дә, бизә чох јетәр зијан.

Бир күн кәләр ки, сәбр-гәрарым јетәр сона,
Синәмдәки косу едәрәм мән ики чаһан.

Шад ејләдин мәни, нечә туфанлы бир кечә—
Карваныны тапар, севинәр чөлдә јол азан.

Аз галды ки, гонағым ола, камына чата—
Тути гушун о ләли ләбиндән шөкәр уман.

Әнбәрли хәттдән сәнә јүз намә чатса да,
Алудә олма хәттә, хәта ејләмә, аман!

Бир бусә истәдимсә, дедин: Дурма, чан кәтир!
Шәксиз бу истәјин олачагдыр: бу сән, бу чан!

Лүтф ејләмәзсә танры, Чаһан Пәвләван әкәр,
Ал чанымы, апар ки, јох имдадыма чатан.

Онда олан һүнәр бу чаһан харичиндәдир,
Дүнјаја әл тапар бу һүнәр саһиб олан.

Ишрәт гуранда, мәчлиси зијнәт тапар—дејә,
Истәр баһар фәслинә тәбдил ола хәзан.

Шаһим хәбәр тутарса гулундан бу күн әкәр,—
Ејләр чәһәннәми мәнә немәт долу чаһан.

Бәдбәхт бир гәриб итириб ханиманыны,
Сәјәндә истәјир тапа лүтфүнлә ханиман.

Дөвләт гушусан чох учадыр шәну шөвкәтин,
Бир гарға гој тапа ганадын алтда ашијан.

гәзәлләр

21

Кәл әјләш, кетди сәнсиз көнлүм әлдән,
Бир ан рам ет бизә даш гәлбини сән!

Дүшүндүм ки, сәнә гурбан едим чан,
Јериндән олма, јерсиз сөз дедим мән!

Бизә чөвр ејләјирсән—ет, рәвадыр,
Мүкафат истәјирсән, истә мәнән!

Зәһәр вердин, ширин бал кими уддум,
Нә севда, нә зәрафәтди бу сәнән?

Дедин чан истәрәм, бир чан нәдир ки!
Кәл әјләш, чан чыхар, чыхсын бәдәндән!

Башыма саја сал, сәңсиз дүшүбүр—
Ајага саја төк ишләр, гөминдән.

Мүчир өмүрүндө сәндән вәсәл умарды,
Өмүр кетди, о дөммәз истәјиндән!

22

Көзәллијин бағы, архындан, еј көзәл, суланар!
Күнәшлө Ај ишығы нур сачан үзүндән алар.

Баһар оландә тутар хош әтир күлүстаны,
Нәсим о әтри телиндән алыб чәһанә јајар.

Мисирдә Јусифә мәхсүс олан о чаһ-чәләл,
Бу күн сәнинкидир, еј куји-мөһтәшәм дәрбар!

Көзүн көрүбмү фәзада Ајы гара кечәдә?
Сачын гара кечәјә: сүрәтин Аја охшар.

Сәнин әкәр мәнә бир зәррә мејлиң олмаса да,
Һәмишә, бил, сәнәдир мејлим, еј севимли никар!

Мәнә дедин, һәлә дә сәбр ғыл, сән еј боју ох,
Кәманә дөндү бојум, ал, ох атмаға јарајар!

23

Шәккәрин базарыны лә'ли-шәкәрбарын ғырар,
Ганичән гәмзән фәләкләр гәсрү дәрбарын ғырар!

Ғызды, ашиглар чәфа чәдикчә, базарын сәнин,
Ган долу чох шишәни, еј шух, базарын ғырар!

Һүснүнү бир кәс өјә билмәз сәнин гаршында, Ај
Бәһсә кирсә, күзкүсүнү каһи-рүхсарын ғырар.

Дәрк едән һәр бир ағыл, зөвгү сәфалы һәр көнүл,
Кујинә валәһ оларса, шөвги-дидарын ғырар!

Бир тикансыз күлсән, еј дилбәр ки, дөвранның әли—
Ғәлбимә јүз ох вурар, сөјләр, сәнин харын ғырар.

Ешгиниң дәрдиндә бәднам олса, гәмләнмәз Мүчир,
Тәкчә гој зәни етмәсинләр, әһдини јарын ғырар.

24

Сәнинлө бир кечә олмаг әзиздир јүз ширин чандан.
Сәнин назын мәнә гијмәтлидир мүлки-Хорасандан.

Мәнә чох јахшыдыр чан бәхш ғылмагдан ки, миннәтсиз—
Алым бир бусә, лүтф етсән, шәкәр каны додағындан.

О ғыврым сачларында ағымы салдын әчәб бәндә,
Көзәлдир, бәндә салмышса, ојунда бир топу човган.

Сағалмаздыр мәним көнлүмдәки ешгин ағыр дәрди,
Сәнин дәрдин мәнимчүн јахшыдыр јүз гат о дәрмандан.

Учузлашмыш гәми-ешгин сәнин әһлиндә, хошдур ки,—
Учуз олсун о шеј ки, чохлары ондан јејир, чанан!

Мүчир өз чаныны тәслим едиб, сәндән гәм алмышса,—
Дејил пешман бу севдадан, гәмин ширинди чанымдан.

25

Кујиндә әгл ки, бигәрардыр,
Сәнсиз пешәм, еј күл, аһ-зардыр!

Һәр кирпији нәркизин бир охдур,
Һәр түк һөрүјүндә шаһмардыр.

Вәслиң далысынча вардыр һичран,
Һәр бир мејин арды, бил, хумардыр!

Вәслиндән үмиди кәсмәдим мән,
Дөвран өз ишиндә бәргәрардыр.

Биздә һаны ешг үчүн дәјанәт?
Нә мөһкәм үрәк, нә вәгт вардыр.

Кечмиш гәм илә күнүм, шадам ки,—
Ешгин бу Мүчирә јадикардыр.

26

Ешгини көнлүм мәним бир чан кими пүһан тутар,
Бағрымы јандырма, онда чан төк өз ешгин дө вар.

Әввәл-әввәл зәңн ғылдым ешгини жумшаг тикә,
Чүн једим, онда сүмүк вармыш, боғазым јыртылар.

Бирчә ад чәкдим гәминдән, одланыб јанды дилим,
Сән демә, ағзында од вар бу адын, јанғын сачар.

Чох көзәл бир гуш көрүндүн шахә үстә көнлүмә,
Билмәдим анчаг јуванда гәм, кәдәр мәскән салар.

Фајдалы дәрман ады гојдум, тутулдум ешгинә,
Фајда јох, верди зијан, гоңду чанымда ағрылар.

Бир гуру чаны әлиндән кетди бир аварәнин,
Вар-јохум тәк о гуру чанды, апардын, еј никар!

Шух гәмзәндән елә бир һалә дүшмүш ки, Мүчир—
Бағрына санки камандан ганлы бир ох санчылар.

27

Елә бир гәм варымдыр ки, кәм олмаз,
Сәнин көнлүндә бир зәррә гәм олмаз.

Чана вурсан јара, мөлһәм тапармы?
Јарандан башга дәрдә мөлһәм олмаз.

Көнүл галмыш һалә аләм торунда,
Она дәрдиндән өзкә һәмдәм олмаз.

Додагдан сил бу сәфрамы, чәкинмә,
Бунула һеч кәсә тој, матәм олмаз.

Гырылды јүз көнүл тәк бир түкүнлә,
Чамалындан јенә бир түк кәм олмаз.

Бизи хатырлајырсаңса, чәфа ғыл,
Вәфа јурду бу күнкү аләм олмаз.

Мүчир һеч кимсәдән шад олмамышдыр,
Хош әјләш ки, сәнинлә шән һәм олмаз!

28

Башына анд ола, гәлбиндә јох инсафдан әсәр,
Шад о кәсдир ки, гәминдә чаны гурбан еләјәр.

Јары сән олмајанын бас ким олар һәмнәфәси?
Сормасан һалыны, о дәрдини кимләрлә бөләр?

Мән хәчаләт чәкәрәм, башына көвһәр төксәм,
Дашы јағдыр башыма, горхма, рәва көрсән әкәр.

Јох вәфа сәндә, тәбии ки, «әлиф» гәддин вар,
Билирик биз ки, «әлиф» һеч нәсиз асан көрүнәр.

Нә сајырсан сөзүнү бармағына сән о кәсин,—
Ки, гәминдә күнү бармагла сајар, еј дилбәр!

Чөвр ғыл сән, мән едим сәбр, ғылар чарә фәләк,
Сәндәки чөвр битәр, онда ки, сәбрим түкәнәр.

Вәслинин сајәсинә шөвг илә чан атды көнүл,
Күнәшүзлүм мәнә о сајәни артыгмы көрәр?!

29

Дүнја бәзәниб, јенә баһардыр,
Аләм елә бил ки, шух никардыр!

Бағда нә гәдәр ки, чаһ-чәлал вар,
Бүлбүл үрәји мәлала дардыр.

Лалә үрәјиндә вар гара хал,
Һичран гәми илә дағидардыр.

Әмиш башыны дизә бәнөвшә,
Көксүндә јарын эзасы вардыр.

Инди ки, чәмән ачыг үз илә,—
Әллә, әтәк илә күлнисардыр.

Аварә сајылмалы о кәс ки,—
Гәмлә үрәји чадар-чадардыр.

Хошбәхт одур ки, шәнләнир һеј,
Һәммәчлиси шанлы шәһријардыр.

Шаһзадә, о шаһ Пәһләваным—
Әлдә гәләбә ғылынчы вардыр.

Янды көнүл, күл олду, јетишмәз вүсәлына,
Чан хәстәләнди, јетмәз әли һәсб-һаһына.

Вәсфи-чәмалын һәддини ашмыш ки, вар јери:
Ачиздир ағлымыз, верә гижмәт камалына.

Ај ат чапыр фәләкдә, фәгәт вармы бәһрәси?
Чатмаз көзәллик илә сәнин ај чамалына!

Өмр ејләдин ки, вәсфә көнүл вер, варам буна,
Вермәз гәмин аман, јетә көнлүм вүсәлына.

Өлдүк хәјалын арзусу илә, јенә көнүл—
Истәр вүсал, галса да һәсрәт хәјалына.

Гәм хәттинә чатыбса көнүл, һәгг әлиндәдир,
Нөгтә гојар о хәттә, әли чатса халына.

Ачмаз ганад Мүчир сәнинлә фәзада, бил!
Симүргә-әгл јол тапа билмәз чәләлына!

Ағыр ол, ешгини јол вермә һәр бифәр дүшүнә!
Бир аддым атдымы, јүз јол дуруб хәтәр дүшүнә.

Һәдәф аланда бәла охларына мүжканын,
Сајылмаз ашиг о кәс ки, оха сүпәр дүшүнә.

Көнүл ләбини умарса, чанын баһасы нәдир?
Рәвәамыдыр көрә пәрванә шәм'и, пәр дүшүнә?!

Диләклә бир кәсә вәслин сәнин нәсиб олмәз,
Олармы ағзы ширин, ким ки, һеј шәкәр дүшүнә?

Бичәндә башлары сән, еј көзәлләрин шәм'и,
О баш кәрәк јана шәм төк, «кедир һәдәр» дүшүнә.

О гәлби дөндәрәрәм мән гана ки, анламадан—
Јолунда чаны јох, өзкә һәдијјәләр дүшүнә.

Мүчирин арзусу төк бир нәзәр олуб сәндән,
Јәгин ки, Зөһрә бачармаз елә нәзәр дүшүнә.

О һүсн ки, сәндә вар, әлдән ихтијары алар,
Көнүл алынды, үрәк чандакы гәрәры алар.

О сән, о күл төк үзүндә јенилмәјән ишвән,
Хәрач һүснүнә истәрсә, нөвбаһары алар.

Ики чаһана нечә мән верим сәнин гәмини?
О кәс ағыллымыдыр, күл вериб дә, хары алар?

Килејләниб демисән, чаны алмарам сәндән,
Сән алмәсан, чәкәни вардыр интизары, алар!

Биз өмр көвһәрини гојдуг һүснүнә гижмәт,
Вер, ал о көвһәри, сәнсиз дә рузикары алар.

Гәмин ширинсә дә, горхум зәмәнәдәндир ки,
О пәјлајанда гәми, ешг гәмкүсары алар.

Мүчир бағрына фиргәт оху о күн дәјсин—
Ки вердији үрәји тәрк едиб дә, ары алар!

Лалә бир шухлугла ки, салды чаһана шуру шәр,
Пәрләдән чыхды зүһура хатири пәжмүрдәләр.

Зүлфүнү, рүхсарыны көрдү бизим мә'шүгәнин—
Һәр о кәс ки, сүбһ вахты лаләјә салды нәзәр.

Ганыны удду кечән ил јер јазыг ашигләрин,
Лалә шәклиндә бу ил битмишдир о ганлы чијәр.

Лалә ки, өз өмрүнә хошһал иди, бирдән әчәл—
Бағрына төкдү гара ган, ејшини гылды кәдәр.

Ачдығы күндә сүпәр һазырлады јағутдан,
Солдуғу зүлмәт кечә дүшдү әлиндән о сүпәр.

Бир әчәб гушдур заманын шахәсиндә лалә ки,—
Кечә түкләнсә, ганадланса, сәһәр тез түк төкәр.

Лалә илә истәди көнлүнү шад етсин Мүчир,
Верди үз бир һадисә, олду бүсәты дәрбәдәр.

Фарагын гэм элилэ чанымызда бир тикан гырды,
Дејардин, учду бир ох, зиндана дэјди, хаман, гырды.

Вусалын чөвһарини кээди көнлүм ешг канында,
Тапылмаздыр, гыранда көнлүмү сән, ону кан гырды.

Көнүл бәнд олду зүлфүндә, кеңиб зүлфүнү кәсдирдин,
Мәним дә көнлүмү зүлфүнлө бирликдә гыран гырды.

Јара алдыгда сәндән гәлбим, әршә галхды әфғаным,
Фәләк гәддими, көврәк гәлбими бирчә јаран гырды.

Ләбин пејманы варды, көзләрин ијманы, бәс инди?
Бу өз ијманыны атды, о пејманы јаман гырды.

Вериб чан нәгдини, бир бусә сәндән истәсәм, вермә,
Дејарләр, гијмәтини көвһарин бир хәстә чан гырды.

Кетсә еј дилбәр, көзүмдән хош хәјалын бирчә ан,—
Салмаз әнбәр зүлфүнә көнлүм тамаһ бир дә, инан!

Јохса галхар аһ-наләм асимана һәр кечә,
Сәс верәр фәрјадыма көјләр, гопардар јүз фәган!

Гәмләрим јүкләнмәсәјди чинини, јүнкүлләшиб—
Јер дә галхарды фәзаја, нечә галхмыш асиман!

Јар вәфасыз, мән дә олсајдым вәфанын дүшмәни,
Бил, вәфа рәсмини чох тез тәрк едәрди бу чаһан!

Ишвәнә чан горхусундан көнлүм олмушдур әсир,
Көнлүм олсајды көнүл, мүтләг едәрди тәрки-чан!

Чох ағырдыр, јолда дүшдү галды көнлүм лашәси,
Бу ағыр јүкдән нечә хошбәхтдир азад олан!

Гәм ичиндә гәрг олуб, чандан хәчәләтдир Мүчир,
Каш ки, ја хәстә Мүчир, ја гәм чыхајды ортадан!

Нә пислик ејләдим, пејманы гырды?
Үмиди-вәсли кәсдин, чаны гырды.

Чырыб ишвәнлә сәбрин пәрдәсини,
Назынла мәнәки ијманы гырды.

Мән ешгин мејданында бир топ олдум,
Чалыб зүлфүн олан човганы, гырды!

Чәтинликлә мәнә јагут тәк алдын,
Вуруб ишвә дашы, асан гырды!

Нә пислик етмисән, мәнән сорушдун,
Көнүл вердин өзүн, пејманы гырды.

Фәган етдим, додаг тәгдим гылдын.
Додағымдан гопан әфғаны гырды.

Мүчирә, еј көнүл, нә сөјләјәрсән,
Десә, ишвәнлә бир инсаны гырды?!

Сән һүснә, бу доғру сөзүмдүр, јеканәсән!
Ишвәнлә, һилән илә чаһанда фәсанәсән!

Пакизәсән, гызыл күл илә тәр бәнөвшәдән,
Гијмәтли инчиләрлә долу бир хәзанәсән!

Дилбәрлик олса шхә, сән онда шүкуфәсән,
Дилдарлыг олса туғ, она сән шаһ данәсән!

Шадсан буна ки, бир кәси сән шад гылмадын,
Јүз чан фәда сәнә ки, гәмә бир бәһанәсән!

Әлбир дејилсән аләм илә кирмә ганыма,
Гәсд етмә чаныма, көмәк олма заманә сән!

Көрмәк үчүн сәни гапына кәлдијим о күн,—
Чых бир көнарә мәнсиз, әкәр әһли-ханәсән!

Сән сөјләдин Мүчирә ки, көнлүм сәнин дејил!
Ағлым, нушум ки, јох, мәнә, еј мәһлига, нәсән?!

Пәрдә гылдын шәкәрә лә'ли, никар!
Мүшкдән ај үзүнүн һаләси вар.

Гәмән илә кимин ачдын ганыны,
Бағланыб күлшәкаринлә о дамар.

Гәми-ешгин мәни дөндәрди түкә,
Сусамышсан ганыма, еј гәддар!

Јухума кәлмәсин һәтта вәслин—
Кечәләр сахлады гәмән бидар.

Көнлүмү гырды гәмин бир гапы тәк,
Вәслинин бағына јох мәндә ачар.

Аһ оху атдым, әсәрсиз галды,
Гајыдыб көксүмә дәјди охлар.

Чан телиндән дүјүнү ачды Мүчир,
Көрдү ки, вәслинә јол јох, дилдар!

МУХТӘЛИФ ШЕ'РЛӘР

Һәр кечә тәфәккүрә, хәјала далараг мән,
Фәләјин өртүјүнү јыртыб кечирәм көјдән.

Көј күнәшин гүрсүнү мәним ловғалығымдан—
Күзкү кими кестәрир гаршымда мәнә һәр ан.

Гырылса гәнаәтлә әкәр заманын зәһри,
Мән оларам о зәһрин, шүбһәсиз ки, пазәһри.

Мәним јолум үстүндә фәза, һава бәрабәр,
Вахтилә јасәмәндим мән, индисә Сәмәндәр.

Әритди мәни дуз тәк көзјашы, ачы дүјғу,
Дузсуз дүнја одума сәпмәди бир овуч су.

Гәләм тәк ики дилли олдуса заман әкәр,
Икиүз кағыз олдум мән, јүз көнүллү дәфтер.

Заманла, кәртәнкәлә олуб, кечиннәм сусуз,
Абрымы төкмәрәм мән, јашамарам дүјғусуз.

Су тәб'имин одуну сөндүрүб гојса миннәт,
Сусузлугдан өләрәм, суја бахмарам әлбәт.

Фәләјин бәзәјини гырды көјүн күзкүсү,
Кечәнин сачларыны јандырды ишығ үзү.

Күзкүнүн үзү кими мән билмәрәм гаранлығ,
Бәзмимдә кәһкәшан тәк ногл ејләр һөкмранлығ.

Күзкү кими үзүмдә гаранлығдан јох нишан,
Ногл илә долу олан мәчлисимдир кәһкәшан.

Сагидир иса мәнә, гызыл күнәшдир сағар,
Зәһрә күзкүсү дәфди, бағдыр мәнимчүн көјләр.

Гызыл кәмәрли Хосров алынча дүнән кәман,
Јарым күзкү шәклиндә ај чыхды асимандан.

Ајналашан дәннз тәк көрүндү күнәш бизә,
Санки атәш ичиндән чыхды гырмызы күзә.

Олда отуран һиндли, туту көрмәк истәсән,
Бах күзкүјә, сачыла үзүнү сәјрә дал сән.

Күлүм, додағыма додағ узатсан,
Атәш чешмәсиндә көвсәр оларсан.

Бахшыш өлкәсиндә тубаја охшар
Сәнин көј будағлы бир ағачын вар.

Баш версә гәзадан бир күн һадисә,
Ики дүшмән орду мејдана кирсә,

Өрләрин атәшли һәмләләриндән—
Бир сәмәндәр кими јанар јасәмән.

Өчәл үз верәндә, ајрылыб дүшәр—
Чөвһәр әрәзиндән, әрәздән чөвһәр.

Часур икидлэрин гылынч галханы—
Сөјүд чэтри кими ачар мејданы

Јыртар дөфтөр кими сөфлэри эрлэр,
Ачар шаһ охујан Чөбраил шөһпэр.

Шаһ гылынч вуруркэн, едэркэн саваш—
Улдузлар үстүнә төкүлэр шабаш.

42

Һәр шеј ки, ајағына чидардыр, ону пис сан,
Ипәк сәнә бәзәкдир, өз гурдунаса зиндан.

Көрүнчә көј алтында бир һалгадыр бу аләм—
Аргтур улдузу чәкди низәсини һаман дәм.

Боғазыны јыртмамыш аргтур низәсилә,
Башыны бу һалганын ичиндән чыхарт чөлә.

Әкәр көј чешмәсинә Иса тәк һәвәсин вар,
Оту вер ешшәкләрә, өзүнү бурдан гуртар.

Гәлбин сафса, өзүнә һәмдәм етмә һеч кәси,
Ајинәни гаралдар һәмдәмләрин нәфәси.

43

Кәшмир сәрви сәчдә едәр көрсә сәрв бојлу јары,
Түрфә сүнбүл битирмишдир сүсән үзү, күл үзары.

Ким көрмүшдүр бир көзәлин үзүндә мүшк силсиләси?
Ким көрмүшдүр дилбәр, уча сәрв башында күн чешмәси?

Јана-јана ашиг дејәр: һалга кими әјди бели—
Гызыл һалга үстүндәки гыврым-гыврым гара тели.

Лә'лин ганлы гәлби кими дәли көнлүм дөндү гана,
Әгиг кими додаглары ишвә сатды јенә мана.

О сәнубәр гамәтини, ај үзүнү көзүм көрчәк,
Мән ај кими суја дүшдүм, ода кирдим сәнубәр тәк.

Чијәримин ганы илә бәсләмишәм көзәл јары,
Ичсин үрәк ганымы гој шәкәр кими додаглары.

44

Алынмамыш кечәнин башындан ајын тачы,
Сағи, меј вер, кеф чәкәк, мејдир гәлбин әлачы.

Өртүјүнү көтүрсүн, ојнасын шән көзәлләр,
Чалгычылар охусун мөһәббәтдән гәзәлләр.

Ногл алсынлар јарымын шәкәр додагларындан,
Охунсун јени гәзәл биз шәраб ичән заман.

Тутулсун чадрасындан, тутулсун телләриндән,
Ашыглар мәчлисиңә енсин зөһрә јериндән.

Чалсынлар мин шөвглә һај-һарај салан дәфи,
Гамашдырсын көзләри онун парлаг сәдәфи.

Јүксәлсин доғгуз көзлү јангылы нејин сәси,
Он бармагла чалынсын, ешидилсин наләси...

Көз јумараг дүнјанын јахшысына, писинә,
Ичин, мүзәффәр шаһын өвчүнүн хәтрәсинә.

Онун өвчијлә дашдан көјәрир јасәмәнләр,
Онун өвчү гылынчла тутар судан Сәмәндәр.

Һәмләсини јүз Дара ордусу тәк санырлар,
Јүз Искәндәр сәддиңә бәрәбәр вәғфләри вар.

45

Сәһәрин күләјими өпүр јасәмәнләри?
Јохса Иса дәмими кәзир көј чәмәнләри?

Нафә, ја мүшк әтрими бу кәлән?.. Јох, һеч бири!
Бу анчаг мәним одлу аһларымын әсәри.

Торпағын гәфәсиндә гушлар өтүшүр јенә,
Көзәл бағлар бүрүнмүш нәстәрәнин әтринә.

Сүсәнин агзындадыр сәбәһин дөшү һәлә,
Она көрә агзындан сүд ији кәлир белә.

Сүсәнин он дили вар, һеч данышмајыр анчаг,
Билир өмрү гысадыр, нә үчүн данышачаг?

Оиун эгиг рэнкиндэ сэрхош бир гылынчы вар,
Чүнки о жэмнелидир, орда догулмуш, јашар.

Рум алан жэмнелинин горхусундан фэлэклэр—
Гыврым-гыврым бурулмуш нэбэш телинэ бэнээр.

Дүшмөн милчэк ганадлы учар, сэрт гылынчындан—
Горунмагчүн нөрүмчэк пэрдэси гурур нэр ан.

Чүнки дүшмөн арваддыр, чэкир үзүнэ пэрдэ,
Гадынлар отуарлар даим өртүлү јердэ.

Кизлэдир көлкөсини күнөш горхараг ондан,
Чүнки эслэн гылынчдыр, раһиндэдир о, галхан.

46

Гапды севки дашымы ојун илэ асман,
Чырағымы сөндүрдү фэлэк шамы, эл'аман!

Алты гапылы јердөн чыха билмэрэм, чүнки—
Багламышдыр шам кими ајағымы нэфтхан.

Јарын додағындадыр Исанын чан дэрманы,
Шам кими әријирэм гөминин аловундан.

Сөһөрин шамы кими гүтб тутгун вэ сабит,
Долашыр сәјјарэлэр башына заман-заман.

Шам кими дирилиб мән ајагда дуррам, чүнки—
Бу сөзлэри динлөјөн бир шаһдыр саһибгаран.

Чыхды Балыг бүрчүндөн аловлу нур чешмәси,
Сәфирдән сүфрә салды ај үзүнә асман.

Дадмыш өмрүндә ешги лалә вә шам мәним тәк,
Биринин багы јаныг, бириндән чыхыр думан.

Бағ үнсијјәт мәчлис, күл, бүлбүл, меј ајагдыр,
Гызыл рәнкли лалә шам, нәркиз—ногула гәнддан.

47

Јар, көзләрин ганымы ичсә дә, дејирәм мән:
Јарәб, сән өзүн сахла о көзлэри нәзәрдән.

Ағзын јарым динара охшајыр, еј көзәл јар,
Мин көнүл алсан, јенә әскилмәз јарым динар!

Сәнин назыны чәкмәк ағырдыр мән јазыға,
Көнлүм хәрвар назындан батыр палчыға, зыға.

Јанылдым, көнүл нәдир әсиркәјим чанандан,
Севкилимин јолунда кечәрәм ширин чандан.

Күл үзүнү көрүнчә дилим дејир гәрарсыз:
О верир севинчими, шад олмарам мән јарсыз.

Гара телли көзәлим, гулам о телләрә мән,
Мин јазығын наләси кәлир нәр бир телиндән.

48

Бәдәним ешгинлә әл чәкди чандан,
Чан да үмидини кәсди чаһандан.

Дедин әсиркәрәм сәндән көлкәми,
Көлкәсиз галармы бу торпаг бир ан?!

Сән мәни көзүндән салдынсә, анчаг—
Шаһын кәрәминдән олдум камиран.

Гызыл Арслан шаһын әли, үрәји—
Гојмады нә мә'дән, нә дә бир үмман.

Бир аддым атынча јерин үзүндә—
Галмады фитнәдән, фәсаддан нишан.

Гүввәтлә бағлады Өкүз бүрчүнү,
Алды Гөвс бүрчүнүн әлиндән кәман.

49

Сәрв бојлу, ај габаглы, булуд сачлы, инчә дилбәр,
Додағы лә'л, диши инчи, күл јанаглы, зүлфү әнбәр.

Уд гохулу сачларыны дүјүн-дүјүн көрүнчә мән—
Дедим дүјүн-дүјүн олар даима уд көзәлликдән.

Севкисинин һалгасындан гуртармагчүн чәкдим кәдәр,
Вүчудум бир ипә дөндү, бојум олду әјри чәнбәр.

Женә көзүм, көңлүм сәнин һавәсиндән, көзәл сәнәм,—
Синәмдәки оддан гуру, чиҗәримин ганындан нәм.

Чүнки гәдрин доггуз фәләк, сәккиз чәһнәт гәдәр жүксәк,
Алты чәһәт, једди өлкә ола билмәз кәрәмин тәк.

50

Додагыны шәкәрчин баглајан һазәнинләр,
Сачарлар сәһәр кими күлүшләриндән шәкәр.

Бир ал гәдәһ уғрунда сәһәрин сирдашлары,
Багламыш бу мүдәввәр фәләјә чох дашлары.

Һаванын ја'чучуну дәф еләмәкчүн һәр ан,
Јаш ода сәдд чәкмиш јер әһли гуру судан.

Әдаләтли шаһ үчүн гурбан кәсилсин дејә,
Чәрх өкүзү бәсләнир, вериләчәк һәдјијә.

51

Нә дөзүрәм һичрана, нә говушур мәнә јар,
Диләјим баша кәлсә, мәним нә кәдәрим вар?

Бир удум шәраб кими гаңымы төксә чанан,—
Өләрәм гаршысында онун торпагы начар.

Чан гохусу вермәјән бир додаг тапылмаз һеч,
Чананын һичриндән чан кәлиб додагда дулар.

О дөјүш мејданында бир чан алан әждаһа,
Атәшли ғылынчыдыр һүнәр кәичинә ачар.

Дүшмәнин богазына дөрд пәрли оху кирсә,
Учар дүшмәнин руһу, ох дәлијиндән гачар.

Ики сәф арасында мүһүм иши көрүнсә,
Алмаз кими ғылынчы һүнәрләр едәр ашкар.

Икидләрин ганындан, кәклик ајагы кими,
Өлүм гушу Симүргүн ағ диндији ғызарар.

Фәләк китабханасы данышыр инди ондан,
Рүстәмин дастаныны атыб бир күнчә әттар.

52

МӘДЬ

Һагг јаратмамыш, санки сәни торпагдан, судан,
Фәзиләтдә, ағылда мүкәммәл бир адамсан.

Тәб'ин су, сөзүн инчи, үзүн нур, дилин шәкәр,
Рәһмәтдән, шәфәггәтдән, исмәтдән јаранмысан.

Гулларынын низәси андырыр гамышлығы,
Јер, көј бирләшир сәнин гошунунун тозундан.

Јарамаз дүшмәнләри мәһв етмәк истәјиркән,
Гәза бир ғылынч олур әлиндә, гәдәр пејкан.

Көрчәк јағыш јеринә јағдырыр тәбәрзин, ох,
Гулларындан шүбһәјә дүшдү јағышлы нејсан.

Басыб кәлдин дүшмәнә, чыхды бу дәм елә бил—
Дүрр судан, мүшк нафәдән, ишыглы ај булуддан.

53

Исанын анасы олдуғумчүн мән—
Өвладсыз фәләкдир гәлбимә дүшмән.

Мән дә зәмакәјә һәрифәм инди,
Онун да кәдәри гәлбимә енди.

Мөһнәтдән инсаны мөһнәт горујар,
Дәмирдән ајнаны дәмир гајылар.

Азугә вермәсә фәләјин шамы,—
Чатар шам тәк мәнә гәлб еһтишамы,

Ше'рим зәманәни бәзәјән инчи,
Одур ки, көилүмүн артыр севинчи.

Тәб'инин сапаны атды нишанә,
Сөз дашым јетишди та көһкәшанә.

Бир сыра аиламаз азғынлар да вар,—
Гоһума ејбдир, мәһәлләјчүн ар.

Онларын сәсиндән гулаглар дәнкдир,
Анчаг ки, дәрмансыз бош бир һәвәнкдир.

Билимәз сәрхошдур, аҗыгдыр онлар,
Нә гадындыр, нә дә кишилиҗи вар.

Ики дилли гаҗчы олмушлар мәнә,—
Еҗбими көрмәҗә тәк көзлү иҗнә.

Узундур дилләри шам кими керчәк,
Лакин дедикләри мәһнадан пәлтәк.

54

НӘСИНҖӘТ

Җенә үз дөндәриб чаһандан вәфа,
Бир нишан галмаҗыб вәфадан әсла.

Җер одлу күлхандыр, көҗ һамам тағы,
Сәнсә бир чүнүбсән, севдиҗин һава.

Җүҗүр, кеч бурадан, ағыллы инсан—
Һамамда, күлханда тикәрми җува?

Өлүмү һәҗатдан хош бил, гарғы ол,
Дириҗкән гәнд верир, өлүҗкән нәва.

Илан җатагдадыр, җатма, галх, оҗан,
Шир кәсиб үстүнү, ишрәтә уҗма.

Әлиһә алмышдыр фәләк чырағы,
Өмрүнүн варыны совурур суҗа.

Сөндүр бу чырағы сәһәр аһыҗла,
Тамаһкар оғруҗа мал вермә әсла.

РУБАЙЛӘР

55

Дөвран сәни көндәрди, нә хүррәм кәлдин,
Еҗ һури мәләк, сән мәнә һәмдәм кәлдин.
Җеч фикримә кәлмәзди сәни көррәм мән,
Һардан җел әсиб, дәрдимә мәлһәм кәлдин.

56

Көрдүн ки, көзүм дүнән нечә ган төкдү,
Бүллүр чама о бадәни әлван төкдү.
Җанла ганы истәрди җусун, бир бах сән,
Җан үстә ганы көр нечә асан төкдү.

57

Еҗ гоҗну сәмән, еҗ үзү тәр күлдән тәр,
Һәр кәлмәси ширин, кәләмы бал, шәккәр.
Һәрчәнд унутдун мәни сән бирҗоллуг,
Өмрүн-күнүн олсун даһа хош, еҗ дилбәр.

58

Фәрман верән олдун, сәнә бәхт олмуш җар,
Сәндә нә кәрәм, бу күн нә бир инсаф вар.
Бир күн ки, җатар бәхт көзүн аләмдә,
Һәр тутдугун ишдән нечә етмәссән ар?

59

Куҗиндә җанан көнлүмә туфан дүшдү,
Аҗрылдым үзүндән, араҗа ган дүшдү.
Бир күн белә бир күн көрәрәм, билмәздин,
Дәрдинлә сәнин өмрүмә талан дүшдү.

60

Көнлүм ки, даима ишрәт севәрди,
Көзүм ки, үзүнә сәчдә едәрди,
Одлу пәрванәҗлә, сулу пейманә—
Еҗләмиш онлары, аҗрылыг дәрди.

61

Сағи ки, төкәрди бадә миһнадан,
Мүтриб ки, инчиләр сачарды һәр ан.
Бири ган аланды, бири тәбибди,
Бу, нәбзи җохларды, о төкәрди ган.

Фирузе көй кими үзүк гашым вар,
 Жәһарли атымдыр мәним рузикар.
 Ше'римин, нәсримин сүнбүлләриндә
 Миниләрлә Хагани башаг топлајар.

Исфahan әһлинин дүз өлмаз әнди,
 Көрмәзсән иш вахты онларда чәнди.
 Иса дәмли Мүчир, ујма бу халга,
 Олмуш чүнки Дәччал онлара Мәһди.

Еј кечә, нејләјим аллаһ үчүн, мән?
 Дарыхдым тәкликдән, кимсәсизликдән,
 Өмрүм олсан белә, ачыл, еј сәһәр!
 Гаранлыг пәрдәләр чәкилсин көдән.

Еј сачы сәһәри тутан күләндам,
 Күн үзүн мин күнү ејләјиб ахшам.
 Нарам ганыммызы санырсан һалал,
 Өз һалал вәслини едирсән һарам.

Дедим көмәк аллам мән Исфahanда,
 Инсаф мәдәнинин лә'ли вар онда.
 Нә билим Исфahan әһли кор имиш,
 Сүрмәси вар икән белә чahanда.

Кујиндә гәмә дөзмәјимә фәрман вар,
 Ағлар бу көзүмдә һәр кечә туфан вар.
 Гәлбим јашадыр дәрдләрини дәрмансыз,
 Дөзмәк кәрәк, һәр гәдр бәдәндә чан вар.

Көңлүм бахараг, көрдү јарын зүлфүнү хәм,
 Аддымлада, тутду һәлгәсиндән мөһкәм.
 Бичарә көз ачды, бир дә бахды, көрдү,
 Һәр һәлгәси зүлфүн гапыдыр, һасили гәм.

Истәрсә дә, еј көнүл, төкә ганыны јар,
 Чашма јолуну, ағылла ејлә рәфтар.
 Батиндә ган ағласан да, заһирдә хош ол..
 Күл! Бил ки, бу күлмәјинлә дүшмән ағлар.

Кујиндә јанар синәмлә мәскән салдым,
 Бәдхәһ еләди, һүснүнә һәсрәт галдым.
 Галмаг бу күнә хәјалыма кәлмәз иди,
 Чәкдим кечәләр гәм, бу күнә алчалдым.

Еј һаггы, мүрүввәти, сәханы унудан!
 Бәхтин кәтириб, бу күн сәниндир фәрман.
 Сәндән ки, сабаһ сәадәт үз дөндәрәчәк,—
 Писликләрә јахшылыг, де, кимдән умасан?!

Шад ол, үрәјим, кәлир узаг јолдан јар,
 Пишвазына чых, гој сәнә олсун дилдар.
 Еј сәбр, онун гәминдә күсдүн, кетдин,
 Инди кери дән ки, јар да јолдан гајыдар.

Бир күн јара сөјләдим ки, еј шәһдү шәкәр!
 Дишләрдим о бал ләбини, лүтф етсән әкәр.
 Диш басды о мәрчан кими тәр ләбләринә,
 Јә'ни ки, ләбим сәнин, сәниндир дишлар.

Шад ејләмәдин көнлүмү вәслинлә бир ан,
Һәр арзумун әксинә олурсан, чанан!
Көзләр тутулуб гәминдә, бағрым јанды,
Чаным да кедир, инди нәдир бәс фәрман?!

75

Бу дөврлә мин гәмә кирифтарыг биз,
Гәм-һәмләмимиз, гәмә һавадарыг биз.
Өмрүн еви адланан чаһан кујиндә—
Гәмлә гапыбир, кәдәрлә һәмдиварыг биз.

76

Чүн сәрв азад көлкәсини салды суја,
Күл ачды, онун әкси дәхи далды суја.
Су олду баһар ешги илә диванә,
Зәңчир олараг күләк ганад чалды суја.

77

Күл суби чағы јелә саташды, солду,
Көнлүндәкини сәбаја ачды, солду.
Көр өмр нечә дөнүкдүр, он күндә о күл—
Көјәрди вә гөнчәләнди, ачды, солду.

78

Ахды үзүмә дүнән кечә көздән ган,
Төкдү гәдәһимә гырызы меһ чанан.
Истәрди јусун ганы көзүмдән ганла,
Амма бу бәһанә илә гатды гана ган!

79

Асудә ол, еј көнүл, јәгин јар кәләчәк,
Бир дост кими ишләринә сәһман верәчәк.
Варса арамызда бир гәдәр инди губар,—
Гәм чәкмә, кәләркән о губары силәчәк.

80

Еј мүфтәчә бу көнлүмү чәнкинә салан!
Јүз нөв' әлиндән чаныма чатды зијан.

Салмыш араја гәмин елә инчиклик,—
Анчаг әчәл илә галхачагдыр арадан!

81

Көрдү о көзәл сәнәм мәни һалы јаман,
Рәнким саралыр үрәк гәминдән һәр ан.
Гәнди гојараг додағына верди мәнә,
Күлгәнди үрәк дәрдинә билди дәрман.

82

Бүлбүл көзү ган долу баға кәлди сәһәр,
Бағрындакы дәрд иди дилиндә әзбәр.
Күл, нәләсинә пәрдә далындан чыхды,
Күлдү, деди: Күл ки, етдијин нәлә јетәр!

83

Көнлүм ки, бүтүн или чамалын истәр,
Чатдыгда әли сәнә, вусалын истәр.
Кәлмишсә бу јол көнүл әкәр хидмәтинә,
Үзр илә апармаға хәјалын истәр!

XII əsr məşhür Azərbaycan şairəsidir. XI əsrin axırlarında Kəncədə doğulduğu ehtimal olunur. Həyatı və yaradıcılığı barədə gədim təzkiyələrdə gysaca mə'lumat və əsərlərindən nümunələr varдыр.

XIII—XIV əsrlərə aid çünk və təzkiyələrdə iki yüzə yaxın rubaici və bir neçə başqa lirik şe'ri saxlanmışдыр. Rubailəri dükəvi məhiyyəti, humanizmi, nikbinliyi ilə seçilir. Yaradıcılığында məhəbbət lirikası əsas yer tutur.

РУБАИЛƏР

1

Бир дилənчи мənə əл ачса əкəр,
Бағышларам она зəр, зибə, кəвһəр.
Кəнчəнин икi мин хəтиб оғлуну—
Бир јохсул бəбəјə кəнлүм бəхш едəр.

2

Сүнбүл лəлəзəрə олəрмы мəһман?
Јарашармы кəзəл күлшəнə тикан?
Үзүнүн ки, гəшəнк бир рəнки варды,—
Нəјинə кəрəкдир бу сағгал, оғлан?

3

Киши ол, əкəр сən гəдин дəјилсən,
Бир ан охшамəзсən бəшымы нəдən?
Зəр верəр бусəмə дүнјə шəһлəры,
Зəрсиз дə бир бусə алмəзсən мəндən?

Һəр икi дүнјанын кəрими сəнсən,
Гəчəјə, чəвəнə кəмəк едəнсən!
Сəнин рəһмəтинə əминик, аллаһ,
Кəнлүмүз шад олур сəнин фəјзиндən.

5

Мəни кам алмəғə гəјмəды заман,
Күчү чəтəн гəдəр елəди диван.
Дəјəсən əһд етмиш, долəндычə һеј—
Мəни дə өзүлə һəрлəтсин дəвран.

6

Хитмəтдən говулмуш бир кəсдир үрəк,
Адын-сəнин јохса, һəјəтдən əл чəк.
Бу дүнјə елə бир кəрвəнсəрəдыр—
Ки, гəрə пула дə дəјмəзмиш, кəрчəк.

7

Гəлбинə ешгдən сөз јазан бир кəс,
Бир лəһзə өмрүнə пуч дəјə билмəз.
Бир һəмдəм арадыг, өмрүмүз боју—
Бизə һəмдəм олду јаныг бир нəфəс.

8

Ешгин мəнбəринə чыхан күндən биз—
Ешгдən бəшғə сөз билмəдик һəркиз.
Бизим бу мəнзилə ајаг гəјмəсын—
Ешг илə јанмəјан, буз кими һиссиз.

9

Ашиглəр евинин дəрвəзəsi, бил,
Олмуш чохдан бəри бизим бу мəнзил.
Мəһсулумуз гəмдир, биһушуг мұдəм,
Шадлыг бу ханəнин гəнəғы дəјил.

10

Өзкəдən һеч заман кəзлəмə кəмəк,
Гуру будаг кəлкə салмəз, еј үрəк!

Гәнаәт әзизләр, тамаһ хар едәр,
Аз олан шејләрә гәнаәт кәрәк.

11

Башга мә'дәндәндир ешгин көвһәри,
Сечмишләр ашигләр бир өзкә јери.
Ешг дәни јејән гушун јувасы—
Бир јердир бу ики дүнјадан гејри.

12

Бир гәлп пулу биздән алмырлар, инан!
Сүпүрәр һамыны әчәл дүнјадан.
Хәрабатдан чыхыб деди бир гоча:
«Шад јаша, торпагда чох јатачагсан».

13

Дад үрәк әлиндән, дад ешг әлиндән!
Чохлары тәк дүшдүм бу мөһнәтә мән.
Үрәкдир сәбәби бу аһ-зарын,
Дад үрәк әлиндән, дад ешг әлиндән!

14

Еј үрәк! Өмрүнү вермисән бада,
Күлүб јетмәмисән кама, мурада.
Кимсә јетишмәди дадыма, һејһат!
Мән сәнин әлиндән кәлдим фәрјада.

15

Гәминдән үрәклә галмады һәвәс,
Чаванлыг шөвгү дә кечәчәк әбәс.
Ешгин бир өлүмдүр, галмышдыр јалныз—
Јашамаг адына бир гуру нәфәс.

16

Халгын башында кәр олсан да бир тач,
Ағладар сәни дә бир күн еһтијач.
Халгын дәрдинә гал, она һәмдәм ол,
Сән о күндән горх ки, олсан мөһтач.

17

Бу дүнја бир гызыл кузәјә бәнзәр,
Сују каһ шириндир, каһ да ки, зәһәр.
Чох да өјүмә ки, узундур өмрүн,
Әчәл көһләниндә һазырдыр јәһәр.

18

Һавада, сәһрада олан тоз, торпаг—
Кејғубад, Фиридун торпағыдыр, бах!
Фәләјин тәкнәси дејил бу дүнја,
О бир ган тештидир, ган тасы анчаг.

19

Гоча, бир кушәдә әлиндә бадә,
Ичиб ағлајырды, кәлирди дадә:
—Төвбәни ким позду, јарәб, мәнәмсә,—
Бары сән рәһмини поэма дүнјада!

20

Гызыл деди: «Мәнәм һәр күнә кәрәк,
Дуз кими мөһтачдыр мәнә һәр хөрәк.
Мәни өлү кими басдырмајын сиз,
Һәјат үчүн мәнәм ән јахын көмәк».

21

Нәмли көзләримдән ахан киләләр—
Хәнчәрдән дахлајан ал гана бәнзәр.
Гәлбим кабаб олмуш, төкүр ганлы су,
Кабабдан ганлы су сүзүлмәз мәкәр?!
22

22

Һүнәрин сәфасы ачыдыр мүдам,
Одур, һүнәр сују ичмир бир адам.
Алчаг адамларын чәһаләт оду
Һүнәри күләјә вермишдир тамам.

Мән ки, чөлдө битән бир отам, еј маһ,
Нә сујум вар мәним, нә тәлҗим, аһ!..
Нәсінһәт әбәсдир, ғызыл тешт ичрә—
Кәсилмиш бир башын нә хејри, ејваһ!

24

Бој-бухуну, чијни нөгсанлыдан дад,
Намәрд кишиләрдән јахшыдыр арвад.
Бивәфа достлардан дүшмән јахшыдыр,
Е'тибарсыз досту јадындан чыхарт.

25

Шам башындан јанар, көз јашы төкәр,
Кәлдији гапыдан о чыхыб кедәр.
Башынла өјүмә, шамә диггәт ет,
Башдан ајағачан јанар, әријәр.

26

Нәдән сәни белә јандырдылар, шам,
Јолдан чыхартдылар бурда бир ахшам?
Сән өзүн дилә кәл, нејләсин, әкәр—
Јаранмышса анчаг јанмагчүн адам?!

27

Олурса Мисир, Рум, Чин сәнин, анчаг—
Бил ки, бүтүн дүңја сәнин олачаг.
Кефини көк сахла, чүнки сон гисмәт
Он аршын кәфәндир, үч аршын торпаг!

28

Гәминин ешгилә чаһана кәлдим,
Чанымы ешгинә гурбана кәлдим.
Бу көндүм гәминин мөканыдыр, јар!
Гәмини чәкдикчә мән чана кәлдим.

29

Хәрабатдан чыхан бир ај учалды,
Фәләјин дамында бир чадыр салды.

Ғәфләтән учалды һатифдән бир сәс:
«Бу дүңја бир саман чөпүнә дәјмәз!»

30

Көнүлсүз Хәрабат ичрә сән кәлмә,
Дәрвишлик рәмзини билмәсән, кәлмә!
Башындан кечәнин јолудур бу јол,
Бу јолда чан гурбан вермәсән, кәлмә!

31

Хәрабат—јеридир икид әрләрин,
Бурда јери јохдур бәдкөһәрләрин,
Һәрмәтлә гәдәм гој бу јола, чүнки—
Бура јери дејил һијләкәрләрин.

32

Сән еј ишвәсијлә көзәл көрүнән,
Әјләш, ачыгланма, әл чәк фитнәдән.
Әјридир вә'дин дә гашларын кими,
Әјсән дә бу чамы, кәл дағытма сән!

33

Көзләримдән ган-јаш ахытдым дүнән,
Көјләрә совурдум торпаглары мән.
Кимин дуасыдыр, билмирәм, еј дост,
Ки, өлмәдим сәнин дәрја гәминдән.

34

Иғбал кәлиб бу күн кашанәмизә,
Дүңја дејир инди: бир гулам сизә,
Дөвләт ки, ағыллы ахтарар даим,—
Инди көмәкчидир тәлҗимизә.

35

Ғадыны кишијә бағлајар кәбин,
Кәбинә гол гојур шәриәт, ајин.
Мәнимсә кәбиним бир рубандир,
Вармы бу кәбинә јол верән бир дин?

Дашда од олсан да, еј саги, әкәр,
Бир күн әчәл сују сәни сөндүрәр.
Бу дүнја торпагдыр, мүтрүб, гәзәл де,
Саги, нәфәс јелдир, бадә вер, јетәр!

37

Хошдур бүтпәрәстлик сән бир бүт олсан,
Хошдур мәстлик версән шәраб чамындан.
Елә јох олдум ки, ешгиндә сәнин,
Бу јохлуг варлыгдан јахшыдыр, инан.

38

Үрәјим долудур ешгинлә, нә гәм!
Бир сөзлә бу һалы дејә билмәрәм.
Сыхылыр үрәјим, јох тагәт, саги,
Биһушлуг даһа хош дејилми бу дәм?

39

Гәмлә дост еләди чамалын мәни,
Ғызыл тәк саралтды хәялын мәни.
Шәрабы сәнинлә ичәрәм анчаг,
Әбәди мәст едәр вүсәлын мәни.

40

Чамалын иур сачыр бизә бигәрар,
Һара кетсәм, гәлбим сәнә чан атар.
Кәнизин әлиндән ал ич бадәни,
Гәлбимдә һәр заман сәнин әтрин вар.

41

Әлимдә гәдәһлә сәнин күчәндән—
Һәр кечә, севкилим, сәрхош кечдим мән.
Ешги шәраб кими төкдүм гәдәһә,
Һуша кетдим, сынды дүшүб әлимдән.

42

Көзәл, бах, бир мәнәм, бир сән, нә хош һал!
Нуш едәк шәрабы, чошсун гој әһвал!

Еј каш, зүлфүн тәки узансын кечә,
Сүбһүн ачарыны сән гујуја сал!

43

Дур чәнки диндирәк, бир үлфәт гатаг,
Шәраб ичәк, утанчаглыгы атаг.
Һижлә шишәсини чалыб дашлара,
Чанамазы бир чам шәраба сатаг.

44

Дедим: мәсләһәт вер бизә, еј үрәк!
Ширин мејдән, јохса ачыдан ичәк?
Деди: ачыдан ич, ахы Ширинә—
Сән вургун дејилсән бизим Фәрһад тәк.

45

Дојунча меј ичән долашар чылпаг,
Кечинәр дүнјада бир дәлисајаг.
Әф'и дүшмәнләрим кор олсун дејә,—
Бу јагут шәрабы ичирәм анчаг.

46

Лаләни сүсләмәк вахтыдыр тамам,
Күл үстә, еј хачә, кәл галдыраг чам,
Дәфтәри сатараг, шәраб нуш едәк,
Кәлиб мәдрәсәдә гураг интизам.

47

Мејханә өнүндә хумар көзләрин—
Дүн мүждә верирди ашигә мин-мин.
Зүлфунә фәрман вер, ағыр зәнчирдән—
Гуртарсын чаныны бу диванәнин!

48

Гатыры сатмагчүн төвләјә кирдин,
Ғызыл тапмаг үчүн ону итирдин.
Сат, јенә о пулу сәрф ег мәчлисә,
Ичәк, та демәјәк, зәрәр кәтирдин.

Әлимдә гызыл пул, гызыл тәк үзүм,
Хәрабата кирдим чүр'әтлә өзүм.
Хәрабат шакирди говлады мәни,
Сөjlәжин, бу хала мән нечә дөзүм?

50

Сәнә чан верирәм күл додагымдан,
Гара зүлflәримдән, шух јанағымдан.
Мәст, ајыг, ја хумар рәгс еләјирәм,
Чәнк чалырам сәнин гаршында һәр аң.

51

Мән тикансыз, бир әтирли күләм,
Гәмләрини чәкән шејда бүлбүләм.
Шаһларын голунда отуран ғырғы—
Дүшмүшдүр торуна, ејләмә ситәм!

52

Ајла Зөһрә кими үзүнлә көзүн,
Јусифлә гују тәк халынла үзүн;
Сән бугдајы, мәнсә самантәк сары,
Самансыз бугда һеч көрдүним бир күн?

53

Зүлфун чамалына бир јарашыгдыр,
Хәрабат әһлине нурдур, ишыгдыр.
Еј Шәрг күнәшинин нуру, хош кәлдин!
Көзәлләр шаһына гапы ачыгдыр.

54

Бир бусә вер мәнә гәнд ләбләриндән,
Бир јох, ики, үч, дөрд, бешини вер сәң.
Алты, једди, сәккиз догузуну вер,
Сонра он бусәни лүтф ејлә бирдән.

55

О мим ләбиндәдир бу додагларым,
О күмүш гојнундур күллү баһарым...

Ики ајры чанд бир үрәјик биз,
Билирәм гәдрини, наدير мирварым!

56

Мәни додағынла сатын ал, чанан!
Мәккә гапысына апар, ет гурбан.
Күнаһым вар исә, гој зиндан олсун—
Мәнтәк күнаһкара чаһи-зәнәхдан.

57

Мәни севиришисән доғрудан, еј јар!
Гојмурсан көзүндән бирчә аң, еј јар!
Зарафат ејләјиб бир јалан дедим,
Нә јакшы ону да дүјмусан, еј јар!

58

Башымы јолунда гурбан да версәм,
Ешгиндән бу көнүл ајрылмаз бир дәм,
Бир күн көрәчәксән, ки сәнин, сәнин,
Сәнин ајағына дүшүб өлмүшәм.

59

Көзәл, зәнәхданын зиндандыр мәнә,
Чамалын Кәбәтәк мәкандыр мәнә,
О кафир зүлфүнүн ғыврымлары, јар,
Чохдандыр мајеји-имандыр мәнә...

60

Јарын дамарыны чәртәндә, аман,
Диггәт ет, инчитмә, сән еј ганалан!
Голуна вурдугун һәр бир нештәрин—
Учу үрәјимә санчылыр, инан!

61

Гәлбим јаралыдыр, рәһм елә, еј јар,
Галмады көндүмдә бир сәбрү гәрар.
Бир аңлыг вәсл үчүн тәсәлли вер ки,—
Нә башга бир арзүм, нә үмидим вар.

Ачыгланма, деди, еј јар, бу кечә,
Динлә нәсінәти, дилдар, бу кечә!
Ачарам гојнуму сәнә сәбр елә,
Кәл гисас ахтарма, зинһар, бу кечә!

63

Јар олду көнлүмә бу кечә дилбәр,
Јалгыз кечәләрдән һалым бир төһәр;
Әчәлим олсан да, кетмә, еј кечә!
Сәадәт олсан да кәлмә, еј сәһәр!

64

Өмрүн бу дүнјада әбәди олсун,
Көңлүн сәадәтлә, шадлығыла долсун.
Сәнин истәјинә ујмајан башлар—
Сүрәһи башы тәк бәдәнсиз галсын.

65

Сачларын әтрафа хош әтир сачар,
Сәһәр јели ону вуруб дағыдар.
Голуну бојнумда көрсә бир заһид,—
Һеч ола биләрми, о бир дә диндар?!

66

Де, һардан кәлирсән, еј раһәти-чан,
Көзләримин нуру, севкили чанан?
Сәнинлә меј ичим, дедим, бу сәһәр,
Еј сәһәр мунисим, кәл, кәл, һардасан?!

67

Бу вусал кечәси, амандыр, јатма!
Мурада јетмәјә замандыр, јатма!
Хумар көзләрини гапама, еј јар!
Бу, әлә дүшмәјән бир андыр, јатма!

Һәлә меј вар икән, еј никар, јатма,
Бусәсиз галарса додағлар, јатма!
Кечә гаранлыгдыр, бадәләр ајдын—
Хәлвәт бир кушәдир, меј дә вар, јатма.

69

О күл додағларын сәпәндә шәкәр,
Чан гушу гәфәсдә чырпынар, титрәр.
Кәл күнаһ ишләјәк бал додағында,
Кәфәрсән, бу иши рәдд етсән әкәр.

70

Сәндә раһатланыр бүтүн јаранан,
Јох, мә'шуг демирәм, сән бир мә'будсан!
Гәзәлдә хәттү хал адыны чәксәм,
Бәһанәдир, гәсдим тәк сәнсән, инан!

71

Дедим: «Бир кәл», деди: «Һара дејирсән?»
Дедим: «Гучағыма», сөјләди: «Әһсән».
Дедим: «Кәл меј ичәк». Деди: «Икминиз»,
Кечмәк олармы һеч белә дилбәрдән?..

72

Кәл сых додағыны додағыма, јар,
Өлмүшәм, кәл мәни һәјата гајтар.
Нејләсән, аман ки, хәбәр тутмарам
Олмушам гојнунда хумардан хумар.

73

О күнәш үзлүә олумму һејран,
Јохса кам алыммы гара сачлардан?
Ләтифдир, көзәлдир бүтүн һәр јери,
Һарасы, нәји вар—вурулмајасан?!

Еј дост, о гэмзэндир белә чан алан,
Сачларын тәр-тәэ, гашларын каман.
О чәмән сәрвинә сәчдә ғыланлар
Дад едәр о уча бојундан, аман!

75

Күл деди: «Көзүмү ачмамыш һәлә,
Сәәдәт бағындан дәрмәмиш килә,
Күлаб чәкмәк үчүн дәрдиләр мәни,
Көрүм о әлләр дә кәсилсин белә!»

76

Сәнә һәсәд едир јасәмән, көзәл!
Еј назы мин фитнә ејләјән көзәл!
Јолунун үстүндә бир чешмә көрдүм—
Ки, сују ахмада көзүмдән, көзәл!

77

Шаһлар севинчинә хәбәрсән, еј күл!
Бүлбүлә илһамсан, һүнәрсән, еј күл!
Бу ләтиф һүсүнлә горхурам ки, сән—
Сәрхош ајаглара дүшәрсән, еј күл!

78

Тохунма көнлүнә бичарә күлүн,
Иңитмә гәлбини аварә күлүн.
Сәбанын ешгијлә олмушдур, еј дост,—
О ганлы көјнәји сәдпарә күлүн.

79

Күл јола бахырды, рәнки солмушду,
Бүлбүлүн ешгијлә көзү долмушду.
Бајар бәзәндији јашыл палтары—
Инди парчалајыб дәли олмушду.

Бағ алышыб јанды гырмызы күлдән,
Бир күл көјнәјидир өмрүмүз һәмән;
Әчәлин күләји јыртмамыш ону,
Күл илә бадәни бурахма әлдән.

81

Күл деди: «Бир сәрв гәмәтли әкәр—
Олса, көзәл бағы бир чәннәт ејләр»
Мех тәһә вурду ки: «Гоншун тикандыр—
Гоншудур чиркинлә даим көзәлләр».

82

Еј рәнкли шәфтәли күлүтәк олан,
Додағынын әтри дәрлләрә дәрман!
Чәнәнин алтында бир бағча көрдүм,
Шәфтәли истәрәм мән о бағчадан.

83

Мән, еј Хәтибоғлу, сәнә гурбанам,
Инан гәбрә гәдәр сәнә һајанам.
Өлмәјә һазырдыр јолунда чоху,
Мәнсә истәјирәм од тутуб јанам.

84

Јетмәзми, гәрибә вердин ишкәнчә,
Чәфанын һүдуду олмазми, сәнчә?!
Демишдин: Кәнчәдә камә јетәрсән,
Инди бу мән, бу сән, бах, бу да Кәнчә!..

85

Күмүш бәхш едәрәм һатәмтәк һәр ан,
Һәдијјә верәрәм Чини дә, чанан!
Сәрхошкән ики мин Хәтибоғлуну—
Верәрәм бир ширин нәғмәјә гурбан.

86

Һеч дојмазсан, оғлан, додағымдан сән,
Сонра бу пајы да мәнән көрмәзсән.

Мән сәнин хәстәнәм, еј Хәтибоғлу,
Нәдән бу дәрдимә дәрман вермәэсэн?!
87

Еј көзәл, әлиндән тутдугум заман,
Сәәләт мүлкүдүр елә бил чаһан.
Кәл, еј Хәтибоғлу, бу вүсала сән
Бир ше'р сөјлә ки, раһәт олсун чан.

88

Сәнә чох јарашыр бу хош ләтафәт,
Кәл әјләш, еј һурисифәт!
Кәнчә Хәтибинин худпәсәнд оғлу,
Кәл, бу заһидликдән бары төвбә ет!

89

Шәһәр тамашана чыхыбдыр, оғлан,
Зүлмүндән горхараг бахыр узагдан.
Һәр палтары бир ил кејиб јыртанлар,—
Ешгиндән бир күндә дағыдыр, инан!

90

Галх, еј икиүзлү, ишвәкар оғлан,
Бүтүн әмәлләри фитнәкар оғлан!
Вердијин вә'дини үзүм сују төк—
Гәдәһдән төкмә сән, ејлә ар, оғлан!

91

Гуруду додағым, гуруду көзүм,
О залым охуна мән нечә дөзүм?!
Ешгинин одунда су төк әрдим,
Сонра өз сујумда гәрг олдум өзүм.

92

Вүсәлынла долу кечәләр кетди,
Кирпијимдән дүшән иңчиләр кетди.
Үрәк раһатлығым, мунисим, һәр шеј,—
Сән кетдин, сәнинлә бәрәбәр кетди.

93

Нечә дејим ешгин нә чафа верди,
Һансы мәнзиләчән вәфа кәстәрди?!
Кечә зүлфүн кими узун олсајды,
Дејәрдим һичриндә чәкдијим дәрди.

94

Еј дост, гәмлә кечир сәнсиз һәр кечәм,
Јандырыр јухусуз көзләримнәм.
Зүлфүнтәк гарышар јухуларым да,
Нәркизләрин кими јухуја кетсәм.

95

Билирдим, вәфадан хејли узагсан,
Билирдим, әһдини сындырачагсан.
Ахырда етдијин дүшмәнчилији,—
Әввәлдән мән јахшы билирдим, инан.

96

Нејләјим, ешгинлә харабәм, мәстәм,
Чијәрим кабабдыр, өзүм шикәстәм.
Чамалын һәсрәти јандырыр, лакин—
Сәнә јол тапмырам, еј боју бәстәм!

97

Чамалына һәсрәт јашамағ олмаз,
Ешгинлә һеч раһәт јашамағ олмаз.
Сән мәни анмајыб, сәнит јашарсан,
Сәнсиз мәнә, әлбәт, јашамағ олмаз!

98

Сән јада дүшәндә үрәјим јаныр,
Һанлы көз јашыјла үзүм исланыр.
Әтрин мәст етдикчә һәр јандан мәни—
Сабринин көјнәји һеј парчаланыр.

Олум, сабаһ јели, мән сәнә гурбан,
Мәләк баласына хәбәр вер, аман!
Сөлә ки, интизар ичиндә, јазыг—
Мәһсәти јол үстә көрдүм верир чан.

100

Сәндән ајрылмама тәдбир төкдүләр,
Һичриндә белими ики бүкдүләр.
Һәдәр олмазмы бу чалышдыглары,—
Сабаһ биз сәнинлә говушсаг әкәр?

101

Инанма ки, сәнсиз олар гәрарым,
Кәсир тағәtimi бу интизарым.
Әлачым галмамыш сәбрдән гејри,
Кәл, күлдүр ашиги, күлүзлү јарым!

102

Көнлүм ајры дүшдү ө нурлу ајдан,
Бәзәнишдир вүсәл үмидилә чан,
Онсуз јаралыдыр үрәјим мәним,
Көрүнүр, бу һөкмү вермиш јарадан.

103

Һичриндә күндүзүм кечә олду, јар!
Заманын әлиндән көнлүм ган ағлар.
Көндәр хәјалыны бизә бир кечә,
Көрсүн нечә үзүр мәни интизар.

104

Нечә кәздим сәни, андым, сорушма,
Һичрини гәмханә сандым, сорушма!
Нә гәдәр вәслинә јетән әлимлә—
Өз башыма вурдум, јандым, сорушма!

105

Өмрүм фәрағында гәмдир, кәдәрдир,
Шадлыг үрәјимдә зәррә гәдәрдир.

Һичриндә күнләри сајырам, көзәл,
Сәнсиз кечән өмрүм пучдур, һәдәрдир.

106

Бу кечә күсүшдүк, јар, сәнинлә биз,
Ачыгланыб кетдин, галдым кимсәсиз.
Сәнсиз көзләримә јуху да кетмир,
Гијамәтдир, санки, бу бәд кечәмиз!

107

Кечәдәр үрәјим од тутуб јанар,
Аһу фәғанымдан чаһан одланар.
Көнлүмдән хәбәрин јохдур, горхурсан,—
Дилинә кәтирсән, јанар дилин, јар?!

108

Үрәк хејир көрмәз һичриндә һәркиз,
Гијамәти көрсүн көзләрим сәнсиз.
Сәнә бөһтан дејән мәним адымдан,—
Көрүм бу дүнјада гојмасын бир из!

109

Јол үстә дүшүб о галмышды хумар,
Галдырдым әлиндән, олдум һавадар.
Јенә дә хәбәрим јохдур, билмирәм,
О һарда галмышдыр, һардадыр о јар?

110

Дөзүлмәз бир ачы зәһәрдир фәраг,
О шөвгү, һәвәси јандырыр анчаг.
Өлүм чан гуртарыр—бөјүк чәфадыр—
Дүнјада әзиздән, јардан ајрылмаг.

111

О күнәш үзүнә анд олсун, никар,
Анд олсун әтирли сачларына, јар!
Пәришан гәлбимин чәмәнзарыны—
Һәр кечә көзүмүн јашы сулајар.

Галбим ашиглэрин сэрдэфэридир,
Верилэн азаба чох мүштэридир.
Сэрт бир даш кимидир үрэжин сөнин,
Дөздүр о бэрклижэ чохдан бэридир.

113

Истэдим эчэмдэн намэ көндөрэм,
Галбим ган аглады, богду мөни гэм.
Галбимин ганыла жаздым мэктубу,
Нэм мэктуб аглады, нэм мөн, нэм гэлэм.

114

Көзэл, бу намэни аланда элэ,
Көр ки, жазылмышдыр о, көз ганилэ.
Әкэр белэ дежил, алма, ат кетсин,
Әкэр белэдирсэ, оху, лүтф ейлэ!

115

Еј көзэл, бу дәрди мэктубум ки, вәр,
Оху ону күндэ жүз кәрэ тәкрар.
Јолдан көтүрдүјүн јорғун галбими,
Лүтф елэ, јенэ дә јеринэ гайтар.

116

Исладыр мэктубу көзүмүн нәми,
Ган рәнкә бојајыр һәр бир рәғәми.
Гәләм дә мәнимтәк дәрдини чәкир,
Башијла аглајыр жаздыгча гәми.

117

Базара кетмишдим бир чүмә күнү,
Көрдүм, кәклик алыб сарын үстүнү.
Она тез-тез дејир: «Чәфа верәнин—
Бир күн белә галхар көјләрә үнү».

118

Мәни јерә јыхыб о гәссаб, кәсди,
Деди: «Күман етмә, бу сон нәфәсди».

Дүшүб ајағыма үзр истәди о,
Демә, ајағымдан сојмагмыш гәсди.

119

Сән гәссабсан, мәнсә гурбаньнам, бах,
Дөзәрәм, чатса да сүмүјә бычаг.
Адәтдир, сатырсан кәсдијини сән,
Мәни өлдүрсән дә, кәл, сатма анчаг!

120

Чөрәкчи јанында шакирд олмушам,
Мүәззиндән габаг јандырарам шам.
Олдан, судан, ундан гызыл чыхарыб,—
Харабатда гызыл әләрәм ахшам.

121

Мәнә төһфәсини чөрәкчи дилбәр—
Чәһаләтлә дејил, наз илә верәр.
Гәмијлә хәмирә дөндәрди мәни,
Горхурам ки, ода верә бу сәһәр...

122

Јун әјирән оғлан мәним чанымдыр,
Онуи зәһәдәни бир зинданымдыр.
Онуи додагындан бусә вер, аллаһ,
Чүнки о додаглар чән дәрманымдыр!

123

Папагчы севкилим шөвг илә бајар,
Тикирди әлиндә атласдан папаг.
Һәр папаға јүз-јүз афәрин дедим,
Дөрдүнә бири дә бәс иди, анчаг...

124

Бәнзәр, дәрзи оғлу, үзүн гәмәрә,
Сәнә јүз Мәһсәти дөнәр чакәрә.
Әлиндәки саптәк јолум дүшә каш,
Шәкәр додагына күндә јүз кәрә!

Лә'л мәдәнидир, еј сап, мәскәнин,
Күләјин атыјла јарышыр тәнин.
Ијнәсиндә јарын нә азыр өмрүн,
Ичдијин ки, һәјат сујудур сәнин.

Торпаг әләјәнин мән ашигијәм,
Дилим кәлмир, ачыб сиррими дејәм.
О, торпаг әләјиб гызыл ахтарыр,
Мән әлимдә гызыл ону кәзирәм.

О сәрраф оғлунун ашигијәм мән,
Еји, шин вә гафа вурғунам гәлбән.
Мән ки, нә каф олдум, нә син, нә дә нун
Нә истәр о сүзкүн бахышлы мәнән?

Һамамчы һамамы гыздырмаг үчүн
Уммасын, дејирәм нә су, нә одун.
Чатар, су истәсә көз јашым бүкүн,
Чатар очағына чанымын оду.

Шаһим, габагдадыр, ағ күнүн һәлә
Сән дә ағ күнләри бәхш ет бу елә.
Сәнин һәр саатын һәфтәјә дөнсүн,
Һәр ајын јүз күнә, фәслин мин илә.

Еј шаһым, шаһлардан үстүн биләрәк—
Бәхт атыны сәнә бәхш етди фәләк.
Гызыл наллы атын батмасын дејә,
Јерләрә күмүшдән салды бир өрпәк.

Сәни мәдһ етдијим, еј шаһым, јетәр,
Бир гадын дуасы бәсдир бу гәдәр.
Мән өкүз дејиләм, бүјүз нә лазым?
Олсам да, бәс дејил һәр икиси мәкәр?

Хошбәхтдир үзүнә баш тојса һәр кәс,
Үзүн шәрһ едәни шаһ едә билмәз.
Мән аләмә бахым, јохса үзүнә?
Һејранын олмајым, де нејләјим бәс?

Дүшмән гошунуну филин дағыдар,
Вәзирин мин гејсәр, мин хаган јыхар.
Ән зәлим шаһлары атдан салырсан,
Сәнә гурбан олум, улу тачидар!

Зүлмдүр, ријадыр ишләрин тамам,
Бизә чөврү чәфа верәрсән мүдам.
Сәни мат ејләсәм, инчимә, оғлан,
Ешгин шаһматыны мән ојнајырам.

Һеч позан олмады гәзә-гәдәри,
Доғрады үмиди һичран хәнчәри,
Ешгин бадәсини ичдим, чан вердим,
Һејһат, тапылмады ешгин көвһәри!

Дејирләр, пүстәнин агзы дарды, дар;
Дил ачсан, хар олур пүстә-бадам, хар.
Ағзына охшамаг истәсә пүстә,—
Демәк, әдәбсиздир, јар бағрын чыхар.

Мәнә зәлим дарға раст кәлди дүнән,
Күнаһсыз гадыны дөјүрдү бәркдән

Әлиндә чубуғу батмышды гана,
Тамаша едирди һәр јолдан өтән.

138

Түнд мәчазын мәни гул едиб сәнә,
Үзүнә, зүлфүнә һәсрәтәм јенә.
Низә ојнатдымса түркләр кими, бах,
Бир һиндли гулунам, кери дөһсәнә!

139

Бир күн Мијанәни еләдик вәтән,
Ағчағанад једи бизи сүһнәтән.
Дедик: «Қим дәф едәр биздән бу дәрди»
Галхыб сәһәр јели:—Мән сөјләди—мән!

140

Дүшмәнләримә һәмйшә сән дәм тутдун,
Кәлдин мәнә наз ејләдин, үз туршутдун.
Көј һәрдәси ардында ојунлар вардыр,
Назыла мәни јетәр, јетәр горхутдун.

141

Өрләр јыхан ағ бојнуна бир хал гонмуш,
Бојнуна о бир тилсим имиш, әфсунмуш.
Зәни етмә нишандыр о күл әндамында,
Бојнуна галан үрәк ганымдыр, донмуш.

142

Бир бусә үчүн,—дедим,—ләбим меймандыр,
Бир бусәм үчүн,—деди,—баһа бир чандыр.
Ағлым кәләрәк вурду мәним бөјрүмдән,
Јә'ни деди:—Ал, бу мүфтә мал һардандыр?!

143

Зүлфүмлә кәрәк тутум сәни зәңчирдә,
Ахтармајым ахшамкы кими һәр јердә,
Мәст олмадан әввәл, сөз ачым дәрдимдән,
Мәст олду дејиб күлмә мәнә сән бир дә.

144

Ахшам мәни тутду јенә сәрхош дилдәр,
Көз вурду: бачарсан, јенә бир гач, гуртар.
Диндим: «Кечәдир, тутма әлимдән, кен дур,
Бирдән бизи бу һалда көрәрләр, зинһар».

145

Та ачды сәнин намәни јорғун бәндән,
Өлдү нә гәдәр хәттини мәфтун бәндән.
Вә'динлә сәнин көнлү, көзү шад олду,
Көз дикди кәлән јоллара вурғун бәндән.

146

Бир чисмимә бах: нчиндә гәлбим виран.
Бир чаныма бах: дүшүбдүр олдан туған.
Бир бах көзүмә: бир күл үзүн ешгиндән—
Јашлар сүзүлүр һәр заман үмман-үмман.

147

Бир чүт көзүн илә нә гәдәр ган етдин,
Зүлфүңлә нә чох гәлби, де, виран етдин.
Аллаһ өзү гој гәлбинә инсаф версин,
Бәлкә јазыг ашигләрә дәрман етдин.

148

Һичринлә јетәр, сәбрими, еј күл, гырма.
Зүлфүңлә, јетәр, әддини кәл сындырма.
Дәјмирсә дә намәм јазасан бирчә чаваб,—
Бары оху, одларда мәни јандырма.

149

Зүлфүн нечә ејләр үзүнә наз көр бир,
Горхум вар олум пахыллығымдан кафир.
Мән бәндәси оллам о јелни, ағ үздән—
Галдырмаға көрсүн сачыны бир тәдбир.

Ахшам јенә тутдум о јары мән бирдән,
Јүз-јүз өпүш алдым о шәкәр ләбләрдән.
Јар истәди сөјсүн мәни, һәр бусәмлә—
Ағзындача гырдым сөјүшү дәрһал мән.

151

Иңчитмә дедим—јарымы, еј гыздырма.
Аллаһы көр, инсаф елә, кет тез, дурма.
Гыздырма деди: «Әсмә она мөндән чох,
Сөндән чох она мән јанырам, үз вурма».

152

Та дүшдү бу чүр ортаја һичран, көнлүм,
Горхум вар, ола чан еви виран, көнлүм.
Кен дүшмәмисән сән ки, јанындан јарын,—
Үзр истә мәним дилимчә ондан, көнлүм.

153

Етдим дөвә үстүндә јаман аһ-әфган.
Сөпдим дөвәнин јолларына дүрр, мәрчан.
Карван су ичиб бошаддылан һәр гујуну—
Долдурдум о дәм мән көзүмүн јашындан.

154

Гәмдән нә гәдәр силсин үрәк үздән ган,
Бир вәслинә етсин нә гәдәр чан гурбан.
Рәһм ејлә ки, чан јағмыр ахы көјләрдән,
Әфв ејлә, үрәк көјәрмәјир торпагдан.

155

Сөзлә мәни гәмдән о күн азад етдин,
Вә'динлә дүнән гәлбими чох шад етдин.
Чыхмышса о күн сөјләдијин фикриндән,—
Бәлкә дедијин вә'дини бир јад етдин?!

156

Сөндән нә дојар, нә дөһнәм асанлыгла,
Өлдүрсән әкәр, нә диннәм асанлыгла,

Нә өзкәни јад ејләјәрәм хошлугла,
Бир гејри нә дә бәјәннәм асанлыгла.

157

Чәкдим нечә гәм, көр ки, сәнин һичриндән,
Бир дост олуб ағлады мәнә һәр дүшмән.
Етдим о гәдәр нәлә сәнин ешгинлә,
Јанды һалыма бүтүн кечә шам, гәлбән.

158

Бир сөјлә, нә олмуш о әһд, пејманлар,
Әһд етмәјә чәһд ејләдијин дөвранлар.
Мән бир күнаһ етмәмиш нәдән бал сөзләр—
Дөһмүш, зәһәр олмушдур, адам пешманлар.

159

Дәрдин о булуддур, кәтирәр гәм, һәсрәт,
Дәрдин о будагдыр, битирәр јүз мөһнәт.
Нејлим бу зүлүмкар, бу инадкар бәхти—
Дәрди мәнә зүлм илә едибдир гисмәт.

160

Архында сујун ахмаса да бәндән илә,—
Инсанлыгы тәрк ејләмәрәм мән сәнилә.
Сордун ки, нә етмишин сәнә, ач сөјлә,
Артыг нә дејим, нејләмәдин сән мәнилә?

161

Бахма јерә, торпаг, су көрәр, еј дилбәр,
Бахма көјә, күн салар нәзәр, еј дилбәр.
Көрсә, өләрәм, инан ки, мән гејрәтдән—
Бир кәс сәни рә'јада әкәр, еј дилбәр.

162

Јашлар ахыдар гәмли үзүмдән дәрдин,
Зүлм етмәдә һеч галмаз өзүндән дәрдин.
Јансам да мән оларда сәнин дәрдиндән,—
Гәмдән јанарам, кетсә көзүмдән дәрдин.

Билмир није көнлүн нечә дилдар олдум,
Көнлүм нә чәкир, көр нечә ағлар олдум.
Gəhl! Gəhl! Hə jатырсан кечәләр асудә,
Bəhl! Bəhl! Кечәми көр, нечә бидар олдум.

164

Ган төкмәсә көзләр, јенә көзләрдим мән,
Гәлбимдә сәнин сиррини кизләрдим мән.
Олмазса бу солгун бәнзим, фәрјадым,—
Һәр сиррини чан-башла эзизләрдим мән.

165

Олсајды әкәр мәндә, дејәк, мин-мин чан,—
Гаршында о мин чаны верәрдим гурбан.
—Гәлбиндә бу һичрана—дедин,—таб вармы?
—Гәлб олса, күлүм, гәлбимә нејләр һичран?

166

Һәсрәт јенә бағрымда мәним гөвр ејләр,
Дөврәмдә кәзәр гәмин, мәнә чөвр ејләр.
Чан гурбан едим ешгинә, сөјләр көнлүм,
Бейнимдә дә анчаг бу хәјал дөвр ејләр.

167

Шәһла көзүн, еј көзәл, бахса мәстанә,
Сәрхош да кәләр, меј дә кәләр әфганә.
Рәгс ејләсә сачларың сәнин бир ләһзә—
Јүз фитнә гопар, көнүл кәләр түғјанә.

168

Өмрүм,—дедим,—олду даһа пуч, рәһм ејлә,
Дүнја,—деди,—корланды һәсәддән бејлә.
Бир бүсә верәрсәми,—дедим,—чан версәм?
Бүсәм,—деди,—алчалды һачандан, сөјлә?!

XII әср Азәрбајҗан поезијасынын көркәмли нумажәндәләр-
риндән биридир. Тәғрибән 1120—1126-чы илләр арасында
Шамахыда анадан олмушдур. Ширваншаһ II Мәнучеһрин са-
рајында јашајыб јаратмышдыр. Әдәби ирсиндән бизә бир
диван кәлиб чатмышдыр. 1929-чу илдә Лондонда шәргшунас
Һади Һәсән тәрәфиндән тәртиб вә нәшр олуна бу «Диван»
1966-чы илдә Тегранда Таһири Шәһаби тәрәфиндән тәкмилләш-
дирилиб јенидән чап едилмишдир. «Диван»а шаирин гәсидә,
гәзәл, рубаи вә гит'әләри дахилдир. Астрономија, ријазиијат,
фигһ, илаһијјат кими елм сәһәләринә бәләд олмушдур.
Тәғрибән 1155-чи илдән сонра вәфат етмишдир.

1

ШИРВАНШАҢ МӘНУЧӨҺРҮН МӘДҢИ

Көјләр шәрәфләнир јүксәклијиндән,
Аләм нөгтәсинин мүһити сәнсән.

Мә'нанын, сөханын дүнјасысан, бах,
Адәм өвләдына сән олдуң чыраг.

Хәдивсән бешинчи өлкәјә, инан,
Дөрдүнчү Хосровсан, мисли олмајан.

Икинчи Чәмшидсән, шаһлар шаһысан,—
Көјләрин сөјүјү, еј уча хаған.

Зүһәл мөғамлысан, фәләк иззәтлӣ,
Гәдәр мурадлысан, гәзә гүдрәтлӣ.

Шимал фејзлисан, сабаһ һәвәсли,
Иса нәсиблисан, мәләк нәфәсли.

Икид Рүстәм кими овларсан дүшман,
Гочаг Ариш кими дүңја ачансан.

Зал кими ејләрсән әглә ситајиш,
Һүнәрдиң Нейрәм тәк тутдуғун һәр иш.

Бир шаһ ки, дүңјаның атыны бағлар,
Көјүн көһланына вурмушдур дағлар.

Рә'јини билмәјә һазырдыр фәләк,
Дүңја да әмриндә бојун әјәчәк.

Рүтбәсә һәрфинә, улдузлар нөгтә
О гашдыр, фәләкләр үзүк әлбәттә.

Зәфәр бајрағилә гурду әдаләт,
Гәләмилә верди һәр әглә зијнәт.

Сәадәт нишаны олан улдузлар—
Рә'јиниң бајрағы алтында парлар.

Һәр јанда ордусу һазыр дурмушдур,
Зәфәр гошуналары чадыр гурмушдур.

Алгыш ки, дөврүндә чанлар јүксәлди,
Бәдәнләр әдлинлә сәнин динчәлди.

Фәзиләт нәгшинә бәзәкди хәттин,
Көзәллик һәрфиндә гәләм јүксәлтдин.

Дөвләт вара чатды һәмијјәтинлә,
Бәдбәхтликләр битди әзимәтинлә.

Гапың чәннәт кими көрүнүр бизә,
Сәхавәтли әлин дөнмүш дәннәзә.

Гәлбин әдаләтдән бәнзәр чыраға,
Бир руһдур бәдәниң башдан-ајаға.

Гәлбинниң нурилә һәр бир јол азан—
Шәргдән-гәрбә гәдәр јол тапар, инан.

Бүтүн чанлылара рузи верәнсән,
Һәми једирдәнсән, һәми ичирдән.

Бәхшиш китабының јанында һатәм—
Бир хәтчә јер тутмаз, шаһиддиң әләм.

Мин һүнәр көстәрсә Рүстәм пәһләван,—
Гејзиниң бәһриндән бир гәтрәдиң сан.

О гәдәр сәндә вар ајығлыг, диггәт—
Ки, шаһниң кәклијә вермәз әзијјәт.

Һимәјәтин олмуш елә бир дајағ—
Ки, шир ата билмәз чейрана дырнағ.

Чәһәниәмә дүшсә чамындан гәтрә,
Тапар чәннәт кими Туба вә Сидрә.

Сәнин дөвләтинниң чамындан әкәр—
Чәмшид ичсә иди бир дамлә гәдәр,—

Заман Бәјүрәсбә вермәзди, инан,—
Чәмшидин јурдуну бәлкә һеч заман.

Елә заманда ки, фәләкәт гопар,
Ел раһәт олмајыб әзијјәт тапар.

Һәр кәс өз чаныны, арыны күдәр,
Гочумлар дәрдиниң унудар кедәр.

Мејданларда ахан икид ганындан—
Дүңјаның палтары олар ал-әлван.

Атлар дырнағындан галхан о тозлар—
Улдузлар башына әммамә гојар.

Дүшән чәсәдләри ахтаран гәзә—
Бир из тапа билмәз јол аза-аза.

Гәдәр чан алмағда олар амансыз,
Бир кәсин һалыны сормаз о гансыз.

Сән низә нә галхаб ахтаран заман—
Сәнинчин нә әрәб, нә түрк, нә филан?

Әлиндә сән ғылыч ојнатдығың дәм—
Сәнә фәрг ејләмәз нә күрд, нә дејләм.

Ешитмишәм сәнә пахыллар демиш:
Бу гул гуллуғунда каһыллыг етмиш.

Анд олсун мисилсиз бөйүк аллаһа,
Пејғәмбәрләр шаһы Расулиллаһа,

Әгсә мәсчидиңә олан һөрмәтә,
Кә'бәјә верилән шана, шөвкәтә,

Пејғәмбәр гәбриңә—күн тәк парлагдыр,—
Һејдәр мәзарыңа,—ки пак торпагдыр,—

Кә'бә евиндәки о гара даша,
Зәмзәм чешмәсиндә саф чаглајыша,

Аллаһы бир билән үрәфалара,
Һәгиги заһидә, әнбијалара,

Әсир дүшән әһли-бејтин чанына,
Ашурада ахан шәһид ганына,

Анд олсун солуна—мүшкүл ачандыр,—
Сәха мә'дәни тәк көвһәр сачандыр,

Уғурлу сағына анд ичирәм мән,
—Әтә заманында дәрја кимисән—

Ки, сәнә дедијим сөзләрдән гејри,
Бир сөз демәмишәм нә дүз, нә әјри.

Тутаг ки, етмишәм мән елә күнаһ,
Ондан өтрү мәнә, еј кәрәмли шаһ,

Лајигдир ки, чәкәм Гарун зилләти?
Бә'ләмә јарашан һәдсиз лә'нәти?

Хәтә ишләдимсә, билдим кечәрсән,
Күнаһым да олса, сән рәһм едәрсән.

НӘБСИЛӘ

(гәсидә)

Һеч кәс илә һәјатда карым јох,
Кара кәлмәк үчүн дә јарым јох.

Өлдүрүб сабр-интизармәни,
Даһа бир ајры интизарым јох.

Тәләјимдән чаһанда нәүмидәм,
Үмидим јох, үмидварым јох.

Белә нәһс улдузумла дүнјадә—
Бир үзү нурлу рузикарым јох.

Бағымы тапдајыб хәзан күләји,
Аһ, нејним ки, нөвбаһарым јох?!

Санки диванәјәм бу зәнчирдә,
Әлләри бағлы, ихтијарым јох.

Кимсәдән бир ичәт үмиди һаны—
Ки, мәнә јар олан никарым јох.

Бу дијарда дејирдим өмр едәрәм,
Сән демә, бәс ки, һеч дијарым јох.

Меј ичәрләр һәјатда шадлыг үчүн,
Мәстлијим јох, нә дә хумарым јох.

Дәрд будур, бир белә гәм илә мәним
Гәмли бир шәхсә е'тибарым јох.

Јаралы гәлб илә аман, јарәб,—
Агрыја сәбр илә гәрарым јох.

Белә бир зинданың ичиндә даһа—
Дөзмәјә артыг игтидарым јох.

Өлдүрүн, гуртарын бу зилләтдән,
Етмәјә нәләм, аһ-зарым јох.

Һәр нәјим вар иди фәна олду,
Јоха чыхмыш һәјатда варым јох.

Чаным сахламаға зинданда—
Дуадан башга арзуларым јох.

Ајрылыгда јаман әсир олдум,
Кујина вәсл үчүн күзарым јох.

Вар-јохумдан бала кәлир башыма,
Мүлк-малым, һәшәм-даварым јох.

Бу галаны мәнә един мәскән—
Ки, нә бағчам, нә ләләзарым јох.

Бир балам, бир өзүм, даһа һеч кәс,
Ел-обамдан мәним галарым јох.

Көксүмү чулғајыб кәдәр-гүссә,
Нә гәдәр сөјләјим, губарым јох.

Дүшмүшәм бәндә чарәсиз, бикәс,
Гапыны ачмаға ачарым јох.

3

ГӘЗӘЛЛӘР

Көңлүмү һансы кечә ајрылығын ган етмәз?
Һансы чарән бу сыныг гәлбими налан етмәз?

Бир күн олмаз ки, сәнин мөһнәти-ешгин, көзәлим,
Гәлбими атәшкәдә, көз јашымы үмман етмәз.

Раһат олмаз көзүм һичриндә сәнин бир кечә, кәр—
Кујунун торпағыны ган илә әлван етмәз.

Чох дәјәрди зәрәри лә'лине әф'и сачынын,—
Ики чаду көзүн һәрках ону һејран етмәз.

Мәнә вә'д етди вәфа көстәрә ол лә'ли-ләбин,—
Етмәсә бағрымы ган, әдиһә пейман етмәз.

Ешгинин даирәсиндә чана кәр олса хәтәр,—
Фәләккени бурадан мән' бир инсан етмәз.

Јох, јанылдым, о кәсин чаны дүшәр горхуја ки,—
Шаһ Мәнучәһр Фәридуна фәда чан етмәз.

Ширванын шаһы Мәнучәһр елә бир хагандыр,—
Әгл онун рүтбәси тәк чәрхдә чөвлан етмәз.

Тутмасајды о вүчуду фәләк аләмдә әзиз,—
Күрреји-әрзи алыб чијиниә дөвран етмәз.

Олмасајды әкәр Иса шәрәфи, һеч бир кәс—
Ешшәјин дырнағыны әтләсә шајан етмәз.

4

Чанан, гәминдән өзкә мәним јарым олмасын,
Зүлмүндән ајры башга һөвәскарым олмасын.

Һәр јанә сәјр едәм, доланам, бир сәфәр ғылам,
Һичрандан ајры бурда сәбәбкарым олмасын.

Вәслинлә һәмдәм олмаға имканым олмады,
Бир ајры гәм бу дүнјада дилдарым олмасын.

Сордун ки, мәнән ајры нә чүрсән?—Ешит дејим:
Бир күндәјәм ки, һеч белә әғјарым олмасын.

Чатмаг, күлүм, сәнә,—нә едим,—һисмәт олмады,
Сәнән кәнарда бағ илә күлзарым олмасын.

Хар ејләдин, фәләк, Фәләки дүшдү мөһнәтә,
Бахсам әкәр сәнин үзүнә, арым олмасын.

5

Видајә олмады имкан, көзәл јарымдан ајрылдым,
Гәм илә дәрдә јар олдум, вәфадарымдан ајрылдым.

Мән ондан ајрылан дәмдә дөзәрдим мөһнәтә, дәрдә,
Бу күн тәһна дөзүмдән јох, бүтүн варымдан ајрылдым.

Көңүл ағлар, фәған ејләр, фәләк рәһм ејләмәз әсла,
Сәнин тәк шадлығы, ејшә сәбәбкарымдан ајрылдым.

Чанан еләмәз һеч вахт, һеч вахт еләмәз чанан—
Дәрман бу гәмә бир дәм, бир дәм бу дәмә дәрман.

Һичран бизи өлдүрдү, өлдүрдү бизи һичран,
Мин чан верәр вәсли, вәслилә верәр мин чан.

Артар нә гәдәр дәрдим, дәрдим нә гәдәр артар,
Ондан нә ки, вар дәрдим, дәрдим нә ки, вар ондан.

Бостан бәзәниб ондан, ондан бәзәниб бостан,
Инсан бу чүрә олмас, олмас бу чүрә инсан.

7

Гәмин, дәрдин едиб һејран—
Ајымышдыр һәјатымдан.

Дејәрдим һалымы бир дәм,
Һејиф, јохдур буна имкан.

Чәкин бөјлә чаванлыгдан,
Мәни мәһв ејләдин, чанан.

Сәниидир чан, көнүл валлаһ,—
Нә варса ашикар, пүнһан.

Нолар ки, јарым олсајдын,—
Бу дүнјадә мәним бир ан?!

Јолунда һазырам һәр дәм—
Сәнинчии мән олам гурбан.

Фәләки сөјләјәр даим:
Гәминлә етмишәм пејман.

8

Санки ики һәфтәлик гәмәрдир,
Ағ синәси нурлу бир сәһәрдир.

Зүлфү о чамалынын үзүндә—
Ај үстә булудму, дәрбәдәрдир?

Ај чөһраси алтлақы бухағы,
Нур илә долу сәһифәләрдир...

Етмиш гара күнләрин әсири,
Хәттилә халы көрүп нәләрдир.

Һүсн илә чәмәлына һудуд јох,
Ондан данышан бүтүн шәһәрдир.

9

ТӘКБЕЈТ

Нә хејри вар гәми-ешгин чәкәм бу дәһрдә мән,
Һәми фәләк Фәләкијлә ујушмајыр, һәми сән.

РУБАИЛӘР

10

Зүлмәтләр әлиндән галмајыб сәбат,
Бу сонсуз јолларда көрүнмүр ничат.
Бәлкә дә Хыяр тәк бир нәфәр кәлли,
Верди бизим үчүн о, аби-һәјат.

11

Таныдым сағ әли та ки, мән солдан,
Аллајан күнүмдән күлмәдим бир ан.
Горхурам белә бир үмид ичиндә—
Өмрүмә сән гәја бу залым чаһан.

12

Һәјатдыр бизләрә сәнин вүсәлын,
Көзәллик рәмзидир һүсн-чәмәлын.
Бизә ки, мәрһәмәт ејләдин дүнәи,—
Дүнјаја сығмајыр әглин, кәмәлын.

13

Вермәз бизим үчүн, нејнәк, пај үмид,
Бир белә гәм илә вермәз һај үмид.

Јохдур ки, үмиди ешгдә јери,
Вај дејәк, вај үмид, вај еј, вај үмид!

и

Неч алмадым өмрүм боју бир кам сәндән,
Бир олмады руһум белә арам сәндән.
Ничриндә галыб һәмишә бәднам олдум,
Салды бу чүрә ајры бу әјјам сәндән.

XII әср Азәрбајҗан шаирләриндәндир. Бә'зи тәзкирәләрә көрә Низами Кәнҗевинин гардашы, јахуд әмиси оғлу олмушдур. Садә пешә саһиби (чөрәкчи) имиш. Көзәл шаирлик истедады олмуш, 7000 мисралыг диван јаратмышдыр. Зәманәдән шикајәт ифадә едән тәнҗиди-сатирик ше'рләр мұәллифидир. Мәһәббәт мөвзуларында эриф лирик ше'рләри вардыр. Гызыл Арслана вә башгаларына гәсидәләр јазмышдыр.

ГӘСИДӘ

(бир парча)

1

Гәдринлә өјүнүб дајанар фәләк,
Бөјүк гүдрәтинә шүкр едәр мәләк.

Һүммәтинди кирән јурдун голуна,
Дөвләтин Рәхшнин салдын јолуна.

Бајрағындан ханын еви алчалар.
Кениш јоллар олур сән кечәндә дар.

Чәлалыны көрсә дүшмәнин көзү,—
Гаранлыг кечәјә дөнәр күндүзү.

Чүр'әтини көрсә дүшмәнин әкәр,—
Әлиндәки күлү тикана дөнәр.

Зүлмүн хәстәсинә сәндәдир чара,
Өлкә дүшмәниннә вурарсан јара.

Дүшмәни һиммәтин о һала салар—
Ки, нечә бахышын дағыдар динар.

Дин күфр олар—севкин олмаса, инан,
Ардыр өјүнмәкдә—рәјин олмадан.

Сәһәмләр мә'бәдә нечә баш әјәр—
Сәадәт гапында елә әјиләр.

Бәлыг көзәл аја бир зијан вурмаз,
Мајаллаг вуран гуш көјү учурмаз.

Фәләксәнсә, нечүн кизлиндир дүшмән?
Гәмәрсәнсә, дүшмән иичәлир нәдән?

Сәһни тәк дүшмән дә јүксәкдә дура,
Сәһни јерин тахтдыр, онун јери дар.

Чарпышма күнүндә о гәза-бәдә,
О гәдәр јеришлә атына минсән,

Һадисә јарадан дүнја әрләри,
Аја тутан көјүн бүтүн үлкәри.

Гапында сәчдәјә кәлиб баш гојар,
Вүчудуна чанлар едәрләр нисар.

Дөвләтинчүн олмуш дүшмән дәрә чәкән;
Дәрә чәксә јахшыдыр һәмјашә дүшмән.

2

ҺИКМӘТ ВӘ ТӘҖРИД ҺАГГЫНДА

Ахирәт евинин фикрин етмәли,
Раһатлыг мүлкүнү атыб кетмәли.

Бағламаг вахтыдыр сәфәр јүкүнү,
Тәбли чалмалыјам бу сәфәр күнү.

Әзијјәт јурдундан хәзнә топларам,
Јүксәк аләмләрә ганад ачарам.

Мәһи бәсләмишдир о пак кирдикар,
Ничитмишдир мәһи чанбаз рузикар.

Бәланын хәрчәнки јаралар мәһи,
Јорғунлуғун диши паралар мәһи.

Тәмә'дән, нијаздан олмушам һејран,
Сағ-сол билмәјирәм, гачырам һәр ан.

Јејәр тәмә' мәһи нһиг тәк шәксиз,
Мәһи балыг кимјәм, бу дүнја дәннз.

Раһатлығын јери башгадыр керчәк;
Дуруб бир ајры иш башлајам кәрәк.

Ахмағлыг дејилми ујмаг замана,
Варлығым од тутуб һеј јана-јана.

Бир гушам, дүнјадыр мәһимчүн гәфәс,
Сәс вермәз сәһимә дүнјада бир кәс.

Зәмәнә зүлмүндән аһлар сачарам,
Бу гәфәсдән һачан, һачан учарам?

Чаванлыг кечәси мәндән ајрылды,
Башымдан ишвәкар бир сүбһ ачылды.

Кетди ејш кечәси, кәлди дәрә күнү,
Бүтүн сирләримин ачды үстүнү.

Зәмәнәдән олдум о гәдәр насаз,—
Билдир мәһи көрән бу ил танымаз.

Олса да бир кәклик кими дурушум,—
Фәһа овлағында әчәл—ов гушум.

Халис ғызыл кими олсам да мәһин,—
Әчәлин ағзыдыр мәһә кәлбәтин.

Чәһәннәм ки, һәлә одлар пүскүрәр,
Әридәр, олсам да Сәдди-Искәндәр.

Рәһмәтин јүз назла мүрәббим олду,
Мәһи чәһәннәмдин горхутмас оду.

Онун рәһмәтилә ики чәһанда—
Фәхр илә јүксәләр башым һәр анда.

Бәсдир, еј Гивами, сөз чәрәјиндән—
Дүнја базарында чәрәк сатдын сән!

Шаирликдә јохдур мислими көрән,
Черакчиликдә дә һәлә тәкәм мән.

Нә заман тохусам бир нөгтә әкәр,—
Мәним бир нөгтәмдән мин фитнә төрәр.

3

АҢРЫЛМАҢ ВӘ ТӘКЛӘШМӘҢ ҢАҢГЫНДА

Көнүл, бу күн бир иш көр, сабаһ јетсин фәрјада,
Гошма арзу даһынча бу севдалы дүнјада.

Атыл тамаһ торундан—Јунис јејөндир балыг,
Әзра Вәмиг өлдүрәр—наз гејдиндән ол фәриг.

Шөһрәт газанмыш әгли дүнја әсири етмә;
Көзәл гадын ардынча пак кишини јүртмә.

Сән дүнјаны изләрсән, өлүм дә сәни изләр,
Габагда һејбәтли шир, далада горхулу әждәр.

Тутмуш тамаһ гошуну габағыны, даһыны,
Јүз мин иблис ичиндә көр Адәмдин һалыны.

Бәс дејилми достлара сүздүн шәраб сән, еј јәр?
Чох заман сүзкәч кими көзләриндән ган дамар.

Ариф о инсандыр ки, чанында вардыр иман,
Сәрвәтли, варлы евдә лазым олар пасибан.

Өлүм ачиз ејләјәр, киши гочаг олса да,
Рүсвәјчылыг газанар огру, гывраг олса да.

Кедәчәксән дүнјадан, ја нөкәр ол, ја солтан,
Өләчәксән чарәсиз, ја ариф ол, ја надан.

Јусиф сәнии гујундан көзәл анда чыхачаг,
Гаф дағындан Силмүргүн бирдән галхыб учачаг.

4

Сүсәни көнлүмдән апармыш гәрар,
Нәркизи башыма кәтирмиш хумар.

Онлар нәркизмидир, ја чадумудур?
Онлар сүсәнимидир, јаннки күлнар?

Саралыб солмушам ајрылыгындан,
Ашиги севкили дәрди солдуар.

Ешгимин бәдәни гәмдән инчәлди,
Бөхтимин күлүнә мәскән олду хар.

Мәним күндүзүмдүр ајдын чөһрәси—
Гара сач алтында ај кими парлар.

Көнлүмүн түстүсү, көзүмүн јашы—
Булудда, дөһиздә гојмады мигдар.

Сачынын әтридир сәбанын јели,
Јанлыш дедим, мөкәр јел әнбәр сачар?

Мән дә, сачлары да башлар әјмишик—
О күлүн үстүнә, хардыр мәнә јар.

Варлыдыр көзүм тәк додаглары да,
Бунда су чағлајыр, онда дүрр парлар.

5

Јүз мин гапы ачар хәтирим јенә:
Сәбәбләр сәбәби көмәкдир мәнә.

Хәтир сарајымда јүз мин гапы вар,
Һәр бириндән көнүл мин гапы ачар.

Таһры сәнәтинә һәр бир гапыдан
Бахырам, гапымы бир одур ачан.

Зүлмәт бучағында елә устадыр—
Ки, суда аләтсиз нахыш јарадыр.

Һикмәтиндән нишан бу кениш көјләр,
Онун гүдрәтилә күнәш нур сәпәр.

Ризванын әлиһә онун рәһмәти—
Вермиш ачарыјла бүтүн чәннәти.

Һејбәти көстәрмиш нисан оғлуна—
Бу дунја сарабдыр, алдайма она.

Сәнәти јаратмыш күнәши, ајы,—
Һәм ғызыл хирмәни, һәм чивә чајы.

Һөкмүлә гәндил тәк јанар афитаб;
Едәр ај топуна Зөһрәјә мөһраб.

Дурмадан ај, күнәш һеј өтүб кечәр;
Торпаг сакит дураб, көјләр тәләсәр.

Һејран доланарлар ачизләр сајаг—
Саф чивә од көрмүш, топ исә тохмаг.

Милчәјин ганады, ја Филин голу—
Сыиса, јамајармы бир инсан оғлу?

Ондакы кәрәмин һесабы јохдур;
Таирынын бәхшиши бундан да жохдур.

Апардығын нәдир, мәһшәрә бир бах,
Бош бир сәһифәдир, шөһрәтдир анчаг.

Бурда ә'јанлардан алсан көмәји,—
Орда мүвәккилин әзаб мөләји.

Мејә ујан чаван, гочаны динлә!
Вермә чаванлығы меј үчүн јелә.

Көзләриндә ојнар көзәл вә шәрәб,
Гулағында чалар чәнк илә рүбәб.

Бурах бош һәвәсә, ешгә ујмағы,
Хүсусән һејфдир чаванлыг чағы.

Ишрәтин әлиндән, еј гәдди камаң,—
Өмрүн дә ох кими учду камаңдан.

Охлар јағдырага о кинли хәзән,
Өмүр ағачыны салды јарпагдан.

Бу гарға ганадлы, залым рузикар—
Јағдырды башына човғунлу бир гар.

Фәләк өмр евинин тирин сындырды,
Заман о хејмәнин ипини ғырды.

Чаванлыг дөврүндән кәл ахытма јаш,
Ғызылчүн ејләмә дүрләри шабаш.

Өмрү зај етдинсә, фәрјадыны ат,
Рүстәмчүн Сөһрабдан сонра нә һәјат?

Јохдур Гивами тәк төһнәдә пәркар,
Сөзүндә садәлик, мәтинлик дә вар,

Көнлүндә елә бир чәрәк биширәр,
Зөканын ағзында шәкәрә дөнәр.

Көнүл тәндириндә чаны вар, билин,
Булудда Ај ғалмыш, пәрдәдә кәлиң.

Һејванат түкүндән, чөл торпағындан,
Булуд гәтрәсиндән, көј јарпағындан.

Әчәб зәманәдир, түрфә хәләјиг—
Чәһаләт мејиндән тапылмаз ајыг.

Нә диндар заһид вар, нә тәмиз алим,
Нә адил бир шаһ вар, нә доғру һаким.

Алычы тәк гачар бири-бириндән.
Мәһшәрдән горхмазлар билмирәм нәдән?!

Чәһәнинәм одундан көрмәзләр нишан;
Күнәһдан салмышлар су үзәр ғалхан.

Ишләр белә кетсә, чәкмәз о гәдәр—
Көјләр алт-үст олар, дүнја чевриләр.

Сәни өз сөзүңлә едәрләр әсир,
Алычыны вурар ганадланан тир.

Хејирсиз бәдәнә һеч вахт, һеч заман—
Бәһиштин палтары јарашмаз, инан.

Көрән вармы мәкәр дүнјада шејтан—
Гојсун нүвваб кими башына тилсан?

Өзүн мүнөччимэ лэ'нэт едэрсэн,
Гэми дэ бөкмүнү чан төк истэрсэн.

Мүнөччим кэзэбса, сэн даһа бэднам,
Јаланчыдан писдир ријакар адам.

Қибрдэн, гүрурдан ловғаланырсан,
Чунки һәр шејини мүфтэ алырсан.

Бир кәслә ки, јумшаг данышмаг кәрәк,—
Јарашармы сәнә кобудлуг етмәк?

Рәвамыдыр версин вичданлы инсан—
Синчаб сипәсиндә кирпијә мејдан?

Атына намәнин агырлығындан—
Јер үзәнки олмуш, чилов асман.

ГИТӘ

Јүксәк һүзуруна јетмәдим бу күн,
Үзрүм вар, күнаһым бурасындадыр:
Көнүл кәмисиндә фикримин Нуһу—
Мәдһин гасыргасы ортасындадыр.

*XII әср Азәрбајҗан әдәбијатынын танынмыш нумәјәндә-
ләриндәдир. Хагани, Фәләки кими көркәмли шаирләрин муә-
сиридир. Дөврүн мәдәни һајатында өзүнәмәхсус јер тутан,
әдәби мүнһилә јахындан бағлы, нүфузлу бир шәхсијјәт кими
танынмыш, Ширваншаһлар сарајына јахын олмушдур. Хагани-
нин Иззәддин адыны өз әсәрләриндә чәкмәси дә бу фикри тәс-
диг едир.*

*Әсәрләриндән бә'зи нумунәләр ајры-ајры чүнк өз бајазларда
горунуб сахланмышдыр. Бу нумунәләр онун ше'рин инчәликлә-
рини мәнимсәјән, классик поезијанын мүхтәлиф бичимләриндә
әсәрләр јаратмаға гадир бир сәнәткар олдуғуну көстәрир.*

ГӘСИДӘ

(бир парча)

Чәмәнә бади-сәба мүшкүнү етдикчә нисар,
Күлләрин әтри мәни үјгудан етди бидар.

Бәзәниб наз илә меј чамыны тутмуш әлдә,—
Чәмәнин бир тәрәфиндә кәзир ол назлы никар.

Мүшкү қафур илә етмишди зәмәнә һәмдәм—
Нечә ки, ағ үзүнә сачларыны төкмүш јар.

Күл илә јасәмәни, сусәни бу алты чәһәт—
Хош мүсәлләс еләди, чәкмәди зәһмәт әттар.

Гејбдән ачды мәним көнлүмә јүзләрчә гапы—
Чәмәнин рөвнәги, субһүн шәфәғи, әтри-баһар.

Јахасы ачмыш иди синәсини сүбһ кими,
Нил тәк чәкмиш иди күл үзүнә дағы хумар.

Бадә тәрләтмиш иди ал јанағын лалә кими,
Санки шәбнәмлә бәзәнмишди чәмәндә күлнар.

Бадәдән сәрв боју каһ әјлир, каһ дүзәлир,
Нечә сүбһүн јели күл шахәләр илә ојнар.

Инчијирди бәдәни назик ипәк көјнәкдән,
Нәфәси күл ләбиңә хәјли верирди азар.

Һәр күләндә додағы, лә'л кими шәклиндән—
Чәмшидин мөһрү кими һөкмүн едәрди изһар.

Зүлм көрмүшләр онун әдли илә раһәтдир,
Евләриндә һамы азадә кечирдир рузкар.

Елә шаһдыр бу мұзәффәр атасы—һәрб күнү—
Галдырар чәрхи-фәләкдән ити шәмшири бухар.

Атынның нә'ли жүрүш вахты гопардыгча шәрар,
Доггузунчу фәләјин саһәси улдузла долар.

Афәринләр сәнә, шаһим, көјә бир гыј вурсан,—
Һејбәтиндән карыхыб дағ кими олмаз сәјјар.

Анд о аллаһа ки, ән мүнкир оланлар дилини—
Елә бағлар ки, өзү танрыны ејләр играр.

Анд ола дүшмәни памал еләјин һүммәтиңә,
Анд ола бәхшишинә ки, аз онунла чоһалар,

Анд ола низәнә, ондан ки, чәһәннәм од алыр,
Анд ола сиккәнә ки, рәик алар ондан динар,—

О күнәш рә'јли, ај үзлү шаһын тахтындан—
Өз хошиялә бу гулун вермәмиш һичрана гәрар.

Кујиндә фәләк дүн кечә көрчәк мәни сорду:
«Ким салды сәни бу һала? Дур бир мәнә көстәр».
«Јарын о хумар көзләри»—диндим. Дејди: «Һејһат!
Чох сәрхош олублар, сәни, гач, өлдүрәчәкләр».

ИЗАҲЛАР

Бүтүн орта әср Шәрг поезиясы кими, бу чилдә дахил олан әсәрләр дө о дөвр үчүн сәңијәви мачазлар системи, мифологи, дини вә фольклор образлылығы илә әәкиндир. Һазырда белә әсәрләрнин бир чоҳунун бүтүнүклә вә дәриндән дәрки чоҳчәһәтли филологи һазырлыг тәләб едир. Охучунун әзиндә бир сыра мұвафиг енциклопедија вә лүғәтләр олдугуну нәзәр аларак бурада белә сөз вә ифадәләрнин, мачаз вә реалитәрнин аңгач бир гисмин ајанылашдырмағы, бә'зи һалларда иса мазмун ардычылығыны позмадан ајры-ајры бейт вә бәндләрни ихтисар етмәји ләзәм билдик.

Китабын чапа һазырланмасына елми ишчи Мелодија Исмајилзәдә көмәк етмишдир.

МУСА ШӘНҒАВАТ

1. * Һәмзә (И би Абдулла)—халифә Әбдүләлик ибн Марванә (685—705) ғаршы үсјән галдырмыш һичаз валиси Абдулла ибн Әз-Зүбейрни олду. 686—688-чи илләрдә Ирагда вали олмушдур. Рәвәјәтә көрә шаһрәдәр вә башға сәвәткарларә һимәјә көстәрмиш, сәхавәтлә онларә бәхшишләр вермишдир.

2. Тәлһә (Тәлһә ибн Үбейдүллаһ) (?—656)—Ислам дининин баниси Мөһәммәдин (570—632)** јахын көмәкчиләриндән (әсһаб) олмушдур. Бир сыра дөүшләрдә иштирак етмиш, Мөһәммәдин рәғбәтини газаныб чоҳлу гәһимәт әлә кечирмишдир. Тејм (Тејм бин Мурра)—әрәб гәбиләси, Гүрәјш гәбиләсинин голларындан биридир. Илк әрәб халифәләриндән олан Әбу Бәкр әс-Сиддиқ (632—634), һабәлә Мөһәммәдин јахын көмәкчиләриндән Тәлһә бин Үбейдүллаһ (?—656) Тејм гәбиләсиндән чыкмышдир. Һәш иминләр—Мөһәммәдин етә нәслинә мәнәуб оланлар; һәшминиләр сүләлеси.

3. Сәид (иби Сүләјман ибн Јәзид ибн Сабит әл-Әнсари)—VII әсрин иккинчи јарысында Мәдинә шаһриндә газы, Ишләриндә әдәләти көзләдјин рәвәјәт олунур. И бн Чүрмүз (VII әср)—илк әрәб халифәләриндән Осман ибн Әфһанла Әли ибн Әбу Талиб арасында кәдән мұбаризәдә икнинчинин тәрәфиндә чыкыш едән дөјүшчү. 656-чы илдә Осман ордусунун гошун башчыларындан Зүбейр ибн Әвһамы өлдүрдүјүнә көрә мөшһурлашмышдур.

* Изаһларын әввәлиндә верилиш рәғәмләр мәтндаки мұвафиг шә'рин сыра нәмрәслә ујғун кәдир.

** Мотһин ичиндә курсивлә кәдән сөзләрин мә'насы бәлмәнин һәммин сөз ишләән мұвафиг јерләриндә изаһ едилмишдир.

2. Әбу Бәкр—Исмајыл Ибн Јасарын гардашы Мәһмәд ибн Јасарын күйеүсү. Күшја—адамга мүсөт ишнө, аллатиня көрө сойралда верилөн ад. Нәшр («бир жерә-йырма» демәкдир)—ислам дини етигадына көрө инсан өлдүккөн сойра руһу дири галыр. Аһирәт дүниәсында аллаһ инсандарын руһларын бир жерә йыгыб онларын эмәлдеринә көрө мүһакимә едилер.

3. Чинаб—Мәдинә жахынлыгында жер. Чинаб вадиси вә орадакы ејин адыл гују бир сыра әрәб шаһларинин әсәрлериндә вәсф едилмишдир. Нинид обасе. Нинид—әңгәзәни әрәб поезиясынын үч образында (Нинид, Салма вә Лејла) бири. Онлар көзәллик, содагәт рәзми кими лирик шәһәрлә вәсф едилмишдир.

6. Шам—Сурия Әрәб Республикасынын пајтахты Дәмәшг шәһәринин кеңиши ады.

ӘБУ НӘСР МӘНСУР ИБН МҮМКАН ТӘБРИЗИ

1. Мүшһид—1) доғру јола чағыран, дүз јол көстәран; 2) дини тәрәтәт рәһбери. Давуд—сә. XI—X әсрләрдә јашамыш јәһуди һекмәдари. Дини рәвәјәтә көрә, мүтәддәс «Зәбур» китабынын тәртиб етмиш вә орадакы дини нәмәләри көзәл сәлә оқушмудур. Классик әдәбијатда көзәллик ашиги, илһин мүғәнни символу кими јад едилер.

ХӘТИБ ТӘБРИЗИ

1. Дичлә—Ирагдакы Фәрат чајынын әрәбә ады. 2. Нәр кими кө, мүшәм, еј вәј, бу күн Багдада—бу мисрада Хәтибни Ирагын пајтахты Багдада јашадыгы вә һәмни шәһи дә орада јаздыгы бир даһа тәсдиғ олушур.

МӘС'УД ИБН НАМДАР

1. Бејләган—орта әсрләр Азәрбајҗанынын ән бөјүк мәдинә шәһәрләриндән бири; бир сыра көркәзли шаһрларин вәтәни. Дирһәм—о заман күмүш пул вәһиди.

2. Бәдиүззәмән—«довручун бағарымыш сәнаткары» демәкдир. Мәс'уд ибн Намдар бу ады әзунә ады едилер. Мүштери улаузу—Јунитер планети. Сүһа улаузу—чәтинликлә көрүлән кичик улаузу. Аран—орта әср Азәрбајҗанынын шимал һиссес, Албания ады илә дә тааныларды.

3. Лејләтүл-ғәдр—стәдә кечесә, «гүдәт кечесә» демәкдир. Мүсәлман төғәмини илә Рамазан ајынын 27-чи кечәсидир. Дини әсәтирә көрә, куја Мәһмәдкә Гур'ан һәмни кечә «назил олмаға» башламышдыр вә һәр ил һәмни кечә аллаһ һәр бир адымни мүғәлләрәтә һағында гәрар гәбул едилер.

6. Мәдинәтүс-сәләм—«сүләһ, динчәлик шәһәри» демәкдир. Багдад шәһиринә верилән аяллардан бири.

7. Мүсәтәһби—XI әсрдә шәһәрләрдә хәзинә башчысы. Сәмәк бүрчү бу шәхәсин елә бил ки, өзүдүр. Сәмәк—«Балығ бүрчү»дүр. Рәвәјәтә көрә илһин Балығ бүрчү үстүнә дүшмәсә бодлуг әләмәтә демәкдир. Шаһр бу мөвази ифәдәләгән мәдәт етәјин шәхәсин сәхавәтчин кәстәрмәк үчүн истифада етмишдир. Сүрәјја—көјдә топа кими көрүнән улаузулар; Једади гардаш. Андичиб Јәзид кими һүсәјин аялдарлар. Дөрәдүчү әрәб хәлифес Әли ибн Әбу Талиб илһин Әмәви хәлифәләрин арасында кәдән мүнәғишәә ишарәдир. Мәс'уд олдугу кими, Јәзид Әлинин оғлу һүсәјин алдыб өлдүрмүшдүр. Тәғид етәјин шәхәс Јәзидә бәизәдән Мәс'уд ибн Намдарын шимәзәбә олдугу гәнаәтинә кәлмәк олар.

ХӘТТАТ НИЗАМИ ТӘБРИЗИ

1. Бизим бөјүк сәһиб—Салчуг султандары Алп-Арсланын (1063—1072) вә оғлу Чалаләддин Мәлихшанын (1072—1092) вәзир, XI әсрин бөјүк дөвләт хәдими вә алимләриндән бири, мошшур «Сиясәтнама» әсәринин мүәллифи, Багдад «Низәмијә» дәрулфүнунунун бәнис.

ГӘТРАН ТӘБРИЗИ

1. Әбүлһәсән Әли Ләшкәри—Гәтрәнин дөврүндә Кәңчәдә һәмкәраһығ етмиш (1033—1050) Шәдәдидиләр сүләләсинин алтынчы һөкмәдари. Мәзһәбһр—Иранын мифик Пешадидиан сүләләсинин једдинчи падишаһы, Фәридулхун нәзеси, Иранчи оғлу. Фирдовси (936—1029) «Шаһнамә»синин гәһрәманларында бири. Әнуширвән—Сәсаниләр сүләләсиндән Иран шаһы 1 Хосров Әнуширвән (531—579). Бәдһи әсәрләрдә «әдил» ләғәби илә мошшур олмүшдүр. Бир сыра мүтәрәгги ислаһатлары илә Иран дөвләтинин гүдрәтини артырмаға чәлишмишдир. Гүдәз—Фирдовси «Шаһнамә»синин гәһрәманларында бири, пәһләван. Әрдәшир—224-чү илдә Сәсаниләр сүләләсинин әсасыны қојмүш Иран шаһы. Рәвәјәтә көрә, куја «Сәсан» ады бир чобанын нәзеси олмүш, сүләләнин ады да бурадан көтүрүлмүшдүр. Мәнучһр, Әнуширвән, Гүдәз вә Әрдәшир Гәтрәнин мәдә етәјин һәким Әбүлһәсән Әли Ләшкәринин оғланларынын адыдыр.

2. Ризван—Гәтрәнин әсәтирә көрә, чәһнәттин һағысында дуран мәләк. «Чәһнәт-Ризван» (Ризванын чәһнәти) ифәдәси классик әдәбијатда кеңиш јайылмышдыр. Јәдә һа—аллаһ, таһри. Мәлих—ејин әсәтирә көрә, чәһнәмин һағысында дуран мәләк. Гәјсәр—Әсли: сәзар. Орта әсрләрдә Бизанс императорларына Шордә верилән ад. Хән—орта әсрләрдә Шәрг өлкәләриндә һөкмәдәр, һәким, сәркәрдә. Әвәлзәр хаған олмүшдүр (Әсли: каған). «Хаған» термини илһин дөфә 312-чи илһин Чин салнамәләриндә ишләдимишдир; орта әсрләрдә ән бөјүк түрк сәркәрдәләринин дашыдыгы титул. Монғол сәркәрдәләринә верилән «гаһи» титулу да «хәһнә бағдыр», Али-Сәман—Сәман сүләләси; јаху: Сәманиләр. Әрәб истиласынын исибәтән зәифләјин дөврә Иранын шимал-шәргиндә јарадылмыш фарс-мусәлман дөвләтинин бәшчиләри (875—999). Пајтахты Бухара шәһәри олмүшдүр. Сәманиләр өз гәдим адәт-әғәзаларынә еһтирам бәсләмәләри илә мошшурдурлар. Бунын бәдһи ифәдәсини Фирдовсини «Шаһнамә» әсәриндә ајдын көрмәк олар. Тарихи хидмәтләриндән бири јени фарс дилин—дари дилин јаратмәләрыдыр. Јәди—Бәјзәс Мусанын—һәрфи мәнәси; Мусанын ағ әли. Дини рәвәјәтә көрә, Муса пәғәмбәрин кәстәрәјин доғтуз мөһүзәдән бири дә әлини голтуғуна гојуб чыхарып күмүш кими ағарыб парылдырмак иһиш. Пуридәстәһ—Дәстәһин оғлу. Фирдовси «Шаһнамә»синин әсәс гәһрәманларын бири олан Рүстәмә верилән ад. Она бәзән «Рүстәм-дәстәһ» дә дейилер. «Дәстәһ» Рүстәмн атасы Зәлиһ ләғәбидир. Ләвһи—мәһфүз (мүһәфизә едән ләвһә)—Шәрг мифологиясына көрә, көјүн оң јүксәк гәтәһдакы зәһилә ләвһә; онун үзәриндә һәјәт вә кәһнәттин сирләри, инсандарын тәләји, баш вәрмиш вә вәрәчәк бүтүн һадисәләр гәјд олушур.

3. Мәһраб—бурада: мошшугини гашы. Хәлә—Гур'анын бир чох сүрәләриндә ады чәһилән вә һағында даһишылан Ибраһим пәғәмбәр. Дари тарихиндә бүтләри сәһидармасы илә мошшур олан бу пәғәмбәрә чөх вәхт «Хәләуләһлә», јәһин «Аллаһын досту» дә дейилер. Сүдәјмән—гәһи јәһудиләрин гүдрәтлән вә мүдрик һөкмәдари (Библијадә: Соломон); Мәһмәддән әвәлкә пәғәмбәрләрәдән бири. Мусәлман ефсанәләринә көрә, дүниәдакы бүтүн чәһиләләр она табә иһишләр. О, бүтүн пәғәмбәрләр вә гушларын дилин билдирмиш. Һәләм—јумшағлығ, сәһитял, кәйрһаһлығ.

5. Мүбашир—идарә едән; ири торпаг сайибләринин мүкләрини идарә едән мә'мүр.

7. Вәһсудан (1054—1057)—Гәтран Тәбризинин хамиси, XI әср Аран һакими Әмир Әбу Мәһсүр Вәһсудан. З у б и н—Низәјәбәнзәр јүнкүл слага һөвү, мыздрәг.

9. Эмнр $\dot{\text{Э}}\text{б}\dot{\text{У}}\text{л}\dot{\text{Ф}}\text{а}\dot{\text{т}}\text{н}$.—Аран нөмдэры. Нэјат сујуу—Чэниэтдэки мөнһуми булаг сујуна ишэрэдир. Чэнкү чэдэл—дава-далаш; вурүшма. Пејкэи—ох. Экэр дөмдирсэ о «пејгэмбарэм заманада ман»

10. Нухи—Гур'анда багъинда кениш маълумат верилэн эфсанэви пейгәм-
бар. «Нухи өмрү» дедикдэ Гэтраи Тэбризи машхур дини рэвајәтэ ишарә
едир. Күя Нухи ишадлыгы дөвлә һамы багъ јолдан ыңхылыныа кәрә Аллаһ

12. Бэргинисан—Баһар шимшэји. Хэрхиз—Чини Түркүстан хис-
сэсиндә элдә мушкү аз тохуммә маллары илэ мәнһүр олан јер. Хэрхиз—

Бар күнү эхча сөпилмиш бэзмө охшар гөңчөлөр—мисраны маңасы: маңсыл йынымы күнү гөңчөлөр күмүш пал кими пәлмәләләр. Пәли

14. Ти бет—Асиянын эн жүксөз жери. Чин Халг Республикасынын чануу-тарбиялоодо Хал даяр, көзөлдөң, эле менчире, эрдик. Түшүндүрмө: жерде

108

16. Мəһү сал—Ај вэ ил. Меһди—Һәрфән: һәдйјә едилмиш, рəһбər-
лик едилмиш. Ислам тарихиндә мұхтəлиф сифəтлэрлэ
имам Сунни мәзһəбиңа кəрə Меһди тəһрикин ағуығын

17. Тэрса—хачпэрэст, христиан.

20. Фэрвэрдин—Иран нийри-шэмси тэгвимиини 21 март—20 апрел үеүн хэлэлдэг айн Шаранг—хорматан Тибет бэх бн бодын

21. Канун—сурјани төгвиминдэ а) эды (канунн—эввал, декабр; кануни—сани; январ). Гарун—эфсанэжэ көрэ чох дөвлөтлн олмуш, Мусаны гаргышы нэтичэсиндэ хэзинэси илэ бирлилдэ јерни тэкинэ кетмишдир; хээн

23. Руз—күн. Пејкан—охун учундакы ити учлу дөмир.
24. Дәни—алчаг адам.
28. Искәндәр онун шаһлыгыны һаглы бујурду—чоһ кума

Гэм хар—дэрдэ шэрик олан, тасалли веран, дост. Сэн илэ газанды
еј дост, бу бөјүк шөһөрдө шөһрэт—Гэтран Тэбризи «өлкө јерин
чох вахт «шөһөр» ишлэдир. Аличаһа—уча рутбәли, јүксәк мәнсәбли.

35. Оиуи мүшк сачан нэркизини јад етсөм Гоша бу нэркизини лала рэнкли дурру ахар—Бу мисраларда нэркиз —көз ма'насында. Бейти ма'насы: оиуи мүшк кини этир сачан көзлөрнн јад етсөм, көзлөрнмдн лала рэнкли (гайлы) дуррләр (көз јашлары) ахар. Хар—Бурала: тикай.

37. Дидо—көз. Вүсләт—сөвөннн өз сөвкнлнлс ләз көрүмәси, она чатмәси.

38. Түрк—Бурала: көзөл.

61. Туран—Гәднм дөврләрдә вә орта әсләрдә түркдилли халqlарын јашадыqlары нәһәк әрәзијә верилән ад. Фирдовси «Шаһнамә»синни мифик бөлмәсиндә Иран пәһләванларымн әсәс рәғәбәт объектн олан өлкә.

84. Фәридун—Ираннн гәднм әфсанәвн шаһларыннан. Фирдовси «Шаһнамә»синнн гәһрәманларыннан бири. Үдүрәт, вәр-дәвәт, елтишмән вә әзәмәт рәзмидир. Чәмшид—Јахүд Чәм. Әфсанәјә көрә, биринчи Иран падишаны өлмүшдүр. Бир чох мәдәни адәт-әң-әнәзаларн јарадилмәсинн мәнә она анд едирләр Куја һакимнјәттинн сонунда дөвләтләнн өзүнчү әләб сәвијәсиндә тутудуғу үчүн чәзаләнмнш, әләмн *Эһнаһ* оиуи мөҗлүб әдәрәк тахт-тачынн әлиндән әлмншдир. Фәзлун (?—1091, Багдад)—Бир мүддәт Кәһчәдә һакимнјәт сүрмүш һөкмәр.

95. Бәдәл—авәз.

96. Бүтпәрәст—бүтләрә ситәјиш едән адам.

97. Ифтихан—Рустәмин Кеј-Кавусу әзәд етмәк үчүн Мәздәдарана кедәрәкн гаршымна чыхан једн мәнә. Мифик пәһләван бу јәддә тилсимн һәмәсинн арадан көтүрүб, сәфәринн сағ-саләмәт баша чатдырмншды. Дикәр једдә гәҗәләнн нсә бачыларымн әсирләрдән гуртармағ үчүн Туран келән Ифәндијәр етмншдир.

100. Мәһшәр күнү—днни етигадә көрә, гнјәмәт күнү; ахирәтдә нисаларын топлашыб «һағ-һесаб» вәрәҗәји күн.

ШИҢАБӘДДИН СУҢРӘВӘРДИ

6. Кә'бә (Әрәбчә: «куб шәкилли») —Мәккәдә мусулманларын мүғәлләс мә'бәди. Шәғр тәрәфиндә мусулманларын мәшһүр фетиши—Гара даш (һәчәр) гојулмаш јер вардыр. Зәмзәм гујусу да Кә'бәнин јаниндадыр. Јер күрәсинн һарәсиндә олмәсиндән асылә олмәларғ нәмәз ғылан мусулман үзүнү Кә'бә тәрәф тутмалыдыр. Минада шикәры овалдәмәзләр. Мәккәнин 8 километриндә јерләшән Мина вадисиндә адәтән һәччә келәләр өз гур-банларынн кәсирләр.

ӘВУЛУЛА КӘНЧӘВИ

1. Бу Әли Дәғгәг—Х әсрдә јашамыш мәшһүр мусулман алимн Һәсән би Мәһмәд бин Дәғгәг Нишабурн. Бу Әли Сина—Әбу Әли Һүсәйн бин Әб-дүлләһ бин Сина (980—1037; латынча: Алхисена)—Орта әсрләрнн енислөпчәдә алимн. 300-ә јакын әсәринн чәкүнү әрәбчә, аз һиссәсинн нсә фарсчә јазмншдыр. «Әл-ғәнуи фит-тибб», «Китаб эш-шифа» кини әсәрләрн инди да өз әлини әһәмнјәттинн итирмәмншдир. Әрәб вә фарс дилләриндә шәғрләр да јазмншдыр. Оилардан ән мәшһүрү «Ғәсидәт-ән-нағә» әдлмә бөјүк ғәсидәдир. Фәләсәфи дүнјәкөрүшүнә көрә материалист—пантеист олдугундан, кафир һесаб едиләрәк тәғиб олуишдуыр. Сәһанн (Әбул-Мәчд Мәчдүл бин Адәм 1070—1140)—Ғәзнәдә јашајыб јаратмш мәшһүр суфи шаири. 1113-чү иллә јаздығн «Һәдигәтүл-һәғәғн» («Һәғәғәтләр бағчасы») поемасы бир чох шаир-ләзгә иһләм вәрмншдир. Низамннн «Сирләр хәзнәси» поемасы да бу әсәрә чавәб шәкилдә јазылмншдыр. Нәднм—кәчмншдә бөјүк бир шәхси (адәтн сарјад һөкмәри) көзәл сөзләрдә, гәрбиб вә күдәмәли һөкәјәләрдә әлән-дирән адам. Әјјүб—Гур'анда ады чәкнлән, чох адәб-әннјәт көрсә да, сәбри

сајәсиндә Аллаһын мәрһәмәтинн газамыш пәғәмбәр. Төврат (Гәднм јәһудн дилиндә: «Ғәнуи») —христианлар вә јәһудиләрнн мүғәлләс китабы олан «Библија»нын биринчи һиссәси, «Әднл-әднл»гн үз бәлмәсиндән бири. Ич нид (Әсели: «Јевангелијон»). Јуһан дилләрдән тәрүмчәдә: «Хош хәбәр» —Иисус Христос (бах: *Masih*) һағында илк христиан рәвәјәтләрннн мәзмуну. Дини әнәјәјә көрә, Аллаһ тәрәфиндән јер үзүнә көләрләмнш дәрәд китаб-дан бири сәјиләр вә 1—11 әсләрдә јарандығи күман едилнр. Иб'раһим—днни әсәтирә көрә, мүстәбид Нимруд Ибраһимн тоғтада әдәб шикәңчәлә өлдүрмәк истәмнш, ләкин олар күзләрә дөнишү, Ибраһим сәләмәт гәл-мншдыр. Ме'рәч кәчәси—днни әсәтирә көрә, Ниһри (ғәмәри) тоғмын илә рәчәб ајыннн 27-дән 28-нә кечәз кечә *Мәһмәд* Чәбрајилдн кәтирәдн әфсанәви миник һейванн *Бураға* минәрәк көләрә кетмш вә Аллаһла сәһбәт етмншдир. Зәмзәм—Кә'бә јакынлығнда дады ширин сују илә мәшһүр олан гују. Куја илк дәрә оиу Ибраһим Халил пәғәмбәр үзә чыхармш, сон-рала илс Мәһмәддинн бәсәләрнндән бири јенидән ғәзгәб тәһзиләмншдир. Мәһмәд 570, Мәккә—632, Мәднә—) —бәшәријәт тарихиндә сон дин сәјмән исламнн бәнис. Ајры-ајры әрәб ғәбиләләрнн моноист дин идеологнја алтында бирләшдириб гүдәратлн теократик дөвләт јаратмншдыр. 622-чү ил сентябрнн 22-дә Мәккәдән Мәднәјә көчмәси (һиҗрәт) ислам тәғ-вминнә көрә мәдәни тарихнн башланғычн һесаб едилнр. Јусиф гуруда—Гәтран Тәбризн бәлмәсиндәки 14-чү шәрһә бахмалы. Јәһја—Исәдан га-багы пәғәмбәр. Әдәлатлн вә хейрил сәләриннә көрә Бани-Исраил (јәһудн) падишаны тәрәфиндән өлдүрүлмүшдүр. Бәшәрәт—хош хәбәр, мүждә.

3. Кејхоср—Гәднм Иран әфсанәләрнн вә Фирдовси «Шаһна-мә»синн әсәс гәһрәманларыннан бири. Һөкмранлығн дәврундә Ираны бөјүк империяја чевирмш, ләкин фәслијәттинн зирә чәғнәдә шайлығдан итнја едиб Сораны вә гарлы дағларда јох олуишдуыр. Кејғубад—Иран Кејан сүләләнннн биринчи шаһы вә бу сүләләннн бәнис сәјиләр. Рәвәјәтә көрә, гырх илән артығ һакимнјәт сүрмүшдүр. Рустәм оиун хидмәтиндә олмаш вә туранлыларла муһарибәләрдә бөјүк гәзәбәләр әдә етмншдир.

ХАҒАНИ ШИРВАНИ

1. Мер' атус-сәфа—Шадығ ајнасы. Хағанинн бу ғәсидәсиндәки бейтләр орижинальн дилиндә «син» (ш) һәсфин илә битәнјиндән «Ғәсидә-шинијә» әдл илә мәшһүр олмаш, бир чох Шәғр шаирләрн она бәзәтмәләр јазмншлар. Нә һәр гәтрә олар нисан, нә һәр дәрја бәзәт кә-ни, *Нисан*—јаз јәғнмн, *кәчә*—бир шәјин чыхдығи вә оладуғу јер, бир шәјин бөк олан јери. Мисраһын мә'насы: Нә һәр гәтрә јаз јәғнмш олар, нә дә һәр дәрјадан сәдәф чыхар (сәдәфин тоқ-тоқ үмәмдан чыхдығынн ишарәти). Кәшти—кәми. Чүдл дағы—Әсәтирә көрә, дүнја туғаны заманы *Нүһ* пәғәмбәрнн кәмисн Чүдл дағыннн башында сәһлә чыхмш, *Нүһ*а ниямәјәләрнн нсә сула батыб мәһә олуишлар. Хағани бу бейтдә өз дилизин үстүнү хиләсәр *Нүһ* кәминснә охшар бир мөктәб әдәләндыр, днзи үстүндә ғәләмнндән ахыдыб јаздығи дәрәләрнн да туған јәғнмш илә му-ғәһисә едир. *Хиз*—Әсәтирә көрә, пәғәмбәрләрдән бири олуишдуыр. На-ғылларада «Хидыр Нәби» (пәғәмбәр) алындыр. Әдәбијәтдә Хызын зүлмәтә кетмәсә вә әби-Һәјәтдән (дирлиқ сүјуиндән) нчмәсә әфсанисн бир чох һа-ларда Искәндәрлә бағланар. *Ғә'в* ндә—зәһри мә'насында савәји башға јарм мәһә ифәдә етмә. *Адәм үсә*—Әсәтирә көрә, *Адам* бәшәријәтнн атасы, дүнјада илк инсан вә илк пәғәмбәрләр. Куја Аллаһ һәр чинс төр-пағдан бир аз тарыдыларғар. Аллаһ јаратмшн вә сонра оиун бөјүрдән Һәвванн чыхармншдыр. Чәһнәтә јашајан *Адәм* вә *Һәвва*ја бугда јәмәк тадаған едилмншдир. Бир күн шәјтан оилары әләтмнш вә бугда јемилшәр. Буна көрә дә чәһнәтдән гоғулуишлар. *Әбәд*—Әрәб әлифбәсиннн гәднм

сырасына көстөрөн сөзүк, небелө бу сырадакы биринчи хәрфин шәртинде. Хәрфлери механик эсберлэмк үчүн ишталдылар. Үмүмийтөлө кетимдө «аллифа» мөнәсиде ишталынды. «Әбүх һесабы»—мүзгөн бир тарихи ва я рагәми әрәб хәрфлери вәситәсидә ифәдә этмә үсүлүдүр. Тәчирдә әбҷәдинни јазмаг дүңә һәвәсләриндән өз ләфсин тәләбләриндән әл чәһиб, күшүншһин олмаг демагидүр. Хагәни сарај һајатһын рәзаләтләринә доғажарәк тәк өз сәрбәст јашамаг үчүн Ширваншаһлар сарајындан кизилн чыһыб кетмиш ва јолға тутулуп һәбс едилмишдир. Бейтһи мөнәсә: ушаг «ар өз дөг»-ләрини рәһилә гәһәмләрлә јаздылар; кими, мән дә «тәчирдә»-ләрини гәһил көз јашларыма солгун үзүмә јаздым (Бах: Хагәни, Сечилмиш әсәрләри.—Баки, 1978, с. 289). Нечә Фирондан Муса гачарды... Әфсанәләрә көрә, Муса ләјғәмбәр Мисир фиронуну гизм тәрғифидән тәрбијә едилмиш, бөјүдүклән сонра бир исраиллини мүдәһифә едоркөн мисирлини вүрүб өлдүрүшүлә көрә Фиронун чәзәсиындән гөрүхб гәһимшиди. Зәнд Авестә—Зәрдүштһин әр. VI—IV әсрләрдә јарандыгы күмән едилән «Авеста» аһил орта фарс дилиндә дини китаблары. Сон редакциясы Сасани һөкмдары II Шапур (310—379) дөвүрдә һазырләмиш өз дәвләтин рәсми дини китабы сәһилмишдүр. «Авеста»-нын мәтһи VII әсрлә Ирандан һиндистанға гәһмәг мәһүб олмуш зәрдүштһиләрдән—парсдардан әлдә едилмишдир. Фәләкдә вәрсә дә бир чүт чөрәк... Күнөш өз Ај нәзәрлә тутулур. Көмбә кими јүмүр вә сары оялдулардан шәир оилары чөрәјә бәһәрдүр. Әһмәди-мүрсәдә—һөрфи мөнәси: тәрифли көмдәрләмиш. Мәһәммәдә ишарәдүр. Нуи—вәдәләләм—Гур'ән әјәсини илк ифәдәси. Шәрһкәләрини фикиһчә, мүрәккәбләб вә гәһәм мөнәсины ифәдә едир. Ары сәһипчәсә дә бә'зәи... Гур'әнин 16-чы («дһ-һәһә»... Бол әриси) сүрәсинә ишарәдүр. Би нәж—«Шәһнаме» гәһрәманларындан Рустәһи һәвәси. Куја Турән һөкмдары Әфрасиәбһи гизм Мәһиңжәә зһиң оялдуғу үчүн гујуја салкымыш, једди һәләи сонра бабасы ону азәд етмишдир. Әфрасијәб—«Шәһнаме» гәһрәманларынын оғһәви дүшмәни, Турән һөкмдары. Маһмуд Кашғариниң вәрдиңи мә'луматә көрә, түркчә ады Алп әр Тоғадир. Кәвү Маһи—өхүз вә балыг. Әсәтирә көрә јер балығын өз өкүзүн үзүршдә дәјәһиримыш. Мәһкишаһ (1072—1092)—Бөјүк Сәлчүк империясынын һөкмдарларындан бири. Онуң һәкимийәти Кашғардан Аралғи дөһиңиә, Гағгаз вә Арал дөһиңиәдән Иран көрғәзгә гәдәр узанымыш. Елм өз ишчәһәтә һәмһилик едән һөкмдар кими шәһрәт гәһимшидүр. Гәдәр хан—Сәмәргәнд һәким Гәдәрхан (јахуа Гәдәрхан) Чәб-рајлы. 1101—1102-чи илдә 17 јашлы Султан Сәһчәрә 100 минһил гошунада һүмү едән Гәдәр хан оила икән Сәһчәрә әсир дүшүшү вә е'дән едилмишдир. Сәһчәр (1119—1157)—Бөјүк Сәлчүк империясынын сон һөкмдары. Империяһини шәрғини һәлә етмәш, 1154-чу илдә оғуз гәһиләләр илдә вүрүшмәдә мәғлүб оларәг әсир дүшүшүшдүр. 1156-чы илдә әсирликлән гәһчәрә өз пәјтахты Мәрәдә өлмүшдүр. Курхан (Әсли: Гурхан)—еркөн орта әсрләрдә бир сыра түрк хәһиләры арасында гәһилә вә тајфа иттиғәлларына (гурумуна) бәһимчәл едән хәһиң титүлү. 8 гәһиләнин көнүлдү бирләшмәсиндән ибарәт олән гәһәкитәләрән һөкмдары «Гурхан» титүлушү даһымишдир. 1141—1142-чи иләрлә Султан Сәһчәрә вүрүшмәдә гәһил көмилдишдир. 2. Шаһ Туған (998—1015)—Шаһиһлар шаһы (Мүгәјисә әт: Шаһлар—Илаһлар шаһы). Гәһәхәһиләр сүләләсиндән олән Орта Асия һөкмдары. Бүрәг—Мәрәч кечәси Мәһәмәдин миһиб көјләрә учудуғу әфсанәви миһиб һейваны. Миһиһтәһләрлә ө, исән бәһилә, ат бәдәһилә гәһәләдә вәрылг кими тәспир едиләр. Мәр дүм-кәјә—балдымчана бәһәһәң зәһәһәл битки. Ми-бири, Мисир фиронуну вәһри, Зүләхәһи әри, Куја ө, Јусефһи сатын едилән әзәмәтлән, ләһин дилсиз бир тајфа. Дини рәвәјәтә көрә, пәјғәмбәр-

ләри һудуд һагг јолға чағырышыны гәһүл етмәдикләриндән. Аллаһ оиларың исәһини көсмилдир. Јә чүч тајфасы—әфсанәјә көрә, дүһәһиңи гуртарағәдәндә јашајыб динч әһәләјә тез-төз һүмү едән вәһиң, адамјәјән тајфа. Икәндәр оилары мәдони дүһәдән ајырмаг үчүн дәмйәрдн кечилмәз һасар чәһкибиш.

4. Маһмуд—Орта әсрләрини мәшһүр һөкмдарларындан Султан Маһмуд Гәзәви (999—1030). Атасы Сәбүк Тәһсин Гәзә һөкмдары Алп Тәһсин гул кими сатын алмыш, ләһин фәһгәләдә дәрҗәдә бәһәриғәлә оялдуғуну көрүб өз гошуналарына командал тәјин етмишдир (Бах: Ислам енциклопедиясы, 7-чи илд. Истамбул, Маариф нәшријәти, 1957). Сәлчүк—Оғуларын гыһыг тајфасынын бәһиңси, Сәлчүкләр сүләләсини (XI—XIV әсрләр) еһоһиши. Түрк сәркәрдәси олмуш, Х әсрин сонларындә өз тајфасы илдә ислам дилин гәһүл етмишдир. 100, јахуа 107 јашында өлмүшдүр (Бах: Сәдрәддин Әли әл-һүсәјн. Әхбәр әд-дәвләт әс-Сәлҗүқијә.—М., 1980). Бәһмәз—Иранни Әһәмәзиләр сүләләсиндән олән һөкмдар. Дарәһиң атасы. Әбу Нәһифә (699—767)—Куфәлә јашамыш мәшһүр мусәһһәһиң фиғһ әһлини, һәһәһи мәһәһәһиңи бәһиңси. Ша фәһи (767—820)—Рәвәјәтә көрә, Әбу Нәһифә өлән кәһиңи сәһәри анадан олмуш, Шафәһи мәзһәһиңиң әһәһиңи гәһүшүдүр.

6. Зүһи нәр—мусәһһәһиң дәвләтләриндә јашајән јәһуди вә хриһтијәһиләрин фәргәһәмләк үчүн бәғләддылары хүсүси гурыш. Көвсәр—дини әфсанәләрә көрә, бейһишдә ахан дөрд буағадан бири; Гур'әнин 108-чи сүрәсиниң (Әл-Көвсәр) ады.

7. Шаһи-Мәрдан (Марлорини шаһы)—Шиә имамы Әһлиһиң әдләриядән бири. Үч пиләдән сонра исән јарандыгы кими дә,—Үч китабдан сонра нәзил оялду дүһәјә Гур'ән. Үч пилә—минераллар, биткиләр вә һейванлар; үч китаб: Тәврат, Зәбур вә Инҗил. Губад оғлу Нушһирәван—Бах: Әнушһирәван. Чәбәруг—Дини әсәтирә көрә, Аллаһи он јаһиң олән мәләкәләрдән бири. Она чох вәхт Рүһлә-ғүдәс вә Рүһләһиңи дә дәјәһирә. Куја Гур'әни Мәһәммәдә о чәдһир-миш, мәрәч кечәси Мәһәммәдә миһиб көтәриш, Исәһи дөгүләмәси олуну Мәрҗәһиң биләһиңдән үдүрмәси нәтиҗәсиндә бәһ вәрмишдир.

8. «Гиясәддин Мәһәммәд ибн Мәһкишаһни тәрифһи» гәһиңдәси бәһдән-јаја «җәһиң» рәдифи үзүршдә гурулуш мәһчәлләр системәндән ибарәтдир. Рәчм—даһиләгә. Нәрәс—гөрүх.

9. Мәһүч чәһр (1120—1160)—Бир чох Ширван шаһрләриниң, о чүм-ләдән Хагәһиңиң дә һәмиси Ширваншаһ III Мәһүч чәһр. Ахситан (1160—1197)—III Мәһүч чәһруи оғлу, Ширваншаһ I Ахситан. Бәһиһи гәһи дәрә чәһи мәһи—әсәтирә көрә, бейһишдә мө'һиң мусәһһәһиләр үчүн дөрд чәһмә (чәз)—су, суд, бал вә шәрәб чәһиһәләри ахыр.

10. Бәг вәһ—доғулулу. Нәмијә—вәкәтәсија; гошушуб икиһшаф етмә. Бәһәтүһ вәһ—Бөјүк Ајы бүрчү.

11. Әлән—Чәһуби Әрәбистаһида сәһил шәһәри. Әһәлиси гәһдм дөвр-ләрдән дөһиң тичәһәти илдә, хүсүсән дөһиңи мисрләрини иһтеһәһилә илдә мәшһүл олмушдүр. Классик поэсијәдә «Әдән дүрү» мәшһүр олмушдүр. Зүләфи гәр (Әсли: Зүләфсәр—суғрағлы)—рәвәјәтә көрә, Мәһәмәдһиң Бәдр јаһыһиһиң-һәһи вүрүшмәдә гәһиһиғ адығы, сонрәләр исо Әһиә мәһсүс олән гыһыңиң. Икиһзәһиң оялдуғундә она Зүләфсәр дәјәһиһишләр.

12. Зәрдүшт—Зәрдүштһиңиң бәһиңси. Рәвәјәтә көрә, муғлар сүләләсиндән олән оялб е.ә. VII әсрлә дөгүлүшүдүр. Сонрәләр атоһшәһәртәһиңдә исәһәһт апармағә чәһд етһиңишә көрә тәғһиләр мәрзү бәһилә, Шәһри Иранға гәһмәг мәһүб олмушдүр. «Авестаһиңи (бах: Зәнд Авестә) мүдәһлиғи һәһәб едиләр.

13. Дејләм—Иранни шәһиһәлиндә Кизил Әһәләтинниң бир һиссәсини тәһкил едән дағлыг әрәһиңи ады. Әһәлиси IX—X әсрләриниң сийәси һәһдәс-ләриндә мөһүм рол ојнамышдир.

14. Инди сөз күнөшкү аламдә мәнәм: Шаирләрдән үч гат учадир рутбам.—Шәһәр астроложи төсөвлөрүрлиди көрө, Күнөш једди табөгөдөн ибарат олак којларди дөрдүнүчү гатлыда јерлешир. Хагани өзүнү сөз күнөшн аландырмага дөрдүнүчү табөгөдә, јоһни башга шаирләр-дөн үч гат јухарыда дүрдүнүчү илдә едир.
17. Ту б а — сфәнојә көрө, бөһишдә битон ағач.
18. Г о н б ә р — Әлиһи ән јахми вә содаготли көмөкчиси.
19. М ә р ј ә м — Иса пејғәмбар (Бах: Мәсиһ) анасы. Зәһра (һәрфөн: көзал, парлаг) — Мөһәммадин бөүкү гызы, Әлиһин арвады, һәсән вә һүсейн анасы (Фәтимејә-Зәһра). З у л е ј а — Јусефин севкили. Сфәнојә көрө, Јусеф шөһрәтә чатадән сойра гоча гәри олмуш Зәүлжә оиу јанымә кәлир вә Аллаһа јалварыр ки, чавалашыб Јусеф гошушун. Аллаһ оиу халиһини јеринә јетирир. Нәчәш — Нәһбиштан императорларыни титулу. У в е ј е (әрәбчә: гурд) — Мөһәммадин мүасири вә төрәфдары олан Бәни Мурад тајфәсидән Увәјс Гәрни. Сүфјан дөјүшүндә шиш имамы Әлиһин төрәфиндә ворушараг 657-чи илдә өлдүрүлүшүдән (Бах: *Ид дөбәр Дөйхүдә*, *Лугутәмә*, Тегран, 1318, 5-чи чыл).
21. Б о к р а т — Гәдим Јуһисистанын тибб алимә Гиппократын әрәбчә ады. Е. ә. V әсрдә јашадыгы күман едилір. Дөһәрдәи бүтүн дунјуда мәшһурадур. Гаф дагы — Јахми вә Орта Шәрг фолклорунда, еләчә дә ислам космологијасында дунјанын атрафыны зһәтә едәчә үчә вә кечиләш бир даг. Сфәнојә Әнга гушунун да Гаф дагында јашадыгы күман едилирди. Рәф р ә ф — Бу сөз һагында шөһрәл мәһәббәтсизди. Шәһричәлорин чоһунун фикрино көрә, Мөһәммад Мә'ран кечәси көјә өзвәл Бурага, сойра исә Рәфрәфлә кетмишди.
22. Д ә м - ј ә ч и д к ә — Сәнк тапмадымы? Рәвәјәтә көрә, Мөһәммад ушагылыдән јетим галмыш, әмәси Әбу Талиб (Әлиһин атасы) ону тапыб төрбијә етмишди. Вәниас — Гур'анын ахырынчы сүрәсини соң сөздүр. «Вәниас» чәтмәг — Гур'аны охујуб баша чымаг демәкди. Мүбәррид (826—898) — Орта әсрләрдә әрәб дини үзрә мәшһүр алимләрдән бири.
23. Сәфидруд чәји — Иранда чәј ады. Кунһистан — Иранын дагыһи һиссәси. Хуһистан — Иранын шөкәр гамышы илд мәшһүр олан чәнуби виләјәтләриндән бири. Зәһһак — шәһлыгы гануису олараг Чәмшиддән зәбт етмиш мифик Иран һөкмәдари. Куја иблисдә зәләгә кирдијинә көрә чинијидән чыхмыш ики иланә нисан бәјин једирмиш. Мин ил һөкмәриһл еткәндән сойра Кавә үсјән едәрәк ону тахтдан салмыш вә тачы гануни варисинә — *Фәридуна* вермишди.
24. Јарым һиләл — додаг. Јуһ — хырда пул. Һүбәб — көпүк.
29. Д ә р ә с с ө з ү н д ә в а р и к и һ ә р ф , һ е ч г о в у ш м а з — Әрәб алифбасы илә «Зәр» сөзү () бир-бириндән ајры јазылан «з» вә «р» һәрфләриндән ибарәтди. Самири тигнәтиһилә, Муса тәбиәт олма-рас — Гур'анда Муса илә бағлы рәвәјәтләрдән биринә ишәрәди. Куја са-мири тајфәси гызылдән бир бузов дүзәдди она аллаһ кими сәдә едир-мишләр. К и м ү х т — маја. Хуфәт — пәмбылы архаһыл. Ноғала — дөвә үчүн јорғулуб һазырланан јемәк. Г а р а д а ш — Бах: *Көбә*, *Бу-Ләһбә* (һәрфөн: аловун атасы, јәһни чөһәннамлик) — Әсә ады Әбу-Үзәз бин Әб-дү-Муттаһиләди. *Мөһәммадин* дајысы вә дүшмәни. Гур'анда ахырынчы су-рәләрдән бири Әбу-Ләһбәһин гаргышына һәср едилмишди.
30. Сур — дини әсәтирә көрә, гиямәт күнү Исфаил ады мәләјин чалараг бүтүн өләнләрә ојадачәкә шејлурун ады. Куја Сура бирчә дөфә үфүрүләчәк, Јер үзү парчаланачәк, дөһләр јериндән ојаңаҷаг, көлдр дагы-лағыб төкүләчәк, мәләкләр көјүт атрабында дүзүләчәк. Нечә ики әлиф дуар бир «әтә'на» сөзүндә, «Тә'н»ни о чүр дајан-мышан архасында, өнүндә, «Тә'н» сөзү әрәб алифбасы илә бу

- чүр — «әтә'на» сөзү исә бу чүр — јазмыр. Хаганиһи бу беј-чүри М. Ә. Сабир мәшһүр «Әлхәкбәд» ше'риндә усталыда ишләтмишди: Сәјдә-тәһ елә тәмәвүчлә алыб дөвүр бөри, Бөһәсәр бир гочаман дага ки, дәрјадә дуарл. Дурумшам пишү пәси-тәһдә, Сабир, нечә ким, о әлиф-диң дајысы Аббәса бағлајан әрәб мүсәлман халифәләри сүләсә (750—1258). Сүләләһин баниси Әбу-Аббәс әс-Сәффәһди. Хаганиһин јашадыгы дөһләр хиләфәтә оилар башчылыг едирләрди. Сәлчүгиләр — XI—XIV әср-ләрдә бир сыра Јахми вә Орта Шәрг өлкәриндә һөкмәриһл етмиш түрк сүләсәсини султандары. Јәһүда, Ибн Јәмһи — Јусефин гардашлар-рындан икисини ады. Јәһүда өкәј, Ибн Јәмһи исә доғма гардашлар. И у д а — христиан дини сфәһәсино көрә, Иса пејғәмборин 12 шакириндән бири — Иуда Искариот. Куја 30 күмүшә өз мүдәлиһини сәтмиш, оиу ки-зәличә әлә кечирилмәсиңә имхан јаратмышди, Әдәбијатда сәттиң, хаһи образы кими истифәдә олунур. Б ә т л и м с — ерамызын II әсриндә јашамыш гәдим јуһан алимә Клавди Птоломей. Канитын гурулуш һагында тәһми (көесентрик систем) «Әл-мәһәсти» ады ријәзи-астрономик әсәриндә өз әк-сини тапмышди.
32. Гурәјшиләр — Мөһәммадин мәнәсуб олдуғу әрәб гәбилиси. Пеј-гәмбәр Мәккәдә јашајан бу гәбилиһи һашимиләр әиләсиндән чыхмышды.
33. Ч е ј һ у — Аму-Дәрја чарыны әрәбчә ады.
35. И л а н д а н г а ч д ы ф и р о н , м а н з ө һ д ә г и д ә с и н д а н — дини рәвәјәтә көрә, Муса алиһидә оһәни јерә атаркән әсә әждәһәјә (иланә) чөв-рилиш вә Фирон бундан горхараг гачмышды.
42. Ә б у - Ч ә л а (һәрфөн: Аламлыгы (чәһәләтин) атасы) — Әсә ады Әбу-Һәкәм Әмр бин Һиһамшадур. *Гурәјшиләр* гәбилисиндән чыхмыш, Мәккәдә јашамышди. *Мөһәммадин* ән гызгын әлējәдарларындан бири олмушдур.
47. Ә л а н — Чидов.
56. Т а ' в и з — һәмәјил, көзмүңчүгү. Ш ә р ә р — гығылчың. М а ' ч ә р — үз өртүсү (гадыһадил).
57. М а д а н и (һәрфөн: шөһәрләр) — Бағдаддан 30 км Чәнубда Дөчлә чарыны һәр ки сәһилдә сәлимимш гәдим Иран шөһәри. *Сасанилар*кн гиш сарјалары бурада иди. Орта фарс дилиндә: Ктесфон. Д ә н д а н — дини. Һ ұ р - м ү з — Иран мифологијасында тә зәрдүштиһарин дини көрүшлориндә кәјир аллаһы Аһура Мәздә — Әһримәһиңиң илдән, Сасани шаһларындан *Хосров Пар-визин* атасы. Ә т ш а н — суеуз. «Кәм тә р а к у з» — Гур'ан ајәси. Төрчүмәси: Ничә төрк етмишләр. Ш и р и н — Хосров Парвизин севкили вә арвады. Ничә-зәми Кәңчәһиниң «Хосров вә Ширин» поэмасыниң гәһрәмәи. Ч ә м р а (һәрфән: кичик даш парчасы) — зиярәтдән кәлән һачылар Мәккә Јахмиһы-ғындыки Мина вәдиһинә дашлар атырлар ки, бунлар јығылыб тәпә әмәлә кәтирдилә јерләрдә *Чәмрә* дейиләр. *Үч Чәмрә* вәрды ки, зиярәтчиләр бунла-р бир биринә једди даш атылдыларлар. Ш ә т т — Јахми Шәргдә чәј ады.
61. Н а в а р и ј и ј у — һәмиләр, көмөкчиләр. *Мөһәммадин* Мәднәјә һич-рәти заманы она төрәфдар чыхан 12 адам. Аналогы һал христианлыгыда да мүшәһидә едилір: Исфаки 72 һәвариси олмушдур. Хаганидә бу сөз м ө м и н х р и с т и а н м а н а с к и д а и ш л д й а н м и ш д и р . Ш ә р ә ф а н д и ч и н н и в а з ы н д а д ы р , б и л д е «Вә» (в) һәрфи әрәб дилиндә андын ән һиссәчинди. М а - с а л а н , «әдәһә анд олсуң» илдәдән бу дилдә «валдә» кими сәһәлир.
68. Ф ә р р у х и (2—1038) — Султан Маһмуд Гәзвәһиниң (бах: *Маһмуд*) вә оғланларыниң сарәј шаһри.
107. Гагим, Гундуз — јумшаг хәз дәрли һейванлар. Болгарыста-н түркү — VII—XV әсрләрдә Волга бојунда мөвчүд олмуш зәмәтәи түрк-болгар дөвләти вә орада јашајан заһирән көзәл түркләр һазәрә ту-тулар.
114. Ә р ч и ш — Ван көлүнүк вә оиуң конарындакы шөһәрин гәдим ады. Һәзәрә һәмһи шөһәр дағлымыш, јериндә јалныз бир гәсәбә галмышди.

1. Чэфэр—Аббасилэрин эи мөшһур нүмәјәндәләриндән олан хәлифә Нарун әр-Рошидин (783—809) вәзир Чәфәр Бәрмәки (803-чү илдә өлмүшдүр). Гызыл Арслан (1186—1191)—Азәрбајчан Атабәјләр дөвләтинин (1136—1225) үчүнчү һөкмдары. Шәмсәдин Елдәкизин (1136—1175) оғлу. Атамыз вә бөјүк гардашы Мөһәммәд Чәһан Пәһләвандан фәрғли олараг, Гызыл Арслан атабәјләк етмәмиш, әксинә, өзү султан тахтыны ала кечирмишдир.

2. Нәхвәт—гүрүр, өзүнчөмә.
3. Уис мәчлис—достлар мәчлис, һәмфикирләр.
6. Тәркиббәнд ихтисарла тәрчүмә олунмушдур.
44. Өвчә—јүксәклик, учалыг; ән јүксәк нөгтә.
46. Сәфир—көј рәнкли минерал; сапфир.
47. Хәрвәр—бир ешшәјик јүкү; тәхминән 300 кг-а бәрәбәр олан чәки вәһиди.

50. Мүдәввәр—даирәви. һаванын јә'чучуну дөф еләмәк чин...—Хагәни Шираани бәлмәсиндәки 2-чи шәрә анд изаһа бахмалы. Чәрхи өкүзү—ғәдим космогоник тәсәвүрләрә көрә Јери бујунузу үстүндә сахламыш өкүз нәзәрдә тутулур.

54. Чүнүб—чинси алағадән сонра јујунуб тәминләнмәјә еһтијачы олан.

МӘНӘСӘТИ КӘНЧӘВИ

56. Чәһн-зәнәхдан (һәрфән: *зәнәхдан гујусу*)—күләркән көзәли јанағында әмәл кәлән чөкәкләр.
120. Мүәззин—озан верән.

МӘНӘММӘД ФӘЛӘКИ ШИРВАНИ

1. Әзимәт—хош нийәт.

ГИВАМИ МҮТӘРРИЗИ

3. Јунис јејәндир балыг—«Библија»дакы бир әфсанәјә көрә, Јунис пәјғәмбәр (Иона) дәниздә гәрг оларкән бир балыг ону удмуш, сонра исә сағ-саламәт сәһиә чыхарымышдир. Әзрә, Вәминг—Х әр Иран шаһри. Унсүррини «Вәминг вә Әзрә» поэмасынын баш гәһрәмәналары.
5. Сәбәбләр сәбәби—Аллаһ нәзәрдә тутулур. Нүввәб—Наиб (көмәкчи, бахчы, гуллуғчу) сөзүнүн чәми. Тилсан (тејләсан)—чинјәнә салынан, јери кәләндә башлыг киши дә истифадә олунан парча.

ИЗӘДДИН ШИРВАНИ

1. Мүшкү кафур илә етмишди зәманә һәмдәм—Классик поэзияда мүшк гаралыг, кафур исә ағлы рәизидир.

VII—XII әСРЛӘРДӘ АЗӘРБАЈЧАН ШЕ'РИ МУСА ШӘНӘВӘТ

Билмирәм һеч нә үчүн јар мәни тәрк етди (тәрч.
Әбулғәз һусейни) 16
Бабаныз Тәлһә киши чәна дәјән иһсан иди (←→) 17
Догру һөкм еләсә һакимләр әкәр әдл илә (←→) 17
Сәндә јох бир елә нөгсан, сәнә ирад туталар (←→) 17
Еј һаким, сән ачиз, аравурансан (*Хәлил Јусифов*) 17

ИСМАЈЫЛ ИБН ЈӘСАР

Әслим шәрәғлидир, шәһрәтим уча (*Х. Јусифов*) 18
Мән алаңда Әбу Бәкрин гара өлүм хәбәрини (←→) 18
Әһвалы нә һалдәдир Чиназдакы јерләрин (*Ә. һусейни*) 19
Вүсәлына имкан вер, еј јар, дарыхышам мәи (←→) 19
Еј көзәл, дәрә-гәмә сәи мәни салдын, бил, сәи (←→) 19
Шамда гәриб мазара тапшырдым бир чаваны (←→) 20
ӘБУ НӘСР МӘНСУР ИБН МҮМКАН ТӘБРИЗИ
Мәрһәмәт сәһибидир ешиг дујан мәрә ағалар (←→) 21
Дост илә, дүшмәйлә даим бир кәлир (*Х. Јусифов*) 22

ХӘТНБ ТӘБРИЗИ

Дичлә үстүндә шәрәбимдә бөјүк зәвғү сәфа (*Ә. һусейни*) 23
Јорулар сәјр илә иһсан, мән исә дурмагдан (←→) 24
Ше'рини јох елә имканы сәи мәдһ еләјә

МӘС'УД ИБН НАМДАР

Гардашым галды јетим көрпә икән дүняда (*Ә. һусейни*) 25
Бир пара нахәсләри мөзәмәт вә өз һалымдан ши-
кајәт (←→) 27
Ләләтүл-ғәдр кечәсиндә (←→) 30
Үзүм о Бәллаганын ән ширин не'мәтидир (←→) 30
Сүкүт јатагы (←→) 31
Сәјләјин Бәллаганын «ләјлиг» башчысына (←→) 31
Ики чанабын истәклиси (←→) 32

ИСКАФИ ЗӘНЧАНИ

Көзүмүн гарәсинә гәмлә дүшән ағ дәкәни (←→) 36
Мән јанар од кишијәм, сиррләрим буз кишидир (*Х. Ју-
сифов*) 36
Јајлыга ләјиг олан башда көрүб әмәмә (←→) 36

Јалимз јакшы ад галар бу вәфасыз дунјада (Ә. Һусейни)	37
Вәтәнә чан атырам, өлдүрүр мәни гүрбәт (←→)	37
Ө МӘР ҚӘНЧИ	

Сүрүб дөвәләрини мәним јурдума чатсан (Х. Јусифов)	38
ГӘТРАН ТЭВРИЗИ	

Әбүлһасән Әли Ләшкәринни мәдһи (Назим Ризван)	39
Әбунәср Мәмләнин мәдһи (Мубариз Әлизадә)	40
Әбүлхалил Чәфәрин мәдһи (←→)	43
Әбу нәср Мәмләнин мәдһи (←→)	46
Онун мәдһи (←→)	49
Бах о рүхсарә, сарв үстә сәнә әкәр гәмәр ләзим (←→)	50
Көнүтүм вердим она, сандым көнүд шадан олар (←→)	52
Әбу Мәнсурун мәдһи (←→)	55
Әмир Әбүлфәтһин мәдһи (←→)	57
Шәрафәддин Мәлик Частанын мәдһи (←→)	59
Баһария (булуда хитаб) (←→)	62
Шаһ Әбүмәнсурун мәдһи (←→)	63
Әмир Әбүлһасән вә Әмир Әбүлфәзлин мәдһи (←→)	65
Мәдһия (←→)	68
Әмидәлмүлк Әбунәсрин мәдһи (←→)	70
Тәбриз элзәләсин вә Әбу Мәнсур Мәмләнин мәдһи (Х. Јусифов)	73
Бустанын зинәтини бүсбүтүн апарды хазан (←→)	76
Чамәат бүрүндү хәз палтарларә (←→)	77
Јерин ранки солду, һавә сојуғду (←→)	77
Ејләјир дунјаја фәрфәрдин јели һәр дәм сәфәр (←→)	77
Елә бил кануи ајна шабихун ејләди нејсан (←→)	78
Бүрүјүб јер үзүнү бир белә дағлар, дәрәләр (Назим Ризван)	79
Еј мәним чан сирдашым, рузум, илим, ајым мәним (Ә. Мубариз)	79
Еј заманын тачдары, сән ки, етдин шад мәни (←→)	79
Еј көзәл, сән һәр иши саз еләдин (←→)	80
Еј көңүл, чох сөјләдим ашиғлијә сон гој дехи (←→)	80
Чәлләри шахта, сазат сарды, јаман әсди күләк (←→)	81
Тәле үзүнә күлдү сәнин, тахтыны гурду (Н. Ризван)	81
Мәсиһән (←→)	82
Гит'әләр (←→)	88
Вәфа гушу, һума гушу (Хәлил Рза)	88
Мәнә о вәфасыз деди бивәфа (Ә. Мубариз)	88
Көзәлләр фирғатиндән пис бу аләмдә азәб олмас (←→)	88
Апарды көнүлүм, верди мәнә көнүлүнү бир дилбәр (←→)	89
Һәр на истәрди көнүл, бахтим мәнә етмиш әтә (←→)	89
Мәнәм ки, һасрәт одунда јахар о назлы никар (←→)	90
Гәзәл (Х. Рза)	91
Гәсидә (Н. Ризван)	91
Рубанләр (Х. Јусифов)	93

ЕЈН ӘЛ-ГУЗАТ МИЈАНӘЧИ

Рубанләр (Х. Јусифов)	108
Мәсиһән (Ә. Һусейни)	109

Мәни өлмүш билиб гәмә гәрг олан (Х. Јусифов)	110
Чох милләт јох олду улу дунјада (←→)	111
Ашиғ өз сиррини ачарса бир дәм (←→)	111
Дәдәни-дузун итирди дунја (←→)	111
Чәлләрдә кәзир, о аһу, чәјран (←→)	112
Еј Сәд, дајан, гонағым ол сән (←→)	112

ӘБҮЛ-УЛА КӘНЧӘВИ

Ширваншаһ Мәнучәһрун мәдһи (Әлифара Ваһид)	114
Гит'ә (Ә. Һусейни)	117
Хагани һаггында (Ә. Ваһид)	117

ХАГАНИ ШИРВАНИ

Мер'атүс-сафа (Ә. Мубариз)	118
Шаһам, мәним әлимдәдир бу сөз мүлкү, сөз дијары (Тәләт Әјјүбов)	125
Әлгә агыр јүк дашыдан мәним көнүлүм, бәјанымдыр (Әккәр Әлибәјли)	127
Заман баша вуралда Сәнәнин дөврүнү (←→)	128
Хаганијәм, јер үзүнә јайылмышдыр шөһрәтим (Мәмләд-ага Солтан)	129
Ширваншаһын тәрифи (Әлқабар Зүјатај)	130
Мүвәфғәддин Әбүлғәффарын тәрифи (←→)	133
Гијасәддин Мәһмәд ибн Мәликшаһын тәрифи (Ә. Мубариз)	139
Ширваншаһ Мәнучәһрин тәрифи вә онун оғлу Ахс-тандан шикајәт (М. Солтан)	142
Ширваншаһ Мәнучәһрун тәрифи (Ә. Һусейни)	143
Ирағын баш вәзира Зејнәддин тәрифи (←→)	146
Көзәлликдә: шикајәт (←→)	151
Атам уstad Әлинин тәрифи (←→)	152

Тәһфәтүл-Ирағеји (парчалар)

Фәхријә (Осман Сарығәлли, М. Солтан)	154
Күнәшә хитаб вә ғызылы мәзәммәт (←→)	155
Баһам һаггында (←→)	158
Атам Нәччәр Әли һаггында (←→)	160
Атам Нәччәр Әлинин тәрифи (←→)	161
Анамын тәрифи (←→)	162
Өзүм һаггында (←→)	164
Әним һаггында (←→)	165
Әним Кафијалдин Әмәр ибн Османын тәрифи (←→)	167
Сәфәр тәфсиләти (←→)	171
Чамаләддин Муслиһ илә көрүш вә онунла сәһбәт (←→)	173
Әрзин фәзиләти һаггында (←→)	186
Пейғәмбардан көмәк уммағ һаггында (←→)	188
Китабын јазылмасы һаггында (←→)	192
Әһвалымдан шикајәт (Х. Рза)	193

Һәбсијә

Һәбсдән шыкајәт (Ә. Мубариз)	196
Һәбсдән шыкајәт вә азад олмағым үчүн Рум гәјсә-риндән хәлиш (←→)	200
Рүһум бу чан мүлкүнү учуб тәрк едән киши (Ә. Зүјатај)	206

Вәзирә мәктүб (М. Солтан)	210
Хагани гүрбәтә басалы ајаг (Ә. Зияҗаҗ)	212
Зәманәдән вә зәманә әһлиндән шикаҗәт	
Урақ дәрдиниң иһары (Исмаиля Солтан)	212
Пахыллары мәзәммәт (←→)	219
Зәманәдән шикаҗәт (Ә. Зияҗаҗ)	222
Дүшмәнләри мәзәммәт (←→)	228
Ширванда олсаҗы сирдашым әкәр (М. Солтан)	230
Хорасан араусу (Ә. Мубариз)	231
Зәманәдә ахтарма раһатлыгдан бир әсәр (←→)	234
Сағ-саламәт дири чан тапмаҗырам (Х. Рәс)	236
Инди ки, јер үзүдән мәрһәмәт олмуш ниһан (Һусејн Ариф)	237
Нуш еләрәм фәләк гәмин ағламадан, јазыг мәнә! (Н. Солтан)	240
Уғрајма зәмәкәниң әли нештәр вурдугундан (Ә. Зияҗаҗ)	241
Мал вә шөһрәт сәһибидир бу күн алаҗ ағламлар (←→)	242
Ким раһатлыг ниһан верәр?—вәсмәз (М. Солтан)	243
Ғасән, фәләк арханҗ бил каман чәкир (Ә. Баһид)	243
Ғәлбимдәки бу дәрдики дәрманә сатмарам (Ә. Мубариз)	244
Нә хаттадак ситәк чәчәҗәм кәң? (Ә. Тәләт)	246
Вәр иди мәним вәфәли јарым (Мирварид Дилбәзи)	245
Бу дүниәниң затында, бах, һеч инсафдан јохдур әсәр. (Ә. Әнвәр)	247
Нејлим, зәманә дәрдинә мәлһәм тапмаҗырам (Ә. Баһид)	247
Еј көнүд, дәһрини новасы ғәлмәјиб (←→)	248
Һүсқун багы олмадан гој мәң чәһан көрмәјим (Ә. Әнвәр)	248
Күнсәз бәизәң бир олғум варлы (М. Солтан)	249
Олғум Рәшидәддинниң өлүмүнә (Ә. Мубариз)	250

Мәдәни хәрәбәләри

Ибрәтлә бах, еј көнлүм, бу аләмә кәл бир ан. (Мәммәд Раһим)	254
Ширванниң тәрифи (М. Солтан)	257
Савалан дағынниң тәрифи (←→)	258
Ирага, Ирана ејләсәм сәфәр (←→)	258
Кәңчләрә нәсиһәт (Ә. Зияҗаҗ)	259
Көнүдән пәрванниң кәлиң ғәллырағ (←→)	262
Күнәш төк сән дә, Хагани (М. Дилбәзи)	262
Фәзиләт, Хагани, баш агрысыдыр (М. Солтан)	263
Бу көјләр шаһынниң лүтфу мәңә сәјә салыб олған (←→)	264
Еј Хагани, иис рәһбәрән еһтијәт ет, горх ондан! (←→)	265
Анам һаггында (←→)	266
Веридиши мүлкүн керн алымасындан шикаҗәт (←→)	267
Көч тәһлиниң сәсинә ојандым сәһәр-сәһәр (Ә. Мубариз)	268
Тәбәристан һәкмиңи Нүсрәтәддин Әбумүзәфәр һаггында мәрсия (Ә. Һусејни)	269
Тәмсил (М. Солтан)	270
Сән горхусуз ичдин ған (←→)	270

Ғәзәлләр

Нечә көзләрим әдәләт ки, әдәләти данансан (Н. Солтан)	271
Көнүл чыхыб келибдир, билмәм нә чүр бала вар.	

(Ә. Баһид)	272
Һәдиси-төвбәниң ат бир кәһәрә, бада көтүр! (←→)	272
Ај на ләзим, сән кими мәһри кифајәтдир мәңә (←→)	273
Бах, јенидән бу көнүд дәрдин илә јар олуб (←→)	274
Сәндә, көзәлим, өзкә кәсдә нәзәрим јохдур (←→)	274
Искыниң энкриңдә дастан тапмышам (←→)	274
Ғәлбим кими олдулар дәрманым (←→)	275
Сәһәр ачылды, көзәл, шишә ач, кәтир бада! (М. Солтан)	276
Көнүлдә ашијан етмиш хәјәлиң (Ә. Мубариз)	276
Ғәлбим јох ки, мәним мәңилә-чанәң чатым (М. Солтан)	277
Еј ајдан, пәридән көзәл нәзәниң (←→)	277
Көзүм јоллардадыр, бәлә хәбәр кәлиши олар сәндә. (М. Дилбәзи)	278
Ешгиниң хәјәли, севкили чанәң (Н. Солтан)	278
Билмәддим ки, башыма бала имиш мәһбәбәт (←→)	279
Телләрини дағымта, јарым, бизә зиядәдир (←→)	279
Севдәниң бағрағы ашидир, али (Н. Солтан)	280
Көнүлүм тәрг едиб ешгин дәрјасы (←→)	280
Чүнки дүшүб үрәјим зүфүн илә кәрәмәндә (←→)	281
Гојдун көзләримни үзүңә һәсрәт (←→)	281
Кәр дејилсә онун ешги ғәзәлләрдән фәрманым (Н. Ариф)	282
Ләби јағут, үзү күн кими о дилбәр, кечә шөн (М. Раһим)	282
Чан бәхш еләрәм чанә, кәр ләблә шәкәр версән (Ә. Баһид)	283
Хәчил етмишдир үзүң Ај-Ғәмәри (←→)	284
Һаны бир јел апарә көнүд күл-станә тәрәф (М. Солтан)	284
Јарым мәңә чәфәсыниң бир ан кәм етмәди (←→)	285
Чаным нә гәдәр вар, мәңә чанәң, сән оларсан (←→)	285
Еј нәзлә көзәл, шүр илә мејханәлә рағс ет! (←→)	286
Тәрифи күд чамалым дүшүкдә бу чанәңә (←→)	286
Ејвәһ, кечә ол јәрә иситмә әсәр етди (←→)	286
Һүсүнүң јүздән биринә һәсрәт олмуш новбаһәр (←→)	287
Бир түх гәдәр, еј көнлүм, аздал ола билмәсән (←→)	288
Кетдиңкә бу ешгин мәрәзиң пүрхәтәр олду (←→)	289
Мәһбәбәт бир бәладдыр ки, јохдур онун дәрманы (Ә. Зияҗаҗ)	289
Сүсән иләң, ат гурурул, «сән-сән» дејән бир ниқәр (←→)	290
Биз гәмә ејрәшмишиң, еј дост, көңләр гәм бизә (Ә. Әнвәр)	290
Мәһбәбәт әләмидә ешгин олаңла пүһнан (←→)	291
Рәһм ејләсән, көзәл чанәң, башым гурбан әлләрниңә (Н. Солтан)	291
Кечәләр шәм'имиз хәјәлиңдир (Ә. Һусејни)	292
Нә олар, сәјлә, көзәлләрдә чәфәзән башға? (←→)	292

Гит'әләр

О көч күнү ки, мәң етдим вида Ширвана (М. Солтан)	293
Ермәкстан торпагына чатан күндәң еркәзиләр (←→)	293
Сорушдун ки, үрәјидә рәғбәт јохдур шаһларә? (←→)	294
Хәганиңәң јухарыда отуруңсә, нә олар. (←→)	294
Мәңләң тәриф көрәр һәр јәшым инсан (←→)	294
Хәгани'әм, дүңя нәдир, чәкә мәңиң варына о? (Аббасәли Сароғлу)	294
Хәгани'әм, сәрвәт ешги ағлы башлан ала билмәз (←→)	295
Хәгани'әм, чәрәк үчүн мәң абырмы атым, ниһ? (←→)	295
Хәгани'әм, алачаклары учалтмарам бир даһа мәң (←→)	296

Рубаилар	
122—128-чи рубайлар (Миркеди Сејидзаде)	296
129—133-чү рубайлар (А. Саровлу)	297
134—224-чү рубайлар (Ә. Нусејли)	312

МҮЧИРЭДДИН БЕЛЛЕГЕНИ

Гәсидәләр

Хаганиниң вәсфи (Ә. Мубариз)	313
Еј ај кими көзәл үзүңи чакәри күнәш! (←→)	316
Арзу атыны чапма ки, өмрүн гачагаңдыр (←→)	317
Мөним көңлүм чаванлыгда кәдәр, гәмдән чуда олмаз (←→)	318
Сәниң чамалыны көрмәкчин Ај һәдијә верәр (←→)	319
Тәркиббәнд (←→)	321
Мүәјјәддин Фәләки Ширваниниң өлмүнә (←→)	321
Шикајәтләр (←→)	325
Рузкарын гәлбиндә бир зәррә мөһәббәт галмајыб (←→)	325
Һәр ким ки, деди:—бабамдыр Азам (←→)	325
Тезлик илә бу ағыр күнәримиз сон талапач (←→)	326
Аһ, әфсус о даянәтли чаванлар кетәдиләр (←→)	327
Кәдәрдән алам һәр көңлүмүздә јүз дүјүн вәрдыр (←→)	328
Аман, рузкарын әлиндән, аман (←→)	328
Айрылыг дәрдинә каш аләмдә бир дәрман олајды (←→)	329
Бир күн, еј каш, чатајды мәнә һәмдәмдән хәбәр (←→)	330
Јахшы дүшмәз, фәләкдән шикајәт етсәм әкәр (←→)	331
Чаһанда һисмәт едибдир зәмәнәмиз бизә гәм (←→)	332
Шадамыг артыг бүсбүтүн үз дөндәриб дунјадан (←→)	332
Кечә-күндүз едәрләр дәрә әлиндән аһ-зар (←→)	333
Зәмәнәниң гәлбиндә мөһәббәтдән јох сәр (←→)	333
Вәслиндә көңлүмүз, сәнама, талмаса аман (←→)	334

Гәзәлләр

Кәл әјләш, кетди сәнәз көңлүм әлдән (←→)	335
Көзәлијин бағы, архындан, еј көзәл, суданар! (←→)	336
Шәкәрин базарыны лә'ли-шәкәрбарын ғырар (←→)	336
Сәнилиһәр кечә олмаг әзиздир јүз ширин чан-дан (←→)	337
Кујиндә ағыл ки, бигәрәрдыр (←→)	337
Ешгин көңлүм мөним бир чан кими пүнһан тутар (←→)	337
Елә бир гәм варымдыр ки, ком олмаз (←→)	338
Башына анд ола, гәлбиндә јох инсафдан әсәр (←→)	338
Дүңја бәзәниб, јенә баһардыр (←→)	339
Јанды көңүл, күл олду, јетишмәз вәсәлиһә (←→)	340
Ағыр ола, ешгини јол вермә һәр бирфәр дүшүнә! (←→)	340
О һүсн ки, сәндә вар, әлдән ихтијары алар (←→)	341
Ләлә бир шухлуғла ки, салды чаһана шүрү шәр (←→)	341
Фәрағын гәм әлијә чанымызда бир тикан ғырды (←→)	342
Кетсә еј дилбәр, көзүмдән хош хәјалың бирчә ан (←→)	342
Нә пислик ејләдим, пейманы ғырдың? (←→)	343
Сән һүсндә, бу доғру сөзүмдүр, јекәнәсән! (←→)	343
Пәрдә ғылдың шәкәрә лә'ли, никар! (←→)	344

Мүхтәлиф ше'рләр

Һәр кечә тәфәккүрә, хәјала далағәт мән (М. Сејидзаде)	344
Фәләјин бәзәјини ғырды көјүн күзкүсү (Ә. Мубариз)	345

Күлүм, доғмаға доғаз узатсан (←→)	345
Һәр шеј ки, ајағына чидардыр, ону пис сан (←→)	346
Кәшмир сәрни сәндә едәр көрсә сәрв бојлу јары (←→)	346
Алынмамыш кечөниң башындан ајын тачы (←→)	347
Сәһорин күләјими өпүр јасәмәнләри? (←→)	347
Галды севки дашымы ојун илә асман (←→)	348
Јар, көзләрин гәнымы ичсә дә, дејирәм мән (←→)	348
Бәдәним ешгинлә әл чәкди чандан (←→)	349
Сәрв бојлу, ај бағалы, булуд сачлы, иччә дилбәр (←→)	349
Доғағыны шәкәрчин бағладан назәнинләр (←→)	350
Нә деүзәрм һичранә, нә гошушур мәнә јәр (←→)	350
Мәһд (←→)	351
Исанын аңасы олдуғумчун мән (←→)	351
Нәсиһәт (←→)	352

Рубаилар

55—59-чу рубайлар (Х. Јусифов)	352
60—67-чи рубайлар (М. Сејидзаде)	353
68—75-чи рубайлар (Х. Јусифов)	355
76—83-чү рубайлар (Ә. Мубариз)	356

мәһсәти кәңчәви

Рубаилар

1—2-чи рубайлар (Ә. Ваһид)	358
3—139-чу рубайлар (Никар Рәфибәјли)	358
140—168-чи рубайлар (Х. Јусифов)	380

мәһәммәд фәләки ширвани

Ширваншаһ Мәвчүһәрүн мәдһи (Ә. Ваһид)	385
Һәбсијә (←→)	389

Гәзәлләр

Көңлүмү һансы кечә айрылығын ган етмәз? (←→)	390
Чанан, гәминдән өзә мөним јарым олмасын (←→)	391
Видајә олмады имкан, көзәл јарыдан айрылдым (←→)	391
Чанан еләмәз һеч вахт, һеч вахт еләмәз чанан (←→)	392
Гәмини, дәрдин едиб һейран (←→)	392
Санки ики һәфәтлик гәмәдир (←→)	392
Такбейт (←→)	393
Рубаилар (←→)	393

ГИВАМ МҮТӘРРИЗИ

Гәсидә (бир парча) (←→)	395
Һикмәт вә тәчрид һағгында (←→)	396
Айрылмағ вә, тәкләшмәк һағгында (←→)	398
Сүсәни көңлүмдән апармыш гөвәр (←→)	398
Јүз мин гапы ачар хатирим јенә (←→)	399
Гит'ә	402

ИЗЗӘДДИН ШИРВАНИ

Гәсидә (бир парча) (←→)	403
Кујиндә фәләк дүн кечә көрчәк мәни сорду (←→)	404
Изаһлар	405

БИБЛИОТЕКА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
■ 29 ТОМАХ

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ
ПОЭЗИЯ
VII—XII вв.

Том второй

На азербайджанском языке

Наширият редактору Э. Флакбаров.
Биди во техника редактору В. Огнинеко.
Корректору Н. Маликова.

ИБ № 2064

Ягилмага верилиш 9.01.69. Чапа имзалан-
мыш 6.10.89. Форматы 60x84 1/16. Матбээ ка-
гыз № 1. Шрифти эдэби гарнитур. Лүксәк чап
үсүлү. Шәрти чап вараги 24.64, ранкли шәрти
ч/в. 24.64. Бес-наширият сараги 19.63. Тира-
жи 15000. Сифарш 2. Гүлмөти 2 мин.
«Елк» наширијати 370143. Баки-143. Наримаков
проекти, 31. Академија шәһәрчији. Әсас бина.
Азербайжан ССР Дәвләт Мәтбуат Комитәсинин
3 №-ли мәтбәәси. Баки Әли Тагыздо күчәси. 4.

